

Inhoudsopgave

Inhoudsopgave.....	1
Inleiding.....	3
Samenvatting	5
Leeswijzer	7
 Beleidsbegroting.....	 9
Programmaplan	17
1. Veiligheid	19
2. Bereikbaarheid	23
3. Economie & Werkgelegenheid	33
4. Leefbaarheid & Voorzieningen	43
5. Sociaal Domein & Volksgezondheid	56
6. Ruimtelijke Ordening, Wonen & Duurzaamheid	75
7. Burger & Bestuur	88
8. Bedrijfsvoering	92
Algemene Dekkingsmiddelen	98
 Paragrafen	 103
Lokale heffingen	105
Weerstandsvermogen & Risicomanagement	115
Onderhoud kapitaalgoederen	120
Financiering	126
Bedrijfsvoering	132
Verbonden partijen	146
Grondbeleid	169
Aardbevingen.....	171
Grote projecten	175
 Financiële begroting	 187
Overzicht Lasten en Baten	188
Incidentele Lasten en Baten	189
Toelichting Lasten en Baten	191
Overzicht Taakvelden	196
Meerjarenraming	198
Geprognosticeerde balans	200
EMU-saldo	201
Investeringsprogramma	202
Reserves en Voorzieningen	203

Bijlagen.....	205
I Uitgangspunten begroting	206
II Algemene uitkering.....	208
III Toelichting Beleidsindicatoren.....	211
IV Afkortingenlijst.....	215

Inleiding

De gemeente Het Hogeland begint vaart te maken. Dat gaat niet zonder vallen en opstaan maar deze begroting én het meerjarenperspectief laten een voorzichtig positief beeld zien. Een beeld, waarin zoals in de voorjaarsnota al is gepresenteerd, ook ruimte is voor nieuw beleid en nieuwe initiatieven.

Voor u ligt een begroting met een sluitend financieel meerjarenperspectief van Het Hogeland. In navolging van de voorjaarsnota 2019 is er met deze begroting een verdere slag gemaakt in het verder op orde krijgen van de (financiële) basis. Echte ervaringscijfers komen nog met de jaarrekening 2019.

De begroting 2020 heeft vorm gekregen onder lastige omstandigheden. Dat is deels te wijten aan externe factoren: zo leggen we per inwoner ongeveer 150 euro toe op de decentralisaties in het sociale domein. Ook interne oorzaken hebben hier invloed op ons saldo. De nieuwe organisatie als resultaat van een herindeling is vers. Het is een grote opgave om als nieuwe gemeente koers te houden. Dat lukt, maar vraagt wel voortdurend aandacht van alle betrokkenen om dat zo te houden.

Om de begroting sluitend te krijgen moest een flinke inspanning worden geleverd. Daarbij is naar de volle breedte van onze taakvelden gekeken. Dat heeft geresulteerd in een afgewogen pakket aan maatregelen, waarmee het gelukt is de uitgaven aanzienlijk terug te brengen. Hiermee wordt een besparing van € 3 miljoen gerealiseerd.

Het streven om de personele bezetting terug te brengen naar de omvang zoals die op 1 januari 2019 voor de vijf gefuseerde organisaties gold blijft het uitgangspunt. Er wordt dus ook kritisch gekeken naar de eigen organisatie. Dit overigens zonder dat dat directe gevolgen heeft voor medewerkers met een vaste aanstelling.

Om het apparaat flexibel en slagvaardig te houden, is structureel een miljoen euro gereserveerd waarmee incidentele extra druk in bepaalde delen van de organisatie door tijdelijke inhuur kan worden opgelost. Verwacht wordt dat het niveau van de dienstverlening op peil kan blijven en waar nodig verder kan worden verbeterd.

Naast het structurele evenwicht dat is gerealiseerd, is er wel sprake van een incidenteel tekort. Het voorstel luidt om dat evenwicht te realiseren door eenmalig een beroep op de algemene reserves te doen en daaraan 600.000 euro te onttrekken. Dat is verantwoord omdat voor de jaren daarna begrotingsoverschotten worden verwacht.

Natuurlijk blijven er onzekerheden bestaan. Het meest in het oog springend zijn de kosten die gemoeid zijn met de jeugdzorg. Die laten al enige jaren een stijgende tendens zien. Onderzocht wordt of de jeugdzorg efficiënter en doelmatiger kan worden ingericht: gelijkblijvende of mogelijk zelfs betere dienstverlening tegen minder kosten, dat is het uitgangspunt.

De verwachting is dat we kunnen besparen op inkoopkosten van de gemeente. Een taakstelling is opgenomen.

Daarnaast wordt uitgegaan van financiële voordelen als gevolg van de – positieve – ontwikkelingen in de Eemshaven. Die ontwikkelingen worden vooral gestuurd door factoren waarop de gemeente geen greep heeft. Een economische recessie bijvoorbeeld zou het beeld negatief kunnen gaan beïnvloeden.

Desondanks: deze begroting geeft aanleiding voor voorzichtig optimisme. Vanuit de kaders die in de voorjaarsnota 2019 zijn geformuleerd, kunnen de ambities van college en raad successievelijk worden gerealiseerd.

Eén van die ambities is de vorming van een fonds van waaruit bewonersinitiatieven mede kunnen worden gefinancierd. Dat fonds wordt in 2020 operationeel. En daarmee wordt het uitgangspunt van de visie 'Ruimte!' – de bewoner centraal – handen en voeten gegeven.

Ook het voorgenomen fonds waarmee initiatieven vanuit het bedrijfsleven financieel worden gesteund, komt er in 2020. Met dit fonds toont de gemeente aan dat het vooral náást ondernemende Hogelandsters wil staan en dat die wil investeren in een gezond ondernemersklimaat.

De reservepositie van de gemeente Het Hogeland baart op dit moment zorgen. Een robuuste financiële reserve is – gelet ook op de onzekerheden die boven de markt hangen – een absolute voorwaarde. Het meerjarig financieel perspectief biedt ruimte om in de komende jaren substantiële bedragen aan de reserves toe te voegen.

De rode draad voor de begroting voor 2020 is de gemeente 'midden op de weg te houden'. Dat lijkt te gaan slagen. Daarvoor is het wel nodig om ten aanzien van sommige ambities – de energietransitie en de implementatie van de Omgevingswet, bijvoorbeeld – wat op de rem te trappen. Zonder overigens de einddoelen uit het oog te verliezen. Andere ambities kunnen gewoon concreet worden gemaakt. Op eigen kracht. Of met de steun en de inzet externe bronnen.

Tal van gemeenten – ook Groningse – zien zich momenteel genoodzaakt de financiën in balans te brengen door, soms wezenlijk, te snijden in het voorzieningenniveau in combinatie met een aanzienlijke verhoging van de belastingdruk. Daarvan is in Het Hogeland geen sprake. Afgezien van een inflatiecorrectie op de tarieven is het in 2020 niet nodig de belastingen te verhogen. Dat is, in het licht van de tendensen elders, een opmerkelijke prestatie.

De financiële basis van de gemeente Het Hogeland komt meer en meer op orde. De voorjaarsnota van 2020 gaat weer meer inzicht bieden in de uiteindelijke stand van zaken. Die nota gaat dan ook nader in op de verdere verwezenlijking van de ambities die in 'Doar Gruit en Bluit' zijn opgenomen.

De gemeente Het Hogeland zet zich in voor een leefbare, toekomstbestendige, duurzame, vitale en economisch welvarende gemeente. Een gemeente waarin niemand wordt uitgesloten. Een gemeente waarin iedereen telt en iedereen zich thuis voelt.

Deze eerste 'volwaardige' begroting van Het Hogeland vormt voor die ambities een fundament. Een behoedzaam fundament weliswaar maar zorgvuldigheid gaat boven snelheid. Op die manier blijft Het Hogeland in 2020 en in de jaren die daarop volgen pal 'midden op de weg' en zelfverzekerd op koers.

Samenvatting

Zoals in de inleiding beschreven heeft u een sluitende begroting en met een sluitend financieel meerjarenperspectief van de gemeente Het Hogeland 2020 onder ogen. In navolging van de voorjaarsnota 2019 is er met deze begroting een verdere slag gemaakt in het verder op orde krijgen van de (financiële) basis. Echte ervaringscijfers komen nog met de jaarrekening 2019. Met de voorjaarsnota 2020 maken we een verdere verdiepingsslag.

Uitwerking Voorjaarsnota

Deze begroting is, zoals in essentie de bedoeling is, een uitwerking van de kaderstelling uit voorjaarsnota 2019. De beleidsvoornemens die in de voorjaarsnota aan u zijn gepresenteerd, zijn in deze begroting opgenomen. Gezien de beperkte financiële ruimte die in de voorjaarsnota werd gepresenteerd, was reeds duidelijk dat er een forse opgave voor de organisatie lag om een begroting met een sluitend financieel perspectief op te leveren. In deze begroting is daarom een set aan keuzes verwerkt, wat uiteindelijk heeft geleid tot een begroting met een financieel sluitend perspectief.

De in de begroting verwerkte keuzes zijn voor het merendeel beleidsarm. Richting de voorjaarsnota 2020 gaan we verdere keuzemogelijkheden uitwerken, die bijdragen aan de ruimte die nodig is voor de sleutelopgaven uit ons collegeprogramma.

Financieel perspectief

Wij leggen u een begroting voor die zich kenmerkt door een positief meerjarig saldo met zoals gezegd een aantal grote opgaven en onzekerheden. Dit perspectief is gebaseerd op de uitgangspunten die in voorjaarsnota aan u zijn voorgelegd. Het is op basis van de laatste inzichten bijgesteld. Samen met de doorgevoerde keuzes geeft dit een beeld van waar we nu staan.

Wij focussen ons zoals gebruikelijk op het structureel gepresenteerde saldo. Dit is namelijk waar primair op gestuurd moet worden en waar de toezichthouder op toetst. We merken daarnaast op dat het in de voorjaarsnota 2019 gepresenteerde saldo verschillende nog te realiseren taakstellingen bevat. Denk hierbij aan efficiency- en inkoopvoordelen, personele taakstellingen, Jeugdzorg en ontwikkelingen in de Eemshaven. Sommige taakstellingen zijn redelijk concreet, maar een aantal is ook onzeker.

In de voorjaarsnota 2019 was het volgende structurele financiële perspectief opgenomen voor de jaren 2020-2023:

Bedragen x € 1000,-	2020	2021	2022	2023
Resultaat bij Voorjaarsnota / Kadernota				
- structureel	-1.676	-271	71	-386
- incidenteel	-2.844	1.434	2.889	-
(-/ = nadelig; + = voordelig)	-4.520	1.163	2.960	-386

Sinds de opstelling van de voorjaarsnota hebben zich ontwikkelingen voorgedaan die het financiële beeld beïnvloeden. Om op termijn een sluitend financieel perspectief te kunnen presenteren, hebben wij verschillende maatregelen in deze begroting verwerkt. Zo hebben we geen prijscompensatie opgenomen voor 2020, zijn er een aantal stelposten geschrapt en is er in relatie tot de personeelslasten een aanvullende taakstelling opgenomen. Tegelijkertijd hebben wij om onze Algemene Reserve weer op peil te brengen een structurele dotatie aan onze Algemene Reserve geraamd voor de jaren 2021 t/m 2023 van respectievelijk € 1 miljoen, € 2 miljoen en € 3 miljoen. Die maatregel achten wij nodig om onze Algemene Reserve meer op niveau te brengen als tegenwicht voor de risico's die in deze begroting liggen opgesloten. Hierbij denken we vooral aan het realiseren van onze taakstellingen, maar ook het risico dat de extra rijksbijdrage voor de Jeugdzorg op termijn niet structureel beschikbaar komt.

Voor een volledig overzicht van de verwerkte keuzes verwijzen wij u naar pagina 186 van de begroting. Dat leidt tot het volgende beeld:

Bedragen x € 1000,-	2020	2021	2022	2023
Resultaat Begroting '20				
- structureel	6	1.093	1.927	1.811
- incidenteel	-637	1.010	2.587	-
(-/- = nadelig; + = voordelig)	-631	2.103	4.514	1.811

In bovenstaand overzicht zien we een klein structureel overschot in 2020, dat oploopt naar een geraamd structureel overschot van ruim € 1,8 miljoen in 2023.

Wij zien tegenover dit positieve begrote meerjarige saldo echter ook dat er verschillende forse taakstellingen in de begroting zijn opgenomen. Zoals hiervoor aangegeven stellen we voor extra dotaties te doen aan de Algemene Reserve. Aanvullend stellen wij uw raad voor de reserve Leefbaarheid van € 2,9 miljoen vrij te laten vallen en toe te voegen aan onze Algemene Reserve. Dit achten wij verantwoord omdat wij, in lijn met eerdere besluitvorming, aparte reserves vormen voor dorpen en ondernemers.

Een toelichting op hoofdlijnen van de verschillen ten opzichte van de voorjaarsnota 2019, de verwerkte maatregelen, alsmede de opgenomen taakstellingen vindt u in de Toelichting op de lasten en de baten van de Financiële Begroting op pagina 184 – 188.

Incidenteel begrotingssaldo

Naast het structurele begrotingssaldo benoemen we ook het incidentele deel van de begroting. Wij zien dat het incidentele tekort in 2020 per saldo ruim € 0,6 miljoen bedraagt. Dit zal moeten worden gedekt uit onze Algemene Reserve. Deze onttrekking is ook geraamd, zodat het structurele tekort resteert. Door de Frictie-uitkering Herindeling (€ 2,6 miljoen tot en met 2022) zien wij dat het incidentele begrotingssaldo in de jaren 2021 en 2022 per saldo € 1 miljoen en € 2,5 miljoen positief is. Daarmee wordt de Algemene Reserve weer aangevuld.

Leeswijzer

Deze gemeentebegroting 2020 is opgebouwd uit vier delen:

- Programmaplan;
- Paragrafen;
- Financiële begroting;
- Bijlagen.

Programmaplan

Het programmaplan vormt het inhoudelijke deel van de begroting. In dit deel staat wat we willen bereiken en welke activiteiten we daarvoor in 2020 willen gaan uitvoeren. In dit programmaplan is per deelprogramma een overzicht gegeven van de lasten en baten. In de begroting is een specificatie van de lasten en baten gegeven op taakvelniveau.

Ook wordt in deze begroting inzicht gegeven in de verklaringen van de verschillen tussen de begrote cijfers in het begrotingsjaar en de begrote cijfers van het voorgaande jaar. Het spreekt voor zich dat een dergelijke vergelijking na een samenvoeging van vijf organisaties tot één nieuwe begroting soms leidt tot opvallende afwijkingen. Deze worden toegelicht.

Beleidskader

In deze begroting hebben we de van toepassing zijnde beleidsdocumenten in de programma's vermeld. De beleidsdocumenten die vanaf 2020 worden geactualiseerd en/of vastgesteld worden in de programmabegroting opgenomen. Uitgangspunt hierbij is dat zolang er geen wijzigingen hebben plaatsgevonden de bestaande documenten van de vier voormalige gemeenten leidend zijn.

Beleidsindicatoren

Op grond van het Besluit begroting en verantwoording provincies en gemeenten (BBV) hanteren gemeenten voor het toelichten van de maatschappelijke effecten in de programma's en de programmaverantwoording de beleidsindicatoren. Per programma zijn deze beleidsindicatoren opgenomen. Deze cijfers worden aangeleverd vanuit verschillende systemen en zijn minimaal één jaar oud.

Reservemutaties

Onderaan ieder programma zijn reservemutaties opgenomen. Deze reservemutaties zijn niet zichtbaar op de taakvelden van een programma maar hebben wel betrekking op het programma. Om een zo compleet mogelijk beeld van het programma weer te geven worden ze daarom apart zichtbaar gemaakt.

Paragrafen

Conform de wettelijke regelgeving moeten zeven paragrafen verplicht worden opgenomen in de begroting waarin de beleidslijnen zijn vastgelegd met betrekking tot beheersmatige aspecten. Het doel van de paragrafen is om hier onderwerpen die verspreid in de begroting staan (zoals lokale heffingen en bedrijfsvoering) gebundeld weer te geven. In deze begroting is naast de verplichte paragrafen ook een paragraaf Aardbevingen opgenomen omdat de gevolgen van de gaswinning voor de gemeenschap van grote invloed zijn.

Financiële begroting

In de financiële begroting vindt u samenvattende overzichten van onze financiële situatie. Daarnaast vindt u hier onder meer onze meerjarenbegroting, een overzicht van het in de begroting opgenomen investeringsplan en een overzicht van de reserves en voorzieningen

Bijlagen

In de bijlagen treft u een aantal, volgens het Besluit Begroting en Verantwoording, verplichte bijlagen aan. Hierin is o.a. een specificatie van onze uitkering uit het Gemeentefonds opgenomen.

Beleidsbegroting

Programmaplan

1. Veiligheid

Omschrijving

Binnen het programma Veiligheid richt de aandacht zich op een van de kerntaken van de gemeente: regie voeren op lokale veiligheid met het oog op een veilige en leefbare omgeving. Deze aandacht voor openbare orde en veiligheid vraagt om inzet voor de brandweezorg, de crisisbeheersing, maar ook aandacht voor de Algemene plaatselijke verordening. Het werk binnen dit programma kenmerkt zich door samenwerking. Zo werken we samen binnen de Veiligheidsregio Groningen op het gebied van brand- en rampenbestrijding. Politie en justitie zijn ook belangrijke samenwerkingspartners. Verder zorgt de gemeente voor preventieve maatregelen en wordt er opgetreden tegen overlast en overtreding van de regels.

Taakvelden

Tot dit programma behoren de volgende taakvelden:

- 1.1 Crisisbeheersing en brandweer
- 1.2 Openbare orde en veiligheid

Beleidskader

Voor dit programma zijn voor de nieuwe gemeente Het Hogeland zijn enkele beleidskaders vastgesteld. Bij de start van de gemeente is de geharmoniseerde Algemene plaatselijke verordening vastgesteld. Deze moet op onderdelen nog nader worden uitgewerkt. Daarnaast wordt in 2019 het Integraal Veiligheidsbeleid gemeente Het Hogeland voorbereid en vastgesteld. Dit beleidskader wordt opgesteld voor een periode van 4 jaren.

Beleidsindicatoren

De volgende beleidsindicatoren zijn van toepassing op dit programma:

Kengetal <i>Beleidsindicator</i>	<i>Eenheid</i>	Het Hogeland	Provincie Groningen
Verwijzingen Halt	<i>Aantal per 10.000 jongeren</i>	121	116
Winkeldiefstallen	<i>Aantal per 1.000 inwoners</i>	0,4	2,6
Geweldsmisdrijven	<i>Aantal per 1.000 inwoners</i>	3,1	5,5
Diefstallen uit woning	<i>Aantal per 1.000 inwoners</i>	1,3	2,3
Vernielingen en beschadigingen (in openbare ruimte)	<i>Aantal per 1.000 inwoners</i>	4,6	6,0

Wat willen we bereiken en wat gaan we daarvoor doen?

Crisisbeheersing

Crisisbeheersing is sinds 2014 regionaal georganiseerd bij de Veiligheidsregio Groningen. Deze samenwerking betekent dat iedere deelnemende gemeentemedewerkers moet aanwijzen die een rol hebben binnen de crisisorganisatie. Dat vraagt tijd en inzet voor opleiding, training en oefening. In geval

van een crisis kan dan een adequaat functionerend crisisteam worden ingezet binnen de eigen gemeente of elders in de provincie Groningen.

<i>Wat willen we bereiken?</i>		<i>Wat gaan we daarvoor doen?</i>
»	Goed voorbereid zijn op incidenten, rampen en crises.	<ul style="list-style-type: none"> • De bemensing vanuit gemeente Het Hogeland wordt goed georganiseerd met het accent op specialisme en professionaliteit. • De medewerkers van de gemeente Het Hogeland die een rol hebben in de crisisorganisatie volgen op regelmatige basis opleidingen, trainingen en oefeningen.

Brandweezorg

De brandweezorg is volledig geregionaliseerd. Dat betekent dat de verantwoordelijkheden en bevoegdheden voor personeel en materieel bij de Veiligheidsregio Groningen liggen. Dat neemt niet weg dat de gemeente zelfstandig en als partner in de Veiligheidsregio Groningen een belangrijke functie heeft.

<i>Wat willen we bereiken?</i>		<i>Wat gaan we daarvoor doen?</i>
»	Een goede brandweezorg in de gemeente Het Hogeland	<ul style="list-style-type: none"> • Het uitvoeren van wettelijke taken op het terrein van brandweezorg is belegd bij de Veiligheidsregio Groningen.
»	De brandweer in de gemeente Het Hogeland werkt risico gestuurd.	<ul style="list-style-type: none"> • Vergroten van het brandveiligheidsbesef bij inwoners en instellingen/bedrijven in de gemeente.

Openbare orde en veiligheid

Veiligheid is voor de lokale overheid een belangrijke taak. Inwoners en ondernemers hechten veel waarde aan een veilig, leefbaar en prettige omgeving. Veiligheid binnen de gemeente gaat onder meer over het tegengaan van overlast en vernielingen, over openbare orde, drugsbeleid en jeugdbeleid. Het beleidsterrein vraagt zowel om preventie als repressie.

Veiligheid is een taak waarbij samenwerking met vele ketenpartners van cruciaal belang is. Binnen het veiligheidsdomein is een groot aantal partners actief, ieder met eigen kennis, expertise en bevoegdheden. De gemeente Het Hogeland wil in dat brede speelveld regie voeren om zo de verantwoordelijkheid voor openbare orde en veiligheid waar te maken.

<i>Wat willen we bereiken?</i>		<i>Wat gaan we daarvoor doen?</i>
»	Een actueel Uitvoeringsprogramma Integraal Veiligheidsbeleid.	<ul style="list-style-type: none"> • In 2019 wordt het Integraal Veiligheidsbeleid 2020-2023 vastgesteld. Dit beleidsdocument wordt in 2020 uitgewerkt in een uitvoeringsprogramma. Hiermee wordt concreet invulling gegeven aan de door de raad vastgestelde beleidsuitgangspunten.

»	Zorgvuldige uitvoering van de Wet verplichte geestelijke gezondheidszorg (Wvggz). Deze wet is gericht op het leveren van maatwerk in geval van verplichte zorg.	<ul style="list-style-type: none"> In nauwe samenwerking met het team Samenleving en Sociaal wordt de Wvggz geïmplementeerd en uitgevoerd.
---	---	---

Verbonden Partijen

Dit programma heeft een relatie met onderstaande Verbonden Partijen:

- Veiligheidsregio Groningen (VRG)

Wat mag het kosten?

Lasten en baten programma Veiligheid (x € 1.000)

Lasten	Rekening			Begroting		
	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Structureel		4.266	4.380	4.363	4.382	4.389
Incidenteel		26	20	20	-	-
Totaal lasten		4.291	4.400	4.383	4.382	4.389
Baten	Rekening			Begroting		
	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Structureel		0	-	-	-	-
Incidenteel		-	-	-	-	-
Totaal baten		0	-	-	-	-
Saldo programma *)		-4.291	-4.400	-4.383	-4.382	-4.389

*) - = tekort; + = overschot

Reservemutaties behorende bij dit programma (x € 1.000)

	Rekening			Begroting		
	2018	2019	2020	2021	2022	2023
geen mutaties						
Totaal mutaties						

Toelichting op afwijkingen

Hieronder staan de belangrijkste (structurele) afwijkingen ten opzichte van de begroting van het voorgaande jaar toegelicht. Een specificatie van de incidentele posten binnen dit programma vindt u terug in de financiële begroting.

De lasten laten ten opzichte van 2019 een toename zien van € 108.000; de baten wijzigen niet.

Lasten (bedragen x 1.000)

*Voordeel/
Nadeel*

-	De bijdrage aan de Veiligheidsregio Groningen (VRG) neemt toe. Dit wordt veroorzaakt door teruglopende baten bij de VRG. Daarnaast stijgen de kosten op het gebied van informatie gestuurd werken en opleidingen.	€ 84	N
-	In 2019 zijn de budgetten voor salaris en inhuur bijgesteld en in zijn geheel verwerkt op het programma Algemene dekkingsmiddelen. In 2020 is sprake van hogere salarislasteren, o.a. door cao-verhoging. Ook is sprake van nieuwe en vervallen vacatures en van extra capaciteit in de vorm van een flexibele schil voor een aantal werkzaamheden. In de begroting 2020 zijn deze lasten functioneel geraamd, waardoor binnen de programma's de mutaties ten opzichte van 2019 verschillend kunnen uitvallen.	€ 71	N
-	Uit nadere beoordeling van de budgetten blijkt dat een aantal binnen dit programma betrekking hebben op inkoopactiviteiten. Deze budgetten zijn verschoven naar het programma Bedrijfsvoering .	€ 47	V
Totaal		€ 108	N

2. Bereikbaarheid

Omschrijving

Binnen het programma Bereikbaarheid ligt de focus op de inrichting, het gebruik en het beheer en het onderhoud van de openbare ruimte. We geven hierin aan wat we willen bereiken en wat we gaan doen aan de inrichting en het onderhoud van de wegen, de openbare verlichting, civiele constructies (zoals bruggen, dammen, kademuren etc.), havens en het openbaar vervoer. Alles gericht op een goede en veilige bereikbaarheid van onze gemeente.

Taakvelden

Tot dit programma behoren de volgende taakvelden:

- 2.1 Verkeer en vervoer
- 2.3 Recreatieve havens
- 2.4 Economische havens en waterwegen

Beleidskader

Voor dit programma zijn voor de nieuwe gemeente Het Hogeland nog geen beleidsdocumenten vastgesteld. In 2019 lag de focus vooral op het verzamelen van de benodigde data en harmonisatie. In 2020 worden de eerste beleid- en beheerplannen opgesteld voor de nieuwe gemeente. Daarnaast wordt het mobiliteitsplan opgesteld. Hierin worden meerdere taakvelden integraal ondergebracht. Op dit moment werken we op het gebied van beleid nog door met de bestaande plannen uit de vier gemeenten.

Hierbij moet gedacht worden aan de volgende (soort) documenten):

- beleids- en beheerplannen voor wegen, ovl en civiele constructies;
- verkeer en vervoersplannen (inclusief fiets en wandel);
- havenvisies;
- baggerplannen;
- plannen voor gladheidsbestrijding.

Totdat de plannen voor onze nieuwe gemeente worden vastgesteld gebruiken we voor de ambities rondom het programma bereikbaarheid het collegeprogramma en de vastgestelde ambitiesdocumenten uit de herindelingswerkgroepen.

Het gaat hierbij om de volgende documenten:

- ambitiesdocument verkeer, vervoer en mobiliteit;
- ambitiesdocument infrastructuur;
- notitie economische bouwstenen.

Beleidsindicatoren

De volgende beleidsindicatoren zijn van toepassing op dit programma:

Kengetal <i>Beleidsindicator</i>	<i>Eenheid</i>	Het Hogeland	Provincie Groningen
n.v.t.			

Wat willen we bereiken en wat gaan we daarvoor doen?

Beheer en Onderhoud

Het veilig en doelmatig gebruik van de openbare ruimte is van groot belang voor de leefomgeving. Het maken van beleidskeuzes en beheerplannen vormen hiervoor de basis. Daarbij gaan we ook onderzoeken hoe we voor de toekomst onze buitendienst het beste kunnen vormgeven in relatie tot de taken die wij op dit vlak hebben en de wijze waarop we deze taken willen gaan uitvoeren.

Wat willen we bereiken?		Wat gaan we daarvoor doen?
»	Het onderhouden van de openbare ruimte	<ul style="list-style-type: none"> • Het actualiseren en beheren van alle data benodigd voor het beheer van de openbare ruimte. • Het opstellen van beleidsplannen Wegen, Riolering, Civiele Constructies (Bruggen/Beschoeiingen en kademuren ed.), Openbare Verlichting, Bebording, Groen. • Het opstellen van beheerplannen door het harmoniseren van bestaande beheerplannen voormalige gemeenten (inclusief een paragraaf achterstallig onderhoud) • Het maken van (meerjaren)uitvoeringsplannen • Het uitvoeren van onderhoud binnen de daarvoor beschikbaar gestelde middelen.
»	In de wintermaanden een veilig gebruik van de doorgaande wegen nastreven	<ul style="list-style-type: none"> • Gladheid voorkomen en bestrijden door de inzet van strooimiddelen. • Het opstellen van een beheerplan/handboek gladheidsbestrijding door het harmoniseren van bestaande plannen gladheidsbestrijding voormalige gemeenten. • Het plaatsen van meetpalen voor het bepalen van de weersomstandigheden/advisering moment gladheidsbestrijding.
»	Een optimale inzet van onze buitendienst	<ul style="list-style-type: none"> • Onderzoek naar inzet buitendienst in relatie tot taken en uitvoering.

Bereikbaarheid, mobiliteit en verkeersveiligheid

Om de kansen en knelpunten op het gebied van bereikbaarheid in beeld te brengen willen we een integraal mobiliteitsplan opstellen. Dit mobiliteitsplan omvat in ieder geval de thema's bereikbaarheid, (duurzame) mobiliteit, verkeersveiligheid, fiets en het OV.

Zoals ook gesteld in het collegeprogramma 2019-2020 is een goede bereikbaarheid van groot belang. De N46, N361 en de N363 vormen, te samen met de twee spoorlijnen, de ruggengraat van de gemeente Het Hogeland. Dit robuuste netwerk willen we behouden en waar mogelijk versterken.

Naast aandacht voor bereikbaarheid willen wij daarbij ook aandacht schenken aan de verkeersveiligheid en mobiliteit. Het strategische plan verkeersveiligheid 2030 gaat uit van een cultuuromslag door meer te sturen op risico's. Deze risico-gestuurde aanpak gaat uit van een proactieve aanpak ten opzichte van de huidige reactieve aanpak. Op basis van data die er is of verwacht wordt, worden scenario's geanalyseerd. Verkeersveiligheid blijft een belangrijk maatschappelijk thema. Het beperken van het aantal slachtoffers is en blijft een belangrijk speerpunt. Naast een veilige weginrichting blijft ook voorlichting en educatie voor zowel de jongere als ook de oudere verkeersdeelnemers. Jaarlijks worden

via Verkeerswijzer Groningen diverse lesprogramma's afgenomen. De gemeente Het Hogeland betreft een gebied met een grote agrarische bedrijvigheid. Verkeersveiligheid in combinatie met agrologistiek behoeft in deze gemeente extra aandacht (zie ook paragraaf onder 'Wegen').

Wat betreft de mobiliteit is het streven er op gericht om het gebruik van het openbaar vervoer en de fiets te stimuleren. Voor het stimuleren van het fietsgebruik zijn goede en veilige fietsroutes, maar ook fietsvoorzieningen bij winkels en OV-haltes van belang.

<i>Wat willen we bereiken?</i>		<i>Wat gaan we daarvoor doen?</i>
»	Goede bereikbaarheid van ons gebied met aandacht voor het continu verbeteren van de verkeersveiligheid en het bevorderen van duurzame mobiliteit.	<ul style="list-style-type: none"> • Een mobiliteitsplan opstellen waarin we kaders stellen voor de thema's bereikbaarheid, mobiliteit, verkeersveiligheid, fiets en OV; • Een cultuuromslag maken naar meer proactieve sturing op verkeersveiligheidsrisico's.
»	Heldere en herkenbare inrichting van komgrenzen, 30 km/u-zones en kruisingsvlakken binnen de bebouwde kommen.	<ul style="list-style-type: none"> • Opstellen van een beleidskader voor 30 km/u-zones en de inrichting hiervan. Na afronding daarvan (verder) invulling geven aan de inrichting van de dorpen waarbij het uitgangspunt is om dit zoveel mogelijk te combineren met regulier onderhoud en herinrichtingen.
»	Een eenduidige lijn voor de inrichting van schoolzones	<ul style="list-style-type: none"> • Inventariseren van de schoolzones en een eenduidige lijn bepalen voor de inrichting ervan in de gemeente.
»	Voorlichting en educatie voor zowel de jonge als de oudere verkeersdeelnemers.	<ul style="list-style-type: none"> • Deelname aan en financiering van Verkeerswijzer Groningen.
»	Stimuleren van initiatieven vanuit de dorpen op het gebied van verkeersveiligheid.	<ul style="list-style-type: none"> • Initiatieven uit de dorpen ondersteunen wanneer deze passen in het nog vast te stellen beleid met betrekking tot inrichting 30 km/u-gebieden, financiële kaders en wet- en regelgeving.

Fiets

De fiets neemt in de toekomst een steeds belangrijkere rol in, in de verbinding tussen de kernen van de gemeente Het Hogeland, maar ook met de omliggende gemeenten, zoals de stad Groningen. De populariteit van het fietsen neemt toe door het meer gebruiken van e-bikes en speed-pedelecs, waardoor in dezelfde tijd en met meer gemak grotere afstanden kunnen worden afgelegd. Voor dit alles is de laatste jaren al flink geïnvesteerd in belangrijke fietspaden, zoals de zgn. Fietsroutes-Plus richting de stad Groningen. Het voornemen is om de komende jaren door te gaan met opwaardering van diverse routes. Tevens zal worden getracht het fietsen over grotere afstanden ook te stimuleren door de combinatie te zoeken met het openbaar vervoer d.m.v. zgn. Hubs.

<i>Wat willen we bereiken?</i>		<i>Wat gaan we daarvoor doen?</i>
»	Verdere optimalisering van het fietsnetwerk, zowel zelfstandig als aanvullend op het OV-systeem.	<ul style="list-style-type: none"> • Het opstellen van een integrale fietsstrategie binnen het mobiliteitsplan, waarin alle aspecten van optimalisering van fietsroutes en maatregelen ter stimulering van de fiets, incl. fietsvoorziening bij bushaltes en stations,

		maar ook bij winkels in de kernen wordt meegenomen.
»	Toename van het (elektrisch) fietsgebruik	<ul style="list-style-type: none"> • Zorgen voor comfortabele en veilige routes met name op de korte afstanden • Plaatsing van laadpalen en extra stallingsruimte creëren voor de fiets bij de stations en de (grote) OV-haltes is samenwerking met onze partners binnen het OV met daarbij aandacht voor de integratie met het doelgroepenvervoer.

Wegen

Het wegennet vormt een belangrijke schakel tussen Het Hogeland en onder andere de stad Groningen. Enkele kernen binnen de gemeente worden doorsneden door een (provinciale) gebiedsontsluitingsweg (zgn. N-wegen) wat resulteert in enkele knelpunten op het gebied van leefbaarheid en verkeersveiligheid in de betreffende kernen.

<i>Wat willen we bereiken?</i>		<i>Wat gaan we daarvoor doen?</i>
»	Eenduidig parkeerbeleid in centrumgebieden van de grotere kernen	<ul style="list-style-type: none"> • Harmoniseren (opstellen) parkeerbeleid.
»	Onderzoek naar de mogelijkheden voor een agrologistiek netwerk voor de gehele gemeente	<ul style="list-style-type: none"> • Het onderwerp agrologistiek als integraal onderdeel meenemen in het op te stellen Mobiliteitsplan.
»	Goede bereikbaarheid van de havens via het wegennet (zie ook programma 3).	<ul style="list-style-type: none"> • In overleg met de provincie komen tot een verbetering van de bereikbaarheid van de Eemshaven vanuit Groningen en v.v. via de N46 (Eemshavenweg); • Het (verder) verbeteren (i.s.m. de provincie Groningen) van de N361 als ruggengraat van de bereikbaarheid van het gebied voor o.a. de bereikbaarheid van het Lauwersmeergebied.

Openbaar vervoer

Het bereiken en behouden van een evenwichtige relatie tussen bereikbaarheid, economie, leefbaarheid is een grote uitdaging. Met betrekking tot het openbaar vervoer zet de trend van ketenmobiliteit zich verder door. Het regionale spoor en grotere buslijnen zijn de dragers van het OV-systeem. De kleinere dorpen worden bereikt door "Vervoer op Maat", hubs en slimme ketens. Het verduurzamen van deze mobiliteit is een belangrijk aandachtspunt daarbij.

<i>Wat willen we bereiken?</i>		<i>Wat gaan we daarvoor doen?</i>
»	Verdere verbeteringen van spoorveiligheid door het opheffen van onbewaakte overwegen.	<ul style="list-style-type: none"> • Het verder saneren van NABO's (Niet Actief Beveiligde Overwegen).
»	Het in stand houden en verbeteren van het openbaar vervoernetwerk door onder andere het inzetten op ketenmobiliteit.	<ul style="list-style-type: none"> • Samen met de ketenpartners afspraken maken over het op peil houden, dan wel verbeteren van de bereikbaarheid en toegankelijkheid van het openbaar

		vervoersnet, alsmede het stimuleren van ketenmobiliteit.
--	--	--

Recreatieve havens

Het Hogeland heeft relatief veel kleine en middelgrote recreatieve binnenhavens. De mate van bereikbaarheid over het water is wisselend. Dit heeft onder andere te maken met verschil in diepgang van de watergangen, de baggeropgave en de passeerbaarheid van de bruggen.

Wat willen we bereiken?		Wat gaan we daarvoor doen?
»	Goede bereikbaarheid van het gebied voor de recreatievaart via toegankelijke (vaar)wegen.	<ul style="list-style-type: none"> • Harmonisatie baggerplannen en beheerplan civiele constructies; • Inventariseren bewegwijzering en daar waar nodig verbeteren; • Het stimuleren van de vaarrecreatie door het bieden van goede voorzieningen; • Het inventariseren en oplossen van knelpunten in vaarwegen, samen met verantwoordelijke partners.

Eemshaven

De Eemshaven blijft groeien. De Eemshaven is het stopcontact van Nederland en is ook een belangrijke plek voor de aanlanding van data en elektra kabels. Tennet is dan ook bezig met het uitbreiden van haar hoogspanningsstations in Eemshaven-midden en Robbenplaat. Ook komt er een nieuwe 380 Kv hoogspanningslijn vanuit de Eemshaven naar Vierverlaten.

Google heeft aangekondigd dat zij na hun eerdere investering voor de bouw van datacenterhallen een volgende investering gaat doen. De vraag naar de opslag van data blijft groeien. Dat geeft ook een groei van de werkgelegenheid bij Google; van 150 naar 350 fte als de bouw is afgerond. Op de piek in medio 2020 zijn 2200 bouwvakkers met de bouw bezig. Door deze bouw is er vraag naar huisvesting in de regio voor de bouwvakkers. Dit wordt gerealiseerd in reguliere hotels, pensions en huurwoningen. Daarnaast is er behoefte aan werknemershotels. Deze worden naar verwachting begin 2020 in gebruik genomen.

Naast Google heeft Van Merksteijn International plannen om een staalfabriek te bouwen. Voor de bouw ervan zijn 1000 bouwvakkers nodig. De plannen voor deze fabriek zijn vertraagd met anderhalf jaar als gevolg de onduidelijkheid van de PAS regeling en de situatie op de wereldmarkt voor staal. Als de fabriek in gebruik komt, dan zullen er 300 mensen werk vinden bij Van Merksteijn International. Een directe werkgelegenheid geeft ook indirecte werkgelegenheid bij toeleverende bedrijven, winkels, restaurants etc.

De on – en offshore windbedrijven gebruiken de Eemshaven als uitvalsbasis voor de bouw en het onderhoud van windparken op zee en land. Dat geeft ook weer werkgelegenheid in de haven.

Al deze extra werkgelegenheid kan de werkloosheid drukken en zorgt voor een impuls op de woningmarkt voor de brede regio. Al met al positieve ontwikkelingen voor onze omgeving.

Vanaf half december 2019 gaan er bussen rijden van en naar de Eemshaven. De reguliere buslijn 41 zal de Eemshaven eens per uur aandoen. Daarnaast komen er bussen in de ochtend en de middagspits die rechtstreeks vanuit de stad Groningen via de Eemshaven weg naar de Eemshaven gaan. Hiermee wordt de Eemshaven goed ontsloten voor eenieder die afhankelijk is van openbaar vervoer of daarvoor

kiest. Dit geeft ook kansen voor opleidingsinstituten en studenten om samen te werken met de bedrijven in de haven.

Wat willen we bereiken?		Wat gaan we daarvoor doen?
»	Onderzoek naar de mogelijkheden voor de vestiging van een hotel (s) voor werknemers.	<ul style="list-style-type: none"> Met de bouw van Google en zo mogelijk later Van Merksteijn zijn er vele bouwvakkers actief. Op dit moment wordt gewerkt aan mogelijke locaties in onder andere Het Hogeland, Delfzijl en Appingedam. Er zijn nog geen keuzes gemaakt over locatie (s) in Het Hogeland. Een locatie op een niet te grote afstand van de Eemshaven verdient de voorkeur, gezien de reistijd voor de bouwvakkers.
»	Ondersteuning bieden aan bestaande en nieuw te vestigen bedrijven.	<ul style="list-style-type: none"> Advisering, verlenen van vergunningen en het bieden van een goede infrastructuur.
»	Goed openbaar vervoer van en naar de haven.	<ul style="list-style-type: none"> Twee buslijnen van en naar de haven faciliteren (o.a. het realiseren van haltes).

Lauwersoog

Duurzame haven

In 2019 is de planfase om te komen tot een duurzame haven in Lauwersoog overgegaan naar de realisatiefase. De eerste 7 bedrijven zorgen in de 2^e helft van 2019 al dat 36% van het elektriciteitsgebruik groen wordt geproduceerd. In 2020 zullen de initiatiefnemers (ondernemers en havenbedrijf) in de haven samen met de provincie, de gemeente en het waterschap plannen verder ontwikkelen om nog meer groene energie te produceren. De vraag hiernaar wordt vergroot door het streven om over te gaan op het gebruik van groene waterstof als brandstof voor schepen. En als mede gebruikers zijn er mogelijkheden voor bussen en ander vervoer.

De haven wil ook duurzaam zijn in zero waste. Dit alles met als doel de groene uitstraling van Lauwersoog in het midden van het nationaal park Lauwersmeer en Unesco werelderfgoed Waddenzee.

Onderhoud haven

Het Hogeland is mede aandeelhouder van de haven van Lauwersoog. Het havenbedrijf heeft in het verleden meerdere financieel lastige jaren gehad. Dit heeft ook gevolgen gehad voor het onderhoud in de haven. Er is gebaggerd, maar verder is er weinig onderhoud aan de haven gepleegd. Van 2022 tot en met 2024 zal er groot onderhoud gepleegd gaan worden in de haven. Daarvoor vinden er reserveringen plaats binnen de begroting van het havenbedrijf. Het onderhoud zal zo veel mogelijk gebeuren op een duurzame manier. Daarna is de haven qua kades en voorzieningen weer op een goed niveau. Daarnaast spelen er nog vraagstukken op het gebied van parkeren en verkeer. Voor de korte termijn hebben we hierin al maatregelen genomen. Daarnaast onderzoeken wij mogelijke oplossingen voor de langere termijn.

Verbeteringen dijk Lauwersmeer

Als gevolg van de verandering van het klimaat zal de zeewaterspiegel gaan stijgen. Daarom zullen de dijken daar waar nodig moeten worden verstevigd c.q. gewijzigd. Dit is ook het geval op het dijkvak Lauwersoog tot op de hoek met de Westpolder. Het betreft hier een stuk van 9 km.

Vanuit het hoogwater beschermingsprogramma (HWBP) zullen de basiswerkzaamheden worden gefinancierd. Als echter gewerkt gaat worden aan een dergelijk groot project dan geeft dit koppelkansen. In de planfase denkt het waterschap Noorderzijlvest hierover na samen met de gemeente, de provincie en andere belanghebbenden. Er liggen kansen op gebied van economie, ecologie, recreatie en toerisme

en watermanagement. Hierbij wordt gedacht aan het aanbrengen van ruwe elementen in het ontwerp van de dijk, een zoet-zout overgang, vismigratie en een fietspad over de dijk. Daarnaast liggen er kansen voor een strand en een twee dijkovergang voor de haven.

Naast het aanpassen van de dijk wordt er ook gewerkt aan het verplaatsen van het gemaal en de sluizen in Zoutkamp. Dit om in perioden van veel regen een betere waterbeheersing te hebben. De koppelkansen voor de sluis is dat er ruimte ontstaat in het bevaren van de Groninger binnenwateren richting Zoutkamp. De restauratie van de oude Hunsingosluis door het Waterschap is daarnaast ook integraal meegenomen in het gehele project. Voor de financiering van dit geheel zijn er nog wat slagen te maken. We gaan er van uit dat we in 2020 de financiën rond kunnen krijgen. De uitvoering van het project zal plaatsvinden in 2021 en 2022.

Werelderfgoed centrum (WEC)

Op de North Shrimp locatie is het Waddenkwartier ontwikkeld ter voorbereiding op het realiseren van een Werelderfgoedcentrum Waddenzee. De gemeenteraad van de gemeente De Marne heeft in 2017 een investeringskrediet beschikbaar gesteld van € 1 miljoen voor de herinrichting van de openbare ruimte en de voorbereidingskosten. In 2018 is de bestemmingsplanprocedure opgeschort wegens te weinig draagvlak voor het ontwerp van het gebouw. Inmiddels is sprake van:

- voldoende draagvlak voor de realisatie van het WEC;
- nieuwe uitgangspunten voor het (nieuw) ontwerp;
- een financieel overzicht.

In samenwerking met de stuurgroep WEC-W (provincie, gemeente, SBB, EHL en stichting WEC-W) wordt de realisatie van het WEC-W gezien als basis voor de gebiedsontwikkeling Lauwersoog. Het streven is om Rijkswaterstaat en Noorderzijlvest aan te laten sluiten. We onderzoeken momenteel met onze samenwerkingspartners hoe de verdere ontwikkeling van het WEC tot stand kan komen.

<i>Wat willen we bereiken?</i>		<i>Wat gaan we daarvoor doen?</i>
»	Vergroenen van de haven met groene energie en zero waste.	<ul style="list-style-type: none"> • Middels advies en subsidies stimuleren van onderzoek om te komen tot een duurzame haven.
»	Veiligheid tegen hoogwater in de toekomst (versterken primaire waterkering en veilige regionale keringen).	<ul style="list-style-type: none"> • Met alle maatregelen die het Waterschap moet doen vanwege de waterveiligheid ontstaan ook (koppel) kansen voor versterking van recreatie, infrastructuur, ecologie, vismigratie, leefbaarheid, groene energie, landschap en cultuurhistorie. Waterschap, provincie en gemeente trekken hierin samen op. Voor koppelkansen worden aanvullende financiële middelen gezocht. Vanuit het Investerings-Kader Waddengebied (IKW) zijn er mogelijkheden, maar ook de gemeente zal hier een belangrijke (organisatorische) rol in krijgen. Het Waterschap is financieel verantwoordelijk voor de waterveiligheid en stelt zich op het standpunt dat de initiatiefnemer van een koppelkansen ook voor de financiering zorgt. Wellicht biedt financiering vanuit het NPG of het Waddenfonds mogelijkheden. Dit zijn wij verder aan het onderzoeken.

Noordpolderzijl

Het wordt steeds drukker in de kleinste getijdehaven van Nederland. Dit ondanks het feit dat de haven zelf niet altijd goed bereikbaar is. Deze parel aan de Groninger kust wordt door een groeiend aantal mensen bezocht. Zeven dagen in de week is hier activiteit. Door het mooie weer in 2018 zijn hier extra bezoekers geweest. Deze trend zet zich voort in 2019. In Noordpolderzijl zijn plannen voor een buitendijkse spoelzee. In 2020 moeten de plannen zo ver zijn dat er duidelijk moet zijn of er een Go is. De minicamping, de mogelijke spoelzee en de uniciteit van de plek maakt dat we moeten nadenken over de verdere kansen op deze plek, waarbij rekening gehouden moeten worden de omvang van deze plek aan het werelderfgoed Waddenzee.

Wat willen we bereiken?		Wat gaan we daarvoor doen?
»	Een toegankelijke haven.	<ul style="list-style-type: none"> • Baggeren en ploegen van de haven. • Werken aan een structurele oplossing voor het baggerbezwaar in de vorm van een spoelzee.

Verbonden Partijen

Dit programma heeft een relatie met onderstaande Verbonden Partijen:

- GR Havenschap Delfzijl/Eemshaven (Groningen Seaports)
- Exploitatiemaatschappij haven Lauwersoog B.V.

Wat mag het kosten?

Lasten en baten programma Bereikbaarheid (x € 1.000)

Lasten	Rekening			Begroting		
	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Structureel		9.225	9.321	9.602	9.665	9.468
Incidenteel		200	355	60	-	-
Totaal lasten		9.425	9.676	9.662	9.665	9.468
Baten	Rekening			Begroting		
	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Structureel		69	198	198	198	198
Incidenteel		-	-	-	-	-
Totaal baten		69	198	198	198	198
Saldo programma *)		-9.356	-9.478	-9.464	-9.467	-9.269

*) - = tekort; + = overschot

Reservemutaties behorende bij dit programma (x € 1.000)

	Rekening		Begroting			
	2018	2019	2020	2021	2022	2023
geen mutaties						
Totaal mutaties						

Toelichting op afwijkingen

Hieronder staan de belangrijkste (structurele) afwijkingen ten opzichte van de begroting van het voorgaande jaar toegelicht. Een specificatie van de incidentele posten binnen dit programma vindt u terug in de financiële begroting.

De lasten laten ten opzichte van 2019 een toename zien van € 251.000. Daarnaast nemen de baten met € 129.000 toe. Per saldo een nadelig effect binnen dit programma van € 122.000.

Lasten (bedragen x 1.000)

Voordeel/
Nadeel

-	De budgetten voor baggerwerkzaamheden zijn gebaseerd op de huidige plannen. Dit leidt tot een hogere raming van uitgaven.	€ 496	N
-	In 2020 is, conform het overzicht van incidentele baten en lasten, binnen dit programma € 355.000 opgevoerd.	€ 355	N
-	Er zijn budgetten opgevoerd voor uitgaven voor het herstel van bestrating nadat t.a.v. kabels en leidingen werkzaamheden zijn uitgevoerd. Ook voor het aanleggen van inritten is budget opgenomen. Deze kosten worden verhaald; vandaar dat hier aan de batenzijde inkomsten tegenover staan.	€ 85	N
-	De kapitaallasten binnen dit programma zijn gedaald. Als investeringen volledig afgeschreven zijn vallen de hiervoor geraamde kapitaallasten vrij.	€ 350	V
-	In 2019 zijn de budgetten voor salaris en inhuur bijgesteld en in zijn geheel verwerkt op het programma Algemene dekkingsmiddelen. In 2020 is sprake van hogere salarislasten, o.a. door CAO-verhoging. Ook is sprake van nieuwe en vervallen vacatures en van extra capaciteit in de vorm van een flexibele schil voor een aantal werkzaamheden. In de begroting 2020 zijn deze lasten functioneel geraamd, waardoor binnen de programma's de mutaties ten opzichte van 2019 verschillend kunnen uitvallen.	€ 215	V
-	De incidentele lasten uit 2019, opgevoerd in de primaire raming of uit begrotingswijzigingen, vervallen in 2020.	€ 200	V
-	Diversen	€ 80	N
	Totaal	€ 251	N

Baten (bedragen x 1.000)

*Voordeel/
Nadeel*

-	Er zijn inkomsten opgenomen voor het verhalen van kosten voor herstel van bestrating en het aanleggen van inritten (zie ook onder lasten).	€ 85	V
-	Diversen	€ 44	V
	Totaal	€ 129	V

3. Economie & Werkgelegenheid

Omschrijving

Dit programma richt zich op het stimuleren van economische ontwikkeling en de bevordering van werkgelegenheid. Het ondernemersklimaat moet goed zijn voor grote bedrijven, voor het MKB en voor ZZP'ers. We zetten in op het versterken van de lokale economie, met aandacht voor de agrarische sector en voor de activiteiten in de havens.

Taakvelden

Tot dit programma behoren de volgende taakvelden:

- 3.1 Economische ontwikkeling
- 3.2 Fysieke bedrijfsinfrastructuur
- 3.3 Bedrijvenloket en bedrijfsregelingen
- 3.4 Economische promotie

Beleidskader

Voor dit programma zijn voor de nieuwe gemeente Het Hogeland op dit moment nog geen beleidsdocumenten vastgesteld. De notitie over de economische bouwstenen die is opgesteld tijdens de herindeling wordt nu gebruikt als leidraad voor nieuw te ontwikkelen beleid. Eind 2019 en in 2020 worden deze bouwstenen vertaald naar een economische agenda en separate nota's over retail- en winkelbeleid en toerisme en recreatie.

Beleidsindicatoren

De volgende beleidsindicatoren zijn van toepassing op dit programma:

Kengetal <i>Beleidsindicator</i>	<i>Eenheid</i>	Het Hogeland	Provincie Groningen
Func tiemenging	%	41,1	50,7
Vestigingen (van bedrijven)	<i>Aantal per 1.000 inwoners in de leeftijd van 15 t/m 64 jaar</i>	136,7	123,0

Wat willen we bereiken en wat gaan we daarvoor doen?

Agrarische sector

De landbouw is een belangrijke bedrijfstak binnen onze gemeente. We geven de landbouw de ruimte (in de infrastructuur en mogelijke uitbreiding), en zoeken daarbij het evenwicht met de omgeving en de natuur. Onze landbouwers zijn naast producenten ook natuurbeheerders. De gemeente zoekt actief het contact met de landbouw- en natuurorganisaties om in gezamenlijkheid tot een goede balans te komen. Het Interbestuurlijk Programma (gericht op een verbetering van de samenwerking tussen het Rijk, gemeenten, provincies en waterschappen) en de route om te komen tot een natuur inclusieve landbouw geeft hierbij richting. Hierin betrekken we nadrukkelijk de klimaatadaptatie en zetten we in op multifunctioneel gebruik van de beschikbare ruimte waar dit kan. Met de aansluiting bij de P10 (samenwerkingsverband van grote plattelandsgemeenten) kunnen we hier een voortrekkersrol in spelen. Er liggen voor de landbouw economische koppelkansen met de agribusiness en de biobased economy, dat wil zeggen het toepassen van grondstoffen uit de landbouw in de (bio)chemische

industrie. Door samenwerking met kennisinstellingen en het bedrijfsleven willen we hieraan (bv door deelname aan Eemsdelta Green) actief een bijdrage leveren.

Samen met de andere ondernemersorganisaties draagt de ondernemersorganisatie voor de agrarische sector (LTO Noord Het Hogeland) bij aan de gemeentebrede ontwikkeling van de economie door haar lidmaatschap van het Ondernemersplatform Het Hogeland.

Visserij

De visserij is sinds mensenheugenis aanwezig in onze kustregio. Ze is belangrijk voor de haven van Lauwersoog en Zoutkamp. Voor deze bedrijfstak wil de gemeente een actieve partner en behartiger van de belangen binnen en buiten de gemeente zijn. In Lauwersoog zien we een belangenafweging tussen de industriële en recreatieve bedrijvigheid. Beide zijn essentieel voor het gebied. We zoeken samen met alle betrokkenen naar een goede balans. De transitie van fossiele brandstof naar waterstof die momenteel plaatsvindt in de garnalensector in Lauwersoog vanuit de havencoalitie is een mooie ontwikkeling op dit vlak. Die krijgt onze steun. Dergelijke projecten zijn een voorbeeld van duurzame visserij met oog voor mens en natuur, waarbij de haven van Lauwersoog als ontwikkelcentrum kan dienen.

Breedband Snel Internet Groningen

De aanleg van snel internet in het buitengebied in onze gemeente en de rest van de provincie is in volle gang. Breedband Noord Groningen, waarin de zes aardbevingsgemeenten al sinds 2014 met elkaar samenwerken, zal naar verwachting in 2020 haar werkzaamheden voor de bewoners en bedrijven in het buitengebied kunnen afsluiten. Er melden zich inmiddels nieuwe partijen die bereid zijn glasvezel aan te leggen in de dorpen waar nu nog onvoldoende dekking van glasvezel is. Daar wordt het komende jaar nader onderzoek naar gedaan en wordt de behoefte aan snel internet in de kernen in kaart gebracht.

Ambulante handel

In 2020 zullen u voorstellen worden gedaan voor een nieuw standplaatsenbeleid en voor vaststelling van een nieuwe marktverordening.

Harmonisatie van de (4) oude regelingen is één van de redenen. De andere reden is jurisprudentie uit 2016. Op grond daarvan moeten gemeentebesturen beleid formuleren op grond waarvan de zogenaamde 'schaarse vergunningen' (een beperkt aantal vergunningen met meerdere belangstellenden) verdeeld worden. Zowel de standplaatsenvergunningen als de marktvergunningen zijn 'schaarse vergunningen'.

NPG projecten

Met de NPG-gelden gaan we in samenwerking met de Stichting Herstel Erfgoed De Marne voor een bedrag van € 3,3 miljoen investeren in het nieuwe Kunstcentrum De Ploeg in de dorpskern van Wehe-den Hoorn. Hiertoe wordt de oude monumentale St.-Jozefschool uit het jaar 1873 gerestaureerd en wordt er een parkeervoorziening voor de bezoekers gerealiseerd. Met de inrichting van het Kunstcentrum ontstaat een nieuwe en aantrekkelijke toeristische trekpleister, die de toeristische infrastructuur in de gemeente Het Hogeland verder zal versterken. Tevens kunnen we de aantrekkelijkheid en levendigheid in het centrum van Wehe-den Hoorn verbeteren en behouden.

Ook kan met behulp van diezelfde NPG-gelden de 'plus' op de al langer lopende centrumplannen in de kernen Bedum, Uithuizen, Winsum en Uithuizermeeden worden gerealiseerd.

Samenwerkingsverband Regio Groningen-Assen

In het samenwerkingsverband is er volop aandacht voor regionale thema's rondom wonen, economie en mobiliteit. Eind 2019 wordt een nieuwe lange termijn visie vastgesteld. Hierin wordt een extra thema rondom ruimtelijke kwaliteit toegevoegd voor de komende jaren. Binnen de regio zetten wij vooral in op voldoende ruimte voor onze bedrijven, een aantrekkelijk woon - en leefmilieu en een robuust mobiliteitssysteem. De wijze waarop we richting de regio willen acteren op de verschillende onderdelen gaan we in 2020 nader uitwerken in de visie op de bedrijventerreinen, het mobiliteitsplan en de

woonvisie. Voor wat betreft de ruimtelijke kwaliteit gaan we in 2020 de koppelingen zoeken met ons traject voor de implementatie van de Omgevingswet.

Verbinding economie en energietransitie

De verdere ontwikkeling van de Eemshaven en Lauwersoog is belangrijk en Het Hogeland wil hierin als gemeente een actieve rol vervullen. De ontwikkeling van de havens willen we hierbij in samenhang met het omliggende gebied laten plaatsvinden om zo de koppelkansen optimaal te kunnen benutten.

Onze gemeente is met de energiebedrijven in de Eemshaven een belangrijke speler in de energievoorziening. Het Hogeland wil samen met het bedrijfsleven en andere partijen, waarmee wordt samengewerkt binnen Eemsdelta Green en Chemport Europe, een aanjager zijn in de energietransitie. Voor innovatie en pilots (bijvoorbeeld met waterstof) geven we ruimte. Verdere informatie vindt u onder het kopje 'energietransitie op elke schaal' in hoofdstuk 6.

Werkgelegenheid

Een goed functionerende arbeidsmarkt is van cruciaal belang voor zowel ondernemers als werkenden (en werkzoekenden). Wij ondersteunen en bedenken initiatieven die bijdragen aan een goed functionerende arbeidsmarkt. Met name de beschikbaarheid van voldoende gekwalificeerd personeel is een uitdaging. Wij werken samen binnen het project '1000 banenplan' om werkzoekenden duurzame kwalificaties en competenties te laten ontwikkelen, waardoor zij ook op de langere termijn aan de slag kunnen blijven. De ontwikkeling van de Eemshaven als energie- en dataport is ook voor de werkgelegenheid in onze regio van zeer groot belang.

<i>Wat willen we bereiken?</i>		<i>Wat gaan we daarvoor doen?</i>
»	Voldoende gekwalificeerd personeel voor de binnen onze gemeente gevestigde bedrijven	<ul style="list-style-type: none"> • Continueren van deelname aan het '1000-banenplan' project. • Faciliteren en stimuleren samenwerking tussen ondernemers, overheid en onderwijs. • Nauwe samenwerking tussen Werkplein en Economische Zaken bij nieuwe vestigingen van bedrijven.
»	Een aantrekkelijk woon- en vestigingsklimaat	<ul style="list-style-type: none"> • Faciliteren van (winkel)initiatieven in de andere kernen van de gemeente. • Vaststelling van een nieuw standplaatsenbeleid. • Vaststelling van een nieuwe marktverordening. • Instellen van een uit de OZB-opbrengsten gevoed investeringsfonds voor realisatie van ambities uit het collegeprogramma. • Aantrekken van bedrijven die voor werkgelegenheid zorgen.
»	Het bereikbaar houden van Het Hogeland	<ul style="list-style-type: none"> • Blijven inzetten op goede weg- en spoorverbindingen van en naar Het Hogeland. • Afronding van het project 'snel internet Groningen' voor de bewoners en bedrijven in het buitengebied. • Onderzoek naar behoefte aan glasvezel in onze kernen.

		<ul style="list-style-type: none"> • Optimalisatie van het 4G netwerk en in kaart brengen 'witte vlekken' in de dekking binnen onze gemeente.
»	Bijdrage in de energietransitie	<ul style="list-style-type: none"> • Opstellen van een energievisie. • Actieve deelname aan Eemsdelta Green en Chemport Europe. • Lokale initiatieven voor de energietransitie stimuleren en faciliteren. • Ruimte geven aan inwoners en bedrijven om invulling te geven bij ideeën voor energiebesparing. • Betrekken van het onderwijs bij de energietransitie en opleiden voor deze bedrijvigheid.

Bedrijventerreinen

De afgelopen jaren is vanuit de Regio Groningen-Assen en de Eemsdelta de toekomstige behoefte aan bedrijventerreinen in kaart gebracht. Kwantitatief gezien beschikken wij als gemeente over voldoende hectares bedrijventerreinen met name in de Eemshaven voor de industrie. In de Eemshaven is er op de ontwikkeling locatie Zuid-oost nog beperkt ruimte voor nieuwe datacenters en daar zal bij een doorgroeiende markt ruimte gecreëerd moeten worden voor deze vorm van bedrijvigheid om de groeikansen in deze sector te kunnen blijven benutten. Wanneer we kijken naar de centrumdorpen Uithuizen, Winsum en Bedum zien we dat daar voor plaatsgebonden bedrijvigheid vrijwel geen hectares meer beschikbaar zijn voor uitbreiding of nieuwe vestiging. Alleen in Leens/Ulrum zijn op dit moment nog een aantal hectares voor het MKB beschikbaar.

Onze gemeente geeft de ontwikkeling van het bedrijfsleven in het collegeprogramma prioriteit. Wij streven in dit kader dan ook naar een voor het bedrijfsleven zo optimaal mogelijk passend aanbod van bedrijfslocaties in Het Hogeland.

Hiertoe willen we de vraag naar bedrijfslocaties in onze gemeente en specifiek voor de beide bedrijventerreinen in de v/m gemeenten Bedum en Winsum (respectievelijk Boterdiep en Het Aanleg), in beeld zien te krijgen. Op basis hiervan kan gekeken worden naar de meeste geschikte uitbreidingslocaties voor het MKB. Voor Uithuizen is dat al in beeld gebracht (uitbreiding Edama in westelijke richting), maar daar zal eerst de invulling van de woon-werk locaties aan de Nijverheidsweg prioriteit moeten krijgen.

Detailhandel

Er zijn grote wijzigingen gaande in de detailhandel. Zowel qua demografie, als allerlei trends die (ook) van invloed kunnen zijn op de detailhandel op het platteland. Ontgroening en vergrijzing veranderen de samenstelling van de bevolking, wat op zich weer leidt tot een andere vraagstelling. Daarnaast zijn er trends als schaalvergroting, branchevervaging, online winkelen en de opvolgingsproblematiek.

Het geheel van die trends en ontwikkelingen heeft geleid tot een toenemende leegstand in onze voornaamste winkelgebieden en roept de vraag op wat nodig is om die winkelgebieden en de winkels in de kleinere kernen niet alleen te behouden, maar ze ook toekomstbestendig te maken en de leegstand tegen te gaan.

Want vast staat dat het voorzieningenniveau en de leefbaarheid in een gemeente voor een belangrijk deel bepaald wordt door het detailhandelsaanbod. Om die reden is in onze belangrijkste winkelgebieden Winsum, Bedum en Uithuizen gestart met centrumplannen om toekomstbestendige (winkel)centra te realiseren. Door het verkrijgen van NPG-gelden kan extra worden geïnvesteerd in die centra.

Tegelijkertijd wordt in 2019 door de raad de detailhandelsvisie voor Het Hogeland vastgesteld. Bij die visie behoort ook een plan van aanpak voor de opgaven die in die centra liggen. Nadat financiering is

gevonden voor deze plannen van aanpak, zal de komende jaren worden gewerkt aan de uitvoering van deze plannen. Het Ondernemersfonds Het Hogeland kan helpen bij die realisatie.

Wat willen we bereiken?	Wat gaan we daarvoor doen?
» Voldoende aantrekkelijkheid in en beschikbaarheid van vestigingsruimte voor bedrijven.	<ul style="list-style-type: none"> • Uitvoering van de centrumplannen in Uithuizen, Winsum, Uithuizermeeden en Bedum. • Uitvoering van het Actieplan/plan van aanpak voor de retail. • Ontwikkeling van een actieplan invulling bestaande MKB-bedrijventerreinen en ontwikkeling nieuwe MKB-bedrijvenlocaties. • Gericht vraagonderzoek naar de huisvestingsbehoefte van MKB-bedrijven op bedrijventerreinen in Winsum en Bedum. • In gang zetten van ontwikkeling van nieuwe bedrijventerreinen in Winsum en Bedum.
	<ul style="list-style-type: none"> • Ontwikkelen van een Gebiedsvisie voor het gebied van Het Aanleg/Schouwerzijlsterweg/sportpark v.v. Winsum;
	<ul style="list-style-type: none"> • Deelname aan het acquisitieoverleg Eemsdelta voor zowel de grote bedrijven (NOM-GSP overleg) als het MKB acquisitie-overleg.

Ondernemersfonds

Op 27 maart 2019 heeft de gemeenteraad o.a. besloten een Ondernemersfonds in te stellen en dit fonds te voeden uit de OZB (meer)opbrengsten.

Als overheid willen we graag de krachten van de samenleving gebruiken door waar het kan initiatieven te stimuleren en te faciliteren. De overheid vraagt steeds meer medeverantwoordelijkheid van bedrijven voor hun omgeving. Ondernemers en bedrijven zijn ook belangrijk voor de leefbaarheid en voorzieningen. Een gemeenschappelijke aanpak van gemeente en bedrijfsleven voor het vitaliseren van de lokale economie is gewenst.

Ook vergt de grootte van de gemeente meer inspanning om het economisch leven als een geheel te laten functioneren en moet er gewerkt worden aan sterke economische structuur.

Het is nadrukkelijk een fonds voor en door ondernemers. In 2019 is het fonds op- en ingericht. Vanaf 2020 kunnen collectieve ondernemersinitiatieven een beroep doen op het fonds.

Ondernemersplatform

Een Ondernemersplatform kan een belangrijke rol spelen om samen met de gemeente het economisch klimaat in de gemeente te bevorderen. Daarnaast is het dé plek waar het bedrijfsleven en de gemeente elkaar regelmatig ontmoeten, overleggen en brainstormen over beleidsvoornemens. Het platform heeft daarin een belangrijke adviserende rol.

Op initiatief van de gezamenlijke ondernemersorganisaties is het platform in 2019 tot stand gekomen. De concrete doelen van het platform zijn het bevorderen van een gezond, duurzaam en dynamisch economisch klimaat, de gemeente van advies te dienen over het economisch beleid, het (mede) inventariseren van knelpunten op het gebied van de economie en het formuleren van oplossingen en 'quick-wins' die bijdragen aan het verbeteren van het ondernemersklimaat.

Door de schaa sprong van de gemeente is er sprake van een professionaliseringsslag binnen het beleidsveld economie. Door de krachtenbundeling aan de kant van de ondernemers, vindt ook daar een professionaliseringsslag plaats. Daarmee worden beide partijen (meer) gelijkwaardige gesprekspartners.

Het jaar 2020 zal worden benut om het platform verder uit te bouwen.

Economic Board Groningen

De Economic Board Groningen (EBG) is in januari 2014 door het Rijk, de NAM en de regionale overheden opgericht om de negatieve economische gevolgen van de aardbevingsproblematiek het hoofd te bieden. De looptijd van het EBG is inmiddels verlengd tot en met 2020.

De EBG heeft veel ervaring opgedaan met het opzetten en uitvoeren van innovatieve programma's en projecten, waarmee de regio ook op de langere termijn haar voordeel zou kunnen doen. In 2020 worden er ook voor de gemeente Het Hogeland verschillende projecten ontwikkeld om de economie en werkgelegenheid in ons gebied verder te stimuleren.

<i>Wat willen we bereiken?</i>	<i>Wat gaan we daarvoor doen?</i>
» Sterk(er) ondernemerschap	<ul style="list-style-type: none"> • Samen met de EBG en de andere participerende gemeenten bezien hoe de kennis en ervaring van EBG te borgen is voor de toekomst. • Facilitering van collectieve ondernemersinitiatieven die dienen ter versterking van de economische vitaliteit van (dat deel van) de gemeente. • Blijvende subsidiëring van het 'Ondernemersfonds Het Hogeland ' uit de OZB-opbrengsten. • Continueren van de ondernemersondersteuning door het Ondernemershuis Noord-Groningen. • Continueren van de faciliteiten van en aan het Ondernemersplatform Het Hogeland. • Er zal een plan worden gemaakt over markt/ondernemersbenadering, in samenspraak met de bedrijfsadviseurs van het werkplein Ability. • Met de Economic Board Groningen worden projecten ontwikkeld voor de stimulering van de economie en de werkgelegenheid.
» Organiseren, verbinding en samenwerking tussen ondernemers, ondernemers en gemeente en gemeenten onderling	<ul style="list-style-type: none"> • Actieve deelname aan de Regio Groningen-Assen op de beleidsvelden woningbouw, economie en bereikbaarheid. • Samenwerking met de Eemsdollard Regio (EDR).

Recreatie en Toerisme

Recreatie en toerisme of te wel de vrijetijdssector is een belangrijke economische pijler. Daar waar mogelijkheden zijn worden nieuwe projecten en/of koppelkansen in samenwerking met ondernemers/instanties/overheden opgestart.

Op het gebied van recreatie en toerisme gaan we volgend jaar, samen met ondernemers en andere betrokken partijen, aan de slag met een nota voor de verdere ontwikkeling van deze sector. Gebiedsmarketing is hierbij een belangrijk uitgangspunt. Daarnaast willen we investeren in de infrastructuur, zoals wandel- en fietspaden en willen we investeren in de toeristische trekpleisters. Samen met samenwerkingspartners wordt gekeken naar de vermarkting als ook naar het beter benutten van de status Unesco Werelderfgoed. De realisatie van het Werelderfgoedcentrum is een kans die we benutten.

Toeristische organisaties

Het Hogeland verdient meer bezoekers en we moeten de kansen daartoe benutten. In 2019 zijn de voorbereidingen getroffen om te komen tot één toeristische organisatie in de gemeente Het Hogeland. Samen met de ondernemers wordt hier invulling aan gegeven rekening houdend met de juridische aspecten. Uitgangspunt is dat het een organisatie is van en door ondernemers. De gemeente biedt deze organisatie professionele ondersteuning aan in de vorm van capaciteit en middelen. Samen met de ondernemers brengen we het toerisme naar een hoger plan. Daarin zoeken we nadrukkelijk de samenwerking met organisaties buiten de gemeentegrens, zoals Marketing Groningen en de Waddenpartners (Waddenopgave).

Programma Lauwersmeer

Zowel op economisch als op ecologisch vlak biedt de vastgestelde gebiedsvisie voor het Lauwersmeergebied kansen voor ontwikkeling op de lange termijn. Hierbij moeten we met onze samenwerkingspartners aan de slag om een kwaliteitsslag te maken voor zowel de verduurzaming van de haven als de ontwikkeling van de natuur.

In 2019 is gewerkt aan een gebieds-uitvoeringsprogramma voor de periode 2020-2024 met de titel 'het Lauwersmeer heeft de wind in de zeilen'. In het verlengde van de eerder opgestelde visie 'Koers voor het Lauwersmeer' zetten we in op een aantrekkelijk Lauwersmeergebied; een Lauwersmeer dat goed is voor mens en natuur.

Tijdens de officiële herdenking van 50 jaar Lauwersmeer op 23 mei 2019, is het Manifest Lauwerskust aangeboden aan bestuurders uit de regio. Het manifest Lauwerskust is een toekomstvisie op de Lauwerskust voor 2050 e.v. die is opgesteld door vijf ondernemers uit Friesland en Groningen. Samen met deze ondernemers gaan we kijken naar een duurzame manier van werken en leven. Het uitvoeringsprogramma en het manifest Lauwerskust sluiten goed op elkaar aan.

Het Lauwersmeergebied heeft veel functies. Het is een kerngebied waar de natuur centraal staat. Met een gemengde buitenrand waar ruimte is voor de ontwikkeling van ecologie en economie. Er is ruimte voor vogels en toeristen, voor boeren en vissers, voor water en waterkering, beschermen en beleven, licht en donker, defensie en orchideeën, voor zoet en zout.

Er wordt gewerkt aan een optimum waarbij we tegengestelde belangen vertalen naar gezamenlijke ambities. Wij werken daarbij de komende jaren aan de ontwikkeling van het Lauwersmeergebied aan de hand van de volgende prioritaire thema's: bewust en duurzaam beleven, versterken natuur, duurzaam Lauwersmeer, klimaatbestendige landbouw, duurzame mobiliteit en infrastructuur, sciencetainment en waterveiligheid.

De komende jaren (2020-2024) zetten we ons in om samen met partners uit het gebied invulling te geven de beschreven ambities. Dit krijgt vorm aan de hand van twee sporen:

1. Proces: Lauwersmeer optimaal voor iedereen (zoals Lauwersmeer community, versterken communicatie en quick wins).

2. Majeure projecten (zoals Wereld erfgoedcentrum en haar programmering gebiedsontwikkeling Lauwersoog, rondje Lauwersmeer fase 2, Hunsingosluis en HD Louwesgemaal). Hierbij wordt mede gebruik gemaakt van financiering uit het Waddenfonds.

Wat willen we bereiken?		Wat gaan we daarvoor doen?
»	Inspelen op kansen in toerisme en versterking van toerisme en recreatie in Het Hogeland.	<ul style="list-style-type: none"> • Opstellen nota/actieplan Toerisme. • Gebiedsmarketing (toewerken naar 1 promotie organisatie voor hele gebied). • Verder benutten van potentie van Werelderfgoed Waddenzee. • Voorbereiding realisatie Werelderfgoed Centrum Waddenzee. • Verbeteren regiomarketing door samenwerking met Marketing Groningen en Visit Wadden (https://www.visitwadden.nl).
»	Aantrekkelijke openbare ruimte en infrastructuur.	<ul style="list-style-type: none"> • Investeren (beheer en onderhoud) in openbare ruimte waaronder de infrastructuur zoals fietspaden en waar mogelijk het aanbod uitbreiden. • Verder ontwikkelen vaarrecreatie, knelpunten worden samen met de verantwoordelijke partners aangepakt • Blijven participeren in routebureau Groningen.
»	Versterken Lauwersmeergebied.	<ul style="list-style-type: none"> • Uitvoeren gebiedsagenda Lauwersmeer 2020-2024 De Wind in de zeilen en daaruit voortvloeiende plannen en projecten. • Voorbereiding realisatie Werelderfgoed Centrum in Lauwersmeergebied.

Verbonden Partijen

Dit programma heeft een relatie met onderstaande Verbonden Partijen:

- Enexis Holding N.V.
- Vordering op Enexis B.V.
- Verkoop Vennootschap B.V.
- CBL Vennootschap B.V.
- CSV Amsterdam B.V.
- Publiek Belang Elektriciteitsproductie B.V.

Wat mag het kosten?

Lasten en baten programma Bereikbaarheid (x € 1.000)

Lasten	Rekening		Begroting			
	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Structureel		9.225	9.321	9.602	9.665	9.468
Incidenteel		200	355	60	-	-
Totaal lasten		9.425	9.676	9.662	9.665	9.468
Baten	Rekening		Begroting			
	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Structureel		69	198	198	198	198
Incidenteel		-	-	-	-	-
Totaal baten		69	198	198	198	198
Saldo programma *)		-9.356	-9.478	-9.464	-9.467	-9.269

*) - = tekort; + = overschot

Reservemutaties behorende bij dit programma (x € 1.000)

	Rekening		Begroting			
	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Onderhoud bruggen		55	55	55	55	55
Baggerplan		132	-218	-188	-32	9
Totaal mutaties		187	-163	-133	23	64

Toelichting op afwijkingen

Hieronder staan de belangrijkste (structurele) afwijkingen ten opzichte van de begroting van het voorgaande jaar toegelicht. Een specificatie van de incidentele posten binnen dit programma vindt u terug in de financiële begroting.

Dit programma laat een afname zien van de lasten (€ 186.000) en een toename van de baten (€ 78.000) ten opzichte van 2019. Per saldo een voordelig effect van € 264.000.

Lasten (bedragen x 1.000)

*Voordeel/
Nadeel*

-	De uitgaven op overige gronden zijn ten opzichte van 2019 verhoogd. Hier staat ook een verhoging van de baten tegenover.	€107	N
-	In 2019 zijn incidentele lasten opgevoerd binnen dit programma (conform de primaire begroting en wijzigingen). Deze vervallen in 2020.	€ 277	V

-	Diverse mutaties	€ 16	V
	Totaal	€ 186	V

Baten (bedragen x 1.000)

*Voordeel/
Nadeel*

-	Het tarief voor forensenbelasting wordt verhoogd. Daarnaast wordt de toeristenbelasting in de gehele gemeente doorgevoerd. Per saldo een voordeel op de begroting 2020 ten opzichte van 2019.	€ 45	V
-	Op basis van de huidige ervaringscijfers verwachten we meer inkomsten uit pacht van gronden.	€ 36	V
-	Diverse mutaties	€ 3	N
	Totaal	€ 78	V

4. Leefbaarheid & Voorzieningen

Omschrijving

Dit programma richt zich op een goed woon- en leefklimaat in Het Hogeland. Dit komt tot uiting in een breed palet aan voorzieningen gericht op onderwijs en jeugd, sport en cultuur (samenlevingszaken). Ook het onderhoud en beheer van het openbaar ruimte en de ontwikkeling van natuur en landschap vallen onder dit programma.

Taakvelden

Tot dit programma behoren de volgende taakvelden:

- 4.1 Openbaar basisonderwijs
- 4.2 Onderwijshuisvesting
- 4.3 Onderwijsbeleid en leerlingzaken
- 5.1 Sportbeleid en activering
- 5.2 Sportaccommodaties
- 5.3 Cultuurpresent., -productie en -particip
- 5.4 Musea
- 5.5 Cultureel erfgoed
- 5.6 Media
- 5.7 Openbaar groen en (openlucht) recreatie

Beleidskader

Voor dit programma zijn voor de nieuwe gemeente Het Hogeland de volgende beleidsdocumenten vastgesteld. Het gaat hierbij om bijvoorbeeld verordeningen, visies, beleidsnota's en uitvoeringsplannen. Waar het beleid nog niet voor de nieuwe gemeente is vastgesteld, zijn er de vigerende beleidsplannen van de BMWG-gemeenten:

- Visie Inwonerkracht, BMWG;
- Startnotitie Cultuur;
- Wet stelsel openbare bibliotheekvoorzieningen (Wsob);
- Noord Groningen Leeft! Woon- en leefbaarheidsplan 2017-2021;
- Programma Krimp en leefbaarheid De Marne;
- Prestatieafspraken volkshuisvesting;
- Woonvisie Winsum;
- Beleidsnotitie Winsumer dorpen leefbaar;
- Beleidsnotitie Wonen en Zorg Winsum;
- Nota Dorpshuizen 2015 en verder, Winsum;
- Leefbaarheidsvisie Bedum;
- Woonvisie Bedum 2017-2021;
- Beleidsnota Sport en Bewegen Bedum;
- Beleidsnota Sport en Bewegen Eemsmond;
- Beleidsnota Sport en Bewegen Winsum;
- Overeenkomsten Combinatiefunctionaris/Buursportcoaches/verenigingsondersteuners;
- Verordening voorzieningen huisvesting onderwijs;
- Verordening leerlingenvervoer;
- Verordening Financiële en Materiële Gelijktelling;
- Subsidieregeling peuteropvang.

Beleidsindicatoren

De volgende beleidsindicatoren zijn van toepassing op dit programma:

Kengetal <i>Beleidsindicator</i>	<i>Eenheid</i>	Het Hogeland	Provincie Groningen
Absoluut verzuim	<i>Aantal per 1.000 leerlingen</i>	0,93	1,26
Relatief verzuim	<i>Aantal per 1.000 leerlingen</i>	27,07	29,60
Vroegtijdig schoolverlaters zonder startkwalificatie (vsv-ers)	<i>% deelnemers aan het VO en MBO onderwijs</i>	1,4	2,0
Niet-sporters	<i>%</i>	57,9	52,3

Wat willen we bereiken en wat gaan we daarvoor doen?

Openbaar basisonderwijs

De gemeente moet zorgen voor voldoende openbare scholen binnen haar gemeentegrenzen. Met de verzelfstandiging van het openbaar onderwijs is de gemeente niet meer het bevoegd gezag over de scholen. Het stichten van nieuwe scholen en de beslissing tot opheffing van een openbare school blijft wel voorgehouden aan de besluitvorming van de gemeente.

<i>Wat willen we bereiken?</i>	<i>Wat gaan we daarvoor doen?</i>
» Het bereikbaar houden van openbaar basisonderwijs voor leerlingen in de gemeenten of vanuit iedere gemeente moet gelegenheid zijn openbaar basis- en voortgezet onderwijs te volgen.	<ul style="list-style-type: none"> • Mocht dit onderwijs verder gelegen zijn dan 6 km dan ontvangen ouders een kilometervergoeding voor het schoolvervoer. • Samen met de schoolbesturen een vinger aan de pols houden over de spreiding van het onderwijs in de gemeente.

Onderwijshuisvesting

In de gemeente Het Hogeland hebben we, mede door de versterkingsopgave, de situatie dat er meerdere scholen toekomstbestendig zijn gemaakt. Daarnaast realiseren we ook nieuwe schoolgebouwen. Dit gaat de komende jaren nog verder.

Hiermee dragen we bij aan hoogwaardige en toekomstbestendige onderwijshuisvesting. Het biedt tevens de mogelijkheid om te werken aan de (door)ontwikkeling van multifunctionele accommodaties.

<i>Wat willen we bereiken?</i>	<i>Wat gaan we daarvoor doen?</i>
» Hoogwaardige en toekomstbestendige onderwijshuisvesting.	<ul style="list-style-type: none"> • Integraal scholenprogramma voor de gemeente Het Hogeland opmaken, waarbij we streven naar ontwikkeling van multifunctionele accommodaties ter bevordering van kwaliteit van het onderwijs alsmede leefbaarheid in dorpen en dorpskernen.

Onderwijsbeleid en leerlingzaken

Onderwijs is cruciaal voor de ontwikkeling van onze jeugd. De eerste verantwoordelijkheid daarvoor ligt bij de ouders. Wij streven naar ondersteuning waar dat nodig is en willen zorgen voor goede voorzieningen. Wij willen achterstanden bij kinderen vroegtijdig signaleren en waar mogelijk voorkomen door passende vormen van voor- en vroegschoolse educatie aan te bieden. Dit aanbod geldt vanaf de leeftijd van twee jaar.

<i>Wat willen we bereiken?</i>		<i>Wat gaan we daarvoor doen?</i>
»	Een goede verbinding met onderwijs en zorg.	<ul style="list-style-type: none"> • 2 keer per jaar een LEA-overleg organiseren. • Jaarlijks OOGO organiseren.
»	Er wordt in onze benadering geen onderscheid gemaakt in scholen tussen bijzonder en openbaar onderwijs.	<ul style="list-style-type: none"> • Er wordt gebruik gemaakt van de in 2019 opgestelde verordening financiële materiële gelijkstelling. Deze wordt indien nodig geactualiseerd.
»	Leerlingen (vroegtijdig) een leesaanbod aanbieden.	<ul style="list-style-type: none"> • Doorontwikkeling 'de Bibliotheek op School' (dBos) en 'BoekStart' in de kinderopvang in samenwerking met Biblionet Groningen.
»	Passend educatief aanbod voor ieder kind vanaf 2 jaar.	<ul style="list-style-type: none"> • Beleid opstellen voor de voor- en vroegschoolse educatie en de huidige verordening actualiseren.

Passend Onderwijs

<i>Wat willen we bereiken?</i>		<i>Wat gaan we daarvoor doen?</i>
»	Passend onderwijs voor alle kinderen in de gemeente, zodat elk kind op zijn/haar niveau onderwijs krijgt op zijn/haar niveau, zowel cognitief als emotioneel.	<ul style="list-style-type: none"> • Opstellen juiste zorgroutes tussen jeugdzorg en onderwijs. • Terugdringen aantal thuiszitters en voortijdig schoolverlaters. • Goede afstemming met leerplicht en onderwijs en met het Samenwerkingsverband voor het Passend onderwijs. • Voor leerlingen die niet in de woonplaats naar school kunnen, wordt vervoer ingezet. • We streven naar het creëren van passend onderwijs dicht bij huis.
»	Een goede verbinding tussen zorg en onderwijs.	<ul style="list-style-type: none"> • Inzetten op preventie door multiprobleem gezinnen te begeleiden en jeugdverpleegkundige op scholen in te zetten. • Diverse pilots starten in het kader van onderwijs-zorgarrangementen.

Sportbeleid en activering

We willen een nieuwe beleidsnota sport- en bewegen 2020 t/m 2023 opstellen. De inrichting van een Lokaal Sportplatform wordt verder uitgewerkt. En er wordt uitvoering gegeven aan het Lokaal Sportakkoord. We blijven onze aandacht vestigen op sport- en bewegingsdeelname. Wij ondersteunen hiervoor onze sportclubs. We vinden het belangrijk dat sport en bewegen aangeboden wordt op kwalitatief verantwoorde sportaccommodaties.

<i>Wat willen we bereiken?</i>		<i>Wat gaan we daarvoor doen?</i>
»	Het is onze ambitie om zoveel mogelijk inwoners een leven lang plezier te laten beleven aan sport en bewegen.	<ul style="list-style-type: none"> • Het inzetten van de sportformateur; • Het inzetten van de combinatiefunctionaris, buurtsportcoaches en verenigingsondersteuners.
»	De inzet is om binnen de gemeente een functionele, goede en duurzame (toekomstbestendige) sportinfrastructuur te hebben. Een verantwoorde exploitatie van sportaccommodaties.	<ul style="list-style-type: none"> • Ontwikkelen van een verdere afstemming in het gebruik en de tarieven van sportaccommodaties. • Het bewegen in de openbare ruimte wordt gestimuleerd waarbij er meer aandacht wordt geschonken aan een beweegvriendelijke omgeving. Hierbij nadrukkelijk de samenwerking zoeken met Ruimtelijke Ordening.
»	Onze ambitie is om meer kinderen aan de beweegnormen te laten voldoen.	<ul style="list-style-type: none"> • We zoeken de samenwerking met het onderwijs en de georganiseerde sport. • Inzet van interventies en vaardigheidstesten.

Sportaccommodaties

Het aantal sportaccommodaties is flink toegenomen en kent een divers karakter. We willen dat onze sportaccommodaties veilig kunnen worden gebruikt. We gaan bezien hoe we een harmonisatie in beleid kunnen combineren met een gelijk gebruik door de Hogelandsters.

<i>Wat willen we bereiken?</i>		<i>Wat gaan we daarvoor doen?</i>
»	De basisvoorzieningen voor sport en bewegen in de dorpen in stand houden, verbeteren en vernieuwen waar nodig.	<ul style="list-style-type: none"> • Stimuleren van gezamenlijk en efficiënt gebruik van bestaande sportaccommodaties. • Het realiseren van een nieuwe binnensportaccommodatie bij de Tirrel te Winsum. • Het realiseren van sport- en recreatiegebied 'Winsum-West'. • Het stimuleren van de samenwerking tussen de verenigingen in Winsum-West met het doel efficiënt en duurzaam beheer en gebruik van het gebied. • In samenwerking met de initiatiefnemers toe werken naar de mogelijke realisatie van een nieuwe multifunctionele accommodatie op het sportcomplex in Bedum.

Cultuur

We staan voor een levendig en cultureel bruisend Hogeland waaraan iedereen actief en/of passief kan deelnemen. De verbindende en verrijkende waarde van cultuur draagt bij aan het welbevinden van onze inwoners. Het bevordert onze aantrekkelijkheid voor bedrijven en bezoekers.

Wat willen we bereiken?	Wat gaan we daarvoor doen?
» Een rijk en vitaal cultureel leven in het Hogeland.	<ul style="list-style-type: none"> • Beleidsplan cultuur opstellen. • We doorlopen een interactief proces waarin inwoners, culturele instellingen, ondernemers, het verenigingsleven en de gemeente tot een gezamenlijk advies komen over de ontwikkeling van het culturele leven in het Hogeland. Daarin benoemen we ook de rollen die de diverse partijen te vervullen hebben.
» Financiële, fysieke en mentale drempels slechten.	<ul style="list-style-type: none"> • Ondersteunen, stimuleren en kenbaar maken van initiatieven en projecten van het Jeugdcultuurfonds, het Taalhuis, maatjesprojecten, de Bibliotheek op School en de inzet van de twee netwerken Cultuureducatie. • De culturele partijen aanmoedigen vraaggericht te gaan werken en aan te sluiten bij de behoeften van hun doelgroepen. • Ondersteunen van laagdrempelige culturele initiatieven.
» Vernieuwing en innovatie in de cultuursector om de cultuursector te laten aansluiten bij en/of bij te laten dragen aan ontwikkelingen in de samenleving.	<ul style="list-style-type: none"> • Jaarlijks uitreiken van de Culturele Stimuleringsprijs gemeente Het Hogeland. • Ruimte bieden aan instellingen om vanuit een sterke basis, te vernieuwen, met ruimte voor experiment. • Aanjagen van nieuwe initiatieven in de sector. We bevorderen o.a. de samenwerking met andere sectoren en organiseren cultuurcafés/bijeenkomsten. Vernieuwende initiatieven en projecten omarmen we en ondersteunen we financieel.
» Meer verbinding binnen de culturele sector en met andere sectoren, met als doel het culturele leven te verrijken, te verlevendigen en te versterken	<ul style="list-style-type: none"> • Versterken van samenwerkingen en netwerken van partijen zoals de provincie, de VGG, Platform Cultuur Hogeland (in oprichting), cultuurcafés, ondernemersverenigingen. • Samen met de sector onderzoeken welke vormen van samenwerken en ontmoeten zinvol kunnen zijn in aanvulling op de bestaande netwerken. • Zoeken naar zinvolle vormen van ontmoeting tussen de sector en andere partijen ten behoeve van cross-overs en cultureel ondernemerschap. • Inzetten van cultuurcoaches (cultuurcombinatiefunctionarissen).

		<ul style="list-style-type: none"> • Initiatieven en projecten waarin samengewerkt worden door diverse partijen (van verschillende sectoren) omarmen en (financieel) ondersteunen.
--	--	---

Muziek- en Cultuuronderwijs

Muziek- en cultuuronderwijs kan een belangrijke bijdrage leveren aan de vorming en ontwikkeling van het individu en onze samenleving. Muziekschool Hunsingo, muziekschool Noordakkoord en Theaterschool Wonderboom onderzoeken de fusiemogelijkheden en het oprichten van een 'kunstencentrum'.

<i>Wat willen we bereiken?</i>		<i>Wat gaan we daarvoor doen?</i>
»	Eén aanbieder van muziek- en cultuuronderwijs. Met als doel een evenredige verspreiding van het aanbod in de gemeente en het verhogen van de kwaliteit van het aanbod.	<ul style="list-style-type: none"> • Muziekschool Hunsingo, muziekschool Noordakkoord en Theaterschool Wonderboom waar nodig ondersteunen met de fusie tot een nieuwe aanbieder van muziek- en cultuuronderwijs.
»	Vernieuwing en versterking in muziek- en cultuuronderwijs.	<ul style="list-style-type: none"> • De aanbieder van muziek- en cultuuronderwijs aanmoedigen om vraaggericht te werken. Voor de scholen zoveel mogelijk maatwerk leveren. • De samenwerking zowel binnen als buiten het culturele veld opzoeken. • Inzetten van een cultuurcoach om het onderwijs en de muziek- en cultuuronderwijs sector meer met elkaar te laten verbinden en vernieuwende educatieve projecten aan te jagen. • Zorgen we voor versterking en thematische verdieping van het cultuureducatie-aanbod. Een voorbeeld is een educatiepakket over Lauwersoog Werelderfgoedcentrum. • Zoeken we naar ingangen om cultuur meer en beter in te bedden in de buitenschoolse opvang en de school. We doen dit bijvoorbeeld door bij subsidiëring van muziek- cultuuronderwijs een percentage toe te kennen voor de leerlingen. Dit om te voorkomen dat het gesubsidieerde bedrag opgaat aan organisatiekosten.

Bibliotheekwerk

We werken aan toekomstbestendige bibliotheken. Dit betekent: innovatie, multifunctionele huisvesting en het doorontwikkelen van de inhoudelijke dienstverlening.

<i>Wat willen we bereiken?</i>		<i>Wat gaan we daarvoor doen?</i>
»	Een forse besparing realiseren op huisvestingslasten van de bibliotheken.	<ul style="list-style-type: none"> • Huurkosten voor bibliotheken die zijn gehuisvest in gemeentelijke panden worden gereduceerd. • De huidige locaties van de bibliotheken worden heroverwogen. Zo mogelijk wordt de huisvesting van bibliotheken meegenomen in de centrumplannen. • Bibliotheken worden zo veel mogelijk gezamenlijk gehuisvest met andere sociaal-maatschappelijke en culturele partijen.
»	Innovatie van het bibliotheekconcept, waarbij een toekomstbestendige bibliotheekvoorziening wordt gerealiseerd	<ul style="list-style-type: none"> • Doorontwikkelen van de maatschappelijke bibliotheek' waarin wordt ingezet op het vergroten van de platform- en netwerkfunctie van de bibliotheek. Hierbij speelt ook passende en aansprekende huisvesting een rol. • Waar mogelijk wordt gebruik gemaakt van combinaties in financieringsstromen uit verschillende domeinen, zoals onderwijs- en leefbaarheids gelden. • De opbrengst van de besparing op huisvestingskosten inzetten ten behoeve van inhoudelijke dienstverlening van Biblionet gericht op programmering in de bibliotheken.

Musea

De gemeente subsidieert 3 musea, te weten: Menkemaborg, Verhildersum en Openluchtmuseum Hoogeland

<i>Wat willen we bereiken?</i>		<i>Wat gaan we daarvoor doen?</i>
»	Organisatorisch en financieel gezonde musea.	<ul style="list-style-type: none"> • We werken samen met de musea. Samen met de musea onderzoeken we op welke wijze de exploitatie ervan beter rond kan komen.

Archeologie

De huidige Erfgoedwet verplicht gemeenten om het archeologisch bodemarchief te beschermen. In dit kader dient onderzoek plaats te vinden in hoeverre initiatieven kunnen leiden tot aantasting van het archeologisch bodemarchief. De beleidskaart archeologie speelt hierbij een belangrijke rol.

<i>Wat willen we bereiken?</i>		<i>Wat gaan we daarvoor doen?</i>
»	Bescherming bodemarchief en het actueel houden van de beleidskaart.	<ul style="list-style-type: none"> • Gemeentelijke initiatieven onderzoeken op gevolgen archeologie. • Actueel houden beleidskaart archeologie. • Adviseren en begeleiden bij initiatieven van inwoners.

Beleid erfgoed en monumenten

De instandhouding van bijzondere Rijksmonumenten zoals borgen, molens en andere Rijksmonumenten die van grote historische waarde zijn, is van groot belang. De gemeente stelt zich tot taak om het behoud ervan financieel te ondersteunen.

<i>Wat willen we bereiken?</i>		<i>Wat gaan we daarvoor doen?</i>
»	instandhouding Rijksmonumenten.	<ul style="list-style-type: none"> • Het verstrekken van subsidies. • Het begeleiden van vergunningaanvragen samen met de monumentencommissie en de Rijksdienst voor het cultureel erfgoed.
»	Bescherming cultuurhistorische waarden landschap en gebouwen en unieke kenmerken van het landschap. Dan wel het borgen van de ruimtelijke kwaliteit.	<ul style="list-style-type: none"> • Opstellen bestemmingsplan gebouwd erfgoed • Het leveren van maatwerk en zo nodig opstellen beeldkwaliteitsregels.

Openbaar groen

Groen wordt meer en meer gezien als factor die bijdraagt om negatieve effecten van klimaatverandering positief te kunnen beïnvloeden. De laatste jaren zijn we regelmatig geconfronteerd met plantenziekten en -plagen die een aanslag plegen op bomen. De laatste jaren is het vooral de essentaksterfte die veel slachtoffers eist. Het heeft landschappelijk impact. In 2019 heeft de eikenprocessierups voor het eerst onze gemeente bereikt. Gezien de relatief geringe aantallen eiken verwachten we niet dat gevolgen heel groot worden, maar plaatselijk zou het overlast kunnen geven. Klimaatverandering kan ook in de toekomst mogelijk leiden tot voor ons nieuwe plantenziekten en -plagen.

<i>Wat willen we bereiken?</i>		<i>Wat gaan we daarvoor doen?</i>
»	Een kwaliteitsslag in het groen (beheer).	<ul style="list-style-type: none"> • Opstellen groenbeleid. • Opstellen bomenbeleid. • Opstellen beleid voor bermen en sloten. • Opstellen beheerplannen. • Opstellen uitvoeringsplannen.
»	Voldoen aan onze zorgplicht.	<ul style="list-style-type: none"> • Voorkomen onveilige situaties. • Meldingen adequaat afhandelen. • Respecteren flora en fauna.
»	Kostenbewust beheer.	<ul style="list-style-type: none"> • Conform beleid inkopen/aanbesteden. • Efficiënte werkmethodes toepassen. • Inrichting optimaliseren door omvormen/herinrichting.
»	Betrokken inwoners.	<ul style="list-style-type: none"> • Ondersteuning en advies bieden • Het faciliteren van initiatieven.
»	Recreëren in het groen.	<ul style="list-style-type: none"> • Ruimte voor sport en spelen. • Wandelpaden in stand houden. • Zitplaatsen in het groen.

Speelvoorzieningen

We willen inwoners stimuleren om initiatief te nemen. Op het gebied van speelvoorzieningen is te merken dat daar relatief veel gebruik van wordt gemaakt. Voor het zelfbeheer van speelplekken is het aspect van aansprakelijkheid voor alle partijen nogal eens een reden om terughoudend te zijn.

Ook met zelfbeheer leiden initiatieven veelal tot een toename van beheerkosten. Dit is een aandachtspunt als het gaat om het toestaan ervan.

Het realiseren van initiatieven met externe bijdragen leidt in de toekomst tot verwachtingen. Wanneer deze speeltoestellen vervangen moeten worden is daar budgettair geen rekening mee gehouden.

<i>Wat willen we bereiken?</i>		<i>Wat gaan we daarvoor doen?</i>
»	Harmonisatie van beleid.	<ul style="list-style-type: none"> • Opstellen beleidsplan. • Opstellen beheerplannen. • Opstellen uitvoeringsplannen.
»	Aantrekkelijke speelplekken.	<ul style="list-style-type: none"> • Overleggen met doelgroepen. • Gevarieerde en uitdagende speelplekken. • Speelplekken afstemmen op de doelgroep.
»	Duurzame speelplekken.	<ul style="list-style-type: none"> • Gebruik duurzame materialen en constructies.
»	Veilige speelplekken.	<ul style="list-style-type: none"> • Regelmatig inspecteren. • Adequaaf verhelpen geconstateerde gebreken en onveilige situaties. • Niet toestaan van onveilige speeltoestellen van inwoners in openbare ruimte.
»	Betrokken inwoners.	<ul style="list-style-type: none"> • Zelfbeheer stimuleren.

Begraafplaatsen

We gaan er vanuit dat er in 2020 gestart kan worden met de uitvoering van het nieuwe beleid. Uitvoeringsplannen zullen vooral gericht zijn op het behouden van voldoende capaciteit en kunnen aanbieden van opties voor as bestemming.

<i>Wat willen we bereiken?</i>		<i>Wat gaan we daarvoor doen?</i>
»	Uitwerking van het vastgestelde beleidskader per begraafplaats.	<ul style="list-style-type: none"> • Opstellen beheerplannen. • Opstellen uitvoeringsplannen.
»	Kostenbewust beheer.	<ul style="list-style-type: none"> • Conform beleid inkopen/aanbesteden. • Efficiënte werkmethodes toepassen. • Gebruik maken van beheerverordening. • Rechthebbenden evt. aanspreken op verantwoordelijkheid bij onderhoud.
»	Vergroten betrokkenheid van onze inwoners.	<ul style="list-style-type: none"> • Onderhoud door vrijwilligers stimuleren. • Ondersteuning bieden: advies en evt. faciliteren initiatieven.

Woon- en leefbaarheidplannen

Dit integrale thema komt terug in meerdere programma's. Naast dit programma Leefbaarheid en Voorzieningen gaat het om Sociaal Domein en Volksgezondheid (programma 5) en Ruimtelijke Ordening, Wonen en duurzaamheid (programma 6). Daarnaast is er samenhang met Burger en Bestuur (programma 1) en Bereikbaarheid (programma 2) en met het gaswinningsdossier. Het versterken van leefbaarheid heeft immers te maken met sociale vitaliteit en inwonersinitiatief, kwaliteit van woon- en leefomgeving, mogelijkheid om elkaar te ontmoeten, veiligheid en met spreiding en bereikbaarheid van voorzieningen. We vinden het belangrijk om samen met inwoners te werken aan een integrale aanpak

en ontwikkeling van dorpen. Dat komt samen onder het thema Wonen en Leefbaarheid en vindt zijn plek in de lokale gebiedsplannen waarmee we recht doen aan de eigenheid van dorpen.

<i>Wat willen we bereiken?</i>		<i>Wat gaan we daarvoor doen?</i>
»	Initiatieven van inwoners krijgen de ruimte.	<ul style="list-style-type: none"> • Het faciliteren van inwonersinitiatieven, ter behoud en verbetering van leefbaarheid in dorpen en buitengebied door: <ul style="list-style-type: none"> - inzet van dorpencoördinatoren; - informatie-uitwisseling en inspiratiesessies; - subsidieverstreking en dorpsbudget.
»	Bevordering en versterking van de leefbaarheid in de dorpen.	<ul style="list-style-type: none"> • Ontwikkeling integrale lokale gebiedsplannen in samenhang met Omgevingsvisie en Wijkplannen op het gebied van duurzaamheid. • Beschrijving meerjarenkoers en plan van aanpak per dorp/cluster van dorpen. • Samenbrengen van relevante partijen. • Ontwikkelen vernieuwende instrumenten zoals bv de koopsomgarantieregeling. • Evalueren en doorontwikkelen dorpsbudget.
»	Harmonisatie en doorontwikkeling van het dorpshuizenbeleid	<ul style="list-style-type: none"> • Opstellen nieuw dorpshuizenbeleid.
»	Volgen ontwikkelingen op het terrein van demografie, wonen en leefbaarheid.	<ul style="list-style-type: none"> • Uitvoering Plan van aanpak Monitor W&L • Waar nodig: haalbaarheidsstudies, evaluaties gebiedsaanpak, voorzieningengebruik. • Monitoren van ontwikkelingen op het terrein van demografie, wonen en leefbaarheid en waar nodig verdiepend en/of evaluerend onderzoek (laten) uitvoeren.
»	Mogelijk maken en versterken van de samenwerking en informatie-uitwisseling op het terrein van Wonen en Leefbaarheid zodat er krachtige en vitale kernen zijn.	<ul style="list-style-type: none"> • Samenbrengen van corporaties, huurdersorganisaties en gemeentelijke belangen, dit resulteert in Prestatieafspraken Volkshuisvesting. • Uitrol aanpak integrale gebiedsaanpak. • Afstemming met provincie en regiogemeenten.

Wonen, zorg en welzijn

Door de veranderende bevolkingssamenstelling (meer ouderen, minder jongeren) is het belangrijk dat het zorg- en welzijnslandschap mee verandert. We vinden het belangrijk dat we goed zicht houden op kwaliteit en spreiding van het aanbod. Tegelijkertijd zijn we ons ervan bewust dat we hierin als gemeente een beperkte rol hebben. Soms dreigt een bepaald zorg- of welzijnsaanbod te verdwijnen doordat het economisch niet meer uit kan, maar er komen ook steeds nieuwe initiatieven van de bevolking of vanuit ideële organisaties die vernieuwing kunnen brengen. Een andere ontwikkeling is dat mensen minder snel een indicatie krijgen voor 24 uren-zorg en -begeleiding en er daarnaast extramuralisatie plaatsvindt. Inwoners die voorheen in een GGZ-instelling verbleven (beschermd wonen) of in een traditioneel verzorgingshuis woonden, komen (weer) in de dorpen wonen.

<i>Wat willen we bereiken?</i>		<i>Wat gaan we daarvoor doen?</i>
»	De realisatie van nieuwe woonconcepten, met combinaties van wonen, welzijn en zorg.	<ul style="list-style-type: none"> • Samenbrengen van formele en informele partijen, intern en extern, betrokken bij het onderwerp. • Advisering m.b.t. integrale gebiedsontwikkeling (bijv. door functiewijziging leegstaand vastgoed). • Afstemming met regiogemeenten.
»	Een passende spreiding van woon-, zorg- en welzijnsaanbod, ingebed in de lokale structuren.	<ul style="list-style-type: none"> • Doorontwikkeling zorgvisie/zorginfrastructuur. • Implementeren van afspraken met woningcorporaties over vestiging van ex-RIBW en MO-cliënten naar diverse dorpen en wijken (verbinding met progr. 5). • Samenbrengen van formele en informele partijen, betrokken bij het onderwerp.
»	Zicht op gebruik en kwaliteit van het aanbod van wonen, in relatie tot zorg en toegankelijkheid.	<ul style="list-style-type: none"> • Zie het onderdeel Monitoren van ontwikkelingen Wonen en Leefbaarheid.
»	Bevorderen van de kansrijkheid inwonersinitiatieven gericht op woon- en zorgconcepten.	<ul style="list-style-type: none"> • Facilitering van inwonersinitiatieven op het gebied van wonen, welzijn en zorg. • Organiseren van samenhangende interne dienstverlening, met integrale afweging.
	Inwoners kunnen langer veilig thuis wonen en zijn zich bewust van de maatregelen die ze zelf kunnen nemen.	<ul style="list-style-type: none"> • Campagne 'Mijn huis op maat', waarbij getrainde vrijwilligers voorlichting geven aan huis.
»	Een sociale huurvoorraad die 'opgeplust' is en mensen in staat stelt om langer in eigen huis te wonen.	<ul style="list-style-type: none"> • Prestatie afspraken maken met woningcorporaties. • Verspreiden van ervaringen Wierden en Borgen in project 'Opplussen Winsum'. • Ontwikkeling project 'Versnellen transitie woningvoorraad' (zie progr.6).

Verbonden Partijen

Dit programma heeft een relatie met onderstaande Verbonden Partijen:

- Stichting de Beemden

Wat mag het kosten?

Lasten en baten programma Leefbaarheid & Voorzieningen (x € 1.000)

Lasten	Rekening			Begroting		
	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Structureel		15.113	16.081	16.476	16.393	16.128
Incidenteel		5.178	44	-	-	-
Totaal lasten		20.292	16.125	16.476	16.393	16.128
Baten	Rekening			Begroting		
	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Structureel		822	1.353	1.353	1.353	1.353
Incidenteel		235	-	-	-	-
Totaal baten		1.057	1.353	1.353	1.353	1.353
Saldo programma *)		-19.234	-14.772	-15.123	-15.040	-14.775

*) - = tekort; + = overschot

Reservemutaties behorende bij dit programma (x € 1.000)

	Rekening			Begroting		
	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Scholenprogramma		852	288	288	288	288
Onderwijshuisvesting		26	30	30	30	30
Sportdorp Leens		-54				
Frictiekosten bibliotheek		-9	-9			
Krimp en leefbaarheid			266	-40	-40	
Cofinanciering leefbaarheid		2.900				
Ruimte voor dorpen/ondernemers		2.100	1.525	1.525	1.525	1.525
Totaal mutaties		5.815	2.101	1.803	1.803	1.843

Toelichting op afwijkingen

Hieronder staan de belangrijkste (structurele) afwijkingen ten opzichte van de begroting van het voorgaande jaar toegelicht. Een specificatie van de incidentele posten binnen dit programma vindt u terug in de financiële begroting.

Binnen dit programma is sprake van een afname van de lasten met € 4,2 miljoen en een toename van de baten met € 295.000. Per saldo heeft dit een voordelig effect ten opzichte van de begroting 2019 met € 4,5 miljoen.

Lasten (bedragen x 1.000)

*Voordeel/
Nadeel*

-	De in de begroting 2019 opgevoerde incidentele lasten binnen dit programma (waaronder € 3,5 miljoen voor de NSU) vervallen in 2020.	€ 5.178	V
-	De kapitaallasten binnen dit programma zijn gedaald. Als investeringen volledig afgeschreven zijn vallen de hiervoor geraamde kapitaallasten vrij.	€ 387	V
-	In 2019 zijn de budgetten voor salaris en inhuur bijgesteld en in zijn geheel verwerkt op het programma Algemene dekkingsmiddelen. In 2020 is sprake van hogere salarislasten, o.a. door CAO-verhoging. Ook is sprake van nieuwe en vervallen vacatures en van extra capaciteit in de vorm van een flexibele schil voor een aantal werkzaamheden. In de begroting 2020 zijn deze lasten functioneel geraamd, waardoor binnen de programma's de mutaties ten opzichte van 2019 verschillend kunnen uitvallen.	€ 702	N
-	Uitgaven voor het onderwijsachterstandenbeleid worden gedekt uit een specifieke uitkering vanuit het rijk. De uitgaven en inkomsten zijn, anders dan vorig jaar, budgetneutraal in de begroting opgenomen.	€ 373	N
-	Op basis van prognoses nemen de uitgaven voor het leerlingenvervoer toe. Hierin is ook rekening gehouden met indexering.	€ 79	N
-	Binnen dit programma zijn voor 2020 incidentele budgetten opgenomen, conform het overzicht van incidentele lasten en baten.	€ 44	N
-	Diversen, waaronder verschuivingen tussen programma's	€ 200	N
	Totaal	€ 4.167	V

Baten (bedragen x 1.000)

*Voordeel/
Nadeel*

-	De in de begroting 2019 opgevoerde incidentele baten binnen dit programma vervallen in 2020.	€ 235	N
-	Uitgaven voor het onderwijsachterstandenbeleid worden gedekt uit een specifieke uitkering vanuit het rijk. De uitgaven en inkomsten zijn, anders dan vorig jaar, budgetneutraal in de begroting opgenomen.	€ 456	V
-	Diversen	€ 74	V
	Totaal	€ 295	V

5. Sociaal Domein & Volksgezondheid

Omschrijving

In het programma Sociaal domein & Volksgezondheid staat 'meedoen' centraal. We stimuleren de zelfredzaamheid van de inwoners en zorgen voor de inwoners die extra ondersteuning nodig hebben. Dit krijgt vorm in activiteiten gericht op welzijn, zorg en ondersteuning (Wmo-gerelateerd). Ook inkomensondersteuning, het begeleiden van mensen naar werk en de sociale werkvoorziening maken hier deel vanuit.

Taakvelden

Tot dit programma behoren de volgende taakvelden:

- 6.1 Samenkracht en burgerparticipatie
- 6.2 Wijkteams
- 6.3 Inkomensregelingen
- 6.4 Begeleide participatie
- 6.5 Arbeidsparticipatie
- 6.6 Maatwerkvoorzieningen (WMO)
- 6.71 Maatwerkdienstverlening 18+
- 6.72 Maatwerkdienstverlening 18-
- 6.81 Geëscaleerde zorg 18+
- 6.82 Geëscaleerde zorg 18-
- 7.1 Volksgezondheid

Beleidskader

We streven er naar om in 2020 een koers voor het Sociaal Domein te ontwikkelen, waarin beleid wordt opgenomen op het gebied van Jeugd, de Wmo en de Participatiewet, voor de komende jaren (programma Transformatie Sociaal Domein). We werken aan een Jaarprogramma Sociaal Domein.

In het najaar werken we ook verder aan de implementatie van de Lokale Inclusie Agenda Het Hogeland, voor de jaren 2020-2022; dit omvat activiteiten in het gebied van het sociaal domein, maar ook op het gebied van ruimtelijk domein en communicatie.

Beleidsindicatoren

De volgende beleidsindicatoren zijn van toepassing op dit programma

Kengetal		Het Hogeland	Provincie Groningen
Beleidsindicator	Eenheid		
Banen	Aantal per 1.000 inwoners in de leeftijd 15 - 64 jaar	531,0	735,6
Jongeren met een delict voor de rechter	% 12 t/m 21 jarigen	0,96	1,31
Kinderen in uitkeringsgezin	% kinderen tot 18 jaar	5,43	8,47
Netto arbeidsparticipatie	% van de werkzame beroepsbevolking t.o.v. de beroepsbevolking	65,2	64,2
Werkloze jongeren	% 16 t/m 22 jarigen	2,27	2,19

Personen met een bijstandsuitkering	<i>Aantal per 1.000 inwoners</i>	33,9	51,8
Lopende re-integratievoorzieningen	Aantal per 1.000 inwoners van 15 - 64 jaar	nb	nb
Jongeren met jeugdhulp	<i>% van alle jongeren tot 18 jaar</i>	11,8	11,8
Jongeren met jeugdbescherming	<i>% van alle jongeren tot 18 jaar</i>	0,8	1,3
Jongeren met jeugdreclassering	<i>% van alle jongeren van 12 tot 23 jaar</i>	0,2	0,4
Cliënten met een maatwerkarrangement WMO	<i>Aantal per 1.000 inwoners</i>	nb	37
Aantal afspraakbanen (intern)		15	
Aantal afspraakbanen (extern)		60	
Plekken Beschut Werk	<i>taakstelling Beschut Werk Rijk</i>	28	

Wat willen we bereiken en wat gaan we daarvoor doen?

Peuteropvang en VVE

Per 1 januari 2018 zijn peuterspeelzalen omgevormd tot kinderdagverblijven. Dat is geregeld in de Wet Harmonisatie Kinderopvang en Peuterspeelzaalwerk. Peuteropvang wordt in de nieuwe situatie verzorgd door kinderopvangorganisaties. Ten opzichte van eerdere jaren komt een grotere groep ouders in aanmerking voor kinderopvangtoeslag. De gemeenten blijven verantwoordelijk voor de financiering van voorschoolse voorzieningen voor peuters waarvan de ouders geen recht hebben op kinderopvangtoeslag. In 2016 zijn er bestuurlijke afspraken gemaakt tussen de minister van SZW en de VNG om ervoor te zorgen dat alle ouders van 2,5 tot 4-jarigen die niet in aanmerking komen voor kinderopvangtoeslag, een aanbod voor deelname aan peuteropvang krijgen van de gemeente.

Naast de reguliere kinderopvang zijn gemeenten verplicht Voor- en Vroegschoolse Educatie (VVE) aan te bieden. Kinderen vanaf 2,5 jaar die op basis van indicatie in aanmerking komen voor extra ondersteuning, hebben recht op aanvullende uren VVE. Naast de dagdelen inkomensafhankelijke opvang kunnen peuters van deze ouders gebruik maken van extra dagdelen geïndiceerd peuterprogramma.

<i>Wat willen we bereiken?</i>		<i>Wat gaan we daarvoor doen?</i>
»	Alle peuters (vanaf 2 jaar) in de gemeente Het Hogeland kunnen een voorschoolse voorziening bezoeken.	<ul style="list-style-type: none"> • Kinderopvangorganisaties worden in staat gesteld om een dekkend aanbod vorm te geven voor peuters vanaf 2 jaar.
»	Zoveel mogelijk kinderen met een taal- of ontwikkelingsachterstand (doelgroepkinderen VVE) laten deelnemen aan VVE-educatie. Het streven is naar meer dan 90%.	<ul style="list-style-type: none"> • VVE-aanbieders kunnen gebruik maken van subsidie voor de uitvoering van VVE • Iedere doelgroep peuter VVE vanaf 2,5 jaar een voorschools aanbod te bieden van goede kwaliteit voor 16 uur per week. Dit geldt ook voor peuters met zorgvragen. • Het voorschoolse aanbod voor peuters toegankelijk houden in kleinere dorpen.

		<ul style="list-style-type: none"> • De toeleiding van doelgroep peuters gebeurt via de GGD. Bij elk contact met het kind wordt nagegaan of er sprake is van risico-indicatoren (op basis van de doelgroepdefinitie). Ook signalen van ketenpartners met betrekking tot risico-indicatoren worden hierin meegenomen. Wanneer sprake is van één van de risico-indicatoren wordt een extra toeleidings-huisbezoek door de jeugdverpleegkundige aan de ouders/verzorgers van het kind gebracht. • Het bereik van de doelgroep wordt gemonitord.
»	Een voorschools aanbod van hoge kwaliteit aanbieden.	<ul style="list-style-type: none"> • In 2018 is het kwaliteitskader VVE Het Hogeland en DAL vastgesteld, deze is per 2019 in werking getreden. • VVE-aanbieders kunnen gebruik maken van een aanvullende VVE-kwaliteitssubsidie voor onder andere de inzet van een HBO coach en het voeren van actief ouderbeleid conform hetgeen dat is vastgelegd in het VVE-kwaliteitskader. • De resultaten van de VVE vanaf september 2019 te volgen en delen volgens resultaatafspraken VVE. • Het toezicht op de kinderopvang is belegd bij de GGD van de gemeente. De GGD inspecteert jaarlijks de kinderopvang locaties op basis van de wet- en regelgeving met betrekking tot kinderopvang en voorschoolse educatie.
»	Een intensieve samenwerking tussen voorschoolse voorzieningen en basisscholen tot stand brengen en behouden met als doel een doorgaande lijn en waar mogelijk vergaande integratie van voorzieningen in kindcentra.	<ul style="list-style-type: none"> • 2 keer per jaar wordt door de gemeente een LEA (Lokaal Educatieve Agenda) georganiseerd. • Bij nieuwbouw van scholen wordt er zo mogelijk ingezet op het realiseren van peuter- en kinderopvang.

Basisondersteuning

We verstaan onder Basisondersteuning alle vormen van dienstverlening die voorliggend zijn aan een individuele voorziening. Van het verstrekken van informatie en advies, signalering, het bieden van licht (pedagogische) hulp tot aan het toeleiden naar hulpverlening, begeleiding of dagbesteding.

Om gebruik te kunnen maken van basisondersteuning is geen voorafgaand individueel onderzoek nodig en dus kan iedereen (soms tegen een vergoeding) gebruik maken van deze voorzieningen.

Mensenwerk Hogeland (onderdeel van de Tintengroep) is een maatschappelijke ondernemer die een deel van de basisondersteuning uitvoert in Het Hogeland. Samen met onze inwoners werkt Mensenwerk Hogeland aan versterking van zelfredzaamheid en aan taalontwikkeling. Initiatieven die bijdragen aan sterke buurten en dorpen worden door Mensenwerk Hogeland ondersteund. Dit doen zij vanuit onze

opdracht op de terreinen jeugd- en jongerenwerk, welzijns- en maatschappelijk werk en cliëntondersteuning. Mensenwerk Hogeland is onderdeel van ons Sociaal Team.

De insteek is om zoveel mogelijk laagdrempelige, toegankelijke basisvoorzieningen beschikbaar te hebben voor onze inwoners. Door vroegtijdig te signaleren en laagdrempelige ondersteuning te bieden, proberen we erger te voorkomen. Een uitdaging in ons gebied is beschikbaarheid van voorzieningen. Dit vraagt om samenwerking tussen vele partijen en het zoeken naar passende, creatieve oplossingen voor ons gebied.

<i>Wat willen we bereiken?</i>		<i>Wat gaan we daarvoor doen?</i>
»	Erger voorkomen door vroegtijdig te signaleren en laagdrempelige ondersteuning te bieden.	<ul style="list-style-type: none"> • Ontwikkelen van laagdrempelige algemene voorzieningen. • Gebiedsgericht werken volgens het principe 'zichtbaar, laagdrempelig, dichtbij'. • Inzet wijkverpleegkundigen.

Mantelzorg

Mantelzorgers hebben een steeds belangrijkere rol in de zorg en ondersteuning. Met de invoering van de Wmo 2015 zijn we als gemeente verantwoordelijk geworden voor de ondersteuning en de waardering van mantelzorgers. In de Wmo is vastgelegd dat gemeenten verantwoordelijk zijn voor een goede ondersteuning van mantelzorgers door middel van algemene voorzieningen en maatwerkvoorzieningen. Zo is het aan de gemeente om bijvoorbeeld vervangende zorg aan te bieden en de samenwerking tussen formele en informele zorg te versterken. Doel is dat mantelzorgers op hun eigen wijze en onverplicht zorg kunnen verlenen. Dat is een voorwaarde om overbelasting te voorkomen. Daarnaast geeft de Wmo aan dat gemeenten zorg dienen te dragen voor een jaarlijkse blijk van waardering voor hun mantelzorgers.

Mantelzorgondersteuning is onderdeel van de basisondersteuning dat wordt uitgevoerd door Mensenwerk Hogeland.

<i>Wat willen we bereiken?</i>		<i>Wat gaan we daarvoor doen?</i>
»	We willen zo veel mogelijk voorkomen dat (jonge) mantelzorgers overbelast raken.	<ul style="list-style-type: none"> • Het <i>vinden</i> (herkennen) van mantelzorgers door partners en het voorliggend veld en <i>verbinden</i> (toeleiden) naar de juiste ondersteuning. • Het <i>versterken</i> en <i>verlichten</i> van mantelzorgers door: informatie en advies, contact met andere mantelzorgers, respijtzorg, praktische hulp, onkostenvergoeding en educatie. • Het waarderen van mantelzorgers. • Inzet wijkverpleegkundigen.

Inzet wijkverpleegkundigen

Vanuit verschillende hoeken horen we steeds de roep om (weer) meer inzet van de functie niet-toewijsbare zorg door wijkverpleegkundigen. Ook vanuit de professionals mantelzorgondersteuning hebben we meerdere malen het signaal gekregen dat die inzet gemist wordt.

De niet toewijsbare zorg (voorheen ook wel S1 genoemd) werd uitgevoerd door de wijkverpleegkundige Sociaal Domein. Dit waren extra uren die de wijkverpleegkundige gebruikte voor het opmerken van andere zorg die een inwoner van onze gemeenten of degene die dicht bij de inwoner staat, nodig heeft. De wijkverpleegkundigen sluiten vanuit een onafhankelijke rol aan bij de sociale teams en versterken de signalerende functie. Wat de wijkverpleegkundige heeft gesignaleerd, wordt bijvoorbeeld gedeeld met de WMO-consulenten. Soms is op voorhand nog niet duidelijk of er een toewijsbare zorgvraag speelt. De wijkverpleegkundige gaat bij deze inwoners langs en houdt een vinger aan de pols. Ze hebben een belangrijke preventieve functie binnen het voorliggende veld. Door vroegtijdig te signaleren en daar waar nodig door te verwijzen naar de juiste ondersteuning, wordt erger voorkomen. Vanwege hun onafhankelijke maar zichtbare rol, worden de wijkverpleegkundigen als laagdrempelig ervaren. Zij komen vaak achter voordeuren waar niemand anders tot dan toe contact kon krijgen.

De uren voor de niet-toewijsbare zorg werden vergoed vanuit de zorgverzekeraar. De afgelopen jaren zijn deze uren steeds verder teruggeschoefd tot bijna nul. Een eerdere poging om vanuit de mantelzorgmiddelen weer meer inzet te krijgen van de wijkverpleegkundigen, is gestrand. Maar de wens bestaat nog steeds. Omdat we een gemeenschappelijk belang hebben, gaan we in over met Menzis om dit samen op te pakken en afspraken te maken.

Statushouders

In juli 2018 is voor de begeleiding van statushouders nieuw beleid ontwikkeld dat is vastgelegd in het Plan Participatie en Re-integratie. Dit met een looptijd van twee jaar. De visie is om statushouders te laten participeren met als doel opleiding of werk. Diverse organisaties werken samen om dit doel te bereiken, waarbij Werkplein Ability de regie voert. Dit beleidsplan loopt dus tot eind 2019 en wordt in het najaar van 2019 geëvalueerd. Op basis daarvan zal worden bezien hoe en op welke wijze we dit voort willen zetten. Dit in de overgang naar 2021 waarin naar verwachting de nieuwe Wet Inburgering van kracht gaat worden. Hiermee krijgt de gemeente regie krijgt op inburgering. De werkwijze op basis van het beleid is een belangrijke stap om te voldoen aan de nieuwe Wet Inburgering. In afwachting van de evaluatie hebben we vooralsnog geen incidentele middelen opgenomen in de begroting. Hierover volgt een nader voorstel.

<i>Wat willen we bereiken?</i>		<i>Wat gaan we daarvoor doen?</i>
»	Alle statushouders participeren binnen de eigen mogelijkheden in Gemeente Het Hogeland.	<ul style="list-style-type: none"> • Statushouders worden begeleid bij participatie en integratie door Werkplein Ability, MJD en diverse andere organisaties in het netwerk. • 1x per kwartaal wordt door de gemeente het Breed overleg statushouders georganiseerd voor afstemming en samenwerking tussen organisaties op het gebied van statushouders.
»	Het behalen van de door het rijk opgelegde taakstelling voor huisvesting van statushouders in Gemeente Het Hogeland.	<ul style="list-style-type: none"> • Inspanning leveren om aan de gemeente gekoppelde statushouders en hun nareizigers te huisvesten in Gemeente Het Hogeland. • 2x per jaar overleg met woningcorporaties over huisvesting van statushouders.
»	Maatschappelijke begeleiding voor iedere statushouder die in gemeente Het Hogeland komt wonen.	<ul style="list-style-type: none"> • Maatschappelijke begeleiding aan statushouders voor de eerste 15 maanden na huisvesting inkopen. • De uitvoering van het Participatieverklaringstraject voor iedere inburgeringsplichtige inkopen.

		<ul style="list-style-type: none"> Contract- en leveranciersmanagement uitvoeren voor de overeenkomst voor maatschappelijke begeleiding en de Participatieverklaring.
»	Beleid en uitvoering dat voldoet aan de Wet Inburgering 2021.	<ul style="list-style-type: none"> Huidig beleid evalueren, aanpassen en nieuw beleid ontwikkelen waarmee wordt voldaan aan de vereisten van de Wet Inburgering 2021. Beleid implementeren in de uitvoering waarmee wordt voldaan aan de Wet Inburgering 2021.

Vrijwilligerswerkbeleid

De gemeente heeft de wettelijke plicht om vrijwilligerswerkbeleid te formuleren en te laten uitvoeren. In november 2018 is het Uitvoeringsplan Vrijwilligerswerkbeleid beschreven en vastgesteld.

Het Wmo-, jeugd- en participatie-, sport-, gezondheids- en cultuurbeleid is zonder vrijwilligers en zonder ondersteuning en/of facilitering van vrijwilligers onmogelijk.

In het Uitvoeringsplan Vrijwilligerswerkbeleid 2019 zijn ook de organisatie en werkwijze van de steunpunten vrijwilligerswerk in de gemeente beschreven. Voor de periode vanaf 2020 is het van belang afspraken te maken over de organisatie van de steunpunten vrijwilligerswerk. Er zijn momenteel twee locaties, één steunpunt vrijwilligerswerk voor voormalig Bedum, De Marne en Winsum, gehuisvest bij Werkplein Ability en één steunpunt Vrijwilligerswerk Eemsmond, gehuisvest in Uithuizen en onderdeel van de Stichting Werk Op Maat.

Het doel is duidelijkheid te scheppen over de invulling van wettelijke taken met betrekking tot ondersteuning/facilitering vrijwilligers en vrijwilligersorganisaties.

Wat willen we bereiken?		Wat gaan we daarvoor doen?
»	Vrijwilligerswerkbeleid.	<ul style="list-style-type: none"> Uitwerken enkele scenario's met betrekking tot ondersteuning/facilitering vrijwilligers. Uitwerken opties voor de organisatie van de steunpunten vrijwilligerswerk in Het Hogeland.

Harmonisatie subsidiebeleid

De vier voormalige gemeenten kenden een verschillend subsidiebeleid, vastgelegd in vier verschillende subsidieverordeningen. In september 2019 heeft de Raad de Algemene Subsidieverordening Het Hogeland vastgesteld. Hiermee is de procedure rond subsidiëring gelijkgesteld. Vervolgens dienen de inhoudelijke verschillen in subsidiebeleid geharmoniseerd te worden tot één gemeentelijk subsidiebeleid van Het Hogeland. De wet Arhi geeft aan dat een gefuseerde gemeente hier maximaal 2 jaar de tijd voor heeft. Dit betekent dat uiterlijk met ingang van 1 januari 2021 het geharmoniseerde beleid in moet gaan. In een startnotitie heeft de raad het inhoudelijk kader en de procedure vastgesteld voor de harmonisatie van het subsidiebeleid. Begin 2020 wordt een uitgewerkt subsidiebeleid aan de raad voorgelegd.

<i>Wat willen we bereiken?</i>		<i>Wat gaan we daarvoor doen?</i>
»	Op grond van de wet Ahri in een proces van 2 jaar de inhoudelijke verschillen in subsidiebeleid van de voormalige BMW-gemeenten te harmoniseren tot één gemeentelijk subsidiebeleid van Het Hogeland.	<ul style="list-style-type: none"> • Uitwerken van de inhoudelijke kaders die de Raad gesteld heeft. • Informeren en betrekken subsidierelaties • Uitwerken in subsidieregelingen als onderdeel van de ASV Het Hogeland. • Subsidiebeleid Het Hogeland vaststellen.

Sociale Teams

In de periode van augustus 2016 en januari 2017 is proefgedraaid met één pilotteam 'integrale ondersteuning', bestaande uit casemanagers jeugd, consulenten Wmo, consulenten Participatiewet, maatschappelijk werkers, jeugd- en jongerenwerkers, gezinsbegeleiders van Elker en MEE-consulenten. In het voorjaar van 2017 is het ene pilotteam uitgebreid naar vier pilotteams; in elke gemeente één. In 2018 is een intensief traject doorlopen met alle betrokken partijen bij deze pilotteams.

Sinds 2019 zijn de teams structureel onderdeel van de nieuwe gemeente Het Hogeland. Deze Sociale Teams zijn gehuisvest in de 4 gebieden (Leens, Winsum, Bedum en Uithuizen). De Sociale Teams kijken wat een inwoner daadwerkelijk nodig heeft, leveren maatwerk en slechten schotten tussen de afzonderlijke wetgevingen.

<i>Wat willen we bereiken?</i>		<i>Wat gaan we daarvoor doen?</i>
»	Maatwerk leveren dwars door afzonderlijke wetgevingen heen en inzetten op wat een inwoner daadwerkelijk nodig heeft.	<ul style="list-style-type: none"> • Doorontwikkelen van de vier Sociale Teams waarin uitvoerende medewerkers van Wmo, Jeugd, Participatie en de basisondersteuning samenwerken aan één integrale aanpak.
»	Wij bieden ondersteuning, hulp en zorg aan jeugdigen en ouders bij opgroei en opvoedproblemen, psychische problemen en stoornissen.	<ul style="list-style-type: none"> • Wij hebben professionals in dienst die voldoen aan de wettelijke kwaliteitseisen. • Wij verwijzen daar waar nodig door naar gespecialiseerde zorg. • Wij kopen deskundigheid in om een deskundig en breed aanbod in de basisondersteuning te bieden.

Minimabeleid

In mei 2019 is het huidige minimabeleid geëvalueerd. De bevindingen uit deze evaluatie worden meegenomen in nieuw op te stellen beleid dat zal gaan gelden vanaf 1 januari 2020. Er hebben diverse partijen meegedacht over de aandachtspunten die uit de evaluatie naar voren kwamen om te komen tot betere en betaalbare oplossingen. Zowel inwoners, sociale partners als professionals vanuit meerdere teams binnen de gemeente hebben hierover meegedacht.

<i>Wat willen we bereiken?</i>		<i>Wat gaan we daarvoor doen?</i>
»	Inwoners met een laag inkomen moeten kunnen participeren.	<ul style="list-style-type: none"> • Kindpakket aanbieden, waarbij kinderen met name in natura worden ondersteund.

		<ul style="list-style-type: none"> • Participatiefonds, waardoor inwoners de vrijheid hebben deel te nemen aan activiteiten die participatie bevorderen. • Subsidies blijven verlenen aan maatschappelijke partners.
»	Zorgmijding voorkomen onder inwoners met een laag inkomen.	<ul style="list-style-type: none"> • Compenseren van een deel van het eigen risico aan minima die het volledig eigen risico hebben verbruikt. • Bijdrage aan de collectieve ziektekostenverzekering van Menzis voor minima. • Maandelijkse bijdrage aan minima aan overige aanvullende verzekeringen.
»	Inwoners die een uitkering ontvangen zo spoedig mogelijk weer aan het werk helpen.	<ul style="list-style-type: none"> • Vergoeding representatiekosten wanneer een jobcoach dit noodzakelijk acht. • Wanneer inwoners kosten moeten maken om representatief op een sollicitatie te kunnen komen, ondersteunen wij hierbij.
»	Statushouders starten schuldenvrij wanneer zij in onze gemeente gehuisvest worden.	<ul style="list-style-type: none"> • Wij vertrekken 50% van de NIBUD-norm voor woninginrichting om niet aan de statushouder.

Leerwerk omgeving

De gemeente Het Hogeland heeft de ambitie uitgesproken om de infrastructuur van Werkplein Ability meer in te gaan zetten als leerwerk omgeving. De staatssecretaris van Sociale Zaken en Werkgelegenheid benadrukte onlangs het belang van de inzet van de infrastructuur van de SW-bedrijven voor de brede doelgroep van de Participatiewet. Zij heeft eind 2018 de aanpak 'Breed Offensief' gelanceerd, met als doel de arbeidsmarktkansen voor mensen met een arbeidsbeperking te vergroten, waarbij ook de overgangen tussen dagbesteding, beschut werk, de banenafspraken en regulier werk worden versoepeld.

Werkplein Ability was met verschillende projecten al begonnen om hieraan op experimentele wijze of in de vorm van een pilotproject invulling te geven. Het LeerOntwikkelCentrum in Wehe-den Hoorn, het Wijkleerbedrijf in Winsum en Noorderhuizen zijn hier de voorbeelden van. Het inzetten op, het in beweging brengen en ontwikkelen van mensen en een goede begeleiding leidt tot resultaat. Tegelijkertijd zien we de ontwikkeling, mede ondersteund en geïnitieerd vanuit de lokale politiek, dat meer en meer wordt ingezet op ontwikkeling van mensen en levenslang leren. Samenwerking tussen overheid, scholen en bedrijfsleven is daarin van cruciaal belang. En voor ons gebied hoort daar het ontwikkelen op locatie bij. Uit onderzoek van TNO blijkt bijvoorbeeld dat ontwikkeling van mensen en goede begeleiding (op alle onderdelen) gekoppeld aan goede werkgeversdienstverlening essentieel zijn voor duurzame uitstroom richting werk.

Het voorstel voor het omvormen van de infrastructuur van Werkplein Ability naar een leerwerkbedrijf wordt afzonderlijk aan de gemeenteraad voorgelegd. In de besluitvorming rondom de jaarrekening 2018 zijn de reserves van Ability ad € 349.000 gereserveerd als investering voor dit plan. Dit betekent dat met name de infrastructuur van de sector Industrie en Diensten voor twee doeleinden zal worden ingezet, namelijk voor productie en als leeromgeving voor werkzoekenden. Maar ook de gehele organisatie van de gemeente Het Hogeland kan, op termijn, dienen als leeromgeving.

<i>Wat willen we bereiken?</i>		<i>Wat gaan we daarvoor doen?</i>
»	We bieden een veilige en passende werkplek voor degenen die zijn aangewezen op een beschutte werkplek. Ultimo 2020 gaat het om 340 SW-medewerkers en 28 mensen in nieuw Beschut Werk.	<ul style="list-style-type: none"> • Het organiseren van werk dat past bij de capaciteiten van de werknemer. • Werkplekaanpassingen. • Passende begeleiding. • Voldoen aan alle veiligheidseisen.
»	Wij bieden mensen werk, bieden hen kans zich te ontwikkelen en uit te stromen naar regulier betaald werk. Ambitie is om 100 werkzoekenden in 2020 ontwikkelmogelijkheden te bieden binnen de leerwerk omgeving, waarbij 20 werkzoekenden een certificering en/of diploma halen en 60 werkzoekenden uitstromen naar werk.	<ul style="list-style-type: none"> • De infrastructuur omvormen van een productiebedrijf naar een hybride omgeving voor leren en werken. Productie en omzet is geen doel op zich maar staat in dienst van doelgroep en leeromgeving met een kostendekkende uitvoering. • Het organiseren van passende begeleiding voor werk en persoon. • Organiseren van passende opleidingen, versterken van competenties en vakbekwaamheden.
»	We ondersteunen de interne organisatie van de gemeente daar waar mogelijk.	<ul style="list-style-type: none"> • Het organiseren van werk ten behoeve van de interne organisatie zoals post, schoonmaak, catering, inrichting kantoren, etc. • Onderzoek naar andere werksoorten waarvoor werknemers kunnen worden ingezet.
»	Plek bieden aan arbeidsmatige dagbesteding. We maken in 2020 een start met 5 plekken voor arbeidsmatige dagbesteding.	<ul style="list-style-type: none"> • Mogelijkheden creëren voor arbeidsmatige dagbesteding in samenwerking met andere organisaties

Inclusief werkgeverschap (en diversiteit)

In het collegeprogramma hebben we inclusief werkgeverschap en diversiteitsbeleid als doelstelling opgenomen. We willen het inclusieve werkgeverschap en diversiteitsbeleid nog verder uitwerken. De gemeente Het Hogeland is deels al een inclusief werkgever, doordat de SW-medewerkers collega's zijn in de nieuwe gemeente Het Hogeland. Een deel van onze SW- collega's werkt samen met de ambtelijke collega's. Bij het team Beheer en Onderhoud werken ambtelijke collega's samen met de sector Groen aan de beeldkwaliteit van ons gemeentelijk gebied. We ondersteunen sommige SW-medewerkers die iets meer begeleiding nodig hebben. Extra ondersteuning, begeleiding en jobcoaching wordt dan vanuit het thuis team van Werkplein Ability georganiseerd. Ook verricht een aantal van onze SW-collega's diensten voor onze eigen interne gemeentelijke organisatie, zoals post, catering en schoonmaak. We werken ook aan het uitbreiden van afspraakbanen binnen onze eigen organisatie.

<i>Wat willen we bereiken?</i>		<i>Wat gaan we daarvoor doen?</i>
»	Onze ambitie is om de komende jaren plus minus 10 fte aan vacatures in te vullen door mensen uit de doelgroep voor inclusief werkgeverschap.	<ul style="list-style-type: none"> • Binnen de gehele organisatie ruimte bieden voor SW-werknemers, afspraakbanen, beschut werkers en uit nader te bepalen inclusiedoelgroepen.

		<ul style="list-style-type: none"> • Bij vacatures en nieuwe taken gericht kijken naar invulling door personen uit de doelgroep voor inclusief werkgeverschap.
»	Voldoen aan de kwaliteitsnormen.	<ul style="list-style-type: none"> • Begeleiding organiseren in het werk en op de persoon. • Investeren in competenties en vakbekwaamheid.

Werkgeversdienstverlening

Door de aantrekkende economie en de veranderde doelgroep in ons bestand, is het binnenhalen van vacatures en het vervolgens plaatsen van werkzoekenden onvoldoende voor het behalen van resultaat (matching moeilijker). Kandidaten moeten meer worden voorbereid en hebben meer begeleiding nodig en werkgevers hebben meer ondersteuning voor het invullen van werkplekken. Dat vraagt om andere accenten in onze dienstverlening. Daarnaast is, door de veranderende doelgroepen, meer behoefte aan gespecialiseerde dienstverlening. Deze dienstverlening kan worden gerealiseerd door samen te werken in de arbeidsmarktregio (Werk in Zicht). En reuring blijft nodig zoals banenmarkten en bijeenkomsten voor het behalen van resultaat. Tenslotte is het stimuleren van sociaal ondernemerschap goed voor het plaatsen van meer kandidaten uit de gemeentelijke doelgroep

Wat willen we bereiken?		Wat gaan we daarvoor doen?
»	Werkgevers faciliteren en ontzorgen.	<ul style="list-style-type: none"> • Adviseren via jobcarving/werkherverdelen om functies geschikt te maken voor doelgroep. • Inzet loonkostensubsidies en werkplekaanpassingen. • Werkgevers administratief ontlasten. • Inzetten jobcoaches voor bereiken duurzame uitstroom. • Minimaal 4 werkgeversbijeenkomsten per jaar. • Banenmarkten, lokaal en regionaal. • Voorlichtingsbijeenkomsten voor werkgevers over mogelijkheden en instrumenten.
»	Samenwerking arbeidsmarktregio versterken	<ul style="list-style-type: none"> • Een aanspreekpunt uit de arbeidsmarktregio bij grotere werkgevers. • Gespecialiseerde medewerkers gezamenlijk inzetten. • Grotere projecten gezamenlijk uitvoeren (1000-banenplan, kansrijkberoep, ontwikkeling jobcoaching).
»	Sociaal ondernemen stimuleren	<ul style="list-style-type: none"> • Samen met EZ stimuleren van sociaal ondernemen. • Extra aandacht geven aan sociaal ondernemers.

Begeleiding werkzoekenden

De begeleiding van de huidige doelgroep kan niet alleen maar bestaan uit het stimuleren van de zelfredzaamheid. Er is op meer terreinen ondersteuning nodig voor het halen van resultaat, zowel in het voortraject als na de plaatsing bij werkgevers. Het versterken van de competenties en vaardigheden in het

voortraject en waar mogelijk certificeren, meer vakgerichte opleidingen en het begeleiden op de werkvloer door jobcoaches.

<i>Wat willen we bereiken?</i>		<i>Wat gaan we daarvoor doen?</i>
»	Extra scholen en certificeren van werkzoekenden in relevante beroepsrichtingen.	<ul style="list-style-type: none"> • Uitbreiden van de opleidingen op locatie op niveau 1 en 2 (Bouw en Techniek, Zorg en Dienstverlening, Techniek). • Inzetten VCA-examinering in andere talen. • Praktijkleren.
»	Meer op de doelgroep gerichte dienstverlening.	<ul style="list-style-type: none"> • Grotere inzet van jobcoaches. • Werkcoaches omscholen tot gecertificeerde jobcoaches. • Gerichte dienstverlening naar doelgroep (bijv. jongeren, ouderen en statushouders). • Samenwerking scholen, leerplicht en RMC intensiveren (instroom beperken).
»	Inzetten op parttime ondernemers.	<ul style="list-style-type: none"> • Ondersteunen van parttime ondernemers gericht op meer omzet of volledig ondernemerschap.
»	Beter scoren dan benchmark-cijfers (Divosa/Stimulansz)	<ul style="list-style-type: none"> • Uitstroom is 2% hoger dan landelijk gemiddeld. • 40% van de uitstroom is werk. • 5% van de uitstroom is school. • 10% van de bijstand werkt parttime. • Het % mensen met een loonkostensubsidie is 5% van het bijstandsbestand.

Begeleiding Participatie

Niet iedereen met een uitkering is in staat om te worden begeleid naar werk. Daar waar mogelijk worden mensen ondersteund in hun verdere ontwikkeling. Mensen zijn niet statisch, de omgeving is niet statisch en de economie is niet statisch. Dat is de afgelopen periode ook gebleken. Iemand waarvan 3 jaar geleden werd ingeschat dat hij/zij geen kans op werk had, heeft nu andere kansen. Het blijven kennen van de mensen en hen daar waar mogelijk ondersteuning in hun ontwikkeling is nodig. Omdat ongeveer 1/3e deel van de mensen met een uitkering uitstroomt en er een nieuwe groep binnenkomt, blijft het in beeld houden van de mensen een continue proces.

Het verder ontwikkelen van mensen vraagt samenwerking tussen de verschillende partijen werkzaam in het sociaal domein en daarbuiten. Het gaat niet alleen om ontwikkelen van mensen, maar ook op ondersteuning op andere leefgebieden, zoals gezondheid, opvang en schuldhulpverlening.

En wat heel belangrijk is, het inkomen (de uitkering en aanvullende regelingen), moet goed geregeld zijn. En goed geregeld wil zeggen. Degenen die er recht op hebben, ontvangen de uitkering zonder problemen en tijdig.

<i>Wat willen we bereiken?</i>		<i>Wat gaan we daarvoor doen?</i>
»	Alle mensen met een uitkering zijn in beeld.	<ul style="list-style-type: none"> • Goede intakeprocedure en vastlegging. • Jaarlijks heronderzoeken uitvoeren.
»	Samenwerking in sociaal domein optimaliseren.	<ul style="list-style-type: none"> • Verdergaande samenwerking met sociale teams en andere organisaties.

»	Uitkering is geregeld.	<ul style="list-style-type: none"> • Blijven optimaliseren uitkeringsproces. • Spreekuren op locatie voor aanvullende regelingen (bijzondere bijstand en minimaregelingen).
---	------------------------	---

Huishoudelijke Ondersteuning

In de Huishoudelijke Ondersteuning verwachten we inhoudelijk geen grote ontwikkelingen, buiten een toename van het gebruik als gevolg van de effecten van de vergrijzing en het nieuwe financieringsmodel van de Wmo. De eigen bijdragen zijn verlaagd waardoor een overgang naar de Wet langdurige zorg minder aantrekkelijk wordt. Meer inwoners van onze gemeente zullen derhalve een beroep doen op de Wmo.

De uitvoering van de Huishoudelijke Hulp vraagt wel aandacht. Vooral in de vakantieperiode ervaren de aanbieders problemen in de personele bezetting.

<i>Wat willen we bereiken?</i>		<i>Wat gaan we daarvoor doen?</i>
»	Continuïteit van de inzet van huishoudelijke ondersteuning, ook in de zomerperiode.	<ul style="list-style-type: none"> • Tezamen met de aanbieders en Werkpleinen zoeken naar mogelijkheden om het personeelsbestand uit te breiden om continuïteit van ondersteuning te borgen.

Hulpmiddelen en trapliften

Voor zowel hulpmiddelen als trapliften heeft de gemeente, naar tevredenheid, een langdurig contract afgesloten met de aanbieders. Ook in dit deel van de Wmo zullen we de komende jaren sterker de effecten van de wetswijzigingen ervaren. De verwachting is dat een toenemend beroep op duurdere middelen bijstelling van de contracten vraagt. De uitgaven voor voorzieningen zullen daardoor stijgen. Binnen dit deel van de uitvoering van de Wmo bestaan feitelijk geen sturingsmogelijkheden. Tezamen met de leveranciers houden we de ontwikkelingen in de gaten. Het is en blijft noodzaak om VWS en VNG te informeren over de concrete gevolgen van landelijke ontwikkelingen.

<i>Wat willen we bereiken?</i>		<i>Wat gaan we daarvoor doen?</i>
»	Metten effecten wetswijzigingen.	<ul style="list-style-type: none"> • Periodiek overleg voeren met zowel de aanbieders als de branchevereniging en VWS ter monitoring van de ontwikkelingen en de mogelijke effecten op het financiële vlak. Hierbij zal tevens gekeken worden naar de voorgenomen uitfasering van Wlz-hulpmiddelen.

Publiek vervoer

In 2018 zijn de contracten Publiek Vervoer ingegaan. Het gaat hierbij om kleinschalig openbaar vervoer, Leerlingenvervoer, Wmo-vervoer en de buurtbussen. Binnen het perceel Noord-Groningen werken we met de organisatie Publiek Vervoer en de ministeries van I&W en VWS samen aan de doorontwikkeling van vervoer in ruraal gebied en meer specifiek de integratie van vervoerstromen. Hiertoe volgen we de ontwikkelingen in MaaS, applicaties en de trajecten rondom de OV ambassadeurs. De doorontwikkelingstrajecten zullen naar verwachting vanaf 2020 daadwerkelijk geïmplementeerd worden.

<i>Wat willen we bereiken?</i>		<i>Wat gaan we daarvoor doen?</i>
»	De verbetering van vervoer door het "verslimmen" van vervoerstromen.	<ul style="list-style-type: none"> • Het plotten van data, waardoor beter inzicht wordt verkregen in vervoerstromen en het gebruik van toegankelijke haltes en hubs kan worden bevorderd.
»	Het bevorderen van de integratie van vervoerstromen.	<ul style="list-style-type: none"> • Voortzetten deelname aan regionale en landelijke trajecten met Publiek Vervoer, CROW, I&W, VWS en VNG. • Bevorderen inzet van OV-ambassadeurs en applicaties waardoor meer geïndiceerde reizigers de komende jaren kunnen maken van het reguliere openbaar vervoer. Het gaat hier om onder andere leerlingen en Wmo-reizigers.
»	Aansluiting bij de Provinciale- en landelijke werkgroepen ter bevordering van vervoer in het ruraal gebied.	<ul style="list-style-type: none"> • Participatie in het landelijk MaaS traject in het kader van de pilot Groningen-Drenthe.

Pijlerpartners

Verbeteren en uitbreiden van algemene voorzieningen in Het Hogeland. De huidige financiering loopt af in 2020.

<i>Wat willen we bereiken?</i>		<i>Wat gaan we daarvoor doen?</i>
»	Stimuleren van onderling contact.	<ul style="list-style-type: none"> • Continueren van de thuishamers op verschillende locaties, waaronder Uithuizen, Winsum, Ulrum, Den Andel, Bedum.
»	Preventie en het verminderen van het gebruik van maatwerkvoorzieningen.	<ul style="list-style-type: none"> • Implementatie zorg en welzijn op recept en innovatieplan verduurzaming zorginfrastructuur in de gemeente Het Hogeland
»	Het vergroten van de samenwerking tussen de organisaties.	<ul style="list-style-type: none"> • Het up to date houden van de sociale kaar. Dit is een hulpmiddel voor indicatie en hulpverlening van o.a. de sociale teams.

Begeleiding, dagbesteding en kortdurend verblijf

De gemeente Het Hogeland heeft tezamen met onder andere de DAL-gemeenten begeleiding, dagbesteding en kortdurend verblijf ingekocht. Daar deze overeenkomsten niet langer verlengd kunnen worden, wordt in vanaf eind 2019 gewerkt aan het voorbereiden van een nieuwe inkoopprocedure. Gedurende de resterende looptijd van de overeenkomsten blijven de doelstellingen gericht op de optimale inzet van ondersteuning onverkort van toepassing.

<i>Wat willen we bereiken?</i>		<i>Wat gaan we daarvoor doen?</i>
»	Goede ondersteuning bieden aan onze inwoners in de vorm van dagbesteding en kortdurend verblijf.	<ul style="list-style-type: none"> • Het blijven monitoren van inzet en resultaat van de inzet van de producten als ingekocht in het kader van het Ommelander Model. Dit doen we middels individuele gesprekken met cliënten en aanbieders maar ook middels de inzet van contractbeheer en toezichthouders.

E-health

In het kader van de bevordering van leefbaarheid in ruraal gebied is in 2019 een verkennend overleg gevoerd met VWS. In het najaar van 2019 wordt een verdere verkenning gedaan met onder andere de provincie, Menzis (Zorgverzekeraar en Zorgkantoor) en diverse maatschappelijke partners naar de mogelijkheden van de toepassing van E-oplossingen in het landelijk gebied. Het kan hierbij gaan om toepassing van domotica, maar ook om verbindingen met huisartsen, behandelaars en andere zorgverleners. In 2020 verwachten we daadwerkelijk te kunnen starten met E-toepassingen in de vorm van digitale stamtafels en de bevordering van e-verbindingen met zorginstellingen.

<i>Wat willen we bereiken?</i>		<i>Wat gaan we daarvoor doen?</i>
»	Bevorderen van leefbaarheid en vermindering zorgdruk .	<ul style="list-style-type: none"> • Onderzoek naar wensen, behoeften en mogelijkheden van e-toepassingen in Het Hogeland. • Start ontwikkeling pilots en projecten. • Onderzoek naar subsidiemogelijkheden ter bekostiging projecten en pilots.

Schuldhelpverlening

De professionele schuldhelpverlening is in de gemeente Het Hogeland ondergebracht bij de Volkskredietbank in Appingedam voor de inwoners van de voormalige gemeente Eemsmond en bij Gemeentelijke Kredietbank in Groningen voor inwoners van de voormalige gemeenten Bedum, Winsum en De Marne. Beide banken voeren voor inwoners o.a. het budgetbeheer, schuldregeling en schuldsanering uit. Daarnaast worden leningen verstrekt aan inwoners. De VKB betreft een GR met de gemeenten Oldambt, Westerwolde, Veendam, Pekela, Delfzijl, Appingedam en Loppersum. Bij de GKB wordt dienstverlening ingekocht op basis van een dienstverleningsovereenkomst.

Omdat de gemeente Het Hogeland op 1 januari 2019 is ontstaan na een herindeling van vier gemeenten moet op grond van de wet Arhi besloten worden door de nieuwe gemeenteraad of de voormalig gemeente Eemsmond gaat uittreden ofwel de gehele gemeente onderdeel gaat uitmaken van deze GR. De voorbereiding van deze besluitvorming is inmiddels gestart.

<i>Wat willen we bereiken?</i>		<i>Wat gaan we daarvoor doen?</i>
»	Professionele schuldhelpverlening voor alle inwoners van de gemeente Het Hogeland.	<ul style="list-style-type: none"> • Besprekingen voeren met de GKB en de VKB. • Voorbereiden nieuw beleidsplan in 2020. • Invoering wijziging wet gemeentelijke schuldhelpverlening. • Intensiveren vroegsignalering.

Plan van Aanpak Jeugdhulp

In de afgelopen jaren zijn de tekorten in de jeugdzorg flink opgelopen. In 2019 is een plan van aanpak opgesteld waarin maatregelen staan beschreven die er toe moeten leiden dat jeugdhulp efficiënter en goedkoper georganiseerd wordt, maar die ook de kwaliteit van zorg voor onze inwoners blijft garanderen om zo de transformatiedoelstellingen (de doelstellingen uit de Jeugdwet) te realiseren.

<i>Wat willen we bereiken?</i>		<i>Wat gaan we daarvoor doen?</i>
»	Het verminderen van huisartsenverwijzingen naar specialistische jeugdhulp.	<ul style="list-style-type: none"> • De pilot Ondersteuner Jeugd en Gezin (OJG) verder uitrollen. In 2018 is een succesvolle pilot gedraaid, en op basis van de evaluatie wordt voorgesteld om de OJG ook bij andere huisartsen in de gemeente aan te stellen.
»	Aanvullende preventieve activiteiten, tegengaan gevolgen complexe echtscheidingen, en onderwijszorgarrangementen ontwikkelen, met als doel snellere signalering en waar mogelijk afschaling van jeugdhulpproblematiek.	<ul style="list-style-type: none"> • Door beleidsmatige capaciteit hiervoor beschikbaar te stellen worden randvoorwaarden gecreëerd om aan deze plannen uitvoering te geven.
»	Jongeren met lichte begeleiding naar zelfredzaamheid een mogelijkheid bieden zich te vestigen in onze gemeente.	<ul style="list-style-type: none"> • Pilot begeleid kamerbewoning starten. Incidentele kosten voor zowel beleid als uitvoering.
»	Vergroten lokaal aanbod gezinsgetrouwe opvoedsituaties, om jongeren zo thuis nabij mogelijk op te laten groeien.	<ul style="list-style-type: none"> • In een pilot extra mogelijkheden creëren voor lokale vormen van gezinsgetrouwe opvoedsituaties.
»	Nieuwe, meer integrale oplossingen.	<ul style="list-style-type: none"> • Door dossieronderzoek bekijken of de hulp en ondersteuning die op dat moment geboden is, nog aansluit bij de wensen van de inwoner, en of er niet kwalitatieve betere en goedkopere ondersteuning geleverd kan worden.

Transformatie jeugdhulp regio Groningen

Naast de verschillende maatregelen die we lokaal nemen, werken we met andere Groninger gemeenten en de Regionale Inkooporganisatie Groninger Gemeenten (RIGG) samen om de tekorten terug te dringen en om de transformatiedoelstellingen te bereiken. Voor de jeugdhulpregio Groningen is t/m 2020 € 3,6 miljoen beschikbaar vanuit het Transformatiefonds die het rijk beschikbaar heeft gesteld. Maatregelen uit ons lokale Plan van Aanpak worden waar mogelijk gekoppeld aan projecten binnen dit Transformatiefonds.

Inkoop jeugdhulp

De gemeente is verantwoordelijk voor ondersteuning, hulp en zorg aan jeugdigen en ouders bij opgroei en opvoedproblemen, psychische problemen en stoornissen. De inkoop van een groot deel van de jeugdzorg heeft de gemeente gemandateerd aan de RIGG. De RIGG koopt voor de gemeenten jeugdhulp in via de zogeheten Open House model. Dit model is geen aanbesteding maar een inkoopmodel waarbij iedere jeugdhulpaanbieder kan toetreden, die zich ertoe verbindt om de betrokken diensten te leveren tegen vooraf vastgestelde voorwaarden en kwaliteitseisen. De RIGG sluit een overeenkomst met elke jeugdhulpaanbieder die voldoet aan en akkoord gaat met de door de RIGG

gestelde eisen en voorwaarden. Mits aanbieders blijven voldoen aan de gestelde voorwaarden, lopen de huidige overeenkomsten door in 2020.

<i>Wat willen we bereiken?</i>		<i>Wat gaan we daarvoor doen?</i>
»	Voldoende beschikbare jeugdzorg in onze regio.	<ul style="list-style-type: none"> • We geven de RIGG input om de juiste jeugdzorg voor onze inwoners in te kopen. • We werken hierbij samen met de andere elf Groninger gemeenten. • De Groninger Gemeenten en de regionale zorgaanbieders werken samen om in onze regio voldoende hoog gespecialiseerde zorg beschikbaar te houden.

Transformatie in de Wmo

<i>Wat willen we bereiken?</i>		<i>Wat gaan we daarvoor doen?</i>
»	Nadruk leggen op de transformatieopgave in de Wmo.	<ul style="list-style-type: none"> • We willen algemene voorzieningen ontwikkelen. • We willen de maatwerkvoorzieningen meer laten aansluiten op de eigen kracht en het sociaal netwerk van onze cliënten. • We maken keuzes waar we extra op gaan inzetten: bijvoorbeeld mantelzorgondersteuning, vrijwilligersbeleid, intensivering van de samenwerking met wijkverpleegkundigen. • In verband met de decentralisatie van beschermd wonen maken we afspraken met woningbouwcorporaties en zorgaanbieders over huisvesting van cliënten in dorpen en wijken. We voeren ingaande 1 januari 2020 de wet verplichte GGz uit. • We zetten in op preventie en verminderen van recidive van psychische problematiek door de uitvoering van het meerjarenprogramma GGz.

Spoed voor Jeugd

Als er vanwege de veiligheid van kinderen met spoed jeugdzorg moet worden ingezet kan er gebruik worden gemaakt van de structuur 'Spoed voor Jeugd'. Hierin werken jeugdhulpaanbieders samen om bij een crisis de noodzakelijke zorg te bieden. Deze zorg kan bestaan uit ambulante zorg, opvang in een gezinshuis, pleeggezin of andere verblijfsvoorziening. Spoed voor Jeugd is een verantwoordelijkheid van de Groninger gemeenten en is zowel voor de jeugdzorg in het vrijwillig als het gedwongen kader. Omdat het voor de uitvoerende jeugdhulpaanbieders, problematisch is om per direct crisisopvang te bieden wordt Spoed voor Jeugd, vanuit de RIGG, in nauwe samenwerking met de jeugdhulpaanbieders, doorontwikkeld tot een integrale crisisdienst om de jeugdige eerder en beter te helpen, te zorgen voor een betere afstemming met de lokale teams en door goede analyse & monitoring te komen tot inzicht en voorstellen met betrekking tot het verbeteren van de crisisopvang of het voorkomen daarvan.

Samenwerking met de Raad voor de Kinderbescherming

Als de jeugdhulp in het vrijwillig kader niet toereikend is wordt er een verzoek tot onderzoek ingediend bij de Raad voor de Kinderbescherming. De raad kan vervolgens de kinderrechter een advies voorleggen om de jeugdhulp gedwongen op te leggen.

Met een samenwerkingsovereenkomst hebben de Raad voor de Kinderbescherming (Raad) en de Groninger gemeenten voor de jaren 2017 t/m 2020 afspraken vastgelegd over de samenwerking, uitwisseling van informatie, inzet van jeugdbescherming en optreden bij crisissituaties.

Wat willen we bereiken?		Wat gaan we daarvoor doen?
»	We beschikken over een sluitende 24 uur s spoeddienst die in crises situaties hulp in kan zetten.	<ul style="list-style-type: none"> In nauwe samenwerking met de jeugdhulpaanbieders wordt er door de Groninger gemeenten een nieuwe structuur voor crisishulp opgezet.

Volksgezondheid

Wat willen we bereiken?		Wat gaan we daarvoor doen?
»	Gezonde inwoners in een gezonde leefomgeving. Gezond opgroeien in de gemeente Het Hogeland. Gezond meedoen in de gemeente Het Hogeland.	<ul style="list-style-type: none"> In bijeenkomsten met inwoners en maatschappelijke organisaties worden prioriteiten en behoeften opgehaald in 2019. Uitvoeren van het gezondheidsbeleid in samenwerking met inwoners en maatschappelijke organisaties. Bij de leefstijlthema's sluiten we aan bij het gemeentelijk beleid om armoede te verminderen.
»	Een optimale start van de eerste 1000 dagen van een kind.	<ul style="list-style-type: none"> Het project Kansrijke start opzetten en uitvoeren. Dit is een samenwerking tussen de jeugdgezondheidszorg, sociale teams en andere betrokken organisaties.

Verbonden Partijen

Dit programma heeft een relatie met onderstaande Verbonden Partijen:

- Publieke Gezondheid & Zorg (PG&Z)

Wat mag het kosten?

Lasten en baten programma Sociaal domein & Volksgezondheid (x € 1.000)

Lasten	Rekening		Begroting			
	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Structureel		71.978	74.067	73.848	72.437	72.441
Incidenteel		1.051	400	285	50	-
Totaal lasten		73.029	74.467	74.133	72.487	72.441
Baten	Rekening		Begroting			
	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Structureel		23.459	23.390	23.390	23.390	23.390
Incidenteel		-	-	-	-	-
Totaal baten		23.459	23.390	23.390	23.390	23.390
Saldo programma *)		-49.570	-51.077	-50.743	-49.097	-49.051

*) - = tekort; + = overschot

Reservemutaties behorende bij dit programma (x € 1.000)

	Rekening		Begroting			
	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Sociaal domein		-466	-372	-287	-287	-287
Totaal mutaties		-466	-372	-287	-287	-287

Toelichting op afwijkingen

Hieronder staan de belangrijkste (structurele) afwijkingen ten opzichte van de begroting van het voorgaande jaar toegelicht. Een specificatie van de incidentele posten binnen dit programma vindt u terug in de financiële begroting.

De lasten binnen dit programma laten ten opzichte van 2019 een toename zien van € 1,4 miljoen; de baten nemen met € 69.000 af. Per saldo een nadelig effect van € 1,5 miljoen.

Lasten (bedragen x 1.000)

*Voordeel/
Nadeel*

-	In 2019 zijn binnen dit programma incidentele uitgaven geraamd; deze vervallen in 2020.	€ 1.051	V
-	Ten aanzien van de tekorten op de jeugdzorg is in 2019 een taakstelling opgenomen om deze terug te dringen. Deze taakstelling kent een oplopend karakter.	€ 400	V

-	In 2019 zijn de budgetten voor salaris en inhuur bijgesteld en in zijn geheel verwerkt op het programma Algemene dekkingsmiddelen. In 2020 is sprake van hogere salarislasteren, o.a. door CAO-verhoging. Ook is sprake van nieuwe en vervallen vacatures en van extra capaciteit in de vorm van een flexibele schil voor een aantal werkzaamheden. In de begroting 2020 zijn deze lasten functioneel geraamd, waardoor binnen de programma's de mutaties ten opzichte van 2019 verschillend kunnen uitvallen.	€ 1.765	N
-	In 2020 verwachten we hogere Wmo-uitgaven voor huishoudelijke verzorging en begeleiding.	€ 400	N
-	In 2020 zijn incidentele uitgaven geraamd conform het overzicht incidentele lasten en baten.	€ 400	N
-	Voor het opstellen van het plan van aanpak voor de Jeugdzorg is structureel budget opgenomen, zoals in de voorjaarsnota 2019 al was aangekondigd.	€ 215	N
-	Diversen	€ 109	N
	Totaal	€ 1.438	N

Baten (bedragen x 1.000)

*Voordeel/
Nadeel*

-	Binnen dit programma zijn lagere inkomsten voor de BBZ geraamd. Een deel van deze inkomsten ontvangen we nu via de algemene uitkering (Algemene dekkingsmiddelen).	€ 60	N
-	Diversen	€ 9	N
	Totaal	€ 69	N

6. Ruimtelijke Ordening, Wonen & Duurzaamheid

Omschrijving

Het programma RO, Wonen & Duurzaamheid richt zich op het op peil houden van de woon-, werk- en leefomgeving van onze inwoners. Zo ondersteunen we nieuwe initiatieven en bestaande trajecten rond het opstellen en actualiseren van bestemmingsplannen.

We willen kwalitatief goede en kwantitatief voldoende woningen, die aansluiten bij de behoefte en groei van de gemeente. Daarbij bewaken we de bouwkundige, duurzame en esthetische kwaliteit van de te bouwen woningen.

Samen met anderen werken we aan een leefomgeving en een milieu waarin ook toekomstige generaties goed kunnen leven. Dat doen we door duurzaam te investeren in bodem, water, lucht en natuur, in duurzame energiebronnen en door minder energie te gebruiken. Daarnaast voeren we onze wettelijke milieutaken uit.

Taakvelden

Tot dit programma behoren de volgende taakvelden:

- 7.2 Riolering
- 7.3 Afval
- 7.4 Milieubeheer
- 7.5 Begraafplaatsen en crematoria
- 8.1 Ruimtelijke ordening
- 8.2 Grondexploitatie (niet-bedrijventerrein)
- 8.3 Wonen en bouwen

Beleidskader

Voor dit programma zijn voor de nieuwe gemeente Het Hogeland nog geen beleidsdocumenten vastgesteld. In 2019 lag de focus vooral op het verzamelen van de benodigde data en harmonisatie. In 2020 worden de eerste beleid- en beheerplannen opgesteld en worden de omgevingsvisie en de woonvisie geschreven voor de nieuwe gemeente. Op dit moment werken we op het gebied van beleid nog door met de bestaande plannen uit de vier gemeenten. Hierbij moet gedacht worden aan de volgende (soort) documenten):

- beleids- en beheerplannen voor afval en riolering;
- milieubeleidsplannen;
- beleid- en beheerplannen voor de begraafplaatsen;
- regiovisie Groningen - Assen;
- Woon- en leefbaarheidsplan/woonvisie;
- vigerende bestemmingsplannen;
- grondexploitaties en grondbeleid.

Beleidsindicatoren

De volgende beleidsindicatoren zijn van toepassing op dit programma:

Kengetal <i>Beleidsindicator</i>	<i>Eenheid</i>	Het Hogeland	Provincie Groningen
Omvang huishoudelijk afval	<i>Kg / inwoner</i>	183	188
Hernieuwbare elektriciteit	<i>%</i>	72,9	25,4

Gemiddelde WOZ-waarde	<i>X € 1.000</i>	156	165
Nieuw gebouwde woningen	<i>Aantal per 1.000 woningen</i>	3,0	6,2
Demografische druk	<i>%</i>	81,2	66,1
Gemeentelijke woonlasten eenpersoonshuishouden	<i>In euro's</i>	757	721
Gemeentelijke woonlasten meerpersoonshuishouden	<i>In euro's</i>	798	786

Wat willen we bereiken en wat gaan we daarvoor doen?

Waterketen (watersysteem en riolering)

In de waterketen wordt voor het oppervlaktewater- en het afvalwatersysteem integraal beleid geformuleerd in het (Afval)waterbeleidsplan. In het (Afval)waterbeleidsplan zijn doelstellingen geformuleerd voor de volksgezondheid en de realisatie van een klimaatbestendige leefomgeving.

Naast het uitvoeringsprogramma voor Het Hogeland wordt ook aan een uitvoeringsprogramma voor de regionale waterketensamenwerking gewerkt.

De samenwerking in de waterketen is regiobreed (Groningen en Noord Drenthe) georganiseerd. In deze regionale samenwerking werken waterschappen, waterbedrijven en gemeenten gezamenlijk aan regionale opgaven.

<i>Wat willen we bereiken?</i>		<i>Wat gaan we daarvoor doen?</i>
»	(Afval)waterbeleidsplan Het Hogeland Het oppervlaktewater-, grondwater- en rioleringssysteem zodanig inrichten en beheren dat wordt voldaan aan een veilige, gezonde en klimaatbestendige inrichting van de leefomgeving.	<ul style="list-style-type: none"> • In gezamenlijkheid uitvoering geven aan maatregelen en ontwikkelingen. • Doelmatiger inrichten van de (afval)waterketen en benaderen als één systeem op zuiveringskringniveau. • Terugdringen wateroverlast in bebouwd gebied. • Inspelen op bevolkingsontwikkeling en nieuwe technieken.
»	Waterketen samenwerking Groningen Noord Drenthe Op basis van het landelijk Bestuursakkoord Water (BAW 2012) is een regionale samenwerking in de waterketen aangegaan. Hierin staan de drie K's+D centraal. <ul style="list-style-type: none"> • Het verlagen van de maatschappelijke <u>K</u>osten; • Het verminderen van de <u>K</u>wetsbaarheid; • Het verbeteren van de <u>K</u>waliteit van Beheer; • Bevorderen van het <u>D</u>uurzaam beheren van de waterketen. 	<ul style="list-style-type: none"> • Samen sturen door inzicht te krijgen in de systemen op zuiveringskringniveau en samen in te grijpen. • Databeheer riolering optimaliseren (regionaal team Gegevens Beheer) • Meten en monitoren van het rioleringssysteem regionaal faciliteren • Participeren in de ontwikkelingen van Klimaatadaptatie, Omgevingswet en energietransitie

Afvalinzameling in Het Hogeland

Harmonisatie Grondstoffenbeleid

In lijn met het collegeprogramma vindt er een harmonisatie plaats van de afvalinzameling. Deze harmonisatie moet uiterlijk 31 december 2020 afgerond zijn. Naast het harmoniseren is ook het terugdringen van het aantal kilo's restafval per huishouden een uitgangspunt waarbij we op zoek zijn naar een optimale balans tussen het aanmoedigen van afvalscheiding en het beheersen van de kosten.

De afvalinzameling in de gemeente Het Hogeland gebeurt nu nog op vier verschillende manieren, zoals dat gebeurde in de vier voormalige gemeenten. Vanaf 2021 is er voor alle inwoners van Het Hogeland één manier van inzamelen van afval. De keuze over hoe om te gaan met afval en de afvalinzameling wordt in de tweede helft van 2019 gemaakt, samen met inwoners.

Het komend jaar zal in het teken staan van het maken van het uitvoeringsplan en de implementatie van de gemaakte keuzes in het grondstoffenbeleid, zodat per 2021 ingezameld kan worden met een uniform systeem en service niveau.

Bedrijfsmatige afvalinzameling gemeentelijke gebouwen

Het afval dat de gemeente zelf produceert is bedrijfsafval. Dit mag niet mee met de huisvuilinzameling. Onder andere op kantoren en gemeentewerven produceert gemeente afval zoals papier, restafval, ICT-afval en garage afval. Voor alle bedrijfsafvalstromen zal een aanbesteding gestart worden zodat de inzameling bij één of meer marktpartijen ondergebracht kan worden.

Zwerfafval

Op dit moment krijgt de gemeente een zwerfafvalvergoeding van € 1,19 per inwoner voor de aanpak van zwerfafval. Deze vergoeding heeft onder andere als doel om gedragsbeïnvloeding, participatie en slimmer beheer te stimuleren. De vergoeding loopt tot en met 2022. Na 2022 moet de gemeente een keuze maken of zij hier structureel gelden voor wil inzetten.

<i>Wat willen we bereiken?</i>		<i>Wat gaan we daarvoor doen?</i>
»	Implementeren gemaakte keuzes Grondstoffenbeleid.	<ul style="list-style-type: none"> • Opstellen uitvoeringsplan. • Overleg inkoop over (kortlopende) contracten. • Nieuwe inzamelsystemen voorbereiden.
»	Reduceren fijn huishoudelijk restafval naar 30 kg per inwoner per jaar in 2025.	<ul style="list-style-type: none"> • Voorlichting geven door middel van huis-aan-huis informatie, social media en op scholen. • Excursie organiseren naar de nascheidingsfabriek. • Stimuleren gedragsverandering bij afvalscheiding. • Meer en/of betere voorzieningen in de dorpen voor de bronscheidingsfracties zoals glas, textiel en oud papier.
»	Afvalinzameling gemeentelijke gebouwen.	<ul style="list-style-type: none"> • Voor het bedrijfsmatige afval van de gemeentelijke gebouwen zal een separate inzameling opgezet worden.
»	Zwerfafval.	<ul style="list-style-type: none"> • Opstellen van een zwerfafvalplan 2020 voor het aanvragen van de vergoeding. • Ten uitvoer brengen van het zwerfafvalplan.

Duurzaamheidsplan

In het duurzaamheidsplan (voorheen milieubeleidsplan) worden de kaders en doelen bepaald binnen de gemeente op het gebied van duurzaamheid. Het duurzaamheidsplan zal als paraplu fungeren voor alle duurzame activiteiten en beleid binnen de gemeente Het Hogeland. Dit plan zal betrekking hebben op korte termijn (collegeperiode) - en lange termijn doelen en zal de basis vormen voor andere beleidsstukken en visies. Als uitgangspunt hiervoor gebruiken we de door de VN opgestelde Sustainable Development Goals. Een aantal voorbeelden hiervan zijn: schoon water, betaalbare en schone energie en duurzame steden en gemeenschappen. Binnen een aantal beleidsterreinen worden visies en beleid opgesteld met incidenteel geld waar uitvoeringsprogramma's uit rollen. Deze uitvoeringsprogramma's vragen op hun beurt structureel budget en/of investeringen, wat niet in deze begroting is opgenomen. Budget voor het opstellen van dit duurzaamheidsplan is inmiddels toegekend voor 2019, maar voor het verduidelijken van de onderlinge samenhang van de beleidsstukken, is het toegevoegd aan de begroting.

Het duurzaamheidsplan levert input voor de omgevingsvisie en bestaat uit een deel Milieubeleidsplan, een energievisie en een visie circulaire. Hieruit voort komt een uitvoeringsprogramma voor de verschillende deelterreinen (incl. uitvoeringsbudgetten).

Energietransitie op elke schaal

Onze gemeente is met de energiebedrijven in de Eemshaven een belangrijke speler in de energievoorziening. Het Hogeland kan samen met het bedrijfsleven en andere partijen een aanjager zijn in de energietransitie. We willen daarbij ruimte bieden voor innovatie.

Regionale Energiestrategie

Om invulling te geven aan de nationale doelen en afspraken in het Klimaatakkoord krijgen we taken en rollen toebedeeld met betrekking tot de energietransitie. Dit heeft met name betrekking op de taakvelden gebouwde omgeving (warmtevoorziening) en duurzame elektriciteitsproductie (ruimte). Op regionaal niveau zullen de doelstelling uitgewerkt worden in de Regionale Energiestrategie regio provincie Groningen. Gezamenlijk met de regionale RES-partners bepalen we hoeveel duurzame elektriciteit we op een gedragen en goed ingepaste manier willen opwekken en hoe we kunnen profiteren van de energietransitie. Ook worden mogelijk beschikbare bronnen van duurzame warmte in beeld gebracht en worden de uitgangspunten beschreven voor een goede verdeling van deze warmte en de infrastructuur die daarvoor nodig is. Uiterlijk in juni 2020 wordt de concept RES (het Groningse RES-bod) ingediend bij het Nationaal Programma RES.

Gebouwde omgeving (warmtetransitie)

De gemeenten hebben de verplichting om eind 2021 met een Warmte transitievisie te komen. Als Het Hogeland maken we in deze visie inzichtelijk welke planning wordt gehanteerd bij het aardgasvrij maken van onze 52 dorpen. Hiervoor hebben we onderzoeken nodig op het gebied van warmtenetten, waarvoor er al verschillende initiatieven binnen de gemeente lopen. Hiervoor reserveren we in 2020 € 50.000. Hiermee kunnen we de helft van de dorpen van een Warmte transitievisie voorzien. Bij de Voorjaarsnota 2020/Kadernota 2021-2024 zullen we voor het resterende deel met een aanvullend voorstel komen.

Wat willen we bereiken?		Wat gaan we daarvoor doen?
»	Opstellen concept RES (Gronings bod)	<ul style="list-style-type: none"> • Belangen behartigen belangrijkste stakeholders in onze gemeente (o.a. inwoners, landschap en industrie) in concept RES. • Gegevens verzamelen, evt. aanvullende onderzoeken etc. • Vaststellen concept RES.

»	Gebouwde omgeving	<ul style="list-style-type: none"> • Opstellen Warmte transitievisie. • Voorbeeldfunctie vervullen door te streven naar duurzame gemeentelijke gebouwen en voertuigen. • Oog houden voor inwoners met minder draagkracht.
---	-------------------	--

Lopende projecten en trajecten

Groen en natuur

Het Instituut voor Natuureducatie en Duurzaamheid (IVN) verzorgt bij basisscholen en scholen voor voortgezet onderwijs natuur en milieueducatie. Het IVN benaderd actief de scholen met een breed en divers aanbod van lesmateriaal en methodes. Van water tot inpassing van duurzame energie. De scholen maken zelf keuzes waar ze gebruik van maken. Het IVN creëert op deze manier een netwerk van scholen die natuur en milieueducatie toe passen in de lessen. In de voormalig gemeente Eemsmond is het IVN al jaren actief en is een heel netwerk van scholen ontstaan. De scholen in het netwerk maken graag gebruik van de mogelijkheden van het IVN. De gemeente betaalt het IVN voor het opbouwen en onderhouden van het netwerk en het aanbieden van de educatie middelen.

Jaarlijks bezoeken de leerlingen van groep 7 van de basisscholen het educatiecentrum van het Groningerlandschap in Pieterburen. Hier krijgen ze een ochtend les aangeboden door het Groninger Landschap in vogels of zoogdieren. De gemeente maakt dit bezoek mogelijk door financiering van de busreis.

Contractmanagement inkoop energie (GGPG)

De gemeente Het Hogeland heeft samen met een deel van de Groninger gemeenten, Provincie Groningen, de ODG en de omgevingsdienst Groningen (GGPG) de inkoop van energie aanbesteedt. Het doel van deze aanbesteding is om additionele hernieuwbare elektriciteit af te nemen. De energieleverancier moet nieuwe duurzame energie realiseren. Hiervoor is vijf jaar de tijd, en mits wordt voldaan aan de voorwaarden, wordt het contract met tien jaar verlengd. De aanbesteding is afgerond en de contracten zijn ingegaan op 1 januari 2019. Om de inkoop van energie, de realisatie van additionele groene elektriciteit en de realisatie van SROI te monitoren vindt hierop contractmanagement plaats. Elke deelnemer van de aanbesteding draagt naar aanrato bij.

Provinciaal Groninger Energie Service Collectief (ProGrESCO)

De ProGrESCO is een samenwerkingsverband gericht op verduurzaming van gemeentelijk vastgoed. De provincie Groningen en de Groninger gemeenten nemen deel aan dit platform. Het samenwerkingsverband helpt de gemeenten te werken volgens de Gresco methodiek. Elke gemeente brengt projecten in die vertaald worden in businesscases. Door niet ieder voor zich het wiel uit te vinden en door samen op te trekken wordt kennis gebundeld, gedeeld en ontwikkeld. De ProGrESCO is een kleine, slagvaardige werkorganisatie door inbreng van gemeenten. De gemeenten dragen bij aan de projectorganisatie van de ProGrESCO.

Energieloket

Op de website van het Energieloket Groningen kunnen particuliere woningeigenaren terecht met vragen over energiebesparing en opwekking van duurzame energie. Dit kan, als individu, samen als VVE of als collectief. Er is informatie te vinden over betrouwbare lokale bedrijven die de maatregelen uit kunnen voeren. Voor inwoners die samen aan de slag willen met verduurzaming is er informatie over lokale initiatieven. Tevens is er een telefonische helpdesk, met 2^e lijns adviesmogelijkheid door energieadviseurs. Met dit loket voldoet de gemeente aan haar verplichting voor een loket om inwoners te informeren over energiebesparing. Op het energieloket Groningen heeft elke Groninger gemeente

haar eigen pagina voor de herkenbaarheid. Jaarlijks is voor het loket een vaste bijdrage nodig. Jaarlijks worden maximaal twee campagnes georganiseerd zoals een isolatieveiling.

Wat willen we bereiken?		Wat gaan we daarvoor doen?
»	Informereren en communiceren met inwoners over milieu en natuur	<ul style="list-style-type: none"> • IVN faciliteren • Het Energieloket faciliteren
»	Verduurzaming gemeentelijke gebouwen	<ul style="list-style-type: none"> • Contractmanagement van GPGG • Betrokken blijven bij leernetwerk ProGrESCo

Overige beleidsontwikkeling

Duurzaamheid is een werkveld dat zich de laatste jaren enorm heeft ontwikkeld maar ook steeds blijft ontwikkelen. Om deze ontwikkelingen in goede banen te leiden is er een vraag naar gemeentelijke visies en beleid. Denk hierbij aan hoe we omgaan met de lijnen die uitgezet zijn in het klimaatakkoord, duurzame mobiliteit, milieu en ook circulaire economie. Om op deze onderwerpen beleid te ontwikkelen is onderzoeksgeld nodig. Om alvast een verkenning te starten op het gebied van de ontwikkeling van noodzakelijk beleid in al deze verschillende beleidsterreinen wordt een bedrag gereserveerd van € 94.150. Hiervoor kunnen eventuele vooronderzoeken en/of verkenning gefinancierd worden. In de Voorjaarsnota 2020 komen we hierop terug.

Richting de toekomst

Zoals gezegd is duurzaamheid een werkveld in ontwikkeling. Er komen aanvullende ambities en opgaven om als gemeente de gewenste voorstrektersrol in te kunnen vullen waar nu nog geen middelen voor gereserveerd zijn. Bezien vanuit de totale opgave om de begroting sluitend te krijgen zijn hierin nu echter andere keuzes gemaakt. Dit betekent dat wij in 2020 geen projecten kunnen doen omtrent onderzoeken naar de koppeling van restwarmte en de gebouwde omgeving (pilots Friesland Campina, Heijploeg e.d.), duurzame mobiliteit, communicatie en participatie, klimaatadaptatie, het koploperproject e.a. In de Voorjaarsnota 2020 zal alsnog gekeken worden of hiervoor financiële ruimte kan worden gevonden.

Energietransitie				
	Opstellen Regionale Energie Strategie (RES)	De kosten m.b.t. RES Groningen dekken uit de bijdrage die daarvoor uit het National Programma RES ter beschikking wordt gesteld.	S	W
	Opstellen Warmte transitievisie	€ 50.000	I	W
Lopende projecten en trajecten				
	Groen en natuur	€ 28.600	S	BW
	Contractmanagement inkoop energie (GPGG)	€ 2.200	S	W
	Provinciaal Groninger Energie Service Collectief (ProGrESCo)	€ 11.250	S	BW
	Energieloket	€ 13.900	S	W

Overig				
	Voorverkenning beleidsontwikkeling (energievisie, visie circulariteit en milieubeleidsplan)	€ 94.150	I	BW
	Totaal Duurzaamheid	€ 200.000		

Ruimtelijke ordening

Het ruimtelijk beleid is neergelegd in verschillende visies en plannen. Nieuwe initiatieven worden getoetst aan bestaand beleid. Als ontwikkelingen in de samenleving dit vragen, vindt actualisering en bijstelling van het beleid plaats.

Uiteindelijke zullen de verschillende visies worden vervangen door een Omgevingsvisie voor Het Hogeland.

Ruimtelijke visies:

- Toekomstvisie Ruimte 2017 (Bedum, de Marne, Winsum en Eemsmond)
- Structuurvisie Winsum 2013
- Structuurvisie De Marne 2014
- Structuurvisie Bedum 2006
- Ontwikkelingsvisie Eemsdelta 2013
- Structuurvisie Eemsmond-Delfzijl 2017
- Visie Centrumontwikkeling Uithuizen 2016
- Kernkwaliteiten Cultuurhistorisch erfgoed Eemsmond 2012
- Diverse identiteitsstudies voormalige gemeente Eemsmond
- Woon- en leefbaarheidsplan (Eemsmond-De Marne)
- Woonvisie Winsum 2014
- Leefbaarheidsplan Bedum 2015
- Welstandsnota's Bedum, De Marne, Winsum en Eemsmond

Implementatie Omgevingswet

De Omgevingswet vraagt een omslag in denken over de inrichting, beleving en gebruik van onze leefomgeving. Het bovenliggende doel is om meer maatwerk te kunnen gaan leveren voor initiatieven uit de samenleving en meer integraliteit te creëren in het beleid voor de fysieke leefomgeving. We starten met de ontwikkeling van een Omgevingsvisie. Omdat we op meerdere onderdelen van de leefomgeving visies willen ontwikkelen (wonen, mobiliteit, energie) zetten we in op het zoveel mogelijk integraal benaderen van de vraagstukken zodat we onze inwoners niet onnodig vaak consulteren en vragen om te participeren. De Omgevingsvisie is daarbij een handig vehikel om de integrale benadering nader vorm te geven.

Bij de Omgevingswet hoort ook een traject voor bestuur, organisatie en inwoners om inzicht te krijgen in de vernieuwde werkwijze en een nieuw te ontwikkelen digitaal stelsel waarin alle beschikbare informatie over de leefomgeving overzichtelijk te raadplegen is. Alle onderdelen zullen de komende jaren, in een tempo dat onze organisatie en inwoners aan kunnen, nader worden uitgewerkt. De exacte planning en benodigde activiteiten zijn eind 2019 middels een programmaplan aangeboden aan college en Raad.

In 2020 gaan we in ieder geval samen met bestuur en inwoners werken aan het opstellen van de Omgevingsvisie. Daarnaast worden de benodigde stappen gezet om het achterliggende digitale stelsel voor de Omgevingswet vorm te geven en worden systemen klaar gemaakt voor het vergunningstechnisch werken met de Omgevingswet. Verder zullen we de eerste stappen gaan zetten om te komen tot een Omgevingsplan voor de gehele gemeente.

Voor de Omgevingswet hebben we in afwachting van het programmaplan een incidenteel bedrag opgenomen voor de implementatie. Aan de hand van een quickscan krijgen we een nauwkeuriger beeld van de werkelijke kosten voor 2020. De uitkomsten hiervan kunnen tot gevolg hebben dat we hoger budget nodig hebben dan nu is opgenomen. Deze wijzigingen zullen we dan opnemen in de voorjaarsnota van 2020 of zoveel eerder als nodig is.

Bestemmingsplan Eemshaven

Het bestemmingsplan Eemshaven biedt een actuele juridisch/planologische regeling voor de Eemshaven. Het bestemmingsplan vervangt de huidige beheersverordening. De juridische regeling maakt geen andere ontwikkelingen mogelijk dan de ontwikkelingen die reeds zijn toegestaan. In die zin is er sprake van een consoliderend bestemmingsplan. Het bestemmingsplan is inmiddels voorgelegd aan de Commissie voor de milieueffectrapportage. De commissie heeft inmiddels advies uitgebracht en naar aanleiding hiervan zal nog een aanvulling op het Milieueffectrapport (MER) dienen plaats te vinden. Ook zal de problematiek rondom het Programmatische Aanpak Stikstof (PAS) verder moeten worden onderzocht. Het PAS maakte mogelijk dat bij nieuwe ontwikkelingen een beroep kon worden gedaan op toekomstige maatregelen die de stikstofdepositie doen afnemen. Als gevolg van een uitspraak van de Raad van State mag dat niet meer en moet concreet worden aangetoond dat geen stikstofdepositie op Natura-2000 gebieden zal kunnen plaatsvinden.

Welstandsnota

De huidige welstandsnota's van de voormalige gemeenten Bedum, De Marne, Winsum en Eemsmond verschillen in opzet van elkaar en bevatten bovendien regelingen die met name voor de stedelijke gebieden sterk afwijken. Zo bevinden zich uitsluitend in de voormalige gemeente De Marne verschillende welstandsvrije gebieden. In 2020 gaan we één welstandsnota opstellen voor Het Hogeland. Deze nota wordt zo vorm gegeven dat deze gemakkelijk inpasbaar is in een toekomstig omgevingsplan.

Planschade

Planschade kan ontstaan door een planologisch besluit, meestal de vaststelling van een nieuw of gewijzigd bestemmingsplan of door een afwijking van een bestemmingsplan door het verlenen van een omgevingsvergunning. Het betreft een in de Wet ruimtelijke ordening (Wro) geregelde vorm van schadevergoeding voor het ontstaan van waardedaling van onroerende zaken en bepaalde vormen van inkomensschade.

Wanneer er geen sprake is van een eigen gemeentelijk initiatief voor het aanpassen van een bestemmingsplan, dan is de gemeente ook de partij die tot uitbetaling dient over te gaan. Bij alle andere initiatieven, bv. van een particulier, bedrijf, stichting ed., zal eventuele planschade via een overeenkomst verhaald worden op de initiatiefnemer. In dat geval betaalt de gemeente uitsluitend de procedurele kosten, zoals het inschakelen van een onafhankelijk bureau die de gemeente adviseert omtrent de planschade.

<i>Wat willen we bereiken?</i>		<i>Wat gaan we daarvoor doen?</i>
»	Bescherming cultuurhistorische waarden landschap en gebouwen en unieke kenmerken van het landschap.	<ul style="list-style-type: none"> • Opstellen bestemmingsplan gebouwd erfgoed. • Borgen ruimtelijke kwaliteit door leveren maatwerk en zo nodig opstellen beeldkwaliteitsregels.
»	Realiseren goed economisch klimaat door ruimtelijk faciliteren nieuwe bedrijfsvestigingen.	<ul style="list-style-type: none"> • Initiatieven in de Eemshaven dan wel elders onderzoeken op mogelijkheden voor vestiging (geluid, draagvlak, landschappelijke inpassing, externe veiligheid etc.). • Actualiseren bestemmingsplan Eemshaven.

		<ul style="list-style-type: none"> • Opvang tijdelijke werknemers Eemshaven. • Kwaliteitsimpuls centrumplannen omzetten in goede planologische regeling. • Onderzoeken ruimtelijke mogelijkheden nieuwe bedrijfsvestigingen.
»	Realiseren duurzaam klimaat door ruimtelijk faciliteren ontwikkelingen op basis van Regionale Energietransitie (RES).	<ul style="list-style-type: none"> • Onderzoek mogelijkheden repowering bestaande windturbines in de Eemshaven. • Onderzoek naar mogelijkheden derde rij ten westen Eemshaven. • In overleg met ministerie EZK mogelijkheden onderzoeken voor aanlanding bij de Eemshaven van verbinding Wind op zee. • Opstellen ruimtelijke kaders grootschalige zonneparken en windparken.
»	Ruimtelijk faciliteren versterkingsprogramma.	<ul style="list-style-type: none"> • Actualisering bestemmingsplannen i.v.m. uitvoering versterkingsprogramma. • Tijdelijke huisvesting realiseren.
»	Actuele regelingen in het kader van welstand.	<ul style="list-style-type: none"> • Actualiseren welstandsnota's.

Grondexploitaties

De grondexploitatie is een begroting die wordt opgesteld om de kosten en opbrengsten van een ruimtelijk ontwikkelingsplan in beeld te brengen. De grondexploitatie wordt jaarlijks herzien. Alle financiële consequenties worden dan een op een verwerkt in de jaarrekening.

De grondexploitatie is een goed instrument die ingezet kan worden om te sturen op risico's, kwaliteit, planning en resultaten van grotere ontwikkelingsplannen.

<i>Wat willen we bereiken?</i>	<i>Wat gaan we daarvoor doen?</i>
<p>» - Realiseren van ruimtelijke ontwikkelingsplannen op het gebied van woningbouw, bedrijventerreinen, centrumplannen etc.</p> <p>* Hierbij sturen op:</p> <ul style="list-style-type: none"> - financieel overzicht - risicobeheersing - kostenverhaal 	<ul style="list-style-type: none"> • Harmoniseren van uitgangspunten voor alle lopende en nog te realiseren grondexploitaties. • Jaarlijks de grondexploitaties herzien voorafgaand aan de jaarrekening. • Bijhouden van relevante wet- en regelgeving.

Wonen

Gemeente Het Hogeland heeft een divers woningmarkt gebied waarbij er nabij de stad nog sprake is van bevolkingstoename en waar zich meer richting het wad bevolkingsafname voordoet. Voor de hele gemeente geldt echter dat er een grote transformatie-opgave is om de woningvoorraad aan te laten sluiten bij de demografische ontwikkelingen. Dit betekent dat zowel de voorraad als de woonomgeving geschikt moeten zijn voor ouderen, maar dat de dorpen ook leefbaar moeten blijven voor andere bevolkingsgroepen.

Deze opgaven zijn veelal te omvangrijk om alleen op te kunnen pakken, vandaar dat de samenwerkingen in regionaal verband van belang zijn.

<i>Wat willen we bereiken?</i>		<i>Wat gaan we daarvoor doen?</i>
»	Passend beleid op het gebied van wonen, in relatie tot demografie, leefbaarheid, zorg en welzijn.	<ul style="list-style-type: none"> • Opstellen Woonvisie en bijhorend plan van aanpak. • Zie programma 4, onderdeel Wonen en Leefbaarheid, en wonen, zorg en welzijn.
»	Een geschikte, betaalbare huurwoningvoorraad op de juiste locatie met de juiste kwaliteit.	<ul style="list-style-type: none"> • Maken van prestatieafspraken met woningcorporaties en huurdersorganisaties, zie programma 4. • Opstellen en jaarlijkse actualisatie Koersdocumenten Wonen, per dorp of cluster. • Aanscherping begrippen geschikt, betaalbaar, juiste locatie en kwaliteit in samenwerking met partijen.
»	Regionale samenwerking bij regionale opgaven op de woningmarkt gezamenlijk op te pakken.	<ul style="list-style-type: none"> • Deelname samenwerkingsverband Regio Groningen -Assen. • Deelname WLP samenwerkingsverband MEDAL.
»	Integrale gebiedsontwikkeling, passend bij de eigenheid van dorpen.	<ul style="list-style-type: none"> • Zie programma 4 :Leefbaarheid en Voorzieningen, onderdeel Wonen en Leefbaarheid.
»	Handhaven en verbetering kwaliteit koopsector.	<ul style="list-style-type: none"> • Tegengaan leegstand en verloedering door renovatie, herinvulling of uitname. • Stimuleren transformatie woningvoorraad (levensloopbestendig en duurzaam). • Inzetten van stimuleringsregelingen waarbij eigenaren een lening tegen lage rente kunnen verkrijgen via SVN. • Stimuleren kwalitatief goede schade-afhandeling en versterking van woningen.
»	Vernieuwing van de woningvoorraad, zodat er meer doorstroming ontstaat en er variatie in woningbouw is.	<ul style="list-style-type: none"> • Binnen de afspraken van RGA en Medal uitvoering geven aan sloop- en nieuwbouwopgave, onder meer in Bedum, Winsum, Uithuizermeeden, Uithuizen, Leens en Zoutkamp. • Monitoren van migratie en sociale huurvoorraad (zie Monitoring, programma 4). • Sloop/nieuwbouw in het kader van de versterkingsopgave afstemmen op de vraag.

(Vervangend) bouwen

De sociale huurvoorraad is gedeeltelijk verouderd en wordt daarom in een aantal wijken aangepakt. Soms is dat door grondige renovatie, soms door sloop en vervangende nieuwbouw. Deze ontwikkeling speelt momenteel in de wijken Uithuizen Noord, Oranjebuurt Uithuizermeeden, Zoutkamp, Leens en in drie wijken in Bedum, te weten de Professorenbuurt, Borgenbuurt en de Zeeheldenbuurt. Bij deze renovatie/sloop en nieuwbouwprojecten leggen we waar mogelijk een verbinding met het gaswinningsdossier en maatschappelijk vastgoed in nabijgelegen gebied.

<i>Wat willen we bereiken?</i>		<i>Wat gaan we daarvoor doen?</i>
»	Vernieuwde sociale huurvoorraad, passend bij lokale vraag woningmarkt.	<ul style="list-style-type: none"> • Ruimtelijk faciliteren van diverse uitbreidingsplannen van corporaties (ook in relatie tot het gaswinningsdossier).
»	Het leveren van een essentiële bijdrage aan het bereiken en in stand houden van een veilige en gezonde fysieke leefomgeving en een goede omgevingskwaliteit.	<ul style="list-style-type: none"> • Uitvoering risico- en prioriteit-gestuurd beleid voor Vergunningen, Toezicht en Handhaving (VTH). • Vaststellen van uitvoeringsinstrumentarium voor VTH-taken en dit via de Big 8-beleidscyclus actueel houden. • Digitaliseren van vergunningverlening, publicatie van vergunningen en het VTH-toezicht. • Bijdrage leveren aan uitvoering APV-gerelateerd beleid. • Implementatie omgevingswet en wet kwaliteitsborging in de bouw. • Zachte landing ontvlechting GR Werkorganisatie DEAL bewerkstelligen. • Handhaven en continueren van een goede samenwerking met ketenpartners (provincie, GGD, Veiligheidsregio, Libau, waterschap, politie, Rijkswaterstaat en natuurbeschermingsorganisaties). • Uitvoering geven aan verstandig opdrachtgever- en eigenaarschap van GR-en DEAL en Omgevingsdienst Groningen. • Het verlenen van juridisch houdbare vergunningen binnen de wettelijke termijnen. • Het houden van toezicht op diverse zaken in de fysieke leefomgeving. • Het waar nodig initiëren van handhaving.

Verbonden Partijen

Dit programma heeft een relatie met onderstaande Verbonden Partijen:

- Omgevingsdienst Groningen
- Vuilwerkingsbedrijf Noord-Groningen
- Afvalbeheer Regio Centraal Groningen (ARCG)
- GR Werkorganisatie DEAL (VTH)
- Groningen Milieu

Wat mag het kosten?

Lasten en baten programma RO, Wonen & Duurzaamheid (x € 1.000)

Lasten	Rekening		Begroting			
	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Structureel		16.501	16.395	16.346	16.290	16.240
Incidenteel		4.152	528	25	-	-
Totaal lasten		20.653	16.923	16.371	16.290	16.240
Baten	Rekening		Begroting			
	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Structureel		15.377	16.158	16.118	16.120	16.120
Incidenteel		1.430	50	-	-	-
Totaal baten		16.808	16.208	16.118	16.120	16.120
Saldo programma *)		-3.845	-715	-253	-170	-120

*) - = tekort; + = overschot

Reservemutaties behorende bij dit programma (x € 1.000)

	Rekening		Begroting			
	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Herstructurering		-63				
Grondexploitatie		-126				
WLP Eemsdelta		-90				
Klimaatbeleid		-5				
Milieu		-100				
Totaal mutaties		-385				

Toelichting op afwijkingen

Hieronder staan de belangrijkste (structurele) afwijkingen ten opzichte van de begroting van het voorgaande jaar toegelicht. Een specificatie van de incidentele posten binnen dit programma vindt u terug in de financiële begroting.

De lasten binnen dit programma laten een afname zien ten opzichte van de begroting 2019 van € 3,7 miljoen. De baten nemen met € 0,6 miljoen af. Per saldo een voordeel van € 3,1 miljoen.

Lasten (bedragen x 1.000)

*Voordeel/
Nadeel*

-	De in de begroting 2019 opgevoerde incidentele lasten vervallen in 2020.	€ 4.152	V
-	De kapitaallasten binnen dit programma zijn gedaald. Als investeringen volledig afgeschreven zijn vallen de hiervoor geraamde kapitaallasten vrij.	€ 1.266	V
-	Conform het overzicht Incidentele lasten en baten zijn voor 2020 binnen dit programma incidentele uitgaven geraamd.	€ 528	N
	In 2019 zijn de budgetten voor salaris en inhuur bijgesteld en in zijn geheel verwerkt op het programma Algemene dekkingsmiddelen. In 2020 is sprake van hogere salarislasten, o.a. door CAO-verhoging. Ook is sprake van nieuwe en vervallen vacatures en van extra capaciteit in de vorm van een flexibele schil voor een aantal werkzaamheden. In de begroting 2020 zijn deze lasten functioneel geraamd, waardoor binnen de programma's de mutaties ten opzichte van 2019 verschillend kunnen uitvallen.	€ 479	N
-	De uitgaven voor rioleringen binnen dit programma laten een toename zien ten opzichte van 2019. Dit betreft met name uitgaven voor beleidsondersteunend onderzoek.	€ 122	N
-	Voor afval nemen de uitgaven ten opzichte van 2019 toe. Met name de verwerkingskosten door ANG laten een toename zien.	€ 233	N
-	In de begroting 2020 zijn uitgaven geraamd voor de inzameling van zwerfafval. Hier staan ook inkomsten tegenover.	€ 54	N
-	Diversen	€ 272	N
	Totaal	€ 3.730	V

Baten (bedragen x 1.000)

*Voordeel/
Nadeel*

-	De bijdrage vanuit het rijk voor de aardbevingsproblematiek is, anders dan voorgaand jaar, structureel geraamd. Dit heeft te maken met de lange looptijd van deze vergoeding en de werkzaamheden die hier tegenover staan.	€ 954	V
-	Op basis van ervaringsgegevens verwachten we voor 2020 hogere legesopbrengsten uit het verstrekken van omgevingsvergunningen. Deze dienen ter dekking van de hogere uitgaven voor capaciteit.	€ 302	V
	In de begroting 2020 zijn subsidie-inkomsten geraamd voor de inzameling van zwerfafval. Hier staan lasten tegenover.	€ 54	V
-	Conform het overzicht Incidentele lasten en baten zijn voor 2020 binnen dit programma incidentele inkomsten geraamd.	€ 50	V
-	De in de begroting 2019 opgevoerde incidentele baten vervallen in 2020.	€ 1.430	N
-	Met het berekenen van de kostendeckendheid van de afvalstoffen- en rioolheffing bepalen we in hoeverre we gebruik moeten maken van de voorziening Afvalstoffenheffing en voorziening Rioolheffing (bij hogere uitgaven dan inkomsten wordt het verschil aan de voorziening onttrokken). De onttrekking valt in 2020 lager uit dan hetgeen in 2019 is geraamd.	€ 393	N
-	Diversen	€ 136	N
	Totaal	€ 599	N

7. Burger & Bestuur

Omschrijving

Dit programma betreft de relatie tussen de bestuursorganen van de gemeente Het Hogeland en de mensen die er wonen. We verlenen – steeds meer digitaal - diensten aan inwoners, bedrijven en instellingen. De bestuurders en ambtenaren zoeken oplossingen, beantwoorden vragen, leveren producten en geven informatie. De bestuursorganen - de gemeenteraad, het college en de burgemeester – geven invulling aan het democratisch besluitvormingsproces.

Taakvelden

Tot dit programma behoren de volgende taakvelden:

- 0.01 Bestuur
- 0.02 Burgerzaken

Beleidskader

Voor dit programma zijn voor de nieuwe gemeente Het Hogeland de volgende beleidsdocumenten vastgesteld:

- Het Hogeland Legesverordening tarieventabel 2019, 1e wijziging 2019
- Het Hogeland Verordening gegevensverstrekking basisregistratie personen

Beleidsindicatoren

De volgende beleidsindicatoren zijn van toepassing op dit programma:

Kengetal		Het Hogeland	Provincie Groningen
Beleidsindicator	Eenheid		
n.v.t.			

Wat willen we bereiken en wat gaan we daarvoor doen?

Burgerzaken

De gemeente heeft medio 2019 haar dienstverlening van Burgerzaken geëvalueerd, met als doel om de dienstverlening in de nabije toekomst efficiënter en effectiever te organiseren. Aanleiding van de evaluatie was onder andere de hoge mate van externe inhuur (ongeveer € 300.000 in 2019; deze overschrijding is meegenomen in de post inhuur in de voorjaarsnota), doordat de bezetting van de vier locaties moeilijk in te vullen was. Het resultaat hiervan was dat de kwaliteit van burgerzaken fors gedaald was en we niet in alle opzichten aan de wettelijke voorwaarden voldoen. Het college heeft daarom op 26 augustus 2019 besloten om de dienstverlening van Burgerzaken per 1 september 2019 op vier locaties te blijven houden, maar de openingstijden aan te passen.

Op deze manier is er voldoende ruimte om te werken aan een traject waarin we ons richten op de verbetering van onze dienstverlening bij burgerzaken. Dit traject duurt maximaal 6 maanden. Zo zullen we werken aan een verruiming van het huisbezoekbeleid, aan het thuisbezorgen van waardedocumenten en komt er meer ruimte om maatwerk te bieden waar dit nodig is. De kwaliteit van onze dienstverlening zal hierdoor omhoog gaan. Ook krijgen we op deze manier meer ruimte om onze digitale dienstverlening te ontwikkelen en beter in te kunnen spelen op landelijke ontwikkelingen.

Daarnaast moeten de komende maanden ook gebruikt worden om er achter te komen hoe onze inwoner de dienstverlening bij burgerzaken ziet.

Tegelijkertijd kijken we naar de vraag hoe wij onze dienstverlening (gemeente-breed) richting de toekomst zien. Het college heeft daarom begin oktober een bestuursopdracht vastgesteld, waarin opdracht is gegeven voor een vervolgstap met het huidige dienstverleningsconcept, voor het concretiseren en implementeren van een efficiënte en effectieve externe dienstverlening. Dit traject is veel breder dan alleen burgerzaken, waarbij de verbinding tussen de verschillende dienstverlenende beleidsterreinen wordt gelegd. In dit proces wordt de gemeenteraad ook vroegtijdig betrokken en worden inwoners geraadpleegd.

<i>Wat willen we bereiken?</i>		<i>Wat gaan we daarvoor doen?</i>
»	Verhogen van de kwaliteit van de dienstverlening.	<ul style="list-style-type: none"> • Herplaatsing locatie van de backoffice. • Frontofficemedewerkers allemaal op gelijk niveau (mbo4). • Uniformering werkprocessen. • Inrichten Handboek Beveiliging. • Bewustwordingssessies gericht op profiling en ID-vaststelling. • Minimaliseren inhuur. • Verbetering verbinding met andere teams. • Doorvoeren correcte functiescheiding. • Nieuw beleid verkiezingen.
»	Flexibel, zelforganiserend team.	<ul style="list-style-type: none"> • Teamontwikkeling. • Zo veel mogelijk vaste medewerkers binnen het team.
»	Leveren van maatwerk.	<ul style="list-style-type: none"> • Inkoop en implementatie thuisbezorgen rij- en reisdocumenten. • Opstellen nieuw beleid huisbezoek.
»	Verdere digitalisering van de dienstverlening.	<ul style="list-style-type: none"> • Uitbreiding waar mogelijk van de digitale dienstverlening.

Verbonden Partijen

Dit programma heeft een relatie met onderstaande Verbonden Partijen:

- GR voor het grensoverschrijdend Openbaar Lichaam Eems-Dollard Regio
- Vereniging voor Waddenzeegemeenten

Wat mag het kosten?

Lasten en baten programma Burger & Bestuur (x € 1.000)

Lasten	Rekening		Begroting			
	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Structureel		3.147	3.246	3.199	3.196	3.196
Incidenteel		1.288	41	-	10	-
Totaal lasten		4.435	3.287	3.199	3.206	3.196
Baten	Rekening		Begroting			
	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Structureel		909	655	655	655	655
Incidenteel		-	-	-	-	-
Totaal baten		909	655	655	655	655
Saldo programma *)		-3.526	-2.632	-2.544	-2.551	-2.541

*) - = tekort; + = overschot

Reservemutaties behorende bij dit programma (x € 1.000)

	Rekening		Begroting			
	2018	2019	2020	2021	2022	2023
geen mutaties						
Totaal mutaties						

Toelichting op afwijkingen

Hieronder staan de belangrijkste (structurele) afwijkingen ten opzichte van de begroting van het voorgaande jaar toegelicht. Een specificatie van de incidentele posten binnen dit programma vindt u terug in de financiële begroting.

Binnen het programma Burger en Bestuur nemen zowel de lasten als de baten ten opzichte van 2019 af; respectievelijk met € 1,1 miljoen en € 254.000. Per saldo een voordelig effect van € 894.000.

Lasten (bedragen x 1.000)

Voordeel/
Nadeel

-	De in 2019 geraamde incidentele uitgaven vervallen in de begroting 2020.	€ 1.288	V
-	Een verwachte daling in het aantal aanvragen van reisdocumenten zorgt voor lagere uitgaven (en ook lagere opbrengsten, zie baten).	€ 76	V
-	In 2019 zijn de budgetten voor salaris en inhuur bijgesteld en in zijn geheel verwerkt op het programma Algemene dekkingsmiddelen. In 2020 is sprake van hogere salarislasten, o.a. door CAO-verhoging. Ook is	€ 96	N

	sprake van nieuwe en vervallen vacatures en van extra capaciteit in de vorm van een flexibele schil voor een aantal werkzaamheden. In de begroting 2020 zijn deze lasten functioneel geraamd, waardoor binnen de programma's de mutaties ten opzichte van 2019 verschillend kunnen uitvallen.		
-	De bijdrage aan de VNG (afdeling Groningen) en aan de Regiovisie 2030 laat ten opzichte van 2019 een toename zien.	€ 58	N
-	In de begroting 2020 is voor incidentele uitgaven budget opgenomen conform het overzicht Incidentele lasten en baten.	€ 41	N
-	Diversen	€ 21	N
	Totaal	€ 1.148	V

Baten (bedragen x 1.000)

*Voordeel/
Nadeel*

-	De secretarieleges dalen ten opzichte van 2019. Dit wordt met name veroorzaakt door een dip in de uitgave van reisdocumenten.	€ 254	N
	Totaal	€ 254	N

8. Bedrijfsvoering

Omschrijving

De bedrijfsvoering is de motor van de gemeentelijke organisatie en omvat alles wat we doen om ervoor te zorgen dat iedereen zijn werk zo goed mogelijk kan uitvoeren om daarmee de burger maximaal van dienst te kunnen zijn. Processen en projecten moeten worden georganiseerd, aangestuurd en beheerst. De kosten voor de concernbrede bedrijfsvoering zijn zichtbaar binnen dit programma. Dit programma betreft dan ook alle kosten die gemaakt worden ter ondersteuning van de hele organisatie, inclusief de kosten van gemeentelijke gebouwen waarin de gemeentelijke organisatie is gehuisvest.

In de overige programma's weergegeven lasten en baten zijn direct aan de activiteiten binnen het betreffende programma toe te rekenen. Hierdoor is het makkelijker een beeld te vormen van de directe financiële gevolgen van een gemeentelijke activiteit. In dit programma nemen we de belangrijkste beleidsvoornemens op en voor het overige verwijzen we u naar de paragraaf bedrijfsvoering.

Taakvelden

Tot dit programma behoren de volgende taakvelden:

- 0.3 Beheer overige gebouwen en gronden
- 0.4 Overhead

Beleidskader

Voor dit programma is voor de nieuwe gemeente Het Hogeland een groot aantal beleidsdocumenten vastgesteld. Voor het totaaloverzicht verwijzen we naar het Normenkader gemeente Het Hogeland dat binnenkort zal worden vastgesteld ten behoeve van onszelf en de Accountant.

Beleidsindicatoren

De volgende beleidsindicatoren zijn van toepassing op dit programma:

Kengetal <i>Beleidsindicator</i>	<i>Eenheid</i>	Het Hogeland	Provincie Groningen
Formatie	<i>Fte per 1.000 inwoners</i>	10,54	nb
Bezetting	<i>Fte per 1.000 inwoners</i>	9,51	nb
Apparaatskosten	<i>Kosten per inwoner</i>	€ 994,66	nb
Externe Inhuur	<i>Kosten als % van totale loonsom + totale kosten inhuur externen</i>	10,4%	nb
Overhead	<i>% van de totale lasten</i>	17,5%	nb

Wat willen we bereiken en wat gaan we daarvoor doen?

Beheer overige gronden

De nog op te stellen grondnota voor de gemeente Het Hogeland zal ook ingaan op het beheren en beschikbaar stellen van gronden voor (maatschappelijke) ontwikkelingen. Uitgangspunt is

dienstverlenend wanneer het kan, zakelijk wanneer het moet, maar in alle gevallen juridisch correct geregeld (transparant, marktconform en formeel vastgelegd)

<i>Wat willen we bereiken?</i>		<i>Wat gaan we daarvoor doen?</i>
»	Optimalisatie en efficiënt gebruik van gronden door de inzet van instrumenten (koop, huur, erfpacht, ingebruikname etc.)	<ul style="list-style-type: none"> • Opstellen van de Grondnota Het Hogeland. • Harmoniseren van de uitgangspunten van contracten, zoals algemene verkoopvoorwaarden, prijzen. • Contractmanagement inrichten en uitvoeren. • Maatwerk leveren bij de selectie van, en de wijze waarop de instrumenten worden ingezet.

Gebouwen

Als gemeente zijn we eigenaar van een breed scala aan maatschappelijk vastgoed. Vanuit een in 2018 opgestelde inventarisatie wordt een strategische visie opgesteld als basis voor onze sturing op ons vastgoed.

<i>Wat willen we bereiken?</i>		<i>Wat gaan we daarvoor doen?</i>
»	Strategische sturing op gemeentelijk vastgoed	<ul style="list-style-type: none"> • Meerjaren onderhoudsplan (MJOP) actualiseren • Een vastgoedkader opstellen

Overhead

Dienstverlening

Op basis van onze visie Ruimte! willen we verder vormgeven aan onze dienstverlening. Daarbij willen we vooral samenwerken met onze omgeving. We willen toegankelijk zijn en bewoners en andere partijen betrekken bij de vormgeving van onze dienstverlening. Onze belangrijkste doelen en hoe we dit willen bereiken ziet u in onderstaande tabel.

<i>Wat willen we bereiken?</i>		<i>Wat gaan we daarvoor doen?</i>
»	De basis op orde.	<ul style="list-style-type: none"> • Onze processen verder stroomlijnen. • Onze financiële huishouding op orde brengen.
»	Optimale dienstverlening.	<ul style="list-style-type: none"> • De organisatie doorontwikkeling vanuit de visie Ruimte! En het daarop gebaseerde dienstverleningsconcept implementeren. • Vanuit de doorontwikkeling een krachtige organisatie neerzetten die is toegerust op integrale samenwerking met de omgeving.

»	Toegankelijke gemeente.	<ul style="list-style-type: none"> • Op basis van nulmeting verbeteringen doorvoeren bij het Klantcontactcentrum. • Bewoners beter informeren door eenvoudig taalgebruik, kort bondig schrijven. • Verhogen percentage aanname telefoon van 90% naar 95%. • Uitvoeren gebruikerstesten op website.
»	De inwoner centraal.	<ul style="list-style-type: none"> • Ontwikkelen programma Inwoner Centraal. • Opzetten communicatieprogramma Toekomst@HetHogeland.

Sluitende begroting

De belangrijkste eis van de toezichthouder op het gebied van de gemeentelijke financiële huishouding is het sluitend zijn van de (meer jaren) begroting. In het licht van een gemeentelijke herindeling is dit vaak een opgave die de nodige keuzes en creativiteit vraagt. Daarbij is het in de eerste jaren zaak om een steeds beter beeld te krijgen van de benodigde financiële middelen in de nieuwe gemeente, met andere opgaven en een nieuwe organisatie. Dit vraagt ook om ervaringscijfers die op dit moment nog niet voor handen zijn. Bij elk P&C-document zullen de budgetten echter worden bijgesteld met de steeds scherper wordende inzichten.

Ook voor de nu voorliggende begroting zijn er de nodige keuzes te maken. Deze hebben wij zoveel mogelijk onderbouwd opgenomen, of de keuzes worden op korte termijn verder uitgewerkt.

<i>Wat willen we bereiken?</i>		<i>Wat gaan we daarvoor doen?</i>
»	Begroting met een sluitende (meer jaren) raming.	<ul style="list-style-type: none"> • De budgetten worden steeds scherper en beter onderbouwd. In de opstelling van de begroting 2020 is hier een grote slag in gemaakt. In de volgende P&C-documenten zal ook steeds weer bijstelling plaatsvinden op basis van de ervaringen en inzichten die we verkrijgen. • Binnen de organisatie is met de teams van gedachten gewisseld over de mogelijk te maken keuzes in het huidige beleid. Daarbij wordt in beeld gebracht wat de gevolgen en risico's zijn. Daar waar mogelijk zijn voorgestelde keuzes in deze begroting verwerkt.
»	Financiële ruimte voor ambities.	<ul style="list-style-type: none"> • Zoals bij het voorgaande punt genoemd, is er met de teams geïnventariseerd welke mogelijke keuzes er gemaakt kunnen worden. Dit ook in relatie tot de ambities van onze gemeente. Deze wensen worden voor het deel dat nog niet bij deze begroting kon worden uitgewerkt in de komende maanden uitgewerkt en samen met de ambities opgenomen bij de voorjaarsnota 2020.

Rechtmatigheidsverantwoording

De accountant geeft naast een verklaring voor getrouwheid ook een verklaring af voor het rechtmatig handelen van de gemeente. In lijn met een wetswijziging die aan het einde van 2019 wordt verwacht (rechtmatigheidsverantwoording) zal dit echter veranderen. De verklaring voor het oordeel of de organisatie rechtmatig heeft gehandeld zal verschuiven naar een verantwoording van het college naar uw raad. Dit wordt de rechtmatigheidsverantwoording genoemd.

De genoemde wet zal naar alle waarschijnlijkheid in 2021 in werking treden. Vanaf dat moment zal onze interne controle zo ingericht moeten zijn dat het college op een goed onderbouwde wijze een verklaring en verantwoording aan de raad kan aanbieden met betrekking tot het rechtmatig handelen van de organisatie. In 2020 zullen wij starten met de voorbereiding op deze wetswijziging.

<i>Wat willen we bereiken?</i>		<i>Wat gaan we daarvoor doen?</i>
»	Rechtmatigheidsverantwoording door college aan raad (2021).	<ul style="list-style-type: none"> • Opstellen voorbereidende notitie voor de inrichting van AO/IC t.b.v. de rechtmatigheidsverantwoording.

Verbonden Partijen

Dit programma heeft een relatie met onderstaande Verbonden Partijen:

- Bank Nederlandse Gemeenten (BNG)
- N.V. Waterbedrijf Groningen

Wat mag het kosten?

Lasten en baten programma Bedrijfsvoering (x € 1.000)

Lasten	Rekening		Begroting			
	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Structureel		27.340	28.104	27.754	27.344	27.413
Incidenteel		5.546	500	1.312	54	-
Totaal lasten		32.887	28.605	29.066	27.398	27.413
Baten	Rekening		Begroting			
	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Structureel		1.101	124	124	124	124
Incidenteel		-	-	-	-	-
Totaal baten		1.101	124	124	124	124
Saldo programma *)		-31.786	-28.481	-28.942	-27.274	-27.289

*) - = tekort; + = overschot

Reservemutaties behorende bij dit programma (x € 1.000)

	Rekening		Begroting			
	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Frictie personeelskosten		-60				
Groot onderhoud gebouwen		621	621	621	621	621
Totaal mutaties		561	621	621	621	621

Toelichting op afwijkingen

Hieronder staan de belangrijkste (structurele) afwijkingen ten opzichte van de begroting van het voorgaande jaar toegelicht. Een specificatie van de incidentele posten binnen dit programma vindt u terug in de financiële begroting.

Binnen het programma Bedrijfsvoering dalen zowel de lasten (€ 4,3 miljoen) als de baten (€ 1 miljoen) ten opzichte van de begroting 2019. Per saldo een voordeel van € 3,3 miljoen.

Lasten (bedragen x 1.000)

Voordeel/
Nadeel

-	De in 2019 opgevoerde incidentele lasten vervallen in de begroting 2020.	€ 5.546	V
-	In het jaar 2019 is veel aandacht besteed aan het herschikken en aanscherpen van de budgetten. Een aantal budgetten is daarom tijdelijk 'geparkeerd' onder dit programma. Deze vervallen in 2020.	€ 2.311	V

-	De budgetten voor representatie en advertentiekosten zijn in 2020 naar beneden bijgesteld. Door de herindeling is hierin een efficiëncyslag gemaakt.	€ 165	V
-	Door een herschikking van ICT-budgetten is een aantal budgetten vanuit dit programma verplaatst naar andere programma's.	€ 150	V
-	In 2019 zijn de budgetten voor salaris en inhuur bijgesteld en in zijn geheel verwerkt op het programma Algemene dekkingsmiddelen. In 2020 is sprake van hogere salarislasten, o.a. door CAO-verhoging. Ook is sprake van nieuwe en vervallen vacatures en van extra capaciteit in de vorm van een flexibele schil voor een aantal werkzaamheden. In de begroting 2020 zijn deze lasten functioneel geraamd, waardoor binnen de programma's de mutaties ten opzichte van 2019 verschillend kunnen uitvallen.	€ 2.917	N
-	In de begroting 2020 zijn incidentele lasten opgevoerd conform het overzicht van Incidentele lasten en baten.	€ 500	N
-	Voor verbetering van de dienstverlening vanuit Burgerzaken, waaronder huisbezoeken en thuisbezorgen, zijn nieuwe budgetten opgevoerd.	€ 235	N
-	De algemene personeelslasten laten een toename zien. Dit heeft met name betrekking op de transitievergoeding (n.a.v. de Wnra), arbo- en opleidingslasten.	€ 113	N
-	Diversen	€ 125	N
	Totaal	€ 4.282	V

Baten (bedragen x 1.000)

*Voordeel/
Nadeel*

-	In het jaar 2019 is veel aandacht besteed aan het herschikken en aanscherpen van de budgetten. Een aantal budgetten is daarom tijdelijk 'geparkeerd' onder dit programma. Deze vervallen in 2020.	€ 904	N
-	Een aantal opbrengsten zijn in 2020 onder andere programma's geraamd en vervallen daarmee binnen dit programma.	€ 73	N
	Totaal	€ 977	N

Algemene Dekkingsmiddelen

Omschrijving

Dit programma heeft, anders dan de vorige programma's, vooral een financieel technisch karakter. De algemene dekkingsmiddelen betreft de lasten en baten die over de programma's heengaan. De baten dienen als dekkingsmiddel voor alle programma's. Hierbij valt te denken aan inkomsten uit het gemeentefonds, uit gemeentelijke belastingen en dividendopbrengsten en aan uitgaven vanuit de financieringsfunctie en onvoorziene uitgaven. Dit programma gaat in op de verwachte ontwikkelingen in deze uitgaven en inkomsten voor de komende jaren.

Taakvelden

Tot dit programma behoren de volgende taakvelden:

- 0.5 Treasury
- 0.61 OZB woningen
- 0.62 OZB niet-woningen
- 0.64 Belastingen overig
- 0.70 AU en overige uitkering gemeentefonds
- 0.80 Overige baten en lasten
- 0.9 Vennootschapsbelasting (VpB)

Beleidskader

Voor dit programma zijn voor de nieuwe gemeente Het Hogeland de volgende beleidsdocumenten vastgesteld. Het gaat hierbij om bijvoorbeeld verordeningen, visies, beleidsnota's en uitvoeringsplannen.

Wat mag het kosten?

Lasten en baten Algemene dekkingsmiddelen (x € 1.000)

Lasten	Rekening			Begroting		
	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Structureel		306	-471	196	1.660	4.040
Incidenteel		2.584	1.309	-	-	-
Totaal lasten		2.890	838	196	1.660	4.040

Baten	Rekening			Begroting		
	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Structureel		108.971	111.754	114.549	116.119	118.992
Incidenteel		6.656	2.661	2.661	2.661	-
Totaal baten		115.626	114.415	117.210	118.781	118.992
Saldo programma *)		112.736	113.577	117.014	117.121	114.951

*) - = tekort; + = overschot

Reservemutaties behorende bij dit programma (x € 1.000)

	Rekening		Begroting			
	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Algemene reserve		-5.884	-649	1.988	4.575	2.988
Jaarovergang						
Claims		33	33	33	33	33
Totaal mutaties		-5.851	-616	2.021	4.608	3.021

Toelichting Algemene dekkingsmiddelen

Lasten en baten Algemene dekkingsmiddelen (x € 1.000)

Lasten	Rekening		Begroting			
	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Algemene uitkering		-	-	-	-	-
Lokale heffingen		923	1.033	958	958	958
Vennootschapsbelasting		-	-	-	-	-
Onvoorzien		100	100	100	100	100
Treasury		-888	-1.942	-2.297	-2.282	-2.051
Overig eigen middelen		2.755	1.647	1.435	2.884	5.034
Totaal lasten		2.890	838	196	1.660	4.040

Baten	Rekening		Begroting			
	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Algemene uitkering		93.341	91.241	92.882	93.276	92.339
Lokale heffingen		20.934	21.429	21.429	21.429	21.429
Vennootschapsbelasting		-	-	-	-	-
Onvoorzien		-	-	-	-	-
Treasury		688	785	785	785	785
Overig eigen middelen		663	960	2.115	3.291	4.439
Totaal baten		115.626	114.415	117.210	118.781	118.992
Saldo programma *)		112.736	113.577	117.014	117.121	114.951

*) - = tekort; + = overschot

Algemene uitkering

Gemeenten ontvangen uit het gemeentefonds een algemene uitkering van het Rijk. Deze uitkering is vrij besteedbaar. De berekening van de algemene uitkering is gebaseerd op de Septembercirculaire 2019. In de bijlage is een specificatie opgenomen van de berekening.

Lokale heffingen

Onder lokale heffingen in het kader van de algemene dekkingsmiddelen worden die heffingen verstaan, waarvan de besteding niet gebonden is. Voor de gemeente Het Hogeland spreken we dan over de Onroerende zaakbelasting, de Forensenbelasting, de Toeristenbelasting en de Roerende zaakbelasting. In de paragraaf Lokale heffingen wordt nader ingegaan op ons beleid en de ontwikkeling van de lokale heffingen.

Vennootschapsbelasting

Overheidsondernemingen zoals gemeenten, provincies en waterschappen zijn belastingplichtig voor de vennootschapsbelasting. Dit houdt in dat concurrerende en/of op winst gerichte ondernemingsactiviteiten van overheden belastingplichtig zijn.

Onvoorzien

Voorgeschreven is dat gemeenten een bedrag voor onvoorzien opnemen in de begroting. In de financiële verordening is hiervoor een bedrag genoemd van € 100.000. Dit bedrag is bedoeld ter dekking van onverwachte incidentele uitgaven.

Treasury

Onder treasury verstaan we alle kosten en ontvangsten die samenhangen met het aangaan en verstrekken van geldleningen. Daarnaast worden ook de dividendopbrengsten van deelnemingen verantwoord binnen het taakveld Treasury.

Overige algemene middelen

De overige algemene middelen bestaan uit stelposten en taakstellingen. Stelposten worden geraamd voor zaken waar wel ruimte voor in de begroting moet worden opgenomen, maar die nog niet aan een programma zijn toe te wijzen. Een voorbeeld hiervan is loon- en prijsstijging; in de algemene uitkering ontvangen we hiervoor een vergoeding. Deze vergoeding wordt als last begroot en is daarmee dekking voor de stijgingen die zich in het jaar voordoen.

Voorstellen voor bijvoorbeeld tariefsverhogingen van lokale lasten worden ook als stelpost opgenomen. Deze verhogingen worden functioneel geraamd, zodra besluitvorming van de raad heeft plaatsgevonden.

Toelichting op afwijkingen

Hieronder staan de belangrijkste (structurele) afwijkingen ten opzichte van de begroting van het voorgaande jaar toegelicht. Een specificatie van de incidentele posten binnen dit programma vindt u terug in de financiële begroting.

De lasten nemen ten opzichte van 2019 met € 2 miljoen af, terwijl de baten met € 1,2 miljoen afnemen. Per saldo een voordeel van € 0,8 miljoen ten opzichte van 2019.

Lasten (bedragen x 1.000)

*Voordeel/
Nadeel*

-	De incidentele posten uit 2019 vervallen in de begroting 2020.	€ 2.584	V
	In de begroting zijn stelposten opgenomen voor nog te realiseren taakstellingen (efficiency- en inkoopvoordeel, taakstelling voor het ruimtelijk domein). Een aantal is of nieuw of loopt op ten opzichte van 2019.	€ 1.271	V
-	De rentelasten voor onze gemeente vallen lager uit. Lopende leningen worden afgelost, waardoor de rente over de nog uitstaande leningen	€ 1.085	V

	lager uitvallen. Ook het aantrekken van kort geld valt door de lage rentestand lager uit.		
-	Onder de algemene dekkingsmiddelen is een stelpost opgenomen voor een correctie op de kapitaallasten. Dit betreft een correctie van de investeringen die over zijn gegaan naar gemeente Westerkwartier. Op dit moment wordt het effect op de programma's uitgezocht. Dit wordt in 2020 middels een bestuursrapportage gecorrigeerd naar de juiste taakvelden/programma's.	€ 394	V
-	In de begroting 2020 zijn diverse incidentele posten opgevoerd (zie ook het overzicht in de bijlagen).	€ 1.309	N
-	De structurele kapitaallasten waren in 2019 eenmalig verlaagd door een harmonisatieslag in de afschrijvingstermijnen. Deze verlaging vervalt in 2020.	€ 1.153	N
-	Via het gemeentefonds ontvangen we IBP-gelden (Interbestuurlijk Programma). Een deel hiervan is ingezet onder de andere programma's; het restant is hier als stelpost opgenomen.	€ 312	N
-	De uitgaven voor uitvoering van de Wet WOZ zijn toegenomen. Dit wordt met name veroorzaakt door licentiekosten.	€ 132	N
-	In 2019 hebben (per saldo voordelige) structurele bijstellingen plaatsgevonden op formatie-budgetten. Deze zijn in hun geheel verwerkt onder dit programma. In 2020 zijn de salarissen onder de juiste programma's verwerkt en vervalt deze bijstelling.	€ 99	N
-	In 2020 ramen we een toevoeging aan de voorziening dubieuze debiteuren. In 2019 is deze abusievelijk aan de algemene reserve toegevoegd. Per saldo heeft dit effect binnen dit programma, maar niet op de gehele begroting.	€ 80	N
-	In de septembercirculaire is sprake van extra middelen via het gemeentefonds voor een aantal specifieke taken. Deze uitgaven zijn onder de algemene dekkingsmiddelen opgenomen in de vorm van een stelpost.	€ 67	N
-	Overige mutaties	€ 170	N
	Totaal	€ 2.012	V

Baten (bedragen x 1.000)

*Voordeel/
Nadeel*

-	Binnen dit programma zijn voor 2020 incidentele baten opgevoerd.	€ 2.661	V
-	De septembercirculaire laat voor 2020 een positief effect zien op de hoogte van de algemene uitkering. Ten opzichte van 2019 neemt de algemene uitkering toe.	€ 1.304	V
-	In deze begroting wordt een voorstel gedaan voor het verhogen van tarieven van lokale heffingen. Deze worden in de vorm van een stelpost geraamd. Na vaststelling vindt een correctie naar de betreffende taakvelden plaats.	€ 883	V
-	Op basis van ervaringsgegevens zijn de geraamde OZB-inkomsten van woningen en niet-woningen toegenomen opzichte van 2019. Daarnaast verwachten we areaaluitbreiding van woningen en niet-woningen. Dit leidt tot hogere OZB-inkomsten.	€ 571	V
-	De geraamde renteopbrengsten binnen dit programma vallen hoger uit dan in 2019. Dit betreft deels een verschuiving tussen programma's.	€ 181	V
-	De incidentele baten uit 2019 vervallen in de begroting 2020.	€ 6.656	N

-	In 2019 werd rekening gehouden met een inkomst voor beschermd wonen. Aangezien onzeker is hoe hoog deze inkomst jaarlijks is en of deze überhaupt wordt uitgekeerd, is deze raming komen te vervallen.	€ 106	N
-	Overige mutaties	€ 49	N
	Totaal	€ 1.211	N

Paragrafen

Lokale heffingen

Inleiding

Met de paragraaf Lokale heffingen bieden wij de raad inzicht in de eigen inkomsten en de lastendruk die de lokale heffingen veroorzaken. Lokale heffingen is een verzamelterm voor een aantal belastingen, heffingen en retributies. Het is één van de verplichte paragrafen voor de begroting en het jaarverslag op grond van het Besluit Begroting en Verantwoording.

In deze paragraaf gaan wij in op:

- De geraamde inkomsten;
- Het beleid ten aanzien van de lokale heffingen;
- Een overzicht van de hoofdlijnen van de diverse heffingen, waarin bij de berekening van de tarieven die hoogstens kostendekkend mogen zijn, wordt bewerkstelligd dat de geraamde baten de geraamde lasten niet overschrijden, evenals een duiding van de beleidsuitgangspunten inzake de kosten berekeningen;
- Een aanduiding van de lokale belastingdruk;
- Een beschrijving van het kwijtscheldingsbeleid

De lokale heffingen vormen een aanzienlijk deel van de inkomsten van de gemeente en maken dus een wezenlijk onderdeel uit van het te voeren gemeentelijk beleid. De wettelijke grondslag om gemeentelijke belastingen te heffen wordt gevonden in artikel 216 van de Gemeentewet. Dit artikel bepaalt dat de gemeenteraad kan besluiten tot het invoeren, wijzigen of afschaffen van een gemeentelijke belasting door het vaststellen van een belastingverordening.

Ontwikkeling en tariefsaanpassingen van de lokale heffingen worden beheerst door de volgende beleidskaders:

- Ontwikkelingen in wetgeving;
- Financiële positie van de gemeente.

In deze paragraaf wordt ingezoomd op de lokale lastendruk, ontwikkelingen in het belastingveld, de diverse belastingen en heffingen en ten slotte het gemeentelijke kwijtscheldingsbeleid.

Voor de tarieven is voor 2020 in de begroting het volgende verwerkt:

- Voor alle belastingen, rechten en leges (met uitzondering van de Rijksleges) wordt een inflatiecorrectie toegepast van 1,5%. Uitgezonderd hierop zijn de afvalstoffenheffing en de rioolheffing;
- Voor de afvalstoffenheffing en rioolheffing wordt uitgegaan van 100% kostendekkendheid

Inhoud paragraaf

- Ontwikkeling lokale belastingdruk voor de burger
- De verschillende heffingen
- Totaal overzicht gemeentelijke heffingen
- Belastingen en beleid
- Retributies gemeentelijk bezit en beleid
- Retributies gemeentelijke diensten en beleid
- Overhead toerekening aan kostendekkende leges en nieuwe BBV
- Kwijtscheldingsbeleid

Ontwikkelingen lokale lastendruk

De lokale lastendruk is de som van de onroerendezaakbelasting (OZB), de rioolheffing en de afvalstoffenheffing. Bij de bepaling van de lokale lastendruk (tarieven) wordt voor de OZB uitgegaan van een eigenaar van een woning en voor de rioolheffing en de afvalstoffenheffing van een standaard (meerpersoons) huishouden. De gemiddelde WOZ-waarde is gestegen met 5%.

Belasting/Heffing	Het Hogeland			
	2019		2020	
Gemiddelde WOZ-waarde woning	€	158.000,00	€	166.000,00
Tarief eigenaren woning		0,1776%		0,1714%
Aanslag Onroerende zaakbelasting	€	280,61	€	284,52
Aanslag Afvalstoffenheffing	€	322,00	€	322,00
Aanslag Rioolheffing	€	258,96	€	258,96
Totaal gemeentelijke lastendruk	€	861,57	€	865,48

De totale lokale lastendruk ten opzichte van 2019 stijgt in 2020 voor de inwoners van de gemeente Het Hogeland gemiddeld met 0,45%

In onderstaand overzicht wordt op basis van de cijfers over 2019 een vergelijking van de lokale lastendruk per gezin gegeven van de gemeenten uit de regio:

Gemeente	Woning		Gemiddelde WOZ-waarde		Afvalstoffen- heffing	Riool- heffing	Belasting druk
	OZB-eigendom		€	166.000,00			
	%	Bedrag	%	Bedrag			
Het Hogeland	0,1714	€ 285			€ 322,00	€ 258,96	€ 865,48
Loppersum	0,1797	€ 298			€ 229,00	€ 345,00	€ 872,30
Appingedam	0,2509	€ 416			€ 270,00	€ 231,60	€ 918,09
Delfzijl	0,211	€ 350			€ 295,55	€ 260,85	€ 906,66
Midden groningen	0,186	€ 309			€ 234,00	€ 190,00	€ 732,76
Veendam	0,2278	€ 378			€ 267,00	€ 36,70	€ 681,85
Stadskanaal	0,1717	€ 285			€ 347,00	€ 192,00	€ 824,02
Oldambt	0,2429	€ 403			€ 296,00	€ 241,90	€ 941,11

Voor deze vergelijking is het tarief afvalstoffenheffing van een standaard (meerpersoons) huishouden genomen. Op basis van dit tarief loopt de afvalstoffenheffing in de pas met de overige gemeenten. Het OZB-tarief woning van de gemeente Het Hogeland is laagst in vergelijking met de overige gemeenten,

Voor niet-woningen ziet de lokale lastendruk er als volgt uit:

Belasting/Heffing	Het Hogeland			
	2019		2020	
Gemiddelde WOZ-waarde NW	€	301.000,00	€	301.000,00
Tarief eigenaren Niet Woning		0,4262%		0,4369%
Tarief gebruikers Niet-Woning		0,3432%		0,3518%
Aanslag Onroerende zaakbelasting	€	2.315,89	€	2.373,99
Aanslag Afvalstoffenheffing	€	322,00	€	322,00
Aanslag Rioolheffing	€	258,96	€	258,96
Totaal gemeentelijke lastendruk	€	2.896,85	€	2.954,95

De totale lokale lastendruk ten opzichte van 2019 stijgt in 2020 voor de ondernemers van de gemeente het Hogeland met gemiddeld 2,01%

Verschillende heffingen, belastingen en retributies

De lokale heffingen zijn te verdelen in belastingen en retributies/bestemmingsheffingen. Kort gezegd komt het verschil erop neer dat belastingen worden geheven zonder dat daar een aanwijsbare tegenprestatie van de overheid tegenover staat. De gemeente maakt hiervoor geen directe kosten. Bij bestemmingsheffingen, retributies, is dit wel het geval: de burger betaalt een vergoeding voor de dienst die de gemeente aan hem verleent.

De Gemeentewet maakt onderscheid naar retributies en diensten die zij verleent voor enerzijds het gebruik van gemeentebezittingen en werken en inrichtingen die de gemeente beheert, en anderzijds de door gemeenten verleende diensten.

Voor de bestemmingsheffingen, retributies geldt een maximale dekkingsgraad van 100% van de kosten. Binnen de gemeente Het Hogeland worden de volgende belastingen en bestemmingsheffingen/retributies geheven:

Belastingen

- Onroerende zaakbelasting
- Roerende zaakbelasting
- Forensenbelasting
- Toeristenbelasting

Retributies, bestemmingsheffingen gebruik van gemeentebezittingen, werken en inrichtingen

- Afvalstoffenheffing
- Rioolheffing

Retributies, bestemmingsheffingen voor de verlening van diensten

- Leges burgerzaken
- Leges omgevingsvergunningen
- Leges dienstverlening Europese richtlijn
- Marktgelden
- Lijkbezorgingsrechten/begraafrechten

Totaal overzicht van de gemeentelijke heffingen

De totale opbrengst aan belastingen en retributies in de gemeente Het Hogeland laat zich als volgt specificeren:

Belastingsoort	Begroting 2019		Begroting 2020	
Onroerende zaakbelasting	€	20.178.590	€	21.778.374
Forzenbelasting	€	187.957	€	215.329
Roerende zaakbelasting	€	4.963	€	5.192
Toeristenbelasting	€	332.000	€	358.070
Afvalstoffenheffing	€	5.732.248	€	5.791.044
Rioolheffing	€	5.847.666	€	5.934.988
Lijkbezorgingsrechten	€	666.808	€	710.228
Secretarieleges	€	865.437	€	662.795
Bouwleges	€	1.029.800	€	1.339.797
Marktgelden	€	24.430	€	25.578

Belastingen en beleid

Belasting:	Onroerendezaakbelastingen (OZB)
Grondslag:	Art 220 Gemeentewet
Doel:	De OZB is een belangrijke bron van algemene middelen waar de gemeente een vrije bestemming aan kan geven. Heffing van OZB wordt geacht bij te dragen aan een goede lokale afweging tussen nut en offer.

De onroerendezaakbelastingen (OZB) worden geheven op onroerende zaken van eigenaren van woningen en niet-woningen en van de gebruikers van niet-woningen. De grondslag voor de OZB is de WOZ-waarde zoals wordt vastgesteld conform de Wet waardering onroerende zaken (Wet WOZ). De Wet WOZ gaat daarbij uit van de waarde in het economische verkeer. Die WOZ-waarde komt overeen met de prijs die door kopers voor de woningen is betaald (de 'vrije verkoopwaarde'). De WOZ-waarden van niet woningen wordt mede bepaald door huurcijfers in combinatie met landelijke taxatiewijzers.

OZB en tarief in 2020

Op de opbrengsten van de OZB voor woningen en niet woningen wordt een inflatiecorrectie toegepast van 1,5% in 2020. De OZB-opbrengsten stijgen met € 1,6 miljoen. Onderstaand worden de OZB-tarieven weergegeven. De tarieven in 2020 zijn nog in concept.

OZB Tarief	2019	2020
Soort		
Eig. Woning	0,1776%	0,1714%
Eig. Niet Woning	0,4262%	0,4369%
Gebr. Niet Woning	0,3421%	0,3518%

** de nieuwe tarieven voor 2020 zijn indicatief. Wanneer de definitieve waardeontwikkeling bekend is zullen de tarieven opnieuw berekend worden.

WOZ-waardeontwikkeling en tariefontwikkeling

Het definitieve OZB-tarief wordt bepaald op basis van de meest actuele WOZ-waarden aan het einde van het jaar. Indien deze waarden gaan afwijken kan dit gevolgen hebben op de wijziging van het OZB-tarief. Bij deze WOZ-waarden worden de ontwikkelingen van de grote objecten niet betrokken. Het tarief wordt bepaald op basis van de verwachte opbrengst (inclusief inflatiecorrectie en exclusief areaaluitbreiding) en de nieuwe waarden naar prijspeil 1 januari 2019 (waardepeildatum). Hiermee wordt met de waardeontwikkeling rekening gehouden in de bepaling van het definitieve tarief. Een waardestijging leidt in vrijwel alle gevallen tot een lager tarief.

Omgaan met opbrengsten OZB van grote objecten

Als gemeente kennen we een aantal grote objecten. Daarbij kan met name gedacht worden aan de bedrijven in de Eemshaven. De opbrengsten van deze grote objecten proberen we zo reëel mogelijk te ramen. We erkennen de nodige risico's rond de raming van de waardes van grote objecten. De energiemarkt laat een licht herstel zien en zijn ze bezig met een voorzichtige energietransitie. Het is nog niet duidelijk of deze ontwikkelingen een "positieve" uitwerking hebben op de WOZ-waarden van energiecentrales.

Omgaan met WOZ-waarderingen in relatie tot aardbevingsproblematiek

Schaderegeling

In G-12-verband hebben wij in 2014 afgesproken om een schaderegeling in het leven te roepen die wij vanaf 2015 toepassen. In deze regeling wordt erkende aardbevingsschade die nog niet is hersteld, éénmalig in mindering gebracht op de WOZ-waarde. Deze regeling wordt breed gewaardeerd en voorkomt een deel van de bezwaarschriften.

Schaderegeling in 2020

Sinds 2017 hebben wij het accent gelegd om in het voortraject al eventuele schade mee te nemen bij de waardebepaling. Dus de beschikte WOZ-waarde is de WOZ-waarde inclusief eventuele aardbevingsschade. In 2019 zijn er in totaal 382 schademeldingen binnengekomen.

Dit jaar hebben eigenaren van panden ook gebruik kunnen maken van de stuwmeerregeling. De stuwmeerregeling is van toepassing op openstaande schademeldingen die vóór 13 juni 2019 zijn ingediend en die betrekking hebben op schade door mijnbouw binnen het effectgebied. De stuwmeerregeling loopt tot maximaal 1 januari 2020 en is er naast de reguliere procedure voor het afhandelen van schademeldingen.

De stuwmeerregeling voorziet in een vaste schadevergoeding van € 4.000 of een variabele vergoeding waarbij de facturen van de aannemer voor het herstel worden vergoed tot een maximum van € 10.000. In beide gevallen komt er een vaste vergoeding van € 1.000 bij voor overige schade zoals bijkomende kosten en overlast (bron: <https://www.schadedoormijnbouw.nl/stuwmeerregeling>).

De toegekende vaste schadevergoeding is in mindering gebracht op de WOZ-waarde

Regeling waardevermeerdering

Huiseigenaren in het Groningse aardbevingsgebied kunnen naar verwachting in de loop van 2020 een vergoeding krijgen voor de waardedaling van hun woning vanwege aardbevingen. De hoogte van deze compensatie is per gemeente vastgesteld maar kan per postcode wel verschillen. Dat staat in een brief die minister Wiebes van Economische Zaken en Klimaat naar de Tweede Kamer heeft gestuurd. Minister Wiebes volgt daarmee de conclusies van een adviescommissie die de afgelopen maanden verschillende berekeningsmethoden voor de vergoeding van waardedaling heeft onderzocht.

Als uitgangspunt geldt de WOZ-waarde per peildatum 1 januari 2019. Dit betekent dat de WOZ-waarde voor belastingjaar 2020 geldt als input voor de compensatie.

Het kan dus zijn dat eigenaren van woningen in 2020 bezwaar gaan indienen tegen een te lage WOZ-waarde. Immers hoe hoger de WOZ-waarde hoe hoger de Compensatie.

De WOZ-waarden openbaar per 1 oktober 2016

De WOZ-waarden van woningen zijn vanaf 1 oktober 2016 een openbaar gegeven. Vanaf dat moment kunnen de inwoners van de gemeente Het Hogeland de WOZ-waarde van hun woning vergelijken met die van andere woningen zonder tussenkomst van de gemeente. Iedereen kan eenvoudig en laagdrempelig de WOZ-waarde opvragen bij één centraal punt, het online WOZ-waardeloket, door de woning waarvan men de waarde wil weten aan te klikken op een plattegrond of een adres op te geven. De inwoners van de gemeente Het Hogeland hoeven niet meer aan te bellen bij de bureaus om te vragen wat hun waarde is. Doordat woningen straks ook onderling vergeleken kunnen worden, verwacht de Waarderingskamer dat burgers beter begrijpen hoe verschillen tussen woningen leiden tot verschillende WOZ-waarden. Dit kan ook aan het licht brengen dat de waarde van een bepaalde woning niet goed is gewaardeerd, waardoor een soort co-creatie tussen burger en gemeente gaat zorgen voor kwalitatief betere taxaties.

Belangrijk om te weten is dat alleen de WOZ-waarde zal worden getoond. De andere gegevens die de gemeente heeft gebruikt voor de taxatie, zoals wie is de eigenaar of wat is de verkoopprijs, zijn niet op deze manier te raadplegen. Ook worden de taxatieverslagen niet openbaar. Daarnaast gaat het vooralsnog alleen om de WOZ-waarde van woningen en bijvoorbeeld niet van bedrijfspanden. Gemeenten zijn, na aansluiting op de LV WOZ, af van de periodieke gegevensleveringen aan de huidige afnemers. Dit zijn de Belastingdienst (voor invullen van aangiften), de waterschappen (voor de heffing van de waterschapsheffing) en het Centraal Bureau voor de Statistiek.

Belasting:	Forensenbelasting
Grondslag:	Artikel 223 Gemeentewet
Doel:	De forensenbelasting is een belasting op tweede woningen voor mensen die niet in de gemeente Het Hogeland staan ingeschreven en meer dan 90 dagen per jaar in Het Hogeland een gemeubileerde woning voor zich beschikbaar houden. Rechtvaardiging voor deze belasting is dat gemeenten kosten maken voor niet-inwoners die verblijf houden en die door hun verblijf hier gebruikmaken van de gemeentelijke voorzieningen.

Het bedrag van de aanslag forensenbelasting is een vast tarief. De opbrengst van de forensenbelasting is bestemd voor de algemene middelen. Het aantal woningen dat als tweede woning wordt gebruikt wisselt jaarlijks. Het wel of niet kunnen opleggen van een aanslag is immers mede afhankelijk van of bewoners zich in de Basisregistratie Personen hebben laten inschrijven. Daarom fluctueren ook de jaarlijkse opbrengsten.

Het tarief bedraagt voor 2020 € 950,00 (€ 879,40 voor 2019).

Belasting:	Toeristenbelasting
Grondslag:	Toeristenbelasting: artikel 224 Gemeentewet
Doel:	Het gaat om een heffing voor het houden van verblijf binnen de gemeente door personen die niet als ingezetene met een adres in de gemeente in de basisregistratie personen zijn ingeschreven, maar wel gebruik maken van de voorzieningen binnen de gemeente Het Hogeland.

In Het Hogeland wordt in het totale grondgebied de toeristenbelasting ingevoerd per 1 januari 2020.

De gemeente hanteert een gedifferentieerd tarief. De toeristenbelasting wordt geheven naar een tarief per persoon per overnachting. De tarieven zijn € 1,00 (2019 € 1,15) voor een overnachting op een camping en € 1,50 voor een overnachting in andere gelegenheden (hotels, pensions, B&B, etc.).

Tarief voor vijf jaar vaststellen

Het is gebruikelijk om jaarlijks de inflatie toe te passen op de belastingen. Voorgesteld wordt om dit voor de toeristenbelasting niet te doen. Inflatie berekenen houdt voor de ondernemers in dat zij jaarlijks kosten moeten maken om hun informatiemateriaal hierop aan te passen. Denk aan de website, maar ook folders en informatiepakketten. Daarnaast ontstaan door het doorberekenen van inflatie niet te hanteren bedragen (2% van €1,50 zou betekenen €1,53). Voorgesteld wordt om een keer per vijf jaar de inflatie door te berekenen in het tarief zodat de ondernemers een keer in de vijf jaar hun informatie hoeven aan te passen.

Retributies gemeentelijk bezit en beleid

De gemeente Het Hogeland kent 2 soorten heffingen (afvalstoffenheffing en de rioolheffing) in verband met gebruik van gemeentebezittingen, werken en inrichtingen.

Belasting:	Afvalstoffenheffing
Grondslag:	Afvalstoffenheffing: artikel 15.33 Wet milieubeheer
Doel:	Met de opbrengst van de heffing worden de lasten van de inzameling en verwerking van het (grof)huishoudelijk afval dat door de gemeente wordt ingezameld gedekt.

Er zijn twee reinigingsheffingen: **afvalstoffenheffing** wordt geheven voor het inzamelen van huishoudelijk afval bij woningen; **reinigingsrechten** worden geheven voor het inzamelen van bedrijfsafval.

	Opbrengst	Kosten	Overhead	Kosten incl. overhead	%
Verordening afvalstoffenheffing	5.791.044	6.521.367	409.437	5.791.044	100%

Op dit moment wordt hard gewerkt aan de harmonisatie van onze afvalinzameling. De verschillende werkwijzen van de voormalige BMW-gemeenten lagen ver uit elkaar. Hierdoor is het niet mogelijk om de tariefstellingen zodanig vast te stellen dat de bedragen voor Afvalstoffenheffing enigszins met elkaar overeenkomen.

Volgend jaar zal het afvalbeleid voor Het Hogeland vorm moeten krijgen zodanig dat binnen deze periode een belastingverordening kan worden vastgesteld die hetzelfde is voor de hele gemeente, De Wet Arhi (art.28) geeft hiervoor de mogelijkheid. Vanuit het coalitieakkoord zijn de volgende uitgangspunten voor het nieuwe afvalbeleid:

1. Eén systeem voor de afvalinzameling en verrekening;
2. Het creëren van bewustwording bij burgers en ondernemers;
3. Het terugdringen van het aantal kilo's restafval per huishouden;
4. Optimale balans tussen afvalscheiding en kostenbeheersing

De situatie voor 2020 kan als volgt worden geschetst:

Voor "oud" gemeente Eemsmond gaan de volgende tarieven gelden.

- Eenpersoonstarief : € 250,00
- Meerpersoonstarief : € 322,00
- Extra groen 240 ltr. : € 20,60
- Extra grijs 240 ltr. : € 308,00

Voor "oud" gemeente Bedum gaan de volgende tarieven gelden:

- Per perceel : € 224,16
- Extra groen 240 ltr. : € 50,03
- Extra grijs 240 ltr. : € 120,48

Voor "oud" gemeente Winsum gaan de volgende tarieven gelden:

- Per Perceel : € 120,00
- Restafval : € 1,00 per lediging
- GFT : € 1,00 per lediging
- Restafval periodiek : € 0,20 per kilo
- GFT periodiek : € 0,04 per kilo
- Verzamelcontainer : € 76,71 per huishouden

Voor "oud" gemeente De Marne gaan de volgende tarieven gelden:

- Per perceel : € 130,68
- Per perceel recreatiepark 't Suyderoogh : € 227,72
- Extra container : € 51,90
- Extra container 240ltr restafval : € 4,36
- Extra container 240ltr GFT-afval : € 3,41
- Extra container 140ltr. Restafval : € 2,80
- Extra container 140ltr. GFT-afval : € 2,17
- Ondergrondse container rest/gft : € 1,01 per lediging

Belasting:	Rioolheffing
Grondslag:	Artikel 228a Gemeentewet
Doel:	Met de opbrengst van de rioolheffing worden de lasten van de gemeentelijke riolering gedekt, evenals de lasten die voortvloeien uit de gemeentelijke watertaken.

Rioolheffing wordt geheven voor de dekking van de kosten van de instandhouding van de gemeentelijke riolering.

De rioolheffing wordt jaarlijks geheven van de eigenaar van een pand die (in) direct aangesloten is op het gemeentelijke rioolstelsel. De hoogte van de aanslag is een vast bedrag per aansluiting. Ben je alleen eigenaar van een pand en (in)direct aangesloten op het gemeentelijk rioleringsstelsel betaal je een vast bedrag.

Vanuit uit coalitieakkoord is aangegeven dat er wordt gewerkt aan een nieuw afvalwaterbeleidsplan en wordt er gestreefd naar een optimale samenwerking binnen de waterketen. Volgend jaar dient het nieuw afvalwaterbeleidsplan te worden vastgesteld.

Ook bij de rioolheffing geldt als uitgangspunt dat de tarieven volledig kostendekkend moeten zijn.

	Opbrengst	Kosten	Overhead	Kosten incl. overhead	%
Verordening rioolheffing	5.934.988	5.747.354	453.611	6.200.695	96%

Voor de begroting 2020 komen wij tot het volgende de tarieven voor de rioolheffing eigendom:

- per perceel € 258,96
- per garagebox € 86,32

Retributies voor gemeentelijke diensten

Retributies aangeduid als Leges (rechten die hun grondslag vinden in artikel 229 van de Gemeentewet) worden geheven voor door de gemeente verstrekte diensten. Deze diensten staan beschreven in de tarieventabel die bij de verordening hoort. Diensten kunnen verschillend van aard zijn, zoals een aanvraag voor een (bouw-)beschikking c.q. vergunning of het verstrekken van afschriften en documenten (paspoorten en rijbewijzen). Er zijn veel verschillende tarieven daarom zijn deze tarieven niet in deze paragraaf opgenomen.

Voor steeds meer tarieven gelden tarieven die wettelijk zijn vastgelegd of waarvoor in de wet maximale tarieven zijn bepaald die door de gemeente geheven mogen worden. Het aantal tarieven waarop wettelijke maximumtarieven van toepassing zijn, zal in de komende jaren nog verder toenemen. In veel situaties zijn de kosten van het product hoger dan het tarief dat de gemeente mag heffen. Dit beperkt het aantal tarieven dat nog volledig kostendekkend kan zijn.

Bij de legestarieven geldt als uitgangspunt volledige dekking van de kosten. Door de Rijksoverheid wordt al meerdere jaren aangedrongen op meer transparantie van de legestarieven. Omdat wij dit standpunt onderschrijven, wordt op dit moment bekeken op welke wijze dit in de gemeente Het Hogeland nog beter mogelijk is. Op deze wijze wordt beoogd meer duidelijkheid en acceptatie van de tarieven te bewerkstelligen.

De nieuwe verslaggevingseisen schrijven voor dat de kosten, opbrengsten en dekkingsgraad, kostendekkendheid, van de bestemmingsheffingen worden weergegeven.

Belasting:	Lijkbezorgingsrechten
Grondslag:	Artikel 229 Gemeentewet
Doel:	Met de opbrengst worden de exploitatielasten van de begraafplaatsen gedekt.

De voormalige BMW-gemeenten kenden verordeningen begrafenisrechten. De verordeningen lieten grote verschillen zien in diversiteit van tarieven. In het najaar van 2019 zullen de kaders begraafbeleid aan uw raad worden voorgelegd. Op basis van die uitkomst kan er per 1 januari 2020 een nieuwe verordening voor Het Hogeland worden vastgesteld, waarin ook de kostendekkendheid van de tarieven wordt meegenomen.

Leges

Diensten kunnen verschillend van aard zijn, zoals een aanvraag voor een (bouw-)beschikking c.q. vergunning of het verstrekken van afschriften en documenten (paspoorten en rijbewijzen). Er zijn veel verschillende tarieven daarom worden deze tarieven niet in deze paragraaf opgenomen.

Overhead toerekening aan kostendekkende leges en nieuwe BBV

Voor de lokale heffingen kan de gemeenten de integrale kosten via de heffingen in rekening brengen. Dat zijn de directe kosten vermeerderd met een redelijke opslag voor de overhead. Voor het bepalen van een redelijke overhead werd onder het oude BBV aangesloten bij de manier waarop in de begroting de overhead werd toegerekend. Middels een kostenverdeelstaat werden alle overheadkosten als 'een bedrag' toegerekend aan de producten. Zo konden deze één op één overgenomen worden in de berekening van de kostendekkendheid.

Door de wijziging in de voorschriften kan dat niet meer. De diverse kosten (die voorheen onder de verzamelnaam 'apparaatskosten' vielen) zijn meer direct toegerekend aan de producten (en dus de programma's). Het restant is afzonderlijk verantwoord onder het hoofdstuk Overhead.

Hierdoor is het nodig om afspraken te maken over de toerekening van deze overhead om zo de kostendekkendheid van de heffingen te bepalen. Deze werkwijze is ook vastgelegd in de financiële verordening.

Bovenstaande houdt in dat voor de bepaling van de kostendekkendheid van de heffingen de overhead alleen buiten de begroting om aan de tarieven kan worden toegerekend.

De gemeente is vrij in de wijze waarop overhead aan heffingen wordt doorberekend. In de begroting 2020 is uitgegaan van het toerekenen van overhead aan de heffingen op basis van de omvang van de loonkosten. Dit is een transparante en eenvoudige methode om overhead toe te rekenen.

Het opslagpercentage wordt dan als volgt berekend:

$$\text{Totale overhead} / \text{totale loonkosten} = \text{opslagpercentage}$$

Op basis van de begroting van de gemeente Het Hogeland is de opslag voor 2020 berekend op 72,97%.

Lasten overhead (€)	Loonkosten (€)	Opslag %
€ 27.724.500	€ 37.993.159	72,97%

Voordeel van deze systematiek is de eenvoud. Omdat alle loonkosten met een vast percentage worden verhoogd, kan het bedrag dat in de heffing wordt betrokken met een vast percentage van 72,97% worden verhoogd.

Kwijtschelding

Er wordt een kwijtscheldingsbeleid gehanteerd voor bewoners met een laag inkomen die bovendien geen vermogen hebben. De kwijtscheldingsregeling is gebonden aan landelijke normen. Op basis van de betalingscapaciteit van inwoners (de betalingscapaciteit wordt bepaald aan de hand van onder andere het vermogen en het inkomen) wordt berekend of bewoners in aanmerking komen voor de kwijtscheldingsregeling. Op basis van de (technische) berekening wordt wel of geen kwijtschelding verleend. De gemeente maakt gebruik van een geautomatiseerde kwijtscheldingstoets via het Inlichtingenbureau. Dit instituut functioneert onder de paraplu van de VNG. Het instituut heeft toegang tot gegevens van de Rijksbelastingdienst, de RijksDienst Wegverkeer, uitkeringsinstanties etc. Dit betekent dat iemand die recht heeft op kwijtschelding dat mogelijk ook heeft in een volgend belastingjaar. Niet ieder jaar hoeft dan opnieuw een aanvraagformulier te worden ingevuld. Natuurlijk kan er als er geen geautomatiseerde kwijtscheldingsverzoek is verleend altijd een kwijtscheldingsverzoek worden ingediend. In 2019 hebben ± 1.250 burgers een verzoek om kwijtschelding ingediend. De verwachting is dat dit aantal ook in 2020 wordt gehaald.

Weerstandsvermogen & Risicomanagement

Beleid risicomanagement en weerstandsvermogen

Ten tijde van de totstandkoming van deze begroting is nog geen beleid op het gebied van risicomanagement en weerstandsvermogen geformuleerd. Wel staan een aantal stappen op het programma die uiteindelijk moeten leiden tot vaststelling van dit beleid door de gemeenteraad. Onderdeel hiervan zijn onder meer de vorm van de paragraaf weerstandsvermogen en hoe om te gaan met reserves en voorzieningen die relevant zijn voor de bepaling van het weerstandsvermogen. In deze voorliggende begroting 2020 zullen dan ook dezelfde uitgangspunten worden gehanteerd als de uitgangspunten voor de begroting 2019.

Toelichting weerstandsvermogen

In het Besluit Begroting en Verantwoording provincies en gemeenten (kortweg BBV) is het weerstandsvermogen gedefinieerd als “de relatie tussen:

- a. de weerstandscapaciteit, zijnde de middelen en mogelijkheden waarover de provincie onderscheidenlijk gemeente beschikt of kan beschikken om niet begrote kosten te dekken;
- b. alle risico's waarvoor geen maatregelen zijn getroffen en die van materiële betekenis kunnen zijn in relatie tot de financiële positie”.

In het vervolg van deze paragraaf zijn deze beide elementen aangeduid als a. Beschikbare weerstandscapaciteit en b. Benodigde weerstandscapaciteit. Beide elementen zijn onderstaand uitgewerkt voor de gemeente Het Hogeland.

Benodigde weerstandscapaciteit

De benodigde weerstandscapaciteit is bepaald op basis van een inschatting van de risico's die de gemeente Het Hogeland loopt. Startpunt voor de inschatting van de risico's voor de begroting 2019 zijn de vier paragrafen weerstandsvermogen van de BMWG-gemeenten en Ability geweest. De hierin opgenomen risico's zijn aangevuld met een aantal nieuwe risico's. Hierbij bleek het erg lastig de verschillende risico's goed te vertalen naar de nieuwe organisatie. Een eenvoudige optelling van onderliggende risico's gaf waarschijnlijk een vertekend beeld doordat in de verschillende paragrafen de risico's op verschillende niveaus zijn ingeschat en de onderbouwing niet altijd duidelijk was. Voor de begroting 2020 heeft een actualisatie plaatsgevonden van de risico's zoals die waren opgenomen in de begroting 2019. Tevens zijn er nieuwe risico's benoemd.

Daarnaast is uitgangspunt voor de paragraaf weerstandsvermogen continuïteit van beleid de basis voor de inschatting de begroting zelf waarin deze paragraaf is opgenomen. Ook bij deze begroting is het feit dat nog niet al het beleid geharmoniseerd is van invloed op het benoemen van risico's. Derhalve is het onderbouwd benoemen en waarderen van risico's ook nu een lastige opgave geweest.

De vertaling van de inschatting van risico's naar de benodigde weerstandscapaciteit vindt plaats met gebruikmaking van de Monte Carlo methodiek. Dit is een algemeen geaccepteerde wijze om te rekenen met onzekerheden. Op basis van alle onderliggende risico's met bijbehorende inschatting is een analyse gemaakt van de benodigde weerstandscapaciteit voor de gemeente Het Hogeland.

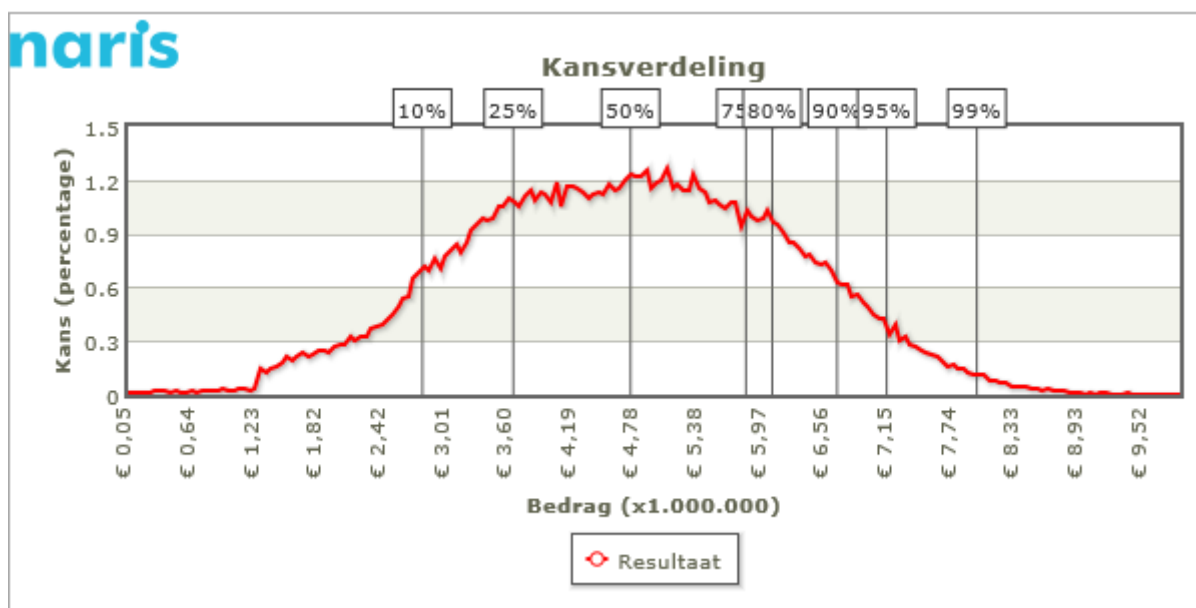
Onderstaande tabel bevat de resultaten van deze statistische analyse voor wat betreft overschrijdingskansen. Daarbij is de overschrijdingskans + zekerheidspercentage altijd 100%. 75% zekerheid dat het bijbehorende bedrag voldoende is om de risico's op te vangen, betekent automatisch een kans van 25% dat dit bedrag niet voldoende is. Onderstaande tabel geeft de relatie tussen betrouwbaarheid en aan te houden weerstandscapaciteit aan. Een weerstandscapaciteit van € 6,61 miljoen geeft bijvoorbeeld een betrouwbaarheid van 90%. Dit betekent dat de gemeente Het Hogeland bij een dergelijke beschikbare weerstandscapaciteit naar verwachting eenmaal in de 10 jaar niet in staat zal zijn opgetreden risico's op te vangen met het bijbehorende bedrag (de gevolgen van de risico's waren in 10% van de gevallen groter dan het bijbehorende bedrag).

Tabel 1: Weerstandscapaciteit versus overschrijdingskans

Zekerheids- percentage	Overschrijdingskans	Bedrag in € mln.
10%	90%	2,75
25%	75%	3,56
50%	50%	4,68
75%	25%	5,76
80%	20%	6,01
90%	10%	6,61
95%	5%	7,08
99%	1%	7,92

Onderstaande figuur geeft een grafische weergave van de uitkomsten van de Monte Carlo simulatie waarin 100.000 schattingen zijn gedaan van de schadelast van het totale risicoprofiel. Het oppervlak onder deze grafiek geeft inzicht in de overschrijdingskans van een specifiek schadebedrag.

Figuur 1: Kansverdeling schade per jaar

Bij het beoordelen van het benodigd weerstandsvermogen van de gemeente Het Hogeland gaan we uit van een zekerheidspercentage van 90%, ofwel een overschrijdingskans van 10%. Dit percentage is bij Nederlandse decentrale overheden een algemeen geaccepteerd uitgangspunt en wordt daarmee gezien als resulterend in een verantwoord bedrag ter dekking van risico's. Bij hogere percentages zekerheid zou ook de benodigde weerstandscapaciteit onevenredig snel toenemen. Dit betekent dat bij de beoordeling van het weerstandsvermogen als uitgangspunt geldt dat een bedrag van € 6,61 miljoen benodigd is om risico's op te kunnen vangen.

Naast deze statistieken op geaggregeerd niveau geeft de Monte Carlo simulatie ook inzicht in de gemiddelde invloed die individuele risico's hebben op de totale schattingen van de schadelast. In onderstaande tabel zijn op basis van deze invloed de tien grootste financiële risico's van de gemeente

Het Hogeland weergegeven, met daarbij de onderliggende inschatting van de kans op optreden en de maximale financiële impact.

Tabel 2: Relatieve impact individuele risico's

Risicogebeurtenis	Kans op optreden	Maximaal financieel gevolg	Invloed
Niet realiseren taakstelling jeugdzorg	90%	€ 1.250.000	24,10%
(Hogere) tekorten grondexploitaties	50%	€ 2.000.000	21,44%
Niet realiseren van de taakstelling op het terugdringen van de personeelskosten	75%	€ 1.600.000	20,91%
Extra kosten door keuze omtrent toekomst schuldhelpverlening (a.g.v. de herindeling)	50%	€ 1.500.000	10,71%
Tegenvallers bij onderhoud van kapitaalgoederen welke niet binnen de daarvoor beschikbare reserves op te vangen zijn	40%	€ 1.500.000	6,37%
Extra rijksvergoeding jeugd wordt niet structureel uitgekeerd	50%	€ 1.025.000	5,47%
OZB opbrengsten grote objecten Eemshaven wijken af van raming	50%	€ 750.000	4,04%
Rijksfinanciering 'voormalig' WSW en de middelen voor de nieuwe doelgroep (Wajong en begeleiding) sluit niet meer aan op transitie werkplein Ability naar leer/werkbedrijf.	50%	€ 300.000	1,61%
Niet volledig en/of tijdig realiseren van de taakstelling(en)	25%	€ 500.000	1,34%
Boete door niet voldoen aan de privacy wetgeving	50%	€ 250.000	1,33%

Beschikbare weerstandscapaciteit

De beschikbare weerstandscapaciteit is in het BBV gedefinieerd als:

“... de middelen en mogelijkheden waarover de provincie onderscheidenlijk gemeente beschikt of kan beschikken om niet begrote kosten te dekken”

Daarnaast is in de circulaire die in 2003 bij de invoering van het BBV als toelichting hierop verschenen is, de volgende passage opgenomen over de beschikbare weerstandscapaciteit:

“De weerstandscapaciteit bestaat uit de middelen en mogelijkheden waarover de provincie of gemeente beschikt om niet begrote kosten die onverwachts en substantieel zijn te dekken. Het gaat om die elementen waarmee tegenvallers eventueel bekostigd kunnen worden zoals bijvoorbeeld de algemene reserve, maar ook de onbenutte belastingcapaciteit en de stille reserves. Stille reserves zijn de meerwaarden van activa die te laag of tegen nul zijn gewaardeerd doch direct verkoopbaar zijn indien men dat zou willen.”

De hier genoemde voorbeelden van elementen waaruit de beschikbare weerstandscapaciteit kan bestaan komen onderstaand achtereenvolgens kort aan de orde met daarbij een argumentatie voor het

al dan niet meerekenen in deze begroting. Op een later moment komt de definitieve beleidskeuze hierover nog voor te liggen in de gemeenteraad in de nota weerstandsvermogen en risicomanagement.

Algemene reserve

Het aanhouden van een algemene reserve kan verschillende doelen dienen. Eén daarvan is altijd ook het opvangen van financiële effecten van onvoorziene gebeurtenissen (risico's). De algemene reserve vormt daarmee een vanzelfsprekend onderdeel van de beschikbare weerstandscapaciteit.

Onbenutte belastingcapaciteit

De onbenutte belastingcapaciteit, de ruimte die nog aanwezig is tussen de huidige opbrengst en de maximaal toegestane belastingopbrengst is in veel gemeenten onderdeel van de beschikbare weerstandscapaciteit. Het is hierbij echter de vraag of dit realistisch is, of in geval van een grote financiële tegenvaller inderdaad bijvoorbeeld de OZB verhoogd om deze tegenvaller te dekken. Voor de berekening van de onbenutte belastingcapaciteit wordt de artikel 12-norm gebruikt. Dit is de norm die gehanteerd wordt bij het aanvragen van artikel 12 steun. Hierbij wordt er van uitgegaan dat er binnen de gemeente nog ruimte is om de belastingtarieven te verhogen. Bij de gemeente Het Hogeland is het berekende gemiddelde OZB tarief hoger dan het percentage voor toelating tot artikel 12 waardoor er geen sprake is van onbenutte belastingcapaciteit.

Stille reserves

Het meetellen van stille reserves in de beschikbare weerstandscapaciteit is pas gerechtvaardigd als verkoop daadwerkelijk aan de orde is. Tot die tijd is uitgangspunt dat de onderliggende activa noodzakelijk zijn voor de uitvoering van gemeentelijke taken, vervreemding dus niet aan de orde is en een eventuele theoretische overwaarde dus niet te verzilveren is.

Naast deze drie elementen zijn bestemmingsreserves (ten onrechte) een veel genoemd onderdeel van de beschikbare weerstandscapaciteit. Bestemmingsreserves dienen een specifiek doel en zijn niet eenvoudig aan te wenden voor het opvangen van risico's. Daarnaast draait weerstandsvermogen om het waarborgen van continuïteit van beleid, we willen niet dat iedere tegenvaller leidt tot een bezuiniging op vastgesteld beleid. Door een bestemmingsreserve in te zetten ter dekking van de schade van opgetreden risico's zou dit wel het geval zijn.

Op basis van bovenstaande keuzes is de beschikbare weerstandscapaciteit bij het opstellen van deze begroting als volgt:

Onderdeel	Bedrag
Algemene reserve	€ 6.845.471
Onbenutte belastingcapaciteit	n.v.t.
TOTAAL	€ 6.845.471

Weerstandsvermogen

Zoals aangegeven is het op het moment van schrijven van deze begroting lastig de risico's voor de gemeente Het Hogeland van een goede inschatting te voorzien. Op basis van de ervaringen die worden opgedaan zal het naar verwachting enige jaren duren voordat een meer stabiel beeld ontstaat met de daaraan verbonden conclusies.

Het weerstandsvermogen is gedefinieerd als de beschikbare weerstandscapaciteit (het totaal van niet in verplichtingen vastgelegde middelen) in relatie tot de risico's waarvoor geen maatregelen kunnen worden getroffen of waarvoor nog een resterend financieel risico blijft bestaan, na de genomen beheersmaatregelen (de benodigde weerstandscapaciteit). De omvang van het weerstandsvermogen moet in verhouding staan tot de risico's die de gemeente Het Hogeland loopt.

De confrontatie tussen de aanwezige financiële buffer en de financiële gevolgen van risico's is uit te drukken in de vorm van een ratio:

$$\frac{\text{Beschikbare weerstandscapaciteit}}{\text{Benodigde weerstandscapaciteit}} = \text{ratio weerstandsvermogen}$$

Op basis van de gegevens voor de gemeente Het Hogeland met betrekking tot benodigde en beschikbare weerstandscapaciteit leidt dit tot onderstaande berekening van de ratio weerstandsvermogen

$$\frac{\text{Beschikbare weerstandscapaciteit}}{\text{Benodigde weerstandscapaciteit}} = \frac{6,84 \text{ mln.}}{6,61 \text{ mln.}} = 1,03$$

De berekende ratio is een indicator voor het weerstandsvermogen van de gemeente. Als de berekende ratio 1 of meer is, dan kunnen volgens de gehanteerde methodiek de incidentele gevolgen van risico's worden opgevangen.

Het is op dit moment niet mogelijk om betrouwbare conclusies over de hoogte van de beschikbare reserves te verbinden aan de uitgevoerde analyse. In het algemeen is dit pas goed mogelijk nadat enige jaren volgens dezelfde methodiek gewerkt is. Dit geldt al voor organisaties die al vele jaren bestaan. Voor een nieuwe organisatie geldt dit wellicht in nog sterkere mate. De beschikbare informatie uit de vier gemeenten is van zeer verschillende aard en daardoor niet eenvoudigweg op te tellen of om te rekenen naar een risico voor de totale gemeente. Daarnaast is het beleid van de nieuwe gemeente op vele terreinen nog niet vastgesteld, waardoor geen duidelijk uitgangspunt aanwezig is van waaruit risico's te benoemen en te waarderen zijn.

Financiële kengetallen

Het Besluit Begroting en Verantwoording schrijft voor dat in deze paragraaf vijf financiële kengetallen opgenomen dienen te worden. Deze kengetallen geven op een eenvoudige wijze inzicht in de financiële positie van de gemeente.

	Financiële kengetallen			
	2020	2021	2022	2023
Netto schuldquote	68%	60%	48%	36%
Netto schuldquote gecorrigeerd voor alle leningen	63%	55%	44%	32%
Solvabiliteitsratio	16%	17%	20%	22%
Kengetal grondexploitatie	2%	2%	2%	2%
Kengetal structurele exploitatieruimte	0%	1%	1%	1%
Kengetal belastingcapaciteit	113%	114%	114%	115%

Voor de berekening van de kengetallen zijn meerdere aannames gedaan. Conclusies op basis van bovenstaande hebben daarom beperkte informatiewaarde. Om deze reden hebben wij ook geen beoordeling gedaan.

De provincie Groningen heeft onderstaande normering opgesteld waarmee de kengetallen op waarden kunnen worden ingeschat.

	Minst risicovol	Neutraal	Meest risicovol
Netto schuldquote	<90%	90-130%	>130%
Netto schuldquote gecorrigeerd voor alle leningen	<90%	90-130%	>130%
Solvabiliteitsratio	>50%	20-50%	<20%
Kengetal grondexploitatie	<20%	20-35%	>35%
Kengetal structurele exploitatieruimte	>0%	0%	<0%
Kengetal belastingcapaciteit	<95%	95-105%	>105%

Onderhoud kapitaalgoederen

Inleiding

De gemeente Het Hogeland heeft een oppervlakte van ca. 930 km², waarvan ca. 500 km² landoppervlakte. Een belangrijk deel van het landoppervlakte beslaat de openbare ruimte. In die openbare ruimte vinden een groot aantal activiteiten plaats, zoals wonen, werken, verplaatsen en recreëren. Ten behoeve van deze activiteiten beschikt de gemeente over een aantal belangrijke kapitaalgoederen: wegen, riolering, openbaar groen, speelvoorzieningen, civiele kunstwerken (bruggen, steigers en beschoeiingen), openbare verlichting en gebouwen. Goed onderhoud en beheer is van wezenlijk belang voor het in stand houden van deze kapitaalgoederen. Dit kan samengevat worden onder de term BOR (Beheer Openbare Ruimte).

Door het opgaan van vier gemeenten in de gemeente Het Hogeland ligt er de komende jaren een belangrijke taak voor de gemeente om beleids- en beheerplannen aangaande de kapitaalgoederen te harmoniseren, actualiseren en samen te voegen. Daarbij zullen keuzes gemaakt moeten worden in prioriteitstelling van deze plannen.

Wegen

Areaal Verhardingen

Het Hogeland heeft ongeveer 4,44 miljoen m² verhardingen in beheer (waaronder 2,89 miljoen m² asfaltverharding/betonverhardingen, 1,49 miljoen m² klinkerverhardingen en een klein deel half/onverharde wegen). De vervangingswaarde is ca. 272 miljoen euro.

Het beheer van de verhardingen wordt bepaald op basis van de systematiek rationeel wegbeheer. Rationeel wegbeheer is de minimale onderhoudsrichtlijn van het Centrum voor Regelgeving en Onderzoek in de Grond-, Water- & Wegenbouw en Verkeerstechniek (CROW). Alle verhardingen worden op een uniforme en objectieve wijze geïnspecteerd. Elk jaar vindt een inspectie plaats van de verhardingen. In 2019 is de inspectie in het najaar uitgevoerd. Hiermee wordt de actuele situatie van de kwaliteit bepaald. Via het beheersysteem wordt de benodigde onderhoudsbehoefte bepaald op basis van het vastgesteld onderhoudsniveau. De onderhoudsbehoefte wordt vervolgens vertaald in een meerjaren uitvoeringsplan. Alle uitvoeringsplannen worden onderling afgestemd waarbij gedacht kan worden aan andere infrastructurele werkzaamheden, verkeersmaatregelen, uitbreidingsplannen, herstructureringsplannen e.d.

Gemeente Het Hogeland heeft bij de start van 2020 het wegenbeleid nog niet geharmoniseerd. De verwachting is dat eind 2020 nieuw beleid hiervoor gereed is. Dit betekent dat we ons vooralsnog baseren op bestaand beleid van de voormalige gemeenten. Er zijn voldoende overeenkomsten om daarmee vooreerst onze koers te bepalen.

2020 beleidsplan Wegen

Om te kunnen voldoen aan de wettelijke zorgplicht en het besluit begroting en verantwoording provincies en gemeenten (BBV) moeten met betrekking tot het beheer en onderhoud van de wegen nog veel stappen worden gezet en keuzes gemaakt.

Vooraf de totale data van het wegenareaal moet op orde worden gebracht. Dit gebeurt in het wegenonderhoudsprogramma Obsurv. Dit zal de nodige tijd vergen. Met deze data kan vervolgens een nauwkeurige analyse gemaakt worden van de toestand van het wegenareaal.

Deze analyse is noodzakelijk voor het bepalen van het beleidskader/beleidskeuzes, het opstellen van meerjaren/beheerplannen en het vertalen van de financiële consequenties. In 2020 zal een beleidsplan worden gemaakt voor het reguliere onderhoud, het achterstallig onderhoud en de financiële consequenties daarvan.

De kostenplaats wegen omvat naast de kostensoorten Verhardingen ook onder andere de kostensoorten Bermen/Schonen Sloten, Bebording, Openbaar Vervoer Haltes, Belijning & Bebakening,

Straatmeubilair en Gladheidsbestrijding. De gemiddelde reguliere onderhoudskosten en het achterstallig onderhoud hiervan moeten eveneens in 2020 worden bepaald.

Waterketen (watersysteem en riolering)

In de waterketen wordt voor het oppervlaktewater- en het afvalwatersysteem integraal beleid geformuleerd in het (Afval)waterbeleidsplan. In het (Afval)waterbeleidsplan zijn doelstellingen geformuleerd voor de volksgezondheid en de realisatie van een klimaatbestendige leefomgeving.

Naast het uitvoeringsprogramma voor Het Hogeland wordt ook aan een uitvoeringsprogramma voor de regionale waterketensamenwerking gewerkt.

De samenwerking in de waterketen is regio breed (Groningen en Noord Drenthe) georganiseerd. In deze regionale samenwerking werken waterschappen, waterbedrijven en gemeenten gezamenlijk aan regionale opgaven. Deze samenwerking heeft in 2019 een verlenging gekregen tot 2025.

Eind 2018 is een nieuwe rioolheffingsberekening opgesteld voor de gemeente Het Hogeland. Hierbij heeft een harmonisatie plaatsgevonden van de budgetten voor beheer, onderhoud en investeringen, toerekeningen en heffingswijze. Veegkosten, slootonderhoud en baggerkosten worden voor 50% toegerekend aan de rioolheffing. Het tarief is berekenend op € 258,96 en voor de hemelwaterlozingen wordt 1/3 van het tarief in rekening gebracht € 86,32.

De gemeente Het Hogeland heeft 22.640 aansluitingen en daarnaast nog 815 aansluitingen van hemelwater. In een nieuw op te stellen Water en Rioleringsplan (2020) zal nader beleid voor de afvoer van hemelwater worden uitgewerkt.

In 2019 is de landelijke Stresstest uitgevoerd en zijn risico gebieden m.b.t. klimaatadaptatie in beeld gebracht. Maatregelen die betrekking hebben op onze leefomgeving worden vertaald in basisriolerings- en inrichtingsplannen.

Onderhouds- en beheerplannen van de voormalige gemeenten worden geharmoniseerd, en uitgewerkt in meerjaren en jaarlijkse uitvoeringsprogramma's voor baggeren, vrijverval en mechanische riolering, iba's, drainage- en duikerssystemen.

Openbaar groen

Gemeente Het Hogeland heeft bij de start van 2020 het groenbeleid nog niet geharmoniseerd. De verwachting is dat medio 2020 nieuw beleid hiervoor gereed is. Dit betekent dat we ons vooralsnog baseren op bestaand beleid van de voormalige gemeenten. Er zijn voldoende overeenkomsten om daarmee onze koers te bepalen.

Vooralsnog wordt het groen onderhouden op het kwaliteitsniveau Basis, dit is gemiddeld het kwaliteitsniveau zoals dit nu is toegepast. Met deze keuze ontstaat relatief weinig kapitaalsvernietiging, is het onderhoud voor inwoners acceptabel, nemen klachten en meldingen niet toe, en ontstaan er geen onveilige situaties.

Groen op begraafplaatsen wordt traditioneel op een relatief hoog kwaliteitsniveau onderhouden. Naar verwachting is eind 2019 besloten welke ambitie wordt nagestreefd. Vooralsnog is het uitgangspunt een gemiddeld Basisniveau. Bij een cijfermatige bandbreedte van 5,5 tot 7,4 zou dit een 6,5 zijn.

Er wordt gebruik gemaakt van bestaande beheerplannen. Wanneer alle data betreffende groen op orde is gaan we de beheerplannen actualiseren.

Jaarlijks worden groenvakken gerenoveerd of omgevormd zodat deze in overeenstemming komen met het vastgestelde kwaliteitsniveau. Hiervoor worden jaarlijks groenobjecten geselecteerd die nu niet voldoen aan de gewenste kwaliteit. De uitvoering vindt plaats op basis van prioriteit en beschikbare middelen. Groen heeft meestal ook niet het eeuwige leven en daarom zal renovatie van groen altijd aan de orde blijven.

Vanaf 2009 zijn er in het plantsoen geen chemische bestrijdingsmiddelen meer toegepast. Dit betekent dat, bij een ongewijzigde ambitie en areaal, er een grotere fysieke inspanning nodig is dan voorheen. Daarnaast zorgen factoren als afname van (uitvoerende) fte's, onvoorziene werkzaamheden, en piekmomenten in de werkzaamheden ervoor dat de ambitie met enige regelmaat onder druk staat. Met name waar het verwachtingspatroon hoger is, zoals op begraafplaatsen, is dit het geval.

Vanaf de herindeling is Ability onderdeel gaan uitmaken van de organisatie. De integratie met de uitvoerende teams is, mede afhankelijk van werkwijze en werkverdeling, een ontwikkeling die in 2020 verder vorm wordt gegeven.

In 2019 is veel aandacht besteed aan het inrichten van een professioneler inkoop- en aanbestedingsbeleid. Naar verwachting leidt dit in 2020 onder meer tot aanbestedingen voor maai- en slootbeheer. Vooralsnog wordt een deel van deze werkzaamheden door de eigen organisatie uitgevoerd. Verspreid in de gemeente zijn een aantal bermen die ecologisch worden beheerd. We streven ernaar dit in stand te houden. Nieuw beleid moet uitwijzen wat voor de komende jaren de ambitie is en welke doelen we willen bereiken.

Er is geen volledig inzicht in het bomenbestand. Om invulling te kunnen geven aan de wettelijke zorgplicht is dat noodzakelijk, afhankelijk van financiële middelen willen we dit in 2020 hebben opgelost. Bomenbeleid, eventueel als onderdeel van een groenbeleidsplan, moet richting geven aan de wijze waarop we onze zorgplicht gaan invullen, en in algemene zin wat we met bomenbeleid willen bereiken.

Openbare verlichting

Areaal Openbare Verlichting

Het Hogeland heeft ongeveer 11670 lantaarnpalen en 12390 lampen in beheer.

Het beheer van de openbare verlichting wordt bepaald op basis van de landelijke normeringen en regelgeving. In het beheersysteem, MOON, zijn de beheergegevens inzichtelijk. MOON is 24 uur per dag en 7 dagen per week bereikbaar vanaf elke locatie. Inwoners kunnen via de website een storing direct melden. Hiervan wordt veel gebruik gemaakt. De monteur kan bij schade eenvoudig en efficiënt een schade of storing opzoeken. Alle openbare verlichting wordt op een uniforme en objectieve wijze geïnspecteerd. Om de twee jaar vindt een inspectie plaats. In 2020 zal er een nieuwe inspectie plaats vinden. Hiermee wordt de actuele situatie en kwaliteit van de openbare verlichting bepaald. Via het beheersysteem wordt de benodigde onderhoudsbehoefte vervolgens vertaald in een meerjaren uitvoeringsplan. Alle uitvoeringsplannen worden onderling afgestemd waarbij gedacht kan worden aan andere infrastructurele werkzaamheden, verkeersmaatregelen, uitbreidingsplannen, herstructureringsplannen e.d.

nb. de kabels voor de stroom naar de lantaarnpaal zijn in beheer en eigendom bij de netwerkbeheerder Enexis. Het netwerk is i.v.m. de energietransitie, de teruglevering via opwekking d.m.v. zon en wind, hiervoor nog niet toereikend. Storingen kunnen hierdoor optreden.

Gemeente Het Hogeland heeft bij de start van 2020 het beleid voor de openbare verlichting nog niet geharmoniseerd. De verwachting is dat eind 2020 nieuw beleid hiervoor gereed is. Dit betekent dat we ons vooralsnog baseren op bestaand beleid van de voormalige gemeenten. Op het gebied van de openbare verlichting wordt nauw samengewerkt met andere Groninger gemeenten en de provincie Groningen. Kennis wordt gedeeld en het beheer en onderhoud is aanbesteed. Er zijn voldoende overeenkomsten om daarmee vooreerst onze koers te bepalen.

2020 beleidsplan Openbare Verlichting

Om te kunnen voldoen aan de wettelijke zorgplicht en het besluit begroting en verantwoording provincies en gemeenten (BBV) moeten met betrekking tot het beheer en onderhoud van de openbare verlichting nog vele stappen worden gezet om de gegevens te inventariseren en uitgangspunten te bepalen. De

gegevens en uitgangspunten van het areaal zijn van belang voor het bepalen van het beleidskader, het opstellen van meerjaren/beheerplannen en het vertalen van de financiële consequenties. Tevens kunnen andere beleidskaders van ruimtelijke kwaliteit of klimaat, zoals donkerte, door een zorgvuldig gekozen openbare verlichting beter worden ondersteund. In 2020 zal een beleidsplan worden gemaakt voor het reguliere onderhoud, het achterstallig onderhoud en de financiële consequenties daarvan.

Speelvoorzieningen

Het beleid voor speelvoorzieningen van de voormalige gemeenten is ook in 2020 nog leidend. Dit leidt voorlopig tot verschillende werkwijzen in het beheer. We streven ernaar beleid en beheer uiterlijk in 2021 te hebben geharmoniseerd waarbij dan ook beter inzicht ontstaat in de benodigde middelen.

De prioriteit in het beheer ligt bij het voldoen aan de wettelijke zorgplicht. Speeltoestellen en speelplekken moeten voldoen aan het Attractiebesluit Speeltoestellen. Dit betreft vooral veiligheidsaspecten. Om de veiligheid te waarborgen worden speeltoestellen en speelplekken regelmatig geïnspecteerd en geconstateerde tekortkomingen verholpen. Op sommige locaties hebben inwoners een deel van het beheer op zich genomen.

Niet alleen nieuwe ontwikkelingen en vervanging, maar ook inwonersinitiatieven moeten voldoen aan het Attractiebesluit Speeltoestellen. Dit is reden om ook kritisch te zijn bij het ongevraagd plaatsen van toestellen op openbaar terrein door inwoners. Het aspect van aansprakelijkheid is zwaarwegend en meestal van doorslaggevende betekenis of het is toegestaan. Nieuw beleid moet daar keuzes in maken.

Een uitgangspunt voor nieuw beleid dat ook nu al toegepast wordt, is het betrekken van inwoners bij de inrichting van speelplekken. Dit is een uitgangspunt dat in algemene zin eerder als ambitie is uitgesproken. Initiatieven van inwoners moeten uiteindelijk ook beheerd worden. Het streven is om dat samen met inwoners te doen. Als dat niet kan wordt afgewogen of beheer mogelijk is met het beschikbare beheerbudget. Initiatieven kunnen we niet onbeperkt in beheer nemen.

In 2019 is veel aandacht besteed aan het inrichten van een professioneler inkoop- en aanbestedingsbeleid. Naar verwachting leidt dit onder meer tot aanbestedingen voor inspectie, reparaties en inrichten van speelplekken. Voor een deel voeren maatschappelijke organisaties onderhoud uit. Onderzocht moet worden hoe we daar in het aanbestedingstrajecten mee omgaan.

Water/ Civiele constructies

Areaal Civiele Constructies.

Het areaal civiele constructies omvat: bruggen, beweegbare bruggen, remming- & geleidewerken, fietstunnels, steigers, damwanden, beschoeiingen, kades en duikers.

Het Hogeland heeft ongeveer 265 bruggen, 134 duikers, 59 steigers, 60.871 m2 damwanden/beschoeiingen en 3.216 m2 kade, civiele constructies genoemd, in beheer. De vervangingswaarde is ca. 78 miljoen euro.

Het beheer van deze civiele constructies wordt bepaald op basis van de landelijke normeringen en regelgeving. Alle civiele constructies worden op een uniforme en objectieve wijze geïnspecteerd. Om de twee jaar vindt een inspectie plaats. In 2020 zal er een inspectie plaats vinden. Hiermee wordt de actuele situatie en kwaliteit bepaald. Via het beheersysteem wordt de benodigde onderhoudsbehoefte vervolgens vertaald in een meerjaren uitvoeringsplan. Alle uitvoeringsplannen worden onderling afgestemd waarbij gedacht kan worden aan andere infrastructurele werkzaamheden, verkeersmaatregelen, uitbreidingsplannen, herstructureringsplannen e.d.

Gemeente Het Hogeland heeft bij de start van 2020 het beleid voor de civiele constructies nog niet geharmoniseerd. De verwachting is dat eind 2020 nieuw beleid hiervoor gereed is. Dit betekent dat we ons vooralsnog baseren op bestaand beleid van de voormalige gemeenten. Er zijn voldoende overeenkomsten om daarmee vooreerst onze koers te bepalen.

2020 beleidsplan Civiele constructies

Om te kunnen voldoen aan de wettelijke zorgplicht en het besluit begroting en verantwoording provincies en gemeenten (BBV) moeten met betrekking tot het beheer en onderhoud nog vele stappen worden gezet om de gegevens te inventariseren en uitgangspunten te bepalen. Vooral de totale data van het areaal moet op orde worden gebracht. Dit gebeurt in het onderhoudsprogramma Obsurv ondersteund door specialistische beheerprogramma's. Dit zal de nodige tijd vergen. Met deze data kan vervolgens een nauwkeurige analyse gemaakt worden van de toestand van het areaal.

Deze analyse is noodzakelijk voor het bepalen van het beleidskader/beleidskeuzes, het opstellen van meerjaren/beheerplannen en het vertalen van de financiële consequenties. In 2020 zal een beleidsplan worden gemaakt voor het reguliere onderhoud, het achterstallig onderhoud en de financiële consequenties daarvan.

Gebouwen

Inleiding:

In 2018 hebben de vastgoedbeheerders van de voormalige gemeenten een werkplan en inventarisatie voor het inrichten van het vastgoed opgesteld voor gemeente Het Hogeland. Dit werkplan is de blauwdruk voor een professionele vastgoedafdeling.

Door het ontbreken van een heldere visie en rol, alsmede het ontbreken van een financiële onderbouwing is begin 2019 gestart met het up daten van het gezamenlijke vastgoed en wordt aan een plan van aanpak (vastgoedkader) gewerkt voor de komende jaren.

Wat willen we bereiken:

- Een strategische sturing op het complete gemeentelijke vastgoed
- Het vervullen van de eigenaars rol van het complete vastgoed
- De vastgoedinformatie, kosten en opbrengsten per object in beeld hebben/brengen om een effectieve inzet van middelen mogelijk te maken
- Uitgangspunt is een gezonde bedrijfsvoering, waarbij er vanuit een meerjarenperspectief en referentiekader van de exploitatie financieel gestuurd wordt op de portefeuille, waarbij transparantie rondom het vastgoed het uitgangspunt is

Plan van aanpak:

- Uitvoering inspecties en opstellen MJOP's gebouwen voormalige gemeente Bedum, de Marne als mede de gebouwen van Ability
- Samenvoegen alle gebouwen in één onderhoudsprogramma (Planon)
- Opstellen aanpak verduurzaming gemeentelijk vastgoed
- Opstellen vastgoedkader met stip op de horizon
- Uitvoering inrichting vastgoedinformatiesysteem en vastgoedadministratie
- Uitvoering onderhoudszaken opgenomen in de MJOP's
- Uitvoering herstel mogelijke aardbevingsschade aan/in diverse gebouwen
- Mede opstellen notitie (herziening) huisvestingsconcept gemeentelijke organisatie
- Inhoud geven aan versteviging of vervangende nieuwbouw van 22 schoolgebouwen

Stijging van de gemiddelde onderhoudskosten:

Vanwege diverse gekozen beleidsuitgangspunten binnen de voormalige gemeenten en ook bij Ability zijn de beschikbare onderhoudsbudgetten t.b.v. het vastgoed niet toereikend. Binnen de huidige begroting is voor het benodigde onderhoud aan het gemeentelijk vastgoed te weinig budget beschikbaar. Vanwege marktwerking zijn de afgelopen tijd de kosten voor onderhoudswerkzaamheden procentueel fors gestegen. Nu we de gebouwen opnieuw inspecteren en de MJOP's opnieuw op orde brengen dient rekening gehouden te worden met een forse verhoging van het totale onderhoudsbudget. Tegelijk hebben we te maken met een extra verduurzamingslag van de gebouwen.

Bezuinigingen:

Mogelijke bezuinigingen op het beheer- en onderhoud van het gemeentelijk vastgoed kunnen in beeld gebracht worden op het moment dat er meer inzicht is in de huidige beheers- en onderhoudskosten. Er kan dan een afweging gemaakt worden op welk niveau bepaalde gebouwen beheerd- en onderhouden worden en of we bepaalde gebouwen kunnen/willen afstoten. Door bepaalde onderhoudszaken te bundelen en aan te besteden kunnen op termijn kosten bespaard worden, althans dat is de indruk.

Eerste stip op de horizon:

- Voor het eind van 2019 is er van de gemeentelijke gebouwen en objecten een actuele MJOP
- Er is inzage in de financiële situatie van het vastgoed bij de voormalige gemeenten en Ability en de nieuwe situatie bij Het Hogeland
- Er ligt een vastgoedkader
- In 2020 zal het vastgoedbeheer en de portefeuille verder worden geprofessionaliseerd

Financiering

Inleiding

De Wet financiering decentrale overheden (Wet Fido) geeft een belangrijk, bindend kader voor een verantwoordelijke en professionele inrichting van de treasuryfunctie, alsmede voor het scheppen van voorwaarden om deze te kunnen uitvoeren. Op lokaal niveau is deze regelgeving vertaald in het door uw raad op 30 januari 2019 vastgestelde treasurystatuut. In dit statuut is de beleidsmatige infrastructuur van de treasuryfunctie vastgelegd in de vorm van uitgangspunten, doelstellingen, richtlijnen en limieten. Voorts is de gemeente wettelijk verplicht (op grond van artikel 13 van het BBV) jaarlijks een paragraaf betreffende de financiering op te nemen in zowel de begroting als de jaarrekening. Deze financieringsparagraaf is in samenhang met het treasurystatuut een belangrijk instrument voor het transparant maken en daarmee sturen, beheersen en controleren van de treasuryfunctie van de gemeente.

Doelstellingen van de treasuryfunctie

De gemeente Het Hogeland onderkent het belang van een verantwoord en adequaat beheer van haar financiële middelen. De treasuryfunctie van de gemeente Het Hogeland richt zich op:

- a. het verzekeren van duurzame toegang tot financiële markten tegen acceptabele condities;
- b. het beschermen van gemeentelijke vermogens- (en rente-)resultaten tegen ongewenste financiële risico's zoals renterisico, koersrisico, kredietrisico en liquiditeitsrisico;
- c. het minimaliseren van de interne verwerkingskosten en externe kosten bij het beheren van de geldstromen en financiële posities;
- d. het optimaliseren van de renteresultaten binnen de kaders van de Wet Fido respectievelijk de limieten en richtlijnen van het treasurystatuut.

Relatiebeheer

De gemeente Het Hogeland beoogt het realiseren van gunstige c.q. marktconforme condities voor af te nemen financiële diensten. De voorwaarden daarvoor zijn vastgelegd in het treasurystatuut.

Voor het reguliere betalingsverkeer hebben we een overeenkomst afgesloten met de NV Bank voor Nederlandse Gemeenten (BNG). In de overeenkomst is geregeld dat de bank een gedeelte van het kasbeheer verricht tegen gunstige rentetarieven. In de overeenkomst is een kredietlimiet bepaald. Tot deze limiet kan de gemeente tegen een gunstig rentepercentage daggeld opnemen of uitzetten. Minimaal één keer per jaar vindt met de BNG overleg plaats over de relevante terreinen met betrekking tot het betalingsverkeer.

Naast de BNG heeft de gemeente Het Hogeland nog rekeningen bij de Rabobank, ING en ABN AMRO voor onder meer het afstorten van leges.

Risicobeheer

Met betrekking tot risicobeheer gelden de volgende algemene uitgangspunten:

- De gemeente mag leningen of garanties uit hoofde van de "publieke taak" uitsluitend verstrekken aan door de Gemeenteraad goedgekeurde derde partijen, waarbij vooraf informatie wordt ingewonnen over de financiële positie en de kredietwaardigheid van de betreffende partij.
- De gemeente kan middelen uitzetten uit hoofde van de treasuryfunctie indien deze uitzettingen een prudent karakter hebben en niet zijn gericht op het genereren van inkomen door het lopen van overmatig risico. Het prudente karakter van deze uitzettingen wordt gewaarborgd middels de richtlijnen en limieten van het treasurystatuut.

Vanuit de doelstellingen van het treasurybeleid valt af te leiden dat risico's zijn te onderkennen ten aanzien van de rente, krediet en liquiditeit. De Wet Fido geeft een aantal verplichte elementen aan die

de genoemde risico's beperken of elimineren. Het doel van het treasurystatuut is o.a. deze risico's te beperken c.q. te beheersen. Een belangrijke eis uit de Wet Fido is dat de uitvoering van de treasuryfunctie uitsluitend de publieke taak dient en dat het beheer voorzichtig dient te zijn. De gemeente Het Hogeland heeft geen beleggingen die niet in het verlengde van de publieke taak liggen.

Renterisicobeheer

Voor wat betreft renterisicobeheer hanteren we de volgende uitgangspunten:

- De kasgeldlimiet wordt niet overschreden conform de Wet Fido.
- De renterisiconorm wordt niet overschreden conform de Wet Fido.
- Nieuwe leningen/uitzettingen worden afgestemd op de bestaande financiële positie en de liquiditeitsplanning;
- De rentetypische looptijd en het renteniveau van de betreffende lening/uitzetting wordt zo veel mogelijk afgestemd op de actuele rentestand en de rentevisie;
- De rentevisie van de gemeente wordt opgesteld op basis van de rentevisie van minimaal twee vooraanstaande financiële instellingen.

Kasgeldlimiet

De kasgeldlimiet is het maximumbedrag waarvoor de gemeente middelen mag aantrekken op de geldmarkt. De kortlopende middelen worden aangetrokken in de vorm van kasgeldleningen en kredietlimiet op de rekening-courant. De kasgeldlimiet is een instrument ter beperking van het renterisico. Bij overschrijding van de limiet dient op termijn voorzien te worden in vaste financiering.

Bij de berekening van de kasgeldlimiet wordt uitgegaan van het begrotingstotaal van de gemeente aan het begin van het dienstjaar en is voor de gemeenten de norm vastgesteld op 8,5%. Op een begrotingstotaal van ongeveer € 161.495.000 bedraagt de kasgeldlimiet voor 2020 € 13.727.000.

Renterisiconorm

Gemeenten moeten rapporteren over het renterisico dat zij over de vaste schuld lopen. Het renterisico op de vaste schuld is in de Wet Fido omschreven als: "de mate waarin het saldo van de rentelasten van een openbaar lichaam verandert door wijzigingen in het rentepercentage op leningen en uitzettingen met een oorspronkelijke rentetypische looptijd van een jaar of langer". Het renterisico op de vaste schuld dient te voldoen aan de renterisiconorm; deze norm is in een wettelijke uitvoeringsregeling uitgewerkt als een bedrag ter hoogte van 20% van de totale lasten van de begroting en tenminste € 2,5 miljoen. Met het stellen van deze normen stelt het Rijk een kader om gemeenten tot een zodanige opbouw van de leningenportefeuille te laten komen, dat het renterisico uit renteaanpassing en herfinanciering van leningen in voldoende mate wordt beperkt.

Berekening Renterisiconorm (bedragen x € 1.000)

		Begroting			
		2020	2021	2022	2023
1.	Renteherziening op vaste schuld	-			
2.	Aflossingen	11.793	16.558	7.908	9.433
3.	Renterisico (1 + 2)	11.793	16.558	7.908	9.433
4.	Totale lasten begroting	161.495	161.195	160.180	160.313
5.	Vastgesteld percentage	20%	20%	20%	20%
6.	Renterisiconorm (4 x 5)	32.299	32.239	32.036	32.063
7.	Ruimte (6 -/- 3)	20.506	15.681	24.128	22.630

De wettelijke vastgestelde renterisiconorm van 20% houdt in, dat de jaarlijkse verplichte aflossingen en de renteherzieningen niet meer mogen bedragen dan 20% van het begrotingstotaal. Op basis van bovenstaande tabel is zichtbaar dat we ruim binnen de wettelijke vastgestelde norm blijven.

Rentevisie

Een rentevisie is een toekomstverwachting over de renteontwikkeling, op basis waarvan een financierings- en beleggingsbeleid wordt gevoerd. Afhankelijk van de (interne of externe) ontwikkelingen zal de gemeente haar rentevisie actualiseren. De rentevisie kan daarbij gebaseerd worden op de rentevisie van enkele gezaghebbende financiële instellingen, zoals onze "huisbankier" de BNG.

De rente op de kapitaalmarkt (lang geld) schommelt medio 2019 rond de 0,5%. Voor de berekening van de toegerekende kapitaallasten hebben we in eerste instantie (conform vorig jaar) gecalculeerd met 2,5%. De berekende omslagrente bedraagt 1,5%; in 2020 vindt hiervoor (budgetneutraal) een correctie plaats.

Voor kort geld zijn we in de begroting 2020 uitgegaan van 2,5% voor *aan te trekken* kort geld (financieringstekort) en 0% *weg te zetten* kort geld (financieringsoverschot).

Renterisico op kasgeld

Voor het liquiditeitenbeheer heeft de gemeente lopende rekeningen bij de BNG en de Rabobank. De betalingen en ontvangsten lopen hoofdzakelijk via de BNG. Om een lagere EMU-schuld te bewerkstelligen voor de collectieve sector (Rijk en decentrale overheden) is per 1 januari 2014 het 'schatkistbankieren' verplicht gesteld voor decentrale overheden. Het aanhouden van middelen in de schatkist van het Rijk moet zorgen voor een lagere financieringsbehoefte van het Rijk.

Het schatkistbankieren houdt in dat 'overtollige' liquide middelen van decentrale overheden moeten worden aangehouden bij de schatkist van het Rijk. Aan het schatkistbankieren zijn regels en voorwaarden verbonden. Onder andere moeten liquide middelen boven een drempel van 0,75 % van het begrotingstotaal worden aangehouden bij de schatkist van het Rijk. Hierbij geldt een minimum van € 250.000. Overtollige middelen moeten dagelijks worden overgeboekt naar de schatkist. Over de middelen die aangehouden worden bij de schatkist wordt een daggeldrente vergoed tegen het zogenaamde eoniatarief. Deze is momenteel (eind september 2019) negatief, maar voor de rekening-courant voor het schatkistbankieren wordt geen negatieve rente gehanteerd, dus het rentepercentage is 0,00%. Tevens wordt er een kas bijgehouden. Kastransacties worden tot een minimum beperkt. Ook de omvang van de kas is minimaal.

Kredietrisicobeheer

Bij het uitzetten van middelen uit hoofde van treasury gelden de volgende uitgangspunten:

- Uitzettingen vinden uitsluitend plaats bij:
  - Nederlandse overheden en andere publiekrechtelijke lichamen voor wiens waardepapier een solvabiliteitsratio van 0% geldt.
- Bij het verstrekken van leningen of garantstelling uit hoofde van de publieke taak worden zoveel mogelijk zekerheden of garanties geëist.
- Er wordt geen gebruik gemaakt van derivaten.

Liquiditeitsrisico's

Onder liquiditeitsrisico wordt verstaan het risico dat ontstaat, indien door wijzigingen in de liquiditeitenplanning en meerjaren investeringsplanning de financiële resultaten kunnen afwijken van de verwachtingen. Vooralsnog is er sprake van een evenwichtige spreiding over het gehele jaar. Ook de uitvoering van het investeringsplan speelt een belangrijke rol. Hiervoor is het noodzakelijk om op het juiste moment de financieringsmiddelen beschikbaar te hebben.

De gemeente beperkt haar interne liquiditeitsrisico's door haar treasuryactiviteiten te baseren op een recente liquiditeitenprognose.

Koersrisicobeheer

De gemeente beperkt de koersrisico's op uitzettingen uit hoofde van treasury, door daarbij uitsluitend producten te hanteren die conform de Wet Fido zijn toegestaan. Tevens beperkt de gemeente de koersrisico's door de looptijd van de uitzettingen af te stemmen op de liquiditeitenplanning.

Valutarisico's

Deze risico's hebben betrekking op de kans dat de financiële activa van de organisatie in waarde verminderen door negatieve koersontwikkelingen op de valutamarkt. Valutarisico's worden in de gemeente uitgesloten door uitsluitend leningen te verstrekken, aan te gaan of te garanderen in de euro.

Geldstromenbeheer

Teneinde de kosten van het geldstromenbeheer te minimaliseren wordt het liquiditeitsgebruik beperkt door de geldstromen op gemeenteniveau op elkaar en de liquiditeitenplanning af te stemmen. Hierbij wordt erop toegezien dat de liquiditeitspositie voldoende is om te garanderen dat de verplichtingen tijdig kunnen worden nagekomen. Ook worden de kosten beperkt door het betalingsverkeer zoveel mogelijk elektronisch uit te laten voeren door één bank.

Financiering

Bij het aantrekken van financieringen voor een periode van één jaar en langer gelden de volgende uitgangspunten:

- financieringen worden enkel aangetrokken ten behoeve van de uitoefening van de publieke taak;
- financiering met externe financieringsmiddelen wordt zoveel mogelijk beperkt door primair de beschikbare interne financieringsmiddelen (reserves en voorzieningen) te gebruiken om het renteresultaat te optimaliseren;
- toegestane instrumenten bij het aantrekken van financieringen zijn onderhandse leningen;
- geld wordt uitsluitend aangetrokken op basis van een recente liquiditeitsprognose en een actuele rentevisie.

Mutaties in leningenportefeuille (bedragen x € 1.000)

	bedrag
Stand per 1 januari 2020	141.596
Nieuwe leningen	-
Reguliere aflossingen	11.793
Vervroegde aflossingen	-
Stand per 31 december 2020	129.803

Rentetoerekening

In het wijzigingsbesluit Besluit begroting en verantwoording (BBV) is opgenomen dat de rentekosten aan de desbetreffende taakvelden **moet** worden toegerekend met behulp van een (rente)omslag. Met andere woorden, rente die direct verband houdt met een taakveld betreft de (omslag)rente die moet worden toegerekend aan investeringen binnen dat taakveld.

In de begroting 2020 hebben we geen bespaarde rente berekend. Het berekenen van een rentevergoeding over het eigen vermogen (reserves) creëert een fictieve rentelast en leidt naar het oordeel van de commissie BBV tot het (onnodig) opblazen van de programmalasten en gaat daarmee ten koste van de eenvoud en transparantie. Derhalve adviseert de Commissie BBV vanwege het verlangde inzicht, de eenvoud en transparantie deze systematiek niet toe te passen.

Berekening renteomslag 2020

1. Financieringsoverschot/-tekort

boekwaarde investeringen 01-01-2020		184.255.594
eigen financieringsmiddelen 01-01-2020	43.447.894	
saldo nog niet afgeloste geldleningen 01-01-2020	<u>141.596.458</u>	
		<u>185.044.352</u>
tekort (+) / overschot (-) aan vaste financieringsmiddelen		-788.758

2. Rentelasten

rente van langlopende leningen (2020)		2.264.269
rente van financieringstekort	2,50% (0% bij overschot)	<u>-</u>
totaal te verdelen rente		2.264.269

3. Omslagpercentage

	<i>investeringen</i>	<i>rente</i>
boekwaarde investeringen	184.255.594	2.264.269
buiten de omslag:		
investeringen met vaste rente (zie specificatie)	12.558.192	391.003
investeringen voor de renteomslag	<u>171.697.402</u>	<u>1.873.266</u>
<i>omslagpercentage</i>		1,091%
Afgerond (met maximaal 0,5% omhoog)		1,50%

<i>Specificatie: Investerings met vaste rente</i>	<i>boekwaarde 1-1-2020</i>	<i>rente</i>
Leningen diversen	2.056.464	51.694
Leningen woningbouwcorporatie	4.403.398	186.850
Bouwgrondexploitatie	1.090.225	27.256
Diverse projecten met projectleningen/vaste rente	5.008.105	125.203
<i>totaal investeringen met vaste rente</i>	<u>12.558.192</u>	<u>391.003</u>

In onderstaand renteschema is inzichtelijk hoe omgegaan wordt met de rentekosten.

Renteschema

		Begroting 2020
a	Externe rentelasten over korte en lange financiering	
	1. Rente langlopende leningen	2.264.269
	2. Rente kortlopende geldleningen (<i>rente over financieringstekort of -overschot</i>)	-
b.	Externe rentebaten	-
	Saldo rentelasten en rentebaten	2.264.269
c.	1. Doorbelaste rente aan grondexploitatie	-27.256
	2. Doorbelaste rente aan projectfinanciering	-125.203
	Aan taakvelden toe te rekenen externe rente	-152.458
d.	1. Rente aan eigen vermogen	-
	2. Rente aan eigen voorzieningen	-
	Subtotaal	-
	Totaal aan taakvelden toe te rekenen rente	2.111.811
e.	Werkelijk aan taakvelden toe te rekenen rente (renteomslag)	
	- vast percentage	238.545
	- renteomslag	2.575.461
	Saldo werkelijk toe te rekenen rente	2.814.006
	Renteresultaat op Treasury	-702.195

Bedrijfsvoering

Concern

Personeel en organisatie

In 2019 is onze nieuwe gemeente gestart met een functieboek en een formatieplan dat voor alle gemeentelijke taken samen berekende dat er 534 fte nodig was. In dat plan zijn keuzes gemaakt ten aanzien van de gewenste kwaliteiten voor een gemeente van deze omvang, zoals de inrichting van een Gegevenshuis, het Klant Contact Centrum en de Newsroom, de aanstelling van strategische adviseurs, concerncontroller, businesscontrollers en, directiesecretaris. Maar ook zijn keuzes gemaakt ten aanzien van de inrichting van de organisatie in teams, de inrichting van onze dienstverlening en de openstelling van onze balies.

In dit eerste jaar van de nieuwe gemeente hebben we deze formatie zo voorzichtig mogelijk of door middel van externe inhuur ingevuld, zodat we eerst op basis van de opgedane ervaring definitieve keuzes zouden maken. Deze inhuur, waarvoor door uw raad in de Kadernota extra geld beschikbaar is gesteld, was fors door het hoge aantal vacatures en omdat in het sociaal domein voorzichtigheidshalve is gestart met een flexibele schil van om en nabij 30 fte.

Overigens was vanaf de start duidelijk dat 534 fte voor deze nieuwe gemeente niet structureel te dragen zou zijn. Op basis van de begrotingen van de vijf oorspronkelijke organisaties is een personeelsbegroting gedefinieerd die in eerste instantie niet ruimer kon zijn dan ongeveer 32.2 miljoen. Dat bedrag is de optelsom van de op dat moment bekende vaste formatie (440 fte), een door het bestuur van de voormalige GR Ability opgelegde personele taakstelling (10 fte), de apart begrote structurele formatie bij het sociaal domein (30 fte) en de flexibele schil. Aanvullend is in 2019 tijdelijk nog extra inzet georganiseerd ten behoeve van de taken die voortvloeiden uit de herindeling (harmonisatie, ICT-migratie e.d.), zodat de totale uitgaven aan structureel en incidenteel personeel in 2019 naar verwachting hoger zullen uitkomen, met een gedeeltelijke dekking uit het herindelingsbudget.

In het convenant tussen de BMW E - gemeenten en de vier Westerkwartiergemeenten is voor de herindeling vastgelegd dat voor de overdracht van het gebied Middag – Humsterland geen formatie wordt overgedragen, gerelateerd aan de in Het Hogeland wegvallende taken. Afgezet tegen het aandeel grondgebied dat is overgedragen zou dit, afgezet tegen de formatie van de latende gemeente, in totaal gaan om ongeveer 10 fte.

Door de organisatie heen loopt nog het programma gaswinning. Deels wordt dit programma gevoed door medewerkers uit de staande organisatie en deels is op dit programma geworven en worden medewerkers aangetrokken voor bepaalde tijd of op projectbasis.

In de eerste 9 maanden na de herindeling is op basis van ervaring en gegeven onze financiële situatie nadrukkelijk gekeken naar onze formatie. Deze is op dit moment, inclusief generatiepact en vacatures ongeveer 500 fte. De recente Cao buiten beschouwing latend komt deze formatie overeen met een loonsom van 35.0 miljoen. Afgezet tegen de loonsom bij de start van Het Hogeland van 32.2 miljoen hebben wij besloten de voor 2020 becijferde loonsom, naast de reeds opgenomen taakstelling van 0.9 miljoen tot en met 2023 met 2.1 miljoen verder te verlagen. Daarmee moet in 2023 de loonsom, geschoond van cao-invloeden, teruggebracht zijn naar het niveau bij de start van de herindeling. Wij zien hiertoe op korte termijn mogelijkheden door op dit moment nog eens naar de beschikbare vacatureruimte te kijken. Op middellange termijn zien we kansen tot verdere verlaging vanwege natuurlijk verloop en ten slotte verwachten we ons personeel en organisatie verder te ontwikkelen en steeds efficiënter in te richten. Ten slotte denken we de komende jaren de opgaven in het kader van het Interbestuurlijk Programma (IBP) deels binnen de bestaande formatie te kunnen oppakken.

Desondanks zal de opgelegde taakstelling aan onze organisatie ook gevolgen hebben voor onze ambities en zullen we soms ook concessies moeten doen aan de kwaliteit van onze dienstverlening.

Met de aanvullende taakstelling wordt in drie jaar tijd een voor 2020 becijferde stijging van de loonsom ten opzichte van de kadernota 2019, in lijn met de eerdere toezegging aan uw raad, teruggebracht naar de in de begroting 2019 opgenomen loonsom van 32.2 miljoen. Dit betekent wel dat, rekening houdend met de fasering in de taakstelling, een incidentele “overschrijding” wordt toegestaan om in de bedrijfsvoering verantwoord op deze taakstelling te kunnen sturen.

Schematisch levert dit het volgende beeld op (in miljoen euro):

	2020	2021	2022	2023
Loonsom (excl. Cao)	35,0	35,0	35,0	35,0
Taakstelling (nieuw)	-1,0	-1,5	-2,1	-2,1
Taakstelling (oud)		-0,3	-0,6	-0,9
Structurele loonsom (excl. Cao)	34,0	33,2	32,3	32,0
Flexibele schil	-1,0	-1,0	-1,0	-1,0
Correctie:				
- Burgerzaken	0,165	0,165	0,165	0,165
- Leges VTH	0,3	0,3	0,3	0,3
- IBP	0,3	0,6	0,9	0,9
Loonsom na taakstelling	33,8	33,3	32,6	32,2

Na het realiseren van de taakstelling is de loonsom in 2023 op het niveau bij de start van het Hogeland. Nadrukkelijk blijft de verhoging op grond van de Cao buiten beschouwing omdat deze grosso modo gecompenseerd wordt in de algemene uitkering van het Gemeentefonds.

Zoals al aangegeven is in de totale loonsom van € 35,0 miljoen begrepen de inzet van medewerkers op het gasdossier. De hiervoor ontvangen lumpsum is nu structureel opgenomen in onze begroting. De verwachting is dat deze lumpsum zeker tot en met 2023 beschikbaar is, maar dat betekent ook dat we daarna een zeker risico lopen als deze lumpsum wegvalt. Mede daarom trekken we nieuwe medewerkers ten behoeve van dat dossier voor bepaalde tijd aan. In de begroting is geen formatie begroot voor de inzet op projecten in het kader van het NPG. Hier gaat het om additioneel geld waarvoor per opgave wordt beschouwd of we deze met eigen medewerkers of met tijdelijke medewerkers invullen.

Er is ook een aantal activiteiten gekoppeld aan het Interbestuurlijke Programma (IBP), zoals onze inspanningen op het gebied van de energietransitie en de Omgevingswet. Binnen de bestaande formatie, met inbegrip van de nog in te vullen vacatureruimte, pakken wij deze opgave op. Inzet van de helft van het IBP-budget in de achtereenvolgende jaren als bijdrage aan de taakstelling achten wij daarom verantwoord.

Onderdeel van onze structurele loonsom is raming van 1 miljoen euro voor structurele inhuur. Deze is nodig om flexibel in te kunnen spelen op externe ontwikkelingen zoals variatie in klantdruk en seizoensinvloeden. Deze flexibiliteit hebben we nodig bij het Klantcontactcentrum, bij Inkoop en bij Beheer en Onderhoud. Voor VTH wordt een flexibele schil aangehouden om adequaat in te kunnen

spelen op ontwikkelingen in de markt. De kosten daarvan worden gedekt uit de structurele meeropbrengst bouwleges en als die zou afnemen, neemt de structurele inhuur in gelijke mate af. Voor Burgerzaken is een flexibele schil nodig om de huidige openingstijden in de vier (voormalige) gemeentehuizen te kunnen garanderen.

Gespecificeerd leidt dit tot het volgende overzicht van de flexibele schil:

- KCC	€ 120.000
- Inkoop	€ 150.000
- Burgerzaken	€ 165.000
- B&O	€ 275.000
- VTH	<u>€ 300.000</u>
<i>Totaal</i>	<i>€ 1.010.000</i>

De ervaring leert nu dat voor Burgerzaken extra kosten moesten worden gemaakt om de flexibele inzet mogelijk te maken en kiezen er daarom voor om de taakstelling op de formatie daartoe met 165.000 te verminderen in afwachting van de uitwerking van de Bestuursopdracht Dienstverlening.

Niet in het overzicht, maar wel hier te vermelden, is dat er in de Kadernota reeds bedragen zijn voorzien om de vervanging bij ziekte, zwangerschapsverlof en ouderschapsverlof te kunnen financieren. Voor 2020 is dat 1 miljoen en dat bedrag daalt in 2021 naar 464.000 euro structureel. Vanuit goed werkgeverschap is onze inzet natuurlijk gericht op een zo laag mogelijk ziekteverzuim, maar ziekte is niet altijd werk gerelateerd en laat zich overigens moeilijk voorspellen. Daarbij vangt de organisatie kortdurende ziekteverzuim zoveel mogelijk op binnen de teams. De komende jaren zal duidelijk worden wat een passende raming is voor het ziektevervangingsbudget.

We varen met de huidige bezetting en met deze taakstelling scherp aan de wind. Snellere terugdringing van de formatie zien wij op dit moment als risicovol in deze fase van de organisatie waarin processen zich nog moeten zetten en beleid verder moet worden geharmoniseerd en geïmplementeerd. We willen ook de bedrijfsvoering niet verder onder druk zetten. Deze taakstelling vraagt de komende periode om een strategie op de personele planning in combinatie met sturing op efficiency. Met een bestuursopdracht voor centralisatie van Beheer en onderhoud, een bestuursopdracht voor het verbeteren van onze dienstverlening en een bestuursopdracht voor het ontwikkelen van een strategische visie op de gemeentelijke huisvesting wordt hierop reeds geanticipeerd.

Per 1 januari 2020 geldt de Wet normalisering rechtspositie ambtenaren, kortweg WNRA. Door de invoering van deze wet zijn wij als werkgever verplicht om bij "gedwongen" vertrek, waaronder begrepen de afloop van een contract voor bepaalde tijd en ontslag om bedrijfseconomische reden of wegens disfunctioneren, en zonder recht op na – wettelijke WW, de werknemer een transitievergoeding mee te geven. De hoogte van deze vergoeding wordt bepaald volgens een vaste formule en de hoogte is afhankelijk van het aantal dienstjaren. Vooralsnog is hiervoor geen bedrag in de begroting opgenomen. Omdat de gemeente eigen – risicodrager is voor werkloosheid worden kosten in het kader van de WW verhaald op de voormalige werkgever. Ook hiervoor is nu nog geen bedrag in de begroting opgenomen. Tot slot zijn we in het kader van de nieuwe Cao verplicht jaarlijks 21 euro per medewerker te vergoeden aan de vakbond. Op jaarbasis een verplichting van naar schatting € 11.000. De nieuwe Cao kent een looptijd tot 1 januari 2021. Op basis van de cao – afspraken en rekening houdend met verwachte premiestijgingen is een verwachte loonsom stijging begroot van € 1.650.000.

HRM

De aandachtspunten op het gebied van HRM zijn:

- doorontwikkelen E-HRMsysteem
- ontwikkelen HRM-visie
- het optimaliseren van de HRM-dienstverlening in de organisatie
- afronden van de implementatie van de WNRA (Wet Normalisering Rechtspositie Ambtenaren)

Doorontwikkelen E-HRM

De implementatie van het nieuwe E-HRM systeem loopt niet zo als verwacht en gehoopt. Het systeem is aangekocht via de zogenaamde best-value methodiek, wat betekent dat de leverancier het programma (Motion) de komende jaren zal doorontwikkelen. Dit gaat langzamer dan verwacht. Uiteindelijk is het de bedoeling dat er een geïntegreerd EHRM systeem ontstaat en management- en sturingsinformatie digitaal beschikbaar is om vorm te kunnen geven aan strategische personeelsplanning.

HRM-visie

In de eerste helft van 2020 wordt de besturingsvisie van Het Hogeland vertaald naar een HRM-visie. Deze visie moet naar de toekomst kadergevend zijn voor de vormgeving en bijstelling van HR-beleid en HR-regelingen. Goed en modern werkgeverschap is hierbij een belangrijk uitgangspunt. Vanuit deze visie zullen ook thema's als organisatieontwikkeling, integriteit, dienstverlening, leiderschap en talentontwikkeling verder vorm moeten krijgen.

Optimaliseren dienstverlening

Binnen het team HRM zal aandacht zijn voor optimalisering van de interne werkprocessen met het doel de dienstverlening kwalitatief verder te ontwikkelen. Accuraatheid, dienstbaarheid, professionaliteit en aandacht voor maatwerk en de menselijke maat vinden we als team belangrijke graadmeters. In 2020 staan een drie aanbestedingen op de kalender: 'Inhuur tot en met schaal 9', 'Arbo-dienstverlening', 'Opleidingen buitendienst'.

Wet Normalisering Rechtspositie Ambtenaren (WNRA)

Tot slot staan we aan de vooravond van de ingang van de Wet Normalisering Rechtspositie Ambtenaren. Deze wet regelt de gelijktrekking van de rechtspositie van de ambtenaren en werknemers. Het meeste werk voor de implementatie van de gevolgen van deze wetgeving voor medewerkers en het HRM-instrumentarium valt in 2019. In het eerste kwartaal van 2020 zal de implementatie worden afgerond.

Communicatie

Een gemeente dichtbij met ruimte voor de Hogelandsters

De gemeente Het Hogeland stelt in de dienstverlening de inwoner centraal. Dit heeft gevolgen voor de communicatie met inwoners. We willen ze zoveel mogelijk betrekken bij wat we doen en laten, maar doen dat wel zo programmatisch en integraal mogelijk. Onze communicatieactiviteiten rondom andere Omgevingsvisie en Lokaal Programma NPG bundelen we vanaf 2020 onder de vlag van Toekomst@HetHogeland. Met deze bundeling sluiten we aan op de belevingswereld van onze inwoners en overvragen we ze niet.

Wat willen we bereiken?		Wat gaan we daarvoor doen?
»	De inwoner centraal	<ul style="list-style-type: none"> • Ontwikkelen programma Inwoner Centraal • Ontwikkelen contentkalender 2020 • Communicatie en informatie op maat • Tijdige, volledige en juiste informatie • Intern: training en coaching van medewerkers in communicatief bewustzijn en vermogen

		<ul style="list-style-type: none"> Opzetten communicatieprogramma Toekomst@HetHogeland
»	Maximale participatie van inwoners waar dat gewenst en nodig is	<ul style="list-style-type: none"> Hogeland-handleiding voor participatietrajecten en inwonerinitiatieven Hogeland-handleiding communicatie rondom projecten.
»	Optimale verbinding medewerkers sociaal domein en cliënten op weg naar zelfredzaamheid van inwoners	<ul style="list-style-type: none"> Bekendheid vergroten van sociale teams Maatwerk in communicatie aan cliënten Intern: Coaching en advisering medewerkers in interactie met cliënten

Een zichtbare gemeente

De herindeling maakt het noodzakelijk dat extra aandacht moet worden gegeven aan zowel de zichtbaarheid van het college als de bekendheid met de gemeentelijke teams. De informatie en communicatie moet passend en eigentijds zijn, waarbij we steeds meer gebruik zullen maken van beeld.

<i>Wat willen we bereiken?</i>		<i>Wat gaan we daarvoor doen?</i>
»	Transparantie rondom besluitvorming en activiteiten college	<ul style="list-style-type: none"> Wekelijks publiceren van besluitenlijsten via regionale media, zowel analoog als digitaal (inclusief social media)
»	Actuele en tijdige informatie rondom gemeentelijke dienstverlening en gemeentelijke activiteiten	<ul style="list-style-type: none"> Optimale inzet van analoge en digitale media via de Newsroom Het Hogeland Planmatige communicatie rondom (participatie)projecten, gebaseerd op Inwoner Centraal
»	Bewaking identiteit gemeente als innovatieve en flexibele partner en werkgever	<ul style="list-style-type: none"> Planmatige arbeidsmarktcommunicatie die bijdraagt aan de beeldvorming van een aantrekkelijke werkgever Opzetten van een Hogelandse beeldbank met promotionele fotografie Stimuleren beeldcommunicatie en digitalisering

Een impuls aan cultuur, toerisme en economie

Cultuur, toerisme en economie zijn belangrijke pijlers in het collegeprogramma. Samenwerking met stakeholders staat daarbij centraal. Het uiteindelijke doel: de verbeelding van Het Hogeland als toeristische en economische trekker. Daarbij speelt communicatie en marketing natuurlijk ook een rol.

<i>Wat willen we bereiken?</i>		<i>Wat gaan we daarvoor doen?</i>
»	Hogeland in beeld als toeristisch aantrekkelijk gebied	<ul style="list-style-type: none"> Bijdrage aan de promotie van ons cultureel erfgoed in samenwerking met stakeholders Bijdrage in communicatie en marketing aan de trots van onze inwoners op het gebied.
»	Realisatie economische agenda	<ul style="list-style-type: none"> Bijdragen aan de promotie van onze gemeente als vestigingsgebied in samenwerking met stakeholders

Informatisering en automatisering

In alle onderdelen van de gemeente vinden processen plaats waarin informatie een centrale rol speelt. Van operationeel tot strategisch, op alle niveaus binnen de gemeente is informatie- in alle vormen, digitaal, op papier of als gesproken woord- een essentieel onderdeel van de uitvoering van gemeentelijke taken. Door met een I&A visie, en onder architectuur te gaan werken, is er een heldere richting ontstaan voor de komende jaren, die stabiel voortbouwen mogelijk maakt. Door het samenvoegen van alle begrotingen op I&A gebied en het formuleren van de grote opgaven voor de komende jaren, ontstaat een transparant beeld over de I&A kosten binnen Het Hogeland.

Operationele ICT uitwijklocatie

Gemeente Het Hogeland verhuist in 2019 nog de server-infrastructuur van de serverruimte in Leens naar het TCN Datahotel in Groningen. De verhuizing naar een tier 3 gecertificeerd datacenter biedt veel voordelen voor de beschikbaarheid van de infrastructuur van gemeente Het Hogeland. In de afgelopen 10 jaar heeft het TCN Datahotel een uptime gerealiseerd van 99,9999%¹. De tweede stap in 2020 is om een uitwijklocatie in te richten die taken kan overnemen als de primaire ICT voorziening wegvalt op de hoofdlocatie.

Procesoptimalisatie Automatiseringsprocessen.

De processen binnen het servicedesk apparaat worden steeds verder verfijnd en doorontwikkeld, wat de doorstroming van service calls van gebruikers ten goede brengt. Denk hierbij aan het proces van autorisatiemanagement en changemanagement

Informatiemanagement

Omgevingswet Operationeel.

Per 01-01-2021 is de gemeente verplicht te voldoen aan de Omgevingswet. Hiervoor dient in 2020 een operationele keten vanuit een nieuwe landelijk omgevingsloket naar een gemeentelijke applicatie te worden gebouwd.

Vervangen software en hardware middels aanbestedingsprocessen.

In de loop van 2020 zijn er op diverse vlakken binnen I&A vervangingen op het gebied van software en hardware noodzakelijk. Deze trajecten zijn vaak zo omvangrijk dat ze inkooptechnisch tot aanbestedingsprocedures leiden. De VNG begeleidt en organiseert een aantal landelijke aanbesteding waar wij als gemeente op aanhaken, die juist op dit vlak opereren.

Verbeteren continuïteit bij crisis.

Om de continuïteit bij forse incidenten te waarborgen, zeker op het gebied van informatievoorziening, is het van belang een business continuity plan op te stellen waarin wordt nagedacht over beperking van risico's en inrichten van een crisisorganisatie,

Verbeteren Infrastructuur op Landelijk Netwerk.

Het nationaal Gemeentelijk Netwerk, GemNet, gaat op de schop. De VNG heeft een nieuw netwerkconcept uitgewerkt en opgeleverd, genaamd GGI. Dit nieuwe landelijke netwerk voldoet weer aan de eisen en wensen van deze tijd en is sinds 2019 operationeel, waardoor gemeenten kunnen aansluiten op GGI en de diensten via Gemnet uit te faseren en te migreren naar GGI.

Vertalen Strategisch Informatiebeleid naar producten.

Het vastgesteld strategisch informatiebeleid zal leiden tot een uitwerking in beleidsdocumenten van een aantal onderdelen, zoals Cloud beleid, Functioneel beheer beleid, etc.

---

¹ <http://www.tcndatahotels.com/nl/data-centers/facts>

Informatiearchitectuur verbeteren.

GEMMA staat voor de GEMEentelijke Model Architectuur. Dit is de landelijke referentiearchitectuur voor gemeenten. GEMMA helpt gemeenten om (ICT-)ontwikkelingen in samenhang aan te sturen. Ontwikkelen, bouwen, aanschaffen en implementeren onder architectuur zorgt ervoor dat de oplossingen onderling goed samenwerken. Ook ontstaat er een overzicht dat bestuur en management helpt alle ontwikkelingen in samenhang aan te sturen. Met GEMMA, de Gemeentelijke Model Architectuur, krijgen we inzicht in en grip op de informatievoorziening.

Gegevenshuis

De gemeente is als bronhouder en afnemer van basisregistraties verplicht om het beheer en gebruik van basisregistratiegegevens goed te organiseren. Daarnaast heeft de gemeente Het Hogeland de ambitie om steeds meer datagedreven te gaan werken. Hierbij is het streven dat, bij het nemen van beslissingen, er vertrouwd moet kunnen worden op de juistheid, volledigheid en actualiteit van informatie. Twijfel aan de juistheid van informatie of de wijze waarop de data is samengesteld, brengt twijfel over de te nemen beslissing. In het licht van de wettelijke verplichtingen en de eigen ambitie van de gemeente is het team Gegevenshuis opgericht. Dit team heeft richt zich op de volgende kerntaken:

- Beheer van basisregistraties
- Beheer van geografische informatie (GEO/GIS)
- Gegevensdistributie
- Kwaliteitstoetsing
- Ontsluiting (GIS)gegevens/informatieverstrekking/data analyse
- Advisering gegevensgebruik

Binnen het I&A domein is het Gegevenshuis en de bijbehorende kerntaken een nieuw specialisme. De taken werden in de latende gemeenten gedaan door diverse afdelingen. In de gemeente Het Hogeland zijn deze taken gecentraliseerd om de kwaliteit en de beschikbaarheid van deze gegevens -ten behoeve van andere teams en externe afnemers- te verbeteren. Voor 2020 zal de focus liggen om de basis gegevenshuishouding op orde te krijgen en wel zodanig dat de overige organisatie-onderdelen en externe afnemers kunnen werken met gevalideerde gegevens.

Informatiebeheer

Het team informatiebeheer is verantwoordelijk voor het duurzaam bewaren, beheren en ontsluiten van (proces) informatie. Met procesinformatie wordt hier met name het bedrijfsarchief, zowel digitaal als analoog, bedoeld. In de dagelijkse praktijk betekent dit dat bij informatiebeheer het overgrote deel van de informatieprocessen wordt opgestart. Alle inkomende post en mail wordt door het team toegewezen aan de juiste behandelaar en zo nodig voorzien van de juiste autorisaties en metadata. Grotendeels worden hiervoor zaken opgestart in het zaakstelsel Decos Join, maar daarnaast worden ook nog veel zaken op papier en met behulp van andere informatiesystemen afgehandeld, in beide gevallen bekommert het team zich om de volledigheid van deze dossiers. Bij het team worden zowel door collega's als door externen dossiers opgevraagd, ook lopen er diverse digitaliseringsprojecten, op dit moment worden alle bouwdoSSIERS van de voormalige gemeenten gescand met als doel deze voor collega's en inwoners digitaal beschikbaar te kunnen stellen. Het langdurig bewaren van archieven in de diverse archief ruimten en het opstellen van inventarissen van deze dossiers behoort ook tot het takenpakket van informatiebeheer.

Verdere implementatie digitaal - en zaakgericht werken in de organisatie

Voor wat betreft de verdere uitrol van het digitaal- en zaakgericht werken is er nog flink werk aan de winkel. Het zaakstelsel wordt nog te veel als 'iets van informatiebeheer' en te weinig als het primaire informatiesysteem binnen de organisatie gezien. Door meer vanuit dienstverlening de verdere uitrol in te steken en daarbij de gebruikers en proceseigenaren goed in positie te brengen zal dit beeld de komende periode gaan kantelen. Daarnaast lopen nog tal van 'primaire' processen buiten het zaakstelsel waarbij de (digitale) archivering niet geborgd is. Het koppelen van het zaakstelsel aan

deze processen als ook het toevoegen van extra functionaliteit waar nodig zorgt voor een sterkere positie van het zaakstelsel binnen het informatielandschap van de gemeente het Hogeland.

Analoge- en digitale archieven op orde

Voor wat betreft het digitaal - en analoog archiveren zijn er bij de diverse gemeenten de afgelopen jaren fikse achterstanden ontstaan. Sinds de herindeling zijn er diverse 'externen' ingevlogen om achterstanden weg te werken, deels is dit gelukt maar met name in Uithuizen zijn er nog behoorlijke achterstanden. De keuze is gemaakt om deze werkzaamheden binnen het eigen team te beleggen en de contracten met de externen te beëindigen. Doordat het 'thuis team' zich nu in Uithuizen heeft gevestigd wordt hier vanaf april structureel aan gewerkt. Ook de opbouw van het nieuwe archief van het Hogeland komt hierdoor goed van de grond. Wel kiezen we ervoor om de focus op het digitaal- en zaakgericht werken te leggen en voor de achterstanden meer tijd in te ruimen.

Verbeteren digitale dienstverlening aan interne en externe klant

Diverse bestanden zijn nog niet digitaal beschikbaar. Bouwdossiers worden op dit moment gescand opdat deze digitaal beschikbaar zullen zijn voor externe en interne klanten. Ook binnen het sociaal domein is er een behoefte om bepaalde dossiers te digitaliseren. Daarnaast ondersteunen we HRM bij de opbouw van een digitaal personeelsdossier in Motion. Naast (retro) scannen wordt ook nadrukkelijk gekeken welke processen voor vervanging in aanmerking kunnen komen opdat we afscheid kunnen gaan nemen van grote hoeveelheden analoog archief en volledig digitaal kunnen gaan werken. Open data en relevante historische foto's en informatie zullen we zoveel als mogelijk gaan delen via de Beeldbank en het Groninger Archiefnet. In de interactie met het KCC en het onlineteam zijn er ook diverse verbeterpunten waaraan gewerkt wordt, hieronder valt o.a. het opstellen van een e-mail protocol en het verbeteren van de interactie tussen het JKC en het zaakstelsel.

Juridische Zaken

Het team Juridische Zaken is verantwoordelijk voor de juridische advisering ter ondersteuning van bestuur en organisatie bij beleidsontwikkeling en beleidsuitvoering. Daarnaast voert dit team de regie op de inzet van extern juridische adviseurs. Ook draagt het team zorg voor het toetsen van de juridische kwaliteit van college- en raadsvoorstellen op een aantal algemene criteria.

Binnen het team wordt ook gewerkt aan de afhandeling van bezwaren, beroepszaken en klachten.

Belangrijke werkwijze daarbij is de inzet van de Informele aanpak: adequaat in contact treden met degene die bezwaar maakt om te kijken wat de achtergrond van het bezwaar is en of het bezwaar informeel kan worden opgelost. In de praktijk blijkt dit goed te werken tot tevredenheid van de betrokkenen.

Inkoop

Inkoop is de activiteit die zich richt op de inzet van externe partijen (voor werken, diensten of leveringen) om de doelstellingen van de eigen organisatie, in dit geval de gemeente Het Hogeland, te bereiken. De inkoopactiviteit dient te gebeuren volgens de geldende wet- en regelgeving (rechtmatigheid) en op basis van de meest voordelige verhouding van prijs en kwaliteit (doelmatig).

De mate waarin dit gebeurt, geeft de professionaliteit van de inkoopfunctie aan. Om de nieuwe organisatie in staat te stellen professioneel in te kopen, is het programma 'Het Hogeland verdient goed inkopen' in 2018 ontwikkeld en sinds februari 2019 in volle gang. Het centraal coördinerend inkoopteam (CCI) begeleidt dit programma. Het CCI wil de teams binnen de organisatie zo goed mogelijk in control laten komen op het gebied van inkoop en contractmanagement (lees: contractbeheer, contractmanagement en leveranciersmanagement).

In dat kader is het CCI een project gestart om inkoopaanvragen (aanbestedingstrajecten) met behulp van een vast inkoopstartformulier (Plan van Aanpak) gekoppeld aan het inkoopstelsel Negometrix te laten verlopen. Aanbestedingen en het navolgende contractmanagementproces worden zo op een

eenduidige manier uitgevoerd. Dit heeft tot doel dat er zicht en grip op gemaakte afspraken met leveranciers, kosten c.q. uitgaven, kwaliteit en mogelijke risico's.

Planning en Control

Voor planning en control is een apart team Planning & Control ingericht. Het kader voor hun werkzaamheden is opgenomen in de verplichte verordeningen (op basis van de gemeentewet):

- artikel 212: Financiële verordening;
- artikel 213: Controleverordening;
- artikel 213: Verordening onderzoeken doelmatigheid en doeltreffendheid.

Het team Planning en Control (P&C) is als adviserend en ondersteunend team in praktische zin een soort stafafdeling. Het team heeft immers geen directe verantwoordelijkheid in de uitvoering van de processen die zijn belegd in de lijn, anders dan de uitvoering van de P&C cyclus en de regie op de totstandkoming van de P&C documenten. Om op een goede wijze onafhankelijk te kunnen adviseren en controleren en rapporteren is dat van belang.

Het team voert de regie op de uitvoering van de P&C cyclus en is verantwoordelijk voor de totstandkoming van de P&C documenten. Daarnaast adviseert dit onderdeel in algemene zin over organisatiebrede P&C vraagstukken. Voortdurend wordt gewerkt aan een cyclus die raad, college en management in staat stelt om tijdig de juiste beslissingen te nemen.

Het team ondersteunt en adviseert de andere teams in de organisatie bij P&C en financieel gerelateerde werkzaamheden. Het advies richting de verschillende teams vindt plaats in samenhang met de Businesscontrollers.

Speciale medewerkers van het team op het gebied van Administratieve Organisatie (AO) en Interne Controle (IC) leveren een bijdrage aan het rechtmatig en doelmatig handelen van de organisatie en adviseren hierover vanuit een onafhankelijke positie. Verder ondersteunt AO/IC de organisatie bij het vastleggen van de processen.

De fiscaal medewerker van het team adviseert de organisatie bij fiscale vraagstukken en is tevens verantwoordelijk voor fiscale aangiften bij de belastingdienst (BTW en Vpb)

In control zijn

Zoals ook kort beschreven in het programma 'Bedrijfsvoering', is de belangrijkste uitdaging van het team P&C om samen met de organisatie *in control* te komen en te blijven. Om invulling te kunnen geven aan deze opgave, moet eerst duidelijk zijn wat we daar precies onder verstaan.

Wij sluiten aan bij het model waarin zogenaamde defensielijnen (lines of defense) worden onderscheiden. In de eerste lijn onderscheiden we de interne controles in de verschillende processen binnen de teams. Daaromheen adviseert business control over risico's en door te voeren verbeteringen. In de derde lijn onderscheiden we de interne controle die uitvoering geeft aan ons eigen controleplan. De laatste lijn wordt gevormd door de auditfunctie waarin ook het werk van de accountant valt.

Om vast te stellen dat je daadwerkelijk in control bent, kijken we naar de drie belangrijke doelstellingen voor de interne beheersing.

1. **Business Assurance:** Dit wil zeggen dat je zeker wilt weten dat de activiteiten die je voor je 'klanten' (burgers en interne klanten) uitvoert goed worden gedaan. Het gaat hier de beoordeling of je doet wat je met elkaar hebt afgesproken, maar ook om zaken als juistheid, tijdigheid en volledigheid van verwerkte gegevens. Om invulling te geven aan deze doelstelling, hebben we onze P&C cyclus vormgegeven met een verantwoording volgens de 3-W structuur.

2. **Risico Management:** Daarnaast wil je een goed beeld hebben van mogelijke gebeurtenissen waarvan je niet wilt dat deze daadwerkelijk plaatsvinden of waarvan je, als ze plaatsvinden, de impact wilt beperken. Daarom zijn wij momenteel bezig om risicomanagement verder vorm te geven en in te bedden in de organisatie. Dit doen wij met behulp van het softwarepakket van Naris, waarin middels 'de Monte Carlo' systematiek de kansen en impact van de verschillende risico's worden doorgerekend. Zodoende zijn wij in staat om een goede inschatting te maken van ons benodigd weerstandsvermogen. Dit is een voortdurend cyclisch proces. In de toekomst gaan we risicobeheersing breder vormgeven.
3. **Compliance:** Tot slot wil je er zeker van zijn dat je activiteiten, producten en afspraken passen binnen de geldende wet- en regelgeving en dat het gedrag van werknemers en representanten van de organisatie integer is en in lijn is met de doelstellingen van onze gemeente. Om er voor te zorgen dat deze doelstellingen worden behaald, zijn beheersingsmaatregelen nodig. Deze zijn er in vele verschillende vormen. Wij geven hier vorm en inhoud aan middels onze interne controle. Onlangs is het uitvoeringsplan AO/IC door ons college vastgesteld, waarin is vastgelegd op welke processen we welke controles uitvoeren. Op dit vlak ligt er ook een sterke link naar het risicomanagement. Uitkomsten van deze controles zijn input voor het risicomanagement en andersom.

Bovenstaande drie doelstellingen zijn de basis voor verschillende maatregelen en processen die zijn opgezet en nog steeds verder worden uitgewerkt:

- Notitie planning en control;
- P&C cyclus producten (begroting, voorjaarsnota, najaarsnota, jaarstukken)
- Budgethoudersregeling;
- Financiële verordening en regelingen;
- Controleverordening;
- Uitvoeringsplan AO/IC;
- Notitie inrichting AO/IC t.b.v. rechtmatigheidsverantwoording;
- Treasurystatuut;
- A3 plannen per team;
- etc.

Er zijn, zoals uit bovenstaande blijkt, verschillende stappen gezet en er zal nog veel volgen, aangezien Planning & Control een cyclisch proces is, waarin steeds weer wordt bijgesteld naar aanleiding van steeds veranderende omstandigheden.

Eén van deze wijzigingen is de verwachte rechtmatigheidsverklaring. Vanaf boekjaar 2021 worden het college van burgemeester en wethouders zelf verantwoordelijk voor het afgeven van een rechtmatigheidsverklaring. Dat gaat zeker gevolgen hebben voor het financieel beleid, de inrichting en de financiële verantwoording binnen de gemeente. De controleverklaring van de jaarrekening verschuift dan van de accountant naar de gemeente zelf, waarbij het college zich verantwoord.

Wij zullen nu reeds de eerste stappen moeten zetten naar een eigen rechtmatigheidsverantwoording. Denk hierbij bijvoorbeeld aan de vastlegging van verplichtingen in combinatie met contractbeheer. Het ministerie werkt aan een wetswijziging met betrekking tot de rechtmatigheid. Vanuit de VNG zullen er modellen beschikbaar komen met minimale vereisten. In de loop van 2020 zullen wij een voorbereidende notitie opstellen.

Financiële administratie

De afdeling Financiële Administratie kan gezien worden als een spil voor de uitvoering en het beheer van de gemeentelijke financiële administratie. We willen voldoen aan de landelijke norm onze facturen binnen 21 dagen te betalen. De verplichtingenadministratie is een goed middel om dit verder te ondersteunen. De ervaringen die in het voorgaande jaar zijn opgedaan worden gebruikt om de

verplichtingenadministratie in 2020 in meer organisatieonderdelen te implementeren. Daarbij willen we het papiergebruik terugdringen door de digitalisering verder door te voeren. Door heersende wet- en regelgeving is hiervoor soms verregaande afstemming met externe partijen nodig. Daarbij zullen we in 2020 de huidige processen en werkmethoden opnieuw beoordelen om verdere efficiency mogelijk te maken. Bij Belastingen willen we voldoen aan de wettelijke eis per 1/1/2021 op oppervlakte te waarderen.

Informatiebeveiliging

Toegankelijke en betrouwbare overheidsinformatie is essentieel voor gemeenten om hun processen uit te voeren. De gemeente Het Hogeland beschikt over een schat aan (zeer) vertrouwelijke informatie over zowel burgers als bedrijven en daarnaast is de gemeente verantwoordelijk voor een betrouwbare en continue dienstverlening. Onze inwoners vertrouwen erop dat de gemeente Het Hogeland hun vertrouwelijke gegevens afdoende beveiligt.

Met betrekking tot informatiebeveiliging streeft de gemeente ernaar om eind 2022 op volwassenheidsniveau 3 te opereren. De focus ligt op de informatiebeveiligingsprocessen van I&A, facilitair, vastgoed/duurzaamheid, HRM en bij teams die met gevoelige informatie of (bijzondere) persoonsgegevens werken. Dit betekent dat beheersmaatregelen zijn gedocumenteerd en op gestructureerde en geformaliseerde wijze worden uitgevoerd, waarbij de uitvoering is aantoonbaar. Om te komen tot volwassenheidsniveau 3 zijn doelen gesteld die voortkomen uit het normenkader de Baseline Informatiebeveiliging Overheid.

De focus in 2020 zal liggen op het verder implementeren van deze Baseline Informatiebeveiliging Overheid (BIO). Om te werken volgens de BIO, die per 01-01-2020 de Baseline Informatiebeveiliging Gemeenten vervangt, zal de gemeente Het Hogeland voldoen aan de verschillende wettelijke verplichtingen. Om dit te bereiken is een integrale aanpak noodzakelijk. De teams die hier een rol in spelen zijn: HRM, inkoop, informatisering, automatisering, vastgoed en duurzaamheid, facilitair, juridische zaken, financiën, P&C en de staf.

Verder wordt in algemene zin ingezet op het vergroten van de bewustwording van medewerkers, door het organiseren van een bewustwordingscampagne over informatieveiligheid in samenwerking met de Functionaris Gegevensbescherming.

Privacy

Inmiddels is de Algemene Verordening Gegevensbescherming (AVG) een bekende term binnen de gemeente. De organisatie is bekend met de maatregelen die de AVG voorschrijft, echter zijn deze maatregelen nog niet allemaal gerealiseerd. Gezien de omvang en de uitzonderlijke situatie die de gemeente de afgelopen tijd heeft doorgemaakt zou dit ook niet realistisch zijn. In 2020 dient de organisatie haar Register Verwerkingsactiviteiten op orde te hebben. Eerst dient de organisatie dan wel duidelijk haar processen in kaart te brengen. Daarnaast dienen er ook verantwoordelijken aangewezen te worden om deze processen te beheren.

Daarnaast heeft de Functionaris Gegevensbescherming (FG) op grond van de AVG een drietal taken. Te weten: toezicht houden, adviseren en informeren. Daarnaast worden ook nog operationele taken uitgevoerd. Deze dienen in 2020 zodanig afgebouwd te worden dat er meer tijd is voor de toezichthoudende taak.

Het vergroten van bewustwording onder de medewerkers is een onderdeel van de informerende taak en wordt in 2019 vormgegeven door het geven van op maat gemaakte workshops per team samen met de CISO. In 2020 dient hier in samenwerking met de CISO een vervolg op gegeven te worden. In het najaar van 2019 gaan CISO & FG hier een plan voor opstellen.

Facilitaire zaken

Door de herindeling maakt de gemeente Het Hogeland gebruik van veel verschillende leveranciers. Voor een goede beheersing en de uniformiteit van werken is het wenselijk dat het aantal leveranciers wordt teruggebracht. Tevens zorgt dit voor het terugdringen van het aantal facturen dat moet worden verwerkt.

In de periode tot 2022 heeft de gemeente meerdere inkooptrajecten/aanbestedingen af te ronden. Om deze aanbestedingen, vaak Europese procedures, te kunnen bemensen is in tijdelijkheid extra inkoopcapaciteit nodig conform de begroting 2020.

We willen zo goed mogelijk in control komen voor wat betreft de leveranciersafspraken. De functie en of rol van contractmanagement is nog niet belegd. Het team Facilitair zal samen met team Inkoop een pilot voorbereiden voor contractmanagement. Samen met team Inkoop wordt onderzocht op welke wijze contractmanagement op adequate wijze kan worden ingericht voor team Facilitair. Doelstelling is om dit vervolgens organisatie breed in te richten voor alle contracten.

Sinds januari wordt gewerkt met één Servicedesk waar men terecht kan voor alle vragen en meldingen over de facilitaire- en ICT dienstverlening. Alle klantcontacten komen binnen via één systeem, het Selfservice Portaal. Een brede Servicedesk voor een groot deel van de interne dienstverlening die in eerste instantie “unskilled” van start is gegaan. Dit wil zeggen dat meldingen vooral worden aangenomen, geregistreerd en doorgezet naar een behandelaar/specialist.

De organisatie moet op termijn een Risico-inventarisatie & -evaluatie (RI&E) opstellen en dit raakt de werkomgeving en werkplekken van de medewerkers. Wij verwachten dat de uitkomst van de RI&E zal zijn dat een groot aantal werkplekken moet worden vervangen, omdat de bureaus niet in hoogte zijn in te stellen.

KCC

Conform het Dienstverleningsconcept Het Hogeland is op 7 januari 2019 het Klantcontactcentrum (KCC) van start gegaan. Met de oprichting van dit KCC hebben we als gemeente Het Hogeland één ingang voor contact met inwoners, bedrijven en partners via de kanalen telefoon, website, WhatsApp, Facebook en Twitter.

Wij zijn bereikbaar op werkdagen van 9.00 uur tot 17.00 uur. Na openingstijden verzorgt Pricon de telefonische calamiteitenopvang. Dit maakt dat we 24 uur per dag, 7 dagen in de week telefonisch bereikbaar zijn.

We ontvangen wekelijks circa 1.600 tot 2.000 gesprekken waarvan we gemiddeld 90% kunnen aannemen. We streven ernaar om in 2020 95% van de gesprekken te kunnen aan te nemen. Ons service level is 80% van de gesprekken wordt binnen 40 seconden aangenomen. We leggen alle contacten vast waardoor we het klantdossier compleet houden en inzicht krijgen in waarover is gebeld en welke actie we hebben ondernomen.

Op dit moment zijn we in staat om tussen de 30%-40% van alle contacten in de 1e lijn af te handelen. We blijven voortdurend op zoek naar mogelijkheden om meer contacten in de eerste lijn af te handelen.

Eind van ons eerste jaar 2019 meten we ook hoe tevreden de beller is over het telefonische contact met het KCC. Deze nulmeting maakt duidelijk waar we staan en op welke onderdelen we kunnen/moeten verbeteren.

Het KCC werkt samen met team communicatie en team online in de newsroom. Daar verzorgen de collega's van het KCC de webcare: het beantwoorden van vragen en klachten via Facebook, Twitter en Whatsapp. Tot 1 juli 2019 zijn er 7.602 berichten binnengekomen. We hebben op 1.715 berichten actief gereageerd. Wij streven ernaar om op kantoordagen binnen 1 dag op Facebook en Twitter berichten te

reageren. Op Whatsapp reageren we binnen 2 uur. 90% van de berichten wordt binnen de gestelde termijn afgehandeld. Hierbij moet worden aangemerkt dat bij de berekening van het service level geen rekening wordt gehouden met kantoor tijden. We kunnen stellen dat we over het algemeen snel reageren via onze social media kanalen.

Dienstverlening doen we samen

Wij verwachten dat met het programma 'dienstverlening doen we samen' de houding van collega's over dienstverlening richting elkaar en richting onze inwoners, bedrijven en partners in positieve zin verandert waardoor we.

- meer oog hebben voor de werkelijke behoefte van onze inwoners;
- onze inwoners beter informeren doordat we kort en bondig schrijven, eenvoudig taalgebruik hanteren
- intern beter bereikbaar zijn en ervoor zorgen dat we voldoende continuïteit waarborgen bij afwezigheid.

Als we in staat zijn het bovenstaande te realiseren dan betekent dit voor het KCC dat de AHT (Average Handling Time) daalt doordat we collega's sneller kunnen bereiken en het telefoonaanbod afneemt doordat inwoners minder vragen hebben.

Online Team

Het Online Team is onderdeel van het KCC en draagt zorg voor een optimale online dienstverlening richting inwoners, bedrijven en partners van Het Hogeland. Het online team is verantwoordelijk voor beheer, onderhoud en ontwikkeling van techniek en content (structuur, tekst, formulieren) van:

- de websites van Het Hogeland (hethogeland.nl, raadhethogeland.nl)
- de intranetsite
- de afsprakenmodule Timeblockr
- vanaf 1 augustus 2019 ook voor Topdesk.

Bij het maken van content voor online hanteren we de digitale ontwerpprincipes uit het dienstverleningsconcept en de schrijfwijzer als belangrijke uitgangspunten. De ontwerpprincipes zijn:

- Focus op de gebruikers
- Meet, weet en verbeter
- Hou het eenvoudig
- Maak het gunstig
- Denk doelmatig

De schrijfwijzer stelt dat we actief, concreet en herkenbaar schrijven. We gebruiken eenvoudige zinnen en eenvoudig woordgebruik zodat iedereen begrijpt wat er staat. Graag helpen wij de organisatie de uitgangspunten van de schrijfwijzer ook toe te passen bij het opstellen van beleidsnotities, college- en raadsvoorstellen.

Digitale toegankelijkheid

We werken volgens de richtlijnen voor digitale toegankelijkheid (voor meer informatie zie www.digitotoegankelijk.nl). Ook voor 2020 is de verbetering van de toegankelijkheid van onze websites een belangrijk speerpunt. Door dit te doen zorgen we ervoor dat onze websites optimaal te gebruiken zijn door mensen die kampen met een visuele, auditieve, fysieke of cognitieve beperking. Dit betreft 1 tot 4 miljoen Nederlanders afhankelijk van de gehanteerde definitie. Hiermee dragen we bij aan digitale inclusie.

Om ervoor te zorgen dat we voldoen aan de eisen van toegankelijkheid is het belangrijk dat we collega's bewust maken van digitale toegankelijkheid en op welke manier zijn of haar werk hier aan bij kan dragen. Een belangrijk voorbeeld is dat opgestelde raadsstukken moeten voldoen aan een aantal specifieke criteria voordat ze als pdf online komen

We voeren met regelmaat onderzoeken uit om de gebruikerservaringen te meten en te verbeteren.

Het Online Team werkt nauw samen met alle teams binnen onze organisatie om ervoor te zorgen dat de content up-to-date blijft en we onze online dienstverlening verder ontwikkelen.

Klantreizen

In 2019 zijn we gestart met het doorlopen van klantreizen: aanvraag rij- en reisdocumenten, verhuizen en overlijden. Hiermee gaan we verder in 2020. Door met elkaar intern een klantreis te doorlopen, van begin tot eind, ervaren we direct hoe de inwoner alle facetten van de klantreis ervaart en welke punten we moeten verbeteren om ervoor te zorgen dat de klantreis beter verloopt. Per klantreis stellen we een verbeterplan op waarin heel concreet staat aangegeven welke quick wins we direct kunnen doorvoeren en welke andere maatregelen kunnen bijdragen aan een verbetering van de inwonertevredenheid (en daarmee bijdragen aan de leefbaarheid binnen Het Hogeland). De teams moeten zelf aan de slag met deze quick wins. Naast inzicht in het verbeterpotentieel per klantreis dragen de sessies bij aan een verbetering van de samenwerking tussen de verschillende teams en het besef bij collega's dat we het uiteindelijk allemaal voor de inwoners van Het Hogeland doen.

Verbonden partijen

Algemeen

In deze paragraaf wordt een overzicht gegeven van de samenwerkingsverbanden, waarin onze gemeente participeert en tevens een bepaalde bestuurlijke invloed kan uitoefenen. In het Besluit Begroting en Verantwoording (BBV) wordt hiervoor het begrip 'verbonden partijen' gebruikt. Het gaat dan om derde partijen waarin de gemeente een aanmerkelijk financieel en bestuurlijk belang heeft. Hieronder worden de deelnemingen verstaan van onze gemeente in gemeenschappelijke regelingen, samenwerkingsverbanden, vennootschappen, stichtingen en verenigingen.

Financieel belang

Er is sprake van een financieel belang als een aan een verbonden partij ter beschikking gesteld bedrag bij faillissement niet verhaald kan worden of als de gemeente aansprakelijk is wanneer de gemeente haar verplichtingen niet nakomt.

Bestuurlijk belang

Van een bestuurlijk belang is sprake wanneer de gemeente zeggenschap heeft in de rechtspersoon via het aandeelhouderschap en/of via het recht tot voordracht of benoeming van personen in de bestuursorganen van een rechtspersoon.

Overzicht Verbonden Partijen

De gemeente Het Hogeland heeft bestuurlijke en financiële belangen in onderstaande verbonden partijen. De lijst bestaat uit gemeenschappelijke regelingen die voldoen aan de definitie van verbonden partij, namelijk dat er sprake moet zijn van een bestuurlijk en financieel belang.

Naam	Veiligheidsregio Groningen (VRG)
Vestigingsplaats	Groningen
Rechtsvorm	Gemeenschappelijke regeling
Doelstelling en openbaar belang	De regeling stel zich ten doel om door regeling en bestuur en door een doelmatige organisatie en coördinatie via intergemeentelijke samenwerking uitvoering te geven aan de behartiging van de volgende belangen: - brandweezorg; - geneeskundige hulpverlening bij ongevallen en rampen; - rampenbestrijding en crisisbeheersing; - bevolkingszorg; - melding, alarmering en coördinatie ambulancezorg en brandweer.
Programma	1. Veiligheid
Deelnemende partijen	Alle gemeenten inde provincie Groningen.
Bestuurlijk belang	Gemeente Het Hogeland is vertegenwoordigd in het Algemeen Bestuur door de burgemeester.
Financieel belang	De kosten voor de Veiligheidsregio Groningen worden gedragen door de deelnemende gemeenten. De bijdrage voor 2020 voor Het Hogeland bedraagt € 3.904.785.
Eigen vermogen *	31-12-2018: € 7.055 31-12-2017: € 6.721
Vreemd vermogen *	31-12-2018: € 12.812 31-12-2017: € 12.205
Financieel resultaat *	2018: € 1.605 (V) 2017: € 2.290 (V)
Risico's	De vastgestelde bandbreedte van de ratio weerstandsvermogen ligt tussen de 1,0 en 1,4. De geïnventariseerde risico's met een kans 'Hoog' komen op een totaal bedrag van € 2.600.000. Het beschikbare weerstandsvermogen bedraagt € 2.805.000. Hiermee komt de ratio weerstandsvermogen uit op 1,08 en valt daarmee binnen de bandbreedte. Conclusie is dus dat de VRG voldoende vermogen heeft om de geïnventariseerde risico's af te dekken.
Ontwikkelingen	Op dit moment is een onderhoudsronde in uitvoering voor de verdeling van het gemeentefonds. De verdeelsleutel van de begroting van de VRG is gebaseerd op de verdeling in het gemeentefonds. Op het moment dat de verdeling van het gemeentefonds is geactualiseerd, zal ook de verdeelsleutel daarop worden aangepast. Voor individuele Groninger gemeenten kan/zal dit een financieel effect hebben.

* Bedragen x € 1.000

Naam	Publieke Gezondheid & Zorg (PG&Z)		
Vestigingsplaats	Groningen		
Rechtsvorm	Gemeenschappelijke regeling		
Doelstelling en openbaar belang	De regeling stelt zich ten doel om door regeling en bestuur en door een doelmatige organisatie en coördinatie via intergemeentelijke samenwerking uitvoering te geven aan de volgende belangen; - bescherming en bevordering van de gezondheid van de bevolking; - bevolkingszorg.		
Programma	5. Sociaal domein & Volksgezondheid		
Deelnemende partijen	Alle gemeenten in de provincie Groningen.		
Bestuurlijk belang	Gemeente Het Hogeland is vertegenwoordigd in het Algemeen Bestuur door een wethouder.		
Financieel belang	De kosten voor PG&Z worden gedragen door de deelnemende gemeenten. De bijdrage voor 2020 voor Het Hogeland bedraagt € 2.212.090.		
Eigen vermogen *	31-12-2018:	€	1.917
	31-12-2017:	€	2.852
Vreemd vermogen *	31-12-2018:	€	1.272
	31-12-2017:	€	1.940
Financieel resultaat *	2018:	€	936 (N)
	2017:	€	349 (V)
Risico's	In het geval van faillissement of liquidatie dragen de gemeenten gezamenlijk de aanwezige schulden en lasten. Daarnaast blijft de gemeente verantwoordelijk voor de taken op het gebied van publieke gezondheid en de jeugdzorg.		
Ontwikkelingen			

* Bedragen x € 1.000

Naam	Omgevingsdienst Groningen (ODG)		
Vestigingsplaats	Veendam		
Rechtsvorm	Gemeenschappelijke regeling		
Doelstelling en openbaar belang	De ODG verzorgt de uitvoering van vergunningverlening, toezicht en handhaving op het gebied van milieu, bouwen en wonen in opdracht van Groninger gemeenten en de provincie Groningen.		
Programma	6. Ruimtelijke ordening, Wonen en Duurzaamheid		
Deelnemende partijen	Alle gemeenten in de provincie Groningen en de provincie Groningen.		
Bestuurlijk belang	Gemeente Het Hogeland is vertegenwoordigd in het Algemeen Bestuur door de burgemeester.		
Financieel belang	De kosten voor de ODG worden gedragen door de deelnemende gemeenten. De bijdrage voor 2020 voor Het Hogeland bedraagt € 789.719.		
Eigen vermogen *	31-12-2018:	€	2.931
	31-12-2017:	€	1.738
Vreemd vermogen *	31-12-2018:	€	2.370
	31-12-2017:	€	3.952
Financieel resultaat *	2018:	€	1.065 (V)
	2017:	€	629 (N)
Risico's	In het geval van faillissement of liquidatie dragen de gemeenten gezamenlijk de aanwezige schulden en lasten. Daarnaast blijft de gemeente verantwoordelijk voor de uitvoering van de VTH-taken.		
Ontwikkelingen			

* Bedragen x € 1.000

Naam	Vuilverwerkingsbedrijf Noord-Groningen		
Vestigingsplaats	Usquert		
Rechtsvorm	Gemeenschappelijke regeling		
Doelstelling en openbaar belang	De gemeenschappelijke regeling behartigt de belangen van de deelnemende gemeenten op het gebied van het op een doelmatige en milieu hygiënische verantwoorde wijze verwijderen van afvalstoffen.		
Programma	6. Ruimtelijke ordening, Wonen en Duurzaamheid		
Deelnemende partijen	Gemeente Het Hogeland (vm De Marne, Winsum en Eemsum) en Loppersum		
Bestuurlijk belang	De gemeente Het Hogeland is vertegenwoordigd in het Algemeen Bestuur (raadslid en wethouder) en in het Dagelijks Bestuur (wethouder).		
Financieel belang	De kosten (exploitatietekort) voor Vuilverwerkingsbedrijf Noord-Groningen worden gedragen door de deelnemende gemeenten. De bijdrage van de gemeente Het Hogeland bedraagt: € 75.000		
Eigen vermogen *	31-12-2018:	€	3.362
	31-12-2017:	€	3.378
Vreemd vermogen *	31-12-2018:	€	46
	31-12-2017:	€	3.739
Financieel resultaat *	2018:	€	32 (V)
	2017:	€	1.135 (V)
Risico's	<p>Het uiteindelijke tekort wordt gedragen door de deelnemende gemeenten. In de gemeenschappelijke regeling is de verdeling van de baten en lasten van de deelnemende gemeenten geregeld.</p> <p>In het geval van faillissement of liquidatie dragen de gemeenten gezamenlijk de aanwezige schulden en kosten.</p>		
Ontwikkelingen			

* Bedragen x € 1.000

Naam	Afvalbeheer Regio Centraal Groningen (ARCG)		
Vestigingsplaats	Groningen		
Rechtsvorm	Gemeenschappelijke regeling		
Doelstelling en openbaar belang	Het samenwerkingsverband heeft tot doel de behartiging van de belangen van preventie en het op milieuhygiënisch verantwoorde wijze beheren van (afval)stoffen afkomstig van de gemeenten uit de regio, het bevorderen van overheidsinvloed op de sturing van afvalstoffen en het ketenbeheer, en mogelijk andere milieu- en reinigingstaken.		
Programma	6. Ruimtelijke ordening, Wonen en Duurzaamheid		
Deelnemende partijen	De gemeenten Het Hogeland (vm Bedum), Groningen, Haren, Grootegast, Leek, Marum, Ten Boer en Zuidhorn.		
Bestuurlijk belang	Gemeente Het Hogeland is vertegenwoordigd in het Algemeen Bestuur door een wethouder.		
Financieel belang	In de begroting 2020 is een bijdrage geraamd van € 644.000.		
Eigen vermogen *	31-12-2018:	€	1.019
	31-12-2017:	€	1.019
Vreemd vermogen *	31-12-2018:	€	3.694
	31-12-2017:	€	4.831
Financieel resultaat *	2018:	€	0 (V/N)
	2017:	€	0 (V/N)
Risico's	In het geval van faillissement of liquidatie dragen de gemeenten gezamenlijk de aanwezige schulden en kosten.		
Ontwikkelingen			

* Bedragen x € 1.000

Naam	GR voor het grensoverschrijdend Openbaar Lichaam Eems-Dollard Regio		
Vestigingsplaats	Leer (Duitsland)		
Rechtsvorm	Gemeenschappelijke regeling		
Doelstelling en openbaar belang	De GR heeft tot doel het bevorderen en realiseren van grensoverschrijdende samenwerking op regionaal en plaatselijk niveau. In het bijzonder alle maatregelen ter versterking en ontwikkeling van de betrekking tussen de gebieden aan beide zijden van de grens af te stemmen en passende oplossingen voor de op dit terrein optredende problemen te treffen.		
Programma	7. Burger en Bestuur		
Deelnemende partijen	Duitse en Nederlandse gemeenten, alsmede andere regionale overheden, Kamers van Koophandel in de Eems Dollard Regio.		
Bestuurlijk belang			
Financieel belang			
Eigen vermogen *	31-12-2018:	€	nb
	31-12-2017:	€	nb
Vreemd vermogen *	31-12-2018:	€	nb
	31-12-2017:	€	nb
Financieel resultaat *	2018:	€	nb (V/N)
	2017:	€	nb (V/N)
Risico's	Geen		
Ontwikkelingen			

* Bedragen x € 1.000

Naam	GR Havenschap Delfzijl/Eemshaven (Groningen Seaports)		
Vestigingsplaats	Delfzijl		
Rechtsvorm	Gemeenschappelijke regeling		
Doelstelling en openbaar belang	Verantwoord, integer en duurzaam de economische activiteiten - en dus de werkgelegenheid - te stimuleren in de havens, industrieterreinen en andere logistieke knooppunten die Groningen Seaports beheert of waar het de regie voert.		
Programma	2. Bereikbaarheid		
Deelnemende partijen	Raden, staten en colleges van de provincie Groningen, de gemeente Delfzijl en de gemeente Het Hogeland.		
Bestuurlijk belang	Gemeente Het Hogeland is vertegenwoordigd in het Bestuur door twee wethouders en twee raadsleden.		
Financieel belang			
Eigen vermogen *	31-12-2018:	€	220
	31-12-2017:	€	220
Vreemd vermogen *	31-12-2018:	€	3
	31-12-2017:	€	3
Financieel resultaat *	2018:	€	0 (V/N)
	2017:	€	0 (V/N)
Risico's	De GR staat borg voor de financiering van GSP NV. Behoudens publieke taken (havenmeester) vinden alle (financiële) activiteiten plaats in de NV.		
Ontwikkelingen	Het eigen vermogen van de NV GSP wordt toereikend geacht om de risico's op te kunnen vangen.		

* Bedragen x € 1.000

Naam	GR Volkskredietbank voor Noord-Oost Groningen
Vestigingsplaats	Appingedam
Rechtsvorm	Gemeenschappelijke regeling
Doelstelling en openbaar belang	De bank is een kredietbank als bedoeld in de Wet op het Consumentenkrediet en heeft geen winstoogmerk. De regeling wordt getroffen ten bate van een zo doelmatig mogelijke uitvoering van de volgende belangen: a. het verlenen van hulp om te komen tot een financieel stabiele situatie bij burgers die in financiële moeilijkheden verkeren of dreigen te raken; b. het op zakelijk en sociaal verantwoorde wijze voorzien in de behoefte aan sociale kredieten; c. het voorkomen van maatschappelijke minder gewenste vormen van financiële dienstverlening.
Programma	5. Sociaal Domein en volksgezondheid
Deelnemende partijen	Gemeente Appingedam, Bellingwedde, Delfzijl, Het Hogeland, Loppersum, Oldambt, Pekela en Veendam.
Bestuurlijk belang	Gemeente Het Hogeland is vertegenwoordigd in het Algemeen Bestuur door een wethouder.
Financieel belang	In de begroting 2020 is een bijdrage geraamd van € 282.000.
Eigen vermogen *	31-12-2018: € 0 31-12-2017: € 0
Vreemd vermogen *	31-12-2018: € 6.443 31-12-2017: € 6.617
Financieel resultaat *	2018: € 0 (V/N) 2017: € 0 (V/N)
Risico's	Er zijn diverse risico's aanwezig (claims, rente, personeel, macro-economische effecten, etc.). Deze zijn echter niet groot. De VKB beschikt niet over een weerstandsvermogen om tegenvallers op te vangen.
Ontwikkelingen	

* Bedragen x € 1.000

Naam	GR Werkorganisatie DEAL (VTH)
Vestigingsplaats	Delfzijl
Rechtsvorm	Gemeenschappelijke regeling
Doelstelling en openbaar belang	Doel van de regeling is het bewerkstelligen van een kwalitatief hoogwaardige en doelmatige uitvoering door de WerkOrganisatie DEAL van de door de deelnemende gemeenten opgedragen taken.
Programma	6. Ruimtelijke Ordening, Wonen en Duurzaamheid
Deelnemende partijen	Gemeente Het Hogeland, Delfzijl, Appingedam en Loppersum
Bestuurlijk belang	Gemeente Het Hogeland is vertegenwoordigd in zowel het Algemeen Bestuur als in het Dagelijks Bestuur.
Financieel belang	In de begroting 2020 is een bijdrage geraamd van € 915.185.
Eigen vermogen *	31-12-2018: € 739 31-12-2017: € 488
Vreemd vermogen *	31-12-2018: € 634 31-12-2017: € 634
Financieel resultaat *	2018: € 479 (V) 2017: € 14 (V)
Risico's	De geschatte risico's bedragen € 260.000. Het weerstandsvermogen bedraagt € 394.000 en is dus voldoende om de risico's te kunnen opvangen.
Ontwikkelingen	

* Bedragen x € 1.000

Naam	Enexis Holding N.V.		
Vestigingsplaats	's-Hertogenbosch		
Rechtsvorm	Naamloze vennootschap		
Doelstelling en openbaar belang	Distribueren en transporteren van energie, exploiteren transportnetten energie, uitvoeren Elektriciteitswet 1998 en Gaswet.		
Programma	3. Economie en Werkgelegenheid		
Deelnemende partijen	De aandelen zijn in handen van Nederlandse gemeenten en provincies.		
Bestuurlijk belang	Aandeelhouder in de Algemene Vergadering van Aandeelhouders (AVA). De AVA is het hoogste besluitvormingsorgaan binnen Enexis.		
Financieel belang			
Eigen vermogen *	1-1-2020:	€	4.021.000
	1-7-2019:	€	3.804.000
Vreemd vermogen *	1-1-2020:	€	3.691.000
	1-7-2019:	€	4.144.000
Financieel resultaat *	2020:	€	0 (N/V)
Risico's	Enexis is financieel gezond, heeft een eigen vermogen van meer dan 50% (wettelijk vereist is 40%).		
Ontwikkelingen			

* Bedragen x € 1.000

Naam	Vordering op Enexis B.V.
Vestigingsplaats	's-Hertogenbosch
Rechtsvorm	Besloten vennootschap
Doelstelling en openbaar belang	Het overnemen van het netwerk door Enexis kon door Enexis niet bekostigd worden. Daarom heeft Essent haar een lening verstrekt. Deze lening is buiten de deal met RWE gehouden. De aandeelhouders hebben deze lening overgenomen.
Programma	3. Economie en Werkgelegenheid
Deelnemende partijen	De aandelen zijn in handen van Nederlandse gemeenten en provincies.
Bestuurlijk belang	Aandeelhouder in de Algemene Vergadering van Aandeelhouders (AVA).
Financieel belang	
Eigen vermogen *	31-12-2019: € 0 31-12-2018: € -2
Vreemd vermogen *	31-12-2019: € 0 31-12-2018: € 356.324
Financieel resultaat *	2019: € 15 (N) 2018: € 11 (N)
Risico's	De aandeelhouders lopen zeer beheerst geachte risico's op Enexis voor de niet-tijdige betaling van rente en/of aflossing en, in het ergste geval, faillissement van Enexis en voor het bedrag dat als werkkapitaal wordt aangehouden in de vennootschap. Daarnaast is het risico en daarmee de aansprakelijkheid voor de aandeelhouders relatief gering en beperkt tot de hoogte van het nominale aandelenkapitaal van deze vennootschap (totaalbedrag € 20.000), art. 2.:81 BW.
Ontwikkelingen	Naar verwachting zal de vennootschap eind 2019/begin 2020 geliquideerd kunnen worden.

* Bedragen x € 1.000

Naam	Verkoop Vennootschap B.V.		
Vestigingsplaats	's-Hertogenbosch		
Rechtsvorm	Besloten vennootschap		
Doelstelling en openbaar belang	In het kader van de verkoop in 2009 van Essent aan RWE hebben de Verkopende Aandeelhouders een aantal garanties en vrijwaringen gegeven aan RWE. Het merendeel van deze garanties en vrijwaringen is door de Verkopende Aandeelhouders overgedragen aan Verkoop Vennootschap.		
Programma	3. Economie en Werkgelegenheid		
Deelnemende partijen	De aandelen zijn in handen van Nederlandse gemeenten en provincies.		
Bestuurlijk belang	Aandeelhouder in de Algemene Vergadering van Aandeelhouders (AVA).		
Financieel belang			
Eigen vermogen *	31-12-2019:	€	5
	31-12-2018:	€	113
Vreemd vermogen *	31-12-2019:	€	0
	31-12-2018:	€	57
Financieel resultaat *	2019:	€	50 (N)
	2018:	€	38 (N)
Risico's	Met de liquidatie van het General Escrow Fonds is alleen nog sprake van een risico en daarmee aansprakelijkheid voor de verkopende aandeelhouders ter hoogte van het bedrag dat als werkkapitaal wordt aangehouden in de vennootschap. Het financiële risico is na de liquidatie van het General Escrow Fonds relatief gering en beperkt tot de hoogte van het nominale aandelenkapitaal van deze vennootschap (totaalbedrag € 20.000), art 2.:81 BW.		
Ontwikkelingen	Het bestuur van de vennootschap is in overleg met de andere contractuele partijen om na te gaan wanneer de contractuele verplichtingen voortijdig kunnen worden beëindigd en de vennootschap vervolgens kan worden geliquideerd.		

* Bedragen x € 1.000

Naam	CBL Vennootschap B.V.		
Vestigingsplaats	's-Hertogenbosch		
Rechtsvorm	Besloten vennootschap		
Doelstelling en openbaar belang	Vennootschap voortgekomen uit de splitsing en verkoop van Essent. Deze vennootschap vertegenwoordigt de verkopende aandeelhouders van energiebedrijf Essent.		
Programma	3. Economie en Werkgelegenheid		
Deelnemende partijen	De aandelen zijn in handen van Nederlandse gemeenten en provincies.		
Bestuurlijk belang	Aandeelhouder in de Algemene Vergadering van Aandeelhouders (AVA).		
Financieel belang			
Eigen vermogen *	31-12-2019:	€	90
	31-12-2018:	€	138
Vreemd vermogen *	31-12-2019:	€	0
	31-12-2018:	€	21
Financieel resultaat *	2019:	€	25 (N)
	2018:	€	9 (N)
Risico's	<p>Met de liquidatie van het CBL Escrow Fonds is alleen nog sprake van een risico en daarmee aansprakelijkheid voor de verkopende aandeelhouders ter hoogte van het bedrag dat als werkkapitaal wordt aangehouden in de vennootschap.</p> <p>Het financiële risico is na de liquidatie van het General Escrow Fonds relatief gering en beperkt tot de hoogte van het nominale aandelenkapitaal van deze vennootschap (totaalbedrag € 20.000), art 2.:81 BW.</p>		
Ontwikkelingen	Het bestuur van de vennootschap is in overleg met de andere contractuele partijen om na te gaan wanneer de contractuele verplichtingen voortijdig kunnen worden beëindigd en de vennootschap vervolgens kan worden geliquideerd.		

* Bedragen x € 1.000

Naam	CSV Amsterdam B.V.		
Vestigingsplaats	's-Hertogenbosch		
Rechtsvorm	Besloten vennootschap		
Doelstelling en openbaar belang	Er loopt nog een procedure tussen Essent en de Staat der Nederlanden. Deze BV draagt zorg voor de afwikkeling van deze procedure.		
Programma	3. Economie en Werkgelegenheid		
Deelnemende partijen	De aandelen zijn in handen van Nederlandse gemeenten en provincies.		
Bestuurlijk belang	Aandeelhouder in de Algemene Vergadering van Aandeelhouders (AVA).		
Financieel belang			
Eigen vermogen *	31-12-2019:	€	530
	31-12-2018:	€	749
Vreemd vermogen *	31-12-2019:	€	0
	31-12-2018:	€	68
Financieel resultaat *	2019:	€	150 (N)
	2018:	€	121 (N)
Risico's	Het financiële risico is relatief gering en beperkt tot de hoogte van het nominale aandelenkapitaal van deze vennootschap (totaalbedrag € 20.000), art 2.:81 BW.		
Ontwikkelingen	Naar verwachting zal de vennootschap eind 2019/begin 2020 geliquideerd kunnen worden.		

* Bedragen x € 1.000

Naam	Publiek Belang Elektriciteitsproductie B.V.		
Vestigingsplaats	's-Hertogenbosch		
Rechtsvorm	Besloten vennootschap		
Doelstelling en openbaar belang	In deze vennootschap is het belang (50%) van Essent in EPZ ondergebracht.		
Programma	3. Economie en Werkgelegenheid		
Deelnemende partijen	De aandelen zijn in handen van Nederlandse gemeenten en provincies.		
Bestuurlijk belang	Aandeelhouder in de Algemene Vergadering van Aandeelhouders (AVA).		
Financieel belang			
Eigen vermogen *	31-12-2019:	€	1.595
	31-12-2018:	€	1.606
Vreemd vermogen *	31-12-2019:	€	0
	31-12-2018:	€	23
Financieel resultaat *	2019:	€	30 (N)
	2018:	€	15 (N)
Risico's	Het financiële risico is relatief gering en beperkt tot de hoogte van het nominale aandelenkapitaal van deze vennootschap (totaalbedrag € 20.000), art 2.:81 BW.		
Ontwikkelingen	Het bestuur van de vennootschap is in overleg met de andere contractuele partijen om na te gaan wanneer de contractuele verplichtingen voortijdig kunnen worden beëindigd en de vennootschap vervolgens kan worden geliquideerd.		

* Bedragen x € 1.000

Naam	Bank Nederlandse Gemeenten (BNG)		
Vestigingsplaats	Den Haag		
Rechtsvorm	Naamloze vennootschap		
Doelstelling en openbaar belang	BNG Bank is de bank voor overheden en instellingen voor het maatschappelijk belang. De bank is een betrokken partner en draagt duurzaam bij aan het laag houden van de kosten van maatschappelijke voorzieningen voor de burger.		
Programma	8. Bedrijfsvoering		
Deelnemende partijen	De aandelen zijn in handen van het rijk, provincies en gemeenten.		
Bestuurlijk belang	Aandeelhouder in de Algemene Vergadering van Aandeelhouders (AVA).		
Financieel belang			
Eigen vermogen *	31-12-2018:	€	4.991.000
	31-12-2017:	€	4.953.000
Vreemd vermogen *	31-12-2018:	€	135.041.000
	31-12-2017:	€	132.518.000
Financieel resultaat *	2018:	€	337.000 (V)
	2017:	€	393.000 (V)
Risico's	Het risico beperkt zich tot het door de gemeente verworven aandelenkapitaal.		
Ontwikkelingen			

* Bedragen x € 1.000

Naam	N.V. Waterbedrijf Groningen		
Vestigingsplaats	Groningen		
Rechtsvorm	Naamloze vennootschap		
Doelstelling en openbaar belang	Leveren van drinkwater.		
Programma	8. Bedrijfsvoering		
Deelnemende partijen	De aandelen zijn in handen van Groninger gemeenten en de provincie Groningen.		
Bestuurlijk belang	Aandeelhouder in de Algemene Vergadering van Aandeelhouders (AVA).		
Financieel belang			
Eigen vermogen *	31-12-2018:	€	75.526
	31-12-2017:	€	73.509
Vreemd vermogen *	31-12-2018:	€	134.155
	31-12-2017:	€	120.887
Financieel resultaat *	2018:	€	2.017 (V)
	2017:	€	2.145 (V)
Risico's	Het risico beperkt zich tot het door de gemeente verworven aandelenkapitaal.		
Ontwikkelingen			

* Bedragen x € 1.000

Naam	Exploitatiemaatschappij Haven Lauwersoog B.V.		
Vestigingsplaats	Lauwersoog		
Rechtsvorm	Besloten vennootschap		
Doelstelling en openbaar belang	Verantwoordelijk voor het exploiteren, beheer en onderhoud van de haven Lauwersoog.		
Programma	2. Bereikbaarheid		
Deelnemende partijen	Gemeente Het Hogeland, Dongeradeel en de visafslag.		
Bestuurlijk belang	Aandeelhouder in de Algemene Vergadering van Aandeelhouders (AVA).		
Financieel belang	180 aandelen (nominale waarde/aandeel € 45,45)(45%)		
Eigen vermogen *	31-12-2017:	€	nb
	31-12-2016:	€	nb
Vreemd vermogen *	31-12-2017:	€	nb
	31-12-2016:	€	nb
Financieel resultaat *	2017:	€	nb (V/N)
	2016:	€	nb (V/N)
Risico's	Het risico beperkt zich tot het door de gemeente verworven aandelenkapitaal.		
Ontwikkelingen			

* Bedragen x € 1.000

Naam	Groningen Milieu		
Vestigingsplaats	Leeuwarden		
Rechtsvorm	Besloten vennootschap		
Doelstelling en openbaar belang	Het ophalen van huisvuil.		
Programma	6. Ruimtelijke ordening, Wonen en Duurzaamheid		
Deelnemende partijen	BV Groningen Milieu is 100% dochter van NV Fryslân Milieu.		
Bestuurlijk belang	Aandeelhouder in de Algemene Vergadering van Aandeelhouders (AVA).		
Financieel belang	5.000 aandelen (45%)		
Eigen vermogen *	31-12-2017:	€	52
	31-12-2016:	€	19
Vreemd vermogen *	31-12-2017:	€	85
	31-12-2016:	€	296
Financieel resultaat *	2017:	€	40 (V/N)
	2016:	€	11 (V/N)
Risico's			
Ontwikkelingen			

* Bedragen x € 1.000

Naam	Stichting De Beemden
Vestigingsplaats	Bedum
Rechtsvorm	Stichting
Doelstelling en openbaar belang	De stichting stelt zich ten doel de exploitatie van: - zwembad De Beemden; - andere sportaccommodaties in de voormalige gemeente Bedum.
Programma	4. Leefbaarheid en Voorzieningen
Deelnemende partijen	Gemeente Het Hogeland en minimaal twee natuurlijke personen.
Bestuurlijk belang	Het bestuur van de stichting bestaat uit minimaal drie leden. Het college van de voormalige gemeente Bedum heeft op 27 april 2010 besloten vooralsnog geen lid voor te dragen voor benoeming in het bestuur van stichting "De Beemden". Dit heeft vooral te maken met het behoud van een onafhankelijke positie van het betreffende collegelid (portefeuillehouder sportzaken).
Financieel belang	In de begroting 2020 is een bijdrage geraamd van € 116.063.
Eigen vermogen *	31-12-2018: € 157 31-12-2017: € 109
Vreemd vermogen *	31-12-2018: € 139 31-12-2017: € 133
Financieel resultaat *	2018: € 48 (V) 2017: € 102 (V)
Risico's	
Ontwikkelingen	

* Bedragen x € 1.000

Naam	Stichting Beheer Oikocredit Nederland Fonds		
Vestigingsplaats	Utrecht		
Rechtsvorm	Stichting		
Doelstelling en openbaar belang	Verstrekken van microkrediet in ontwikkelingslanden.		
Programma			
Deelnemende partijen	Particulieren en bedrijven.		
Bestuurlijk belang	Aandeelhouder in de Algemene Vergadering van Aandeelhouders (AVA).		
Financieel belang	12 aandelen (nominale waarde/aandeel € 200)		
Eigen vermogen *	31-12-2018:	€	585
	31-12-2017:	€	585
Vreemd vermogen *	31-12-2018:	€	256
	31-12-2017:	€	233
Financieel resultaat *	2018:	€	0 (V/N)
	2017:	€	0 (V/N)
Risico's	Het risico beperkt zich tot het door de gemeente verworven aandelenkapitaal.		
Ontwikkelingen			

* Bedragen x € 1.000

Naam	Vereniging van Waddenzeegemeenten		
Vestigingsplaats	Harlingen (statutair), Delfzijl (secretariaat)		
Rechtsvorm	Vereniging		
Doelstelling en openbaar belang	Het tot stand brengen en in stand houden van een overlegstructuur voor het Waddenzeegebied om te komen tot een samenhangend beleid voor dit gebied.		
Programma	7. Burger en Bestuur		
Deelnemende partijen	Gemeente Schiermonnikoog, Ameland, Terschelling, Texel, Vlieland, Harlingen, Het Hogeland, Delfzijl, Dongeradeel, Het Bildt, Franekeradeel, Súdwest-Fryslân, Hollands Kroon, Den Helder, Oldambt en Ferwerderadiel.		
Bestuurlijk belang			
Financieel belang	Jaarlijkse ledenbijdrage gebaseerd op bedrag per inwoner.		
Eigen vermogen *	31-12-2018:	€	28
	31-12-2017:	€	19
Vreemd vermogen *	31-12-2018:	€	154
	31-12-2017:	€	181
Financieel resultaat *	2018:	€	9 (V)
	2017:	€	6 (N)
Risico's			
Ontwikkelingen			

* Bedragen x € 1.000

Grondbeleid

Grondbeleid

Het grondbeleid voor de gemeente Het Hogeland wordt in 2020 herijkt. Toch zijn er in algemene zin al een aantal kaders en richtingen die ten grondslag liggen voor zowel het nieuw beleid als de werkprocessen.

Grondbeleid is geen doel op zich, maar een middel om ruimtelijke doelstellingen op het gebied van volkshuisvesting, lokale economie, natuur en landschap, infrastructuur en maatschappelijke voorzieningen te realiseren. De nog op te stellen nota grondbeleid schept dan het kader voor de manier waarop de gemeente haar rol (actief, passief of facilitair), haar ontwikkelstrategie en kostenverdeling bij initiatieven bepaalt. Daarnaast biedt de nota een kader voor de manier waarop zij haar instrumenten inzet om haar doelstellingen te realiseren. De hoofddoelstellingen die de oude gemeenten hanteerden verschillen niet zoveel van elkaar. Verwacht mag worden dat ook Het Hogeland voor wat betreft het onderdeel grondzaken inzet op het behalen van onderstaande doelen:

- het bevorderen en tijdig mogelijk maken van het gewenste ruimtegebruik;
- het bevorderen van de gewenste ruimtelijke kwaliteit binnen ontwikkelingsplannen;
- het bevorderen van een rechtvaardige verdeling van kosten en opbrengsten over gebruikers, exploitanten, eigenaren en gemeente;
- risicobeheersing (financieel en juridisch) van ruimtelijke ontwikkelingen;
- streven naar een marktconform financieel resultaat.

Integer, betrouwbaar, zakelijke, doelmatig en professioneel

De gemeente Het Hogeland wil op professionele en zorgvuldige wijze haar taken rond grondzaken uitvoeren. Hiervoor zal continu geïnvesteerd worden in het bijhouden van vakken en het bijhouden van relevante wet- en regelgeving. Het verkennen van de marktomstandigheden, de behoeften van inwoners, organisaties en ondernemers is hierbij van wezenlijk belang. Dienstverlenend wanneer het kan, zakelijk wanneer het moet, maar in alle gevallen juridisch correct geregeld (transparant, marktconform en formeel vastgelegd). In alle gevallen geldt dat maatwerk de boventoon voert bij de selectie van, en de wijze waarop, de instrumenten worden ingezet. Ook de bestuurlijke wens om regelarm te willen werken wordt daarbij vertaald met het op zoek gaan naar het instrument (koop, huur, erfpacht, ingebruikname, etc.) dat voor die situatie het meest passend is.

De stand van zaken van de exploitatieopzetten wordt hieronder in de verschillende tabellen omschreven. Voorafgaand aan de jaarrekening worden de exploitatieopzetten jaarlijks geactualiseerd en door de raad vastgesteld. De actualisatie van de exploitatieopzetten 2018 (herziening 2019) zijn door de verschillende raden in 2018/2019 vastgesteld. De ramingen in de tabellen zijn op basis van deze vastgestelde exploitaties.

Exploitatie	eindwaarde herziening 2019	voorziening 2019 op basis van eindwaarde
Tuinbouwbedrijventerrein Groene Wierde - Kruisweg	-14.974,86	15.000,00
Trekweg- Ulrum	-396.848,17	400.000,00
Bedrijvenpark De Marne- Ulrum	345.770,65	0,00
Munster	-126.000	126.000,00
Ter Laan 4 te Bedum	80.000,00	
locatie Vogelzang	2.567,00	
Bedrijvenpark Boterdiep fase 1	-119.056,00	119.056,00
Bedrijvenpark Boterdiep fase 2	-317.777,00	317.777,00

		voorziening 2019 op basis van netto contante waarde
Almersma	-1.370.854,-	
LTS Locatie	<u>-463.380,-</u>	
Totaal voor beide plannen		1.740.922
Scherphorn Noord	240.030,-	
De Laan Zuid Warffum/ Scherphorn Zuid	-	*399.000,-

*Voor de plannen De Laan Zuid te Warffum en Scherphorn Zuid te Uithuizermeeden zijn geen actieve grondexploitaties. De bouw kavels worden wel uitgegeven. Deze voorziening van € 399.000 is ingesteld ter dekking van de kosten van het woonrijp maken van de genoemde plannen.

De huidige reserve Grondbedrijf (grondexploitaties) heeft een verwacht saldo van circa € 498.000. De mogelijke risico's voor het plan Munster 2^e fase zijn nog niet volledig in beeld. Het is daarom ook nog niet te zeggen of deze reserve groot genoeg is om de risico's af te dekken.

Locatie Vogelzang heeft nog een bestemmingsreserve Bovenwijkse kosten van € 15.121 eventueel te gebruiken voor tegenvallers in kosten voor woonrijp maken.

Locatie Ter Laan 4 heeft nog een bestemmingsreserve Bovenwijkse voorzieningen € 117.902,50. Vanuit de grex worden hier geen bijdragen meer aan toegevoegd. Deze reserve wordt ingezet voor projecten grenzend aan het plangebied van Ter Laan 4.

Aardbevingen

Een Veilig en Vitaal Het Hogeland

De gevolgen van de gaswinning en de aardbevingen zijn voor de gemeente Het Hogeland van grote invloed. Het vraagstuk rond de veiligheid voor de inwoners is complex. We hebben in onze gemeente een versterkingsopgave maar ook de schades aan panden zijn door ons hele gebied zichtbaar. De moeizaam verlopende afhandeling van gemelde schades heeft onder meer effect op de gezondheid en veerkracht van onze inwoners.

Met 2030 als tijdshorizon, streven we in de gemeente Het Hogeland naar een veilige, duurzame en leefbare toekomst, waar een ieder met vertrouwen zijn ontwikkeling in eigen hand neemt.

Daarbij hanteren we de volgende doelen:

1. Veiligheid voor alle inwoners
2. Een toekomstperspectief voor inwoners en bedrijven
3. Als betrouwbare overheid in continue verbinding met onze omgeving

1. Veiligheid voor alle inwoners.

De gemeente Het Hogeland streeft naar een veilige leef- en werkomgeving, het behoud van de leefbaarheid in de dorpen en daar waar mogelijk te versterken. Goede bereikbare voorzieningen maar ook veilige schoolgebouwen, zorginstellingen en woningen zijn daarbij belangrijk. Perspectief bieden betekent ook oog hebben voor economische kansen en daarnaast bijvoorbeeld behoud van erfgoed. Kortom, een Veilig en Vitaal Het Hogeland waarin we naast onze inwoners staan.

In 2019 is het lokale plan van aanpak versterking Het Hogeland vastgesteld. In dit plan is een prioritering opgenomen van de panden die mogelijk moeten versterkt, de panden met een zogenaamde verhoogd risicoprofiel. Deze panden liggen verspreid door ons gebied. Hierbij hanteren we het advies van het Staatstoezicht op de Mijnen om veiligheid voorop te stellen. We zien de versterkingsopgave echter ook als een koppelkans voor onze inwoners. We betrekken daarbij bijvoorbeeld ook opgaven die we zien als het gaat om verduurzaming. Door met inwoners, ondernemers en de woningcorporaties in gesprek te gaan en met elkaar te bekijken hoe we de versterking van de panden willen oppakken, wat de inwoners daarin willen en hoe de corporaties dit willen combineren met hun eigen doelstellingen ten aanzien van de strategische woningvoorraad. In 2020 zullen de eerste woningen worden versterkt in de dorpen Uithuizen en Kantens. De opgave en planvorming voor de overige dorpen als Winsum, Bedum, Zandweer en Uithuizermeeden lopen uiteraard ook door.

De versterking en vernieuwing van onze scholen zal ook in 2020 volop verder gaan. Dit geldt ook voor de versterking en vernieuwing van de zorgpanden. Er worden verdere voorbereidingen getroffen voor een nieuw project Beschermd wonen in Uithuizen, een initiatief van de zorgpartijen Noorderzorg, Cosis, Lentis en Woonzorg Nederland. De gemeente faciliteert dit voorbereidingsproces om te komen tot een definitief ontwerpplan.

Naast de opgave van de versterking van panden volgen we nauwlettend de (beleids-)ontwikkelingen rond de gaswinning in het Groninger Gasveld, als ook de gaswinning in de kleine gasvelden die zich in Het Hogeland bevinden in de gaten. Samen met de regio stellen we, daar waar nodig, zienswijzen op en/of maken we gebruik van de mogelijkheid om als gemeente in beroep te gaan tegen vaststellingsbesluiten van de minister.

De gevolgen van de gaswinning hebben ook een grote impact op het welzijn en welbevinden van onze inwoners. We zetten volop in op het ondersteunen en informeren van onze inwoners. Ook zal vanuit specifieke deskundigheid, via de sociale teams, het luisterend oor aan onze inwoners in 2020 worden geboden.

2. Een toekomstperspectief voor inwoners en bedrijven

In 2020 zullen we het lokaal programmaplan NPG bij het programmabureau NPG indienen, na een intensief participatietraject met onze inwoners om tot een gedragen plan te komen. De projecten, zoals de Plus op de centrumplannen in Uithuizen, Uithuizermeeden, Bedum en Winsum, waar reeds vanuit eerdere tranches NPG geld aan Het Hogeland is toegekend zullen verder tot ontwikkeling komen en tot uitvoering worden gebracht.

3. Als betrouwbare overheid in continue verbinding met onze omgeving

De ontwikkelingen in het aardbevingsdossier zijn in volle gang in de veelheid van vragen en opgaven die dit dossier met zich meebrengt. Zo is er nog volop discussie over de governance, wordt het ministerie van BZK verantwoordelijk voor de versterkingsopgave vanaf 1 januari 2020, wordt de versterkingsopgave vanuit een meer crisisaanpak bezien etc. De NCG heeft meer mandaat gekregen en wordt een uitvoeringsorganisatie. De gemeente moet meer regie krijgen. Het zijn veelal nog denkrichtingen waarvan de concrete uitwerking en implementatie nog moeten plaatsvinden.

4. Begroting 2020

Hoewel een aantal zaken concreter wordt is er nog steeds sprake van een aantal onzekerheden in de ontwikkelingen die op onze gemeente afkomen. Daardoor is het moeilijk de toekomst te begroten. Via het Programmaplan Vitaal en Veilig Het Hogeland wordt op basis van het huidige inzicht in ontwikkelingen een opzet gemaakt om de in te zetten mensen en middelen zo goed mogelijk te begroten. Nauwlettend wordt in de gaten gehouden of en welke externe ontwikkelingen van invloed gaan zijn op de (financiële) positie van de gemeente. Zodra zich ontwikkelingen voordoen die de begroting onder druk zetten worden college en raad op de hoogte gebracht.

De programmabegroting aardbevingen voor 2020 bedraagt op dit moment € 1.082.500.

Het bedrag van de lumpsumvergoeding 2020 is nog niet bekend. We gaan uit van de voortzetting van het bedrag van 2019. Op dit moment is daarmee de verwachting € 953.742 beschikbaar te hebben voor 2020. Daarmee komen we op een tekort van € 110.258. Met het bedrag dat we kunnen overhevelen van de begroting 2019 (ook dit jaar zijn planningen immers buiten onze invloedssfeer niet gehaald) is er meer geld beschikbaar en kunnen we dit tekort opheffen. In de regio is op het moment van schrijven (augustus 2019) overleg over de hoogte en de continuïteit van de lumpsumvergoedingen 2020 ev.

Er is tevens nog een bedrag beschikbaar in een bestemmingsreserve voor zogenaamde koppelkansen t.b.v. de versterkingsopgave van € 500.000. Concrete bestedingsplannen gekoppeld aan de diverse versterkingsopgaven volgen in 2020.

Mogelijk komt er budget beschikbaar vanuit het NPG om een deel van onze personeelsbegroting te ontzien en extra capaciteit in te zetten voor het participatietraject om tot een goed, gedragen lokaal programmaplan te komen. Er worden eind 2019 nog budgetten verwacht voor trekkingsrecht vanuit het NPG.

Wat willen we bereiken?	Wat gaan we daarvoor doen?
<p>» Veiligheid voor alle inwoners</p> <ul style="list-style-type: none"> - Een uitgevoerde versterkingsopgave voor woningen voor het jaar XX, via een gebiedsgerichte aanpak	<ul style="list-style-type: none"> - Invloed uitoefenen op keuzes versterkingsaanpak, inzet in regionale samenwerking op uitvoering afspraken met het Rijk - Uitvoeren lokaal plan van aanpak versterking woningen, voor diverse dorpen in Het Hogeland

<ul style="list-style-type: none"> - Een uitgevoerde versterkingsopgave voor scholen voor 2021 - Een uitgevoerde versterkingsopgave voor zorginstellingen in het jaar XX, in samenhang met visie zorglandschap Het Hogeland - Handelingsperspectief op (complexe) schadegevallen en bij acuut onveilige situaties - Gaswinning terug naar 0 in 2030, minimale negatieve gevolgen gaswinning kleine gasvelden 	<ul style="list-style-type: none"> - Scenario's ontwikkelen met betrekking tot wisselwoningen - Verkennen noodzakelijke planprocedures en voorbereiden wat kan, ondanks onzekerheden, vertalen in draaiboeken - Inzetten gebiedsagenda's voor dorpen met versterkingsopgave - Koppelen aan ontwikkelingen woon- en leefbaarheidsplannen en andere autonome ontwikkelingen - Aandacht voor "specials", erfgoed, boerderijen etc. - Aandacht en aanpak organiseren voor effecten van de versterking voor welzijn en welbevinden bewoners - Uitvoeren scholenprogramma, versterking schoolgebouwen en nieuwbouw - Uitvoering geven aan zorgakkoord 2018 - Meedenken met vastgoedeigenaren en zorginstellingen over vervolgaanpak - Scenario's ontwikkelen met betrekking tot tijdelijke huisvesting - Verkennen noodzakelijke planprocedures en voorbereiden wat kan, ondanks onzekerheden, vertalen in draaiboeken - Verbinding leggen met zorgvisie Het Hogeland en inzetten op no-regret maatregelen - Aandacht en aanpak organiseren voor effecten van de versterking voor welzijn en welbevinden bewoners - Inzet plegen op een zorgvuldige en ruimhartige schadeafhandeling conform gemaakte afspraken met het Rijk - Afspraken maken over gegevensdeling met TCMG om inzicht in schadegevallen en looptijd te krijgen. - Via gemeentelijk adviesrecht, in regionale afstemming, invloed uitoefenen op besluiten Rijk voor Groninger Gasveld en kleine gasvelden
--	---

»	<p>Een toekomstperspectief voor inwoners en bedrijven</p> <ul style="list-style-type: none"> - De inhoud van het Nationaal programma is mede bepaald door het Hogeland - De kansen van het NPG worden optimaal benut. 	<ul style="list-style-type: none"> - Invloed uitoefenen op het proces van totstandkoming kaders NPG en governance - Opstellen en uitvoering geven aan lokaal programmaplan 2020 in samenspraak met onze inwoners
»	<p>Als betrouwbare overheid in continue verbinding met onze omgeving</p> <ul style="list-style-type: none"> - Heldere communicatiestrategie richting/voor bestuur, organisatie en samenleving en visie op samenwerking met regio en Rijk 	<ul style="list-style-type: none"> - Actualiseren communicatiestrategie/<i>position paper</i> - Inzet plegen en maximale invloed op inhoud en proces in aardbevingsdossier, gebaseerd op eigen doelstellingen en communicatiestrategie

Grote projecten

Centrumplannen

In de gemeente Het Hogeland wordt gewerkt aan programma's voor het versterken van de centra in de plaatsen Winsum, Uithuizen, Bedum en Uithuizermeeden. Dit zijn programma's en projecten die in de voormalige gemeenten gestart zijn en nu verder worden doorgezet. Deze programma's en projecten hebben alle het doel om door een goed voorzieningenniveau een aantrekkelijk en vitaal centrumgebied te bieden en hierdoor bij te dragen aan de algemene leefbaarheid in de nieuwe gemeente.

Uit het Nationaal Programma Groningen is 11,61 miljoen euro beschikbaar gekomen om een “plus” te zetten op de realisatie van de vier centrumplannen in Bedum, Winsum, Uithuizen en Uithuizermeeden. Deze extra middelen zullen worden besteed aan aanvullende projectonderdelen in deze centra, waarvoor in de tot dusver gemaakte plannen geen financiële ruimte aanwezig was. Waar nodig en mogelijk zullen met de middelen extra (verpauperde) panden in de centra worden aangekocht en gesaneerd, eventueel in samenhang met de realisatie van nieuwe infrastructuur (nieuwe zichtlijnen) en/of nieuwe functies (zorg/cultuur) en zal worden geïnvesteerd in verdere verhoging van de ruimtelijke kwaliteit van het openbaar gebied. Dit alles met het doel om de aantrekkelijkheid van de centra verder te vergroten en een bijdrage te leveren aan de leefbaarheid. Nog meer dan tot nu toe al gepland, zullen:

- leegstaande winkels in de centra een nieuwe invulling krijgen door subsidiëring van verplaatsingen van winkels van buiten de centra naar in de centra en/of van omvorming naar levensloopbestendige woningen of andere bestemming ;
- het exterieur en (eventueel) het interieur van winkels in de centra met subsidie worden opgeknapt;
- de kwaliteit van het openbaar gebied worden vergroot
- de betreffende bestaande subsidieregelingen (van de oorspronkelijke gemeenten) zoveel als mogelijk worden geüniformeerd en van toepassing worden verklaard op de centra van Bedum, Winsum, Uithuizen en Uithuizermeeden.

Programma Centrumontwikkeling Winsum

Met de uitvoering van het Centrumplan Winsum wordt een compact en vitaal centrum van Winsum gerealiseerd. Ondernemers in het centrum van Winsum kunnen subsidie krijgen voor vastgoedverbetering van panden in het kernwinkelgebied, voor verplaatsing van buiten naar binnen het kernwinkelgebied, en voor het verbouwen van winkels buiten het kernwinkelgebied naar woningen. Tevens is er een krediet voor de herinrichting van de openbare ruimte in het centrum van Winsum ter beschikking gesteld.

Doel:

Het programma beoogt door concentratie van winkels en vastgoedontwikkeling en herinrichten van de openbare ruimte, een compact en vitaal centrum in Winsum te realiseren.

Resultaten 2020:

In 2020 verwachten we de laatste subsidietoekenningen aan ondernemers af te ronden.

Met de toekenning van een krediet vanuit het NPG wordt de tweede tranche van de subsidieregeling mogelijk gemaakt. Deze start in 2019, en zal in 2020 voor een belangrijk deel gerealiseerd worden.

Ook zal vanuit deze middelen geïnvesteerd worden in vastgoedontwikkelingen in (de omgeving van) en openbare ruimte van het centrum van Winsum, hoofdstraat Obergon.

Programma Centrumontwikkeling Uithuizen

Uithuizen heeft een regionaal verzorgend centrum. Om deze centrumfunctie te behouden en te versterken is het noodzakelijk om te blijven investeren in kwaliteit. Groeiende leegstand leidt tot

verpaupering en tot het ontstaan van een negatieve spiraal. Voor de leefbaarheid moeten de supermarkten in het dorp blijven. De aanzuigende werking daarvan biedt ook aan de kleinere winkels een toekomstperspectief. Daarnaast is het goed voor de werkgelegenheid; nadrukkelijk ook die van jongeren. Het op peil houden en versterken van de voorzieningen is van groot belang voor de leefbaarheid van Uithuizen en omgeving. De gemeente werkt hierbij nauw samen met de Handelsvereniging Uithuizen.

Doel:

Het programma beoogt een economisch sterk, compact, leefbaar en onderscheidend winkelcentrum te realiseren waar het prettig verblijven is. Een sprankelend centrum.

De afgeleide doelen zijn verwoord in de onderliggende projecten te weten Blink, Molenerf, Schoolstraat en Bestrijding leegstand

NPG en subsidies

Voor het programma is in 2019 vanuit het Nationaal Programma Groningen een bijdrage ontvangen. Deze bijdrage maakt realisering van het project Bestrijding leegstand mogelijk. Daarnaast maakt het een plus op de drie andere lopende projecten mogelijk. Het gaat dan om (mogelijk) aan te kopen en te slopen panden en de inrichting van de openbare ruimte in met name het project Schoolstraat.

Eerder toegekende subsidies voor het programma zijn:

Een gecombineerde provinciale subsidie vanuit het Uitvoeringsprogramma Leefbaarheid 2016-2020 en het Financieel Arrangement Eemsdelta ten behoeve van het totale programma.

Een subsidie van het NCG, Kansrijk Groningen, voor het vervangen van de duikerbrug Snik door een hogere brug en het inrichten van de directe omgeving.

Project Blink

Doel:

Blink als gezellig dorpshart is kort gezegd het doel van het project. De leefbaarheid van het dorp versterken door hoogwaardig openbare ruimte in de dorpskern waarbij het water terugkomt tot op de Blink. De Blink als aantrekkelijke verbindingzone tussen Molenerf en Hoofdstraat-Oost.

Resultaten 2020:

De realisatie heeft in 2019 plaatsgevonden. In 2020 vindt de (financiële) afronding van dit project plaats.

Project Molenerf

Doel:

Het project Molenerf zorgt voor het verbinden van het Molenerf met de Blink.

Door de verplaatsing en sloop van de supermarkten wordt ruimte gemaakt voor een laan van het Molenerf-Snik naar de Zuiderstraat. Hierdoor ontstaat een transparante en aantrekkelijke verbinding vanuit het Molenerf richting Blink, centrum. Gelijktijdig ontstaan up-to-date supermarkten qua oppervlakte en inrichtingseisen. Jumbo en Lidl worden beter ingepast in de ruimtelijke structuur. De voldoende aanwezige parkeerplaatsen krijgen een betere inrichting in het groen. Nieuwbouw op de SNS-locatie zorgt voor een kwalitatief hoogwaardige begrenzing aan de oostzijde van de Blink met winkel/horeca invulling en appartementen.

Resultaten 2020:

Stedenbouwkundige uitwerking, VO, DO en bestek Molenerf

Vorbereiding nieuwbouw op voormalige SNS-locatie afgerond

Schoolstraat

Doel:

Initiatieven van de marktpartijen om te investeren in het centrum honoreren om gezamenlijk een kwaliteitsslag te realiseren. De Aldi en de AH worden gefaciliteerd in verplaatsing en/of nieuwbouw in het gebied. Er moeten voldoende parkeerplaatsen komen en een goede verkeerskundige verbinding tussen het parkeerplein en het centrum. De parkeerplaatsen krijgen een betere inrichting in het groen. Randvoorwaarden voor de benodigde ontwikkelruimte worden bepaald. Op het moment dat er zicht is op de aan te kopen panden en er vooruitgang is geboekt in het proces van onteigening kan het plan worden uitgewerkt. Het geheel aan supermarkten, parkeerplaatsen en verbindingen wordt zorgvuldig ingepast in een ruimtelijke structuur die past bij het dorps beeld. De jaren-80 aanbouw gebouwd voor een kerkgemeenschap wordt gesloopt, waarbij invulling afhankelijk is van het totaalplan.

Resultaten 2020:

Benodigde ontwikkelruimte en de randvoorwaarden zijn bepaald en de benodigde ontwikkelruimte is beschikbaar.

Sloop jaren-80 deel De Rank en plan t.b.v. invulling vrijkomend gebied

Stedenbouwkundige uitwerking, VO, DO en bestek Schoolstraat

Bestrijding leegstand

Doel:

De leegstand zowel preventief als correctief bestrijden met een pakket van initiatieven. Daarmee niet alleen het totale centrum aantrekkelijk maken en een kwaliteitsimpuls geven maar ook in algemene zin de aantrekkelijkheid vergroten voor nieuw vestigingen en investeerders.

Resultaten 2020:

Een concreet actieplan Bestrijding leegstand bestaande uit een pakket van initiatieven en de uitvoering van deze initiatieven.

Uitvoering geven aan 'Nadere regels versterking centra vier dorpen Het Hogeland'; een subsidieregeling voor de centra van de dorpen Bedum, Uithuizen, Uithuizerveen en Winsum waardoor ondernemers worden gestimuleerd te investeren in hun ondernemingen, onder meer door hen te faciliteren bij het verplaatsen van hun bedrijf naar de centra of het verbeteren van hun nieuwe dan wel bestaande bedrijfspand.

Aankoop en herontwikkeling van verpauperde panden eventueel in samenhang met de realisatie van nieuwe infrastructuur en/of nieuwe functies.

Programma Centrumontwikkeling Bedum

Het programma centrumontwikkeling in Bedum is van groot belang voor het voorzieningenniveau in de plaats Bedum en draagt bij aan het vormgeven van de regionale identiteit van die plaats. Door het combineren van verschillende ontwikkelingen kunnen positieve kansen en mogelijkheden versterkt worden en kunnen negatieve punten weggenomen worden.

Het programma vergroot, door versterking van de identiteit en functie van het centrum, de leefbaarheid van de kern Bedum. Primair gaat het om de versterking van de (commerciële) verzorgingsfunctie van het centrum door middel van vernieuwing en concentratie. Parallel aan –en hierom deel uitmakend van– het centrumplan loopt de ontwikkeling van de nieuwbouw van Bederawalda door woningstichting Wierden en Borgen: van een gedateerd appartementencomplex voor ouderen naar levensloopbestendige appartementen en grondgebonden woningen en de nieuwbouw van een gezondheidscentrum. Tevens van invloed zijn andere projecten op locaties in of grenzend aan het centrum zoals de verbouw/nieuwbouw van scholen (Regenboog en Togtemaarschool), en de mogelijke verbetering van het gezondheidscentrum. Ook worden knelpunten in de parkeervoorzieningen weggenomen en krijgt het openbaar gebied een kwalitatieve impuls door een aangepaste herinrichting, waarbij het verblijfsklimaat door toevoeging van een nieuw plein wordt verbeterd.

Het op te lossen probleem is dat in het centrum het kwalitatief niveau van de bebouwing en het aanbod te laag is, dat er teveel niet-centrumfuncties aanwezig zijn, dat het centrumgebied 'verstopt zit' achter niet centrumgerichte gebouwen en dat de relatie met de rest van het dorp en omliggend gebied ontbreekt. Afgeleide van het centrumplan is verbetering van de verbinding langs de Molenweg te versterken om daarmee het centrum te verbinden met de subcentra en de supermarkten aan de Stationsweg en omgeving.

Doel:

Het programma beoogd door versterking van de identiteit en functie van het centrum een economisch sterk, compact, leefbaar en onderscheidend winkelcentrum te realiseren en daarmee de leefbaarheid in het dorp te vergroten.

De afgeleide doelen zijn verwoord in de onderliggende projecten te weten Bederawalda, vastgoed Blok A en blok C in het centrum, verplaatsing en verbetering vastgoed, openbare ruimte centrum inclusief verbetering (lang)parkeren en Molenweg.

NPG en subsidies

Voor het programma is in 2019 vanuit het Nationaal Programma Groningen een bijdrage ontvangen. Deze bijdrage maakt realisering van verschillende projecten mogelijk, dan wel maakt het mogelijk bovenop de bestaande projecten een 'plus' te realiseren. Het gaat dan om (mogelijk) te verbeteren panden, aan te kopen en te slopen panden om vierkante meters winkelvloeroppervlak te saneren en de inrichting van de openbare ruimte in met name het project Molenweg.

Project Blok A

Doel:

Door bouw van Blok A ontstaat er ruimte voor winkels en/of dienstverlening op de begane grond (commerciële plint) en worden 10 appartementen op de verdiepingen gerealiseerd. Vanuit bestaande panden kunnen dan winkels verplaatst worden, waarna die panden gesloopt worden, waarmee er circa 700 m² winkelvloeroppervlak wordt gesaneerd. Tevens worden hiermee 3 kwalitatief slechte panden vervangen door kwalitatief mooie en aardbevingsbestendige nieuwbouw.

Resultaten 2020:

Sloop van twee panden aan De Vliet en start van de bouw.

Project Blok C

Doel:

Blok C is gedacht op het huidig parkeerterrein. Tot in 2019 was deze locatie bedoeld voor de bouw van het gezondheidscentrum, echter deze wordt niet meer gerealiseerd (initiatiefnemers hebben het voornemen gestaakt). Dit biedt de mogelijkheid om te onderzoeken of er voldaan kan worden aan de vraag naar grotere appartementen in het centrum en of verplaatsing van maatschappelijke functies naar het centrum mogelijk is.

Resultaten 2020:

De behoefte naar grotere appartementen onderzoeken en bij een positieve uitkomst, samen met een ontwikkelaar de realisatie ingang zetten. Parallel hieraan onderzoeken of er mogelijkheden c.q. wensen zijn om maatschappelijke functies naar het centrum te verplaatsen of te realiseren.

Project Bederawalda

Doel:

Het project Bederawalda bestaat uit de realisering van nieuwbouw van levensloopbestendige woningen door woningstichting Wierden en Borgen. Fase 1 bestaat uit 15 appartementen en is gereed en bewoond sinds 2017. Fase 2 is de realisering van 12 grondgebonden woningen; deze worden volgens planning opgeleverd eind 2019. Fase 3 is de realisering van 30 appartementen. Deze laatste fase wordt

opnieuw tegen het licht gehouden in verband met de hoge kosten van aardbevingsbestendig bouwen en de veranderde woningmarkt sinds de start van het project in 2011.

Resultaten 2020:

De woningen van fase 2 zullen bewoond worden. Het plan voor fase 3 zal geactualiseerd worden, waarna de bouwvoorbereiding zal starten.

Project Verplaatsing en verbetering vastgoed

Doel:

Door de in 2019 vastgestelde subsidieregeling kan het project Verplaatsing en verbetering vastgoed worden uitgevoerd. Hiermee kunnen winkeliers in het kernwinkelgebied bijdragen ontvangen voor het verplaatsen c.q. verbeteren van hun vastgoed. Onder dit project wordt ook de mogelijke verwerving van vastgoed geschaard om leegstaande winkelopervlaktes te saneren.

Resultaten 2020:

Aanpak van minimaal 1 pand.

Project Openbare ruimte centrum en verbetering (lang) parkeren

Doel:

Het project Openbare ruimte centrum en verbetering (lang) parkeren bestaat uit de herinrichting van de ontstane openbare ruimte na afronding van de vastgoedprojecten. Tussen Blok A en Blok C ontstaat een nieuwe multifunctionele ruimte die wordt ingericht ten behoeve van parkeren en het houden van de weekmarkt en evenementen. Door toevoeging van groen wordt een link gelegd met het historisch karakter en een verwijzing naar de langwierde waarop de Grotestraat is aangelegd. Tevens wordt het park met de vijver tussen Bederawalda en De Vrije Gang verbonden met het centrum. Naast de grondgebonden woningen van Bederawalda wordt een parkeerterrein gerealiseerd ten behoeve van lang parkeren; het parkeren in het centrumgebied wordt dan gereguleerd door introductie van kort parkeren.

Resultaten 2020:

Het terrein voor het lang parkeren zal worden aangelegd en opengesteld.

Project Molenweg

Doel:

Het project Molenweg zorgt voor het verbinden van het centrum met de subcentra aan de Stationsweg. Door herinrichting van deze verbinding ontstaat een aantrekkelijke verbinding tussen deze verschillende delen. Tevens wordt daarmee het Boterdiep een duidelijkere verbindingslijn.

Resultaat 2020:

De planvorming van dit project zal starten.

Programma Centrumontwikkeling Uithuizermeeden

Het programma bestaat uit twee projecten, die elk onderdeel zijn van de gebiedsagenda voor Uithuizermeeden, namelijk:

Project Dynamiek aan het Lint

Doel:

Subsidie verstrekken aan initiatiefnemers/eigenaren van langdurig leegstaande winkelpanden in het centrum van Uithuizermeeden, zodat zij deze panden transformeren tot een of enkele levensloopbestendige woningen/appartementen.

Resultaat in 2020:

Het budget van de 1^e tranche (totaal 6 ton) dient voor november 2020 besteed te zijn en over de gesubsidieerde projecten dient dan verantwoording te zijn afgelegd door de initiatiefnemers aan de gemeente, die op haar beurt voor 1-2-2021 verantwoording moet afleggen over het provinciale aandeel (max 3 ton, max 50%) aan de provincie.

Het budget vanuit de 2^e tranche (1,2 miljoen uit NPG) is wederom voor enkele nieuwe (ca. 5) transformatieprojecten in 2020 ter subsidiëring aangesproken.

Project Woon-Zorg-Zone

Doel:

Op de locatie van de voormalige bakkerij en omgeving aan de Hoofdstraat in Uithuizermeeden wordt de ontwikkeling van een zorgplein beoogd, waarin op de begane grond verschillende zorgfuncties (huisartsen, apotheek, fysiotherapie enz.) worden gehuisvest en op de verdiepingen maximaal 45 levensloopbestendige appartementen geschikt voor ouderen die op termijn zorgverlening in de nabijheid verlangen.

Resultaat 2020:

Plan is inhoudelijk uitgewerkt in een Programma van eisen, ontwikkelaar is gecontracteerd, alle benodigde participanten zijn gecommitteerd, benodigde panden op de footprint van het nieuwe zorgplein zijn door ontwikkelaar verworven en planologisch traject is opgestart, zodat in de loop van 2021 aanbesteding en start bouw kan plaatsvinden.

De Tirrel

Doel:

De Tirrel biedt plaats aan O.B.S. Tiggeldobbe, C.B.S. De Piramiden, De Twaalf Hoven, sporthal, kinderopvang, dagbesteding en nog veel meer. Het project brengt zo'n 450 leerlingen uit het basisonderwijs samen onder één dak en integreert dit 'dak' met de huisvesting en dagbesteding van circa 70 kwetsbare ouderen met dementie, ouderen met somatische klachten en revaliderende ouderen, overige voorzieningen voor kinderen en ouderen, het binnensport-verenigingsleven van Winsum en ontmoetingsruimte voor de in de omliggende wijken wonende bewoners.

De nieuwbouw betreft dus voorzieningen die op dit moment ook in Winsum in sterk verouderde gebouwen gehuisvest zijn. Investeren in gezamenlijke nieuwbouw is financieel aantrekkelijker dan het investeren in nieuwbouw of renovatie van de gebouwen afzonderlijk nog afgezien van het versterkingsvraagstuk. De maatschappij verandert snel en daarmee ook de vraag naar andere soorten van dienstverlening, mede in het licht van verdergaande ontgroening en vergrijzing. Door nieuwbouw initiatieven van verschillende partijen te combineren wordt beoogd een beter gebouw te maken in gezamenlijkheid dan ieder voor zich kan realiseren. Beter omdat er samen meer ruimte gebruikt kan worden door intensievere benutting en dubbelgebruik. Beter omdat activiteiten gebruik kunnen maken van elkaars tijd, kennis en ervaring, zowel bij leerlingen, bewoners als hun personeel. Door deze combinatie wil het gemeentebestuur het mogelijk maken een centrum te realiseren waarbij het welbevinden van bewoners, families, kinderen en overige betrokkenen, centraal staat.

Met het project wordt de toekomst van voorzieningen als zorg en onderwijs in Winsum als schakelkern in de regio geborgd. Met dit project wordt een belangrijke voorziening gerealiseerd die ook voor de toekomst essentieel is voor het woon- en leefklimaat in de regio. Door te borgen dat deze voorzieningen in Winsum toekomstbestendig zijn, kunnen ook in de toekomst bewoners uit de omliggende regio hier terecht en zijn zij niet direct aangewezen op de stad Groningen en blijft Winsum en omgeving een aantrekkelijke plaats.

Proces

Op 26 februari 2013 heeft de gemeenteraad besloten het Integraal Huisvesting Plan (IHP) voor alle basisscholen te actualiseren en daarnaast een haalbaarheidsverkenning te starten naar een brede school/geïntegreerde kindvoorziening in Winsum. De gemeente is verantwoordelijk voor de huisvesting van het primair onderwijs. In het IHP van 11 maart 2014 is geconstateerd dat de huisvesting van het primair onderwijs in Winsum sterk verouderd is en heeft de gemeenteraad uitgesproken op één centrale plek in het dorp nieuwe huisvesting te realiseren. De gemeenteraad heeft hiermee uitgesproken dat zij de ambitie heeft om maatschappelijk vastgoed als een tastbaar, zichtbaar, strategisch middel te willen inzetten om de verbinding te kunnen leggen en de ontmoeting te laten plaatsvinden in het sociale domein. Op basis van de besluitvorming in de gemeenteraad van 31 maart 2015 is besloten dat voor de ontwikkeling van een integraal kindcentrum in Winsum een Ontwikkelingsplan opgesteld kan worden.

Op 19 april 2016 heeft de raad besloten de Visie op ontwikkeling Kindcentrum Winsum vast te stellen en een nadere verkenning van een gezamenlijke huisvesting met De Twaalf Hoven verder uit te werken. Op donderdag 30 juni 2016 is in De Twaalf Hoven het haalbaarheidsonderzoek 0-110 in een informerende raadsvergadering aan de gemeenteraad en overige belangstellenden gepresenteerd. Vervolgens besloot uw raad in de Kadernota 2016 op 14 juli 2016 om verder te gaan met de ontwikkeling van een kindcentrum Winsum. Op 17 januari 2017 is het programma van eisen aan de raad gepresenteerd. Met de Kadernota 2017 heeft de raad op 13 juli 2017 de middelen beschikbaar gesteld voor opstellen van het ontwerp voor het gebouw en de omgeving en maken van de kostenraming. Deze opdracht heeft de stuurgroep na een selectieprocedure gegeven aan architectenbureau Team 4. Op 14 november is in een informatieve raadsbijeenkomst het voorlopig ontwerp aan uw raad en vele belangstellenden gepresenteerd. Vervolgens heeft de raad op 14 december 2017 de middelen beschikbaar gesteld voor de uitvoering van het ontwerp.

Op 12 november 2018 is door stichting De Hoven een samenwerkingsovereenkomst met de gemeente gesloten. De gemeente treedt op als penvoerder. In 2019 is het definitief ontwerp door Arcadis in samenwerking met de architect en adviseurs uitgewerkt in een technisch ontwerp en bestek. Sportvereniging Dojo Katsu ziet mogelijkheden voor een permanente dojo op een locatie buiten de Tirrel en werkt in overleg met de gemeente momenteel actief aan een eigen onderkomen.

Ontwikkelingen 2020:

In 2020 vindt de start van de bouw plaats. Hiertoe worden in 2020 de voorbereidende werkzaamheden op locatie verricht. In het kader van dit bouwrijpmaken zal er een klein gedeelte van de huidige bebouwing op de locatie gesloopt worden om de nieuwbouw in zijn geheel te kunnen realiseren. De aannemersselectie en opdrachtverlening voor de bouw inclusief installaties zal in 2020 plaatsvinden. De planning is dat na de zomervakantie 2020 de geselecteerde aannemer zal starten met de bouw. Ten behoeve van de grondwerkzaamheden zal een gronddepot in de directe omgeving ingericht worden.

Bijsturing

In de zomer 2020 is de inschrijving van de aannemers bekend. Op dit moment is de bouwmarkt sterk overspannen en kennen huidige aanbestedingen forse overschrijdingen. Tegelijkertijd is het zo dat de hoogconjunctuur het hoogtepunt bereikt lijkt te hebben en spreken sommigen al over een omslag in de conjunctuur. Door het bouwwerk zo goed mogelijk voor te bereiden worden de risico's voor inschrijvende partijen beperkt en is een scherpe inschrijving mogelijk. Mocht onverhoopt de laagste inschrijving toch fors hoger zijn dan voorzien dan zal onderzocht worden hoe hier mee om te gaan.

Onbewaakte spoorwegovergangen

In het kader van het landelijk beleid spoorwegveiligheid worden ook binnen de gemeente Het Hogeland de onbewaakte spoorwegovergangen opgeheven en wordt de veiligheid op en rond het spoor verbeterd. ProRail zorgt voor het spoorse deel, de gemeente zorgt voor de aanleg van vervangende

ontsluitingswegen. Eind 2019 zijn er 7 onbewaakte overwegen gesaneerd en resteren er nog 3. In 2020 wordt de sanering van deze laatste 3 overwegen voorbereid, de uitvoering zal naar verwachting plaatsvinden in 2021.

Kortsluiting Winsum

De leefbaarheid en verkeersveiligheid in het centrum van Winsum staan zwaar onder druk door doorgaand (vracht)verkeer over de Onderdendamsterweg. In de Structuurvisie Winsum 2025 is daarom de wens opgenomen om een kortsluitverbinding te realiseren tussen de Onderdendamsterweg en de N361 met een tunnel onder het spoor door. Bij de herinrichting van het centrum van Winsum is reeds geanticipeerd op de aanleg van de kortsluitverbinding: dit deel van de Onderdendamsterweg is autoluw en als verblijfsgebied ingericht. In 2016 is de kortsluitverbinding opgenomen in het rompakkoord tussen de toenmalige gemeente Winsum en de provincie Groningen. In het kader van het rompakkoord draagt de provincie Groningen € 5,7 miljoen bij aan de realisatie van dit project. De totale kostenraming is € 8,2 miljoen.

Momenteel is de voorbereiding voor de kortsluiting in volle gang. Dit betreft met name het bestemmingsplan en het ontwerp van de spoortunnel. In 2020 zal de focus liggen op afronding van de bestemmingsplanprocedures, op uitwerking van het ontwerp en aanbesteding van de spoortunnel en op aanbesteding en voorbereidende werkzaamheden voor de aanleg van de weg (aanbrengen van voorbelasting).

Sportpark Winsum West

Het project Sportpark Winsum betreft de herinrichting van het gebied ten westen van de N361 en te zuiden van het Winsumerdiep. Er zijn diverse verenigingen gevestigd waaronder de korfbal, hockey, het zwembad, de tennis, voetbal (locatie Schilligeham) en een camping inclusief restaurant. Aangezien de voetbalverenigingen Hunsingo en Viboa beide al geruime tijd veldcapaciteitsproblemen kennen en ondertussen al meerdere jaren zijn gefuseerd tot VV Winsum, wordt in het gebied een nieuwe voetbalaccommodatie gerealiseerd met een drietal nieuwe velden waaronder twee van kunstgras. Winsum-West is van oudsher ontsloten via de Schilligeham. Deze weg is niet geschikt om in de nieuwe situatie als ontsluitingsweg te fungeren en zal daarom ook worden afgesloten middels het plaatsen van een paal. Enkel de begrafenisvereniging zal nog via deze weg toegang krijgen tot de begraafplaats (via sleutel). Er komt een nieuwe ontsluitingsweg door het gebied met een aansluiting op de N361 ter hoogte van de Geert Reinderstraat en een aansluiting op de Garnwerderweg. Met de realisatie van deze weg zijn de korfbal en hockey verenigingen, in tegenstelling tot de huidige situatie, ook per auto bereikbaar. Daarnaast krijgt camping Marenland een betere en veiligere ontsluiting. De oversteek voor voetgangers op N361 richting het sportpark is via de stoplichten die op de huidige locatie blijven staan. Naast de herinrichting van het sportpark zal het gebied tevens een duurzame invulling krijgen.

Werkzaamheden 2020:

- Aanleg infrastructuur en velden

In 2019 zal het gehele plangebied bouwrijp worden gemaakt. Dit betekent dat de infrastructuur en velden worden aangelegd en het gebied wordt ingericht. De wegen, parkeerplaatsen en voetbalvelden zullen in het vierde kwartaal van 2019 in gebruik worden genomen. In 2020 zal, nadat het clubgebouw is opgeleverd, het gebied woonrijp worden gemaakt. In deze fase zullen alle wegen nog een top laag krijgen, wordt de Kruising op de Schilligeham aangepast, zal de weg tussen de Schilligeham en het oude clubgebouw een nieuwe fundering krijgen en wordt de ontsluiting naar Marenland ook gerealiseerd. Daarnaast zal in het gehele gebied beplanting worden aangebracht.

- Clubgebouw

In september 2019 is gestart met de bouw van het clubgebouw. Medio 2020 zal het clubgebouw worden opgeleverd.

- Duurzame maatregelen

Om het gebied een duurzame invulling te geven is een van de maatregelen het plaatsen van zonnepanelen. De gemeente wordt hierin ondersteund door Greenspread. Zij hebben in samenspraak met de gemeente en meerdere verenigingen op het sportpark (korfbal, hockey, voetbal, tennis en zwembad) diverse mogelijkheden uitgewerkt. Hierbij kwam het nieuwe parkeerterrein bij het clubgebouw als meest interessant naar voren. In 2019 zijn de benodigde vergunningen verkregen en subsidies aangevraagd. Medio 2020 zal de zonneparking worden aanbesteed en gerealiseerd.

Werelderfgoedcentrum

Er is met een aantal partijen (provincie, EHL, SBB, stichting WEC-W en gemeente) een samenwerkingsovereenkomst opgesteld om een Werelderfgoedcentrum op Lauwersoog te realiseren. Het doel is om de bezoekers kennis te laten maken met het Unesco Werelderfgoed. De stichting WEC-W is verantwoordelijk voor het project. Op de bestemmingsplanprocedure zijn diverse zienswijzen ingediend. De voormalig gemeente De Marne heeft besloten deze procedure op te schorten omdat bleek dat er te weinig draagvlak was bij met name de natuurorganisaties. Er is een kwartiermaker aangesteld en die heeft in de stuurgroep een presentatie gegeven van zijn bevindingen. Er is draagvlak bij diverse partijen om een gebouw te realiseren op het Waddenkwartier en breder te kijken naar Lauwersoog als Werelderfgoedcentrum in samenhang met het manifest Lauwerskust.

Dit nieuw gecreëerde draagvlak wordt nu verder uitgewerkt met een aantal partijen en ook wordt gekeken naar een nieuwe governance structuur.

Planaanpassing:

Duidelijk is dat het gebouw lager wordt dan 20+ NAP en dat de hotelfunctie niet in het gebouw van het WEC-W wordt gerealiseerd.

Wat nog nader moet worden onderzocht is:

- A. zeehondencentrum op 2^e etage of op het maaiveld en horeca omgekeerd van 0 naar 2;
- B. ja/nee een aflopende kade en zo ja hoe dan bij handhaving van steigers passantenhaven, RWS en KNRM en bij handhaving van het gebouw van de KNRM en mogelijk ook de C2000 antennemast;
- C. inrichting buitenruimte/consequenties footprint ontwerp voor de bestemmingsplanprocedure;
- D. wat betekent de rechterlijke uitspraak PAS voor de realisatie van het WEC-W.

De stichting WEC-W werkt met de architect aan de uitwerking van de planaanpassing.

De uitwerking van de planaanpassingen en governance structuur is de basis voor verdere besluitvorming.

Scholenprogramma

Inleiding

In het kader van realiseren van aardbevings- en toekomstbestendige schoolgebouwen is in 2016 een regionaal programma in de aardbevingsgemeenten gestart, de afspraak bij dit regionaal programma is dat dit binnen een periode van vijf jaar gerealiseerd wordt (gereed midden 2021). Voor de gemeente Het Hogeland betreft dat de gemeenten Bedum en Eemsmond. In beide gemeenten is een programmaplan door de gemeenteraad vastgesteld. In Bedum is de samenwerkingsovereenkomst met de NAM en de schoolbesturen op basis van het programmaplan ondertekend in 2016, waarna aansluitend de uitvoering is gestart. Inmiddels zijn de werkzaamheden aan de vijf betreffende schoolgebouwen afgerond c.q. worden in 2019 afgerond. In Eemsmond is de samenwerkingsovereenkomst op basis van het programmaplan in 2018 ondertekend. De voorbereiding voor het realiseren van het programma is gestart, de uitvoering van de eerste projecten start in 2020.

Wat hebben we al gedaan

In Zuidwolde is de vervangende nieuwbouw van 't Groenland in juni 2019 in gebruik genomen, het vrijkomend schoolgebouw De Akker is in de verkoop gedaan. In Bedum zijn de vervangende nieuwbouw van de Horizon en de bouwkundige versteviging en deels vervangende nieuwbouw van de St. Walfridusschool in eind 2017 in gebruik genomen. De bouwkundige versteviging met deels vervangende nieuwbouw van de Regenboog -het enige rijksmonument in het gehele programma- en de vervangende nieuwbouw van de Togtemaarschool worden in 2019 opgeleverd. In 2020 zal dan na sloop van het huidige schoolgebouw van de Togtemaarschool het terrein opnieuw worden ingericht met als uitgangspunten de randvoorwaarden van de gemeenteraad (parkeren t.b.v. de school, realiseren vervangende skatebaan -deze lag op de locatie waar nu gebouwd is- en verbreden van de watergang om te voldoen aan de wateropgaaf). Het plan voor de herinrichting wordt in intensief overleg met de omwonenden, gebruikers en de scholen opgesteld; de planvorming wordt in 2019 afgerond, zodat de uitvoering in 2020 kan starten.

Wat willen we bereiken

Naast de vijf al gereed zijnde scholen willen we de schoolgebouwen in de voormalige gemeente Eemsmond conform het programma aardbevings- en toekomstbestendig maken. De projecten hiervoor betreffen de vervangende nieuwbouw van zes scholen: twee-onder-een-kapschool t.b.v. de Rank en de Jansenius de Vries in Warffum, de Dobbe in Roodeschool, de Dr. Damschool in Uithuizermeeden, de basisschool in Usquert en Klinkenborg in Kantens en het bouwkundig verstevigen (met mogelijk een deel vervangende nieuwbouw) van vijf scholen: twee-onder-een-kapschool de Noordkaap/de Sterren in Uithuizermeeden, Nijenstein in Zandweer en Het Hogeland College in Uithuizen en in Warffum.

Hoe gaan we dit bereiken

In de samenwerkingsovereenkomst en de daarbij behorende addenda met de NAM en de schoolbesturen is vastgelegd dat de gemeente verantwoordelijk is voor de vervangende nieuwbouw en dat het CVW namens de NAM verantwoordelijk is voor het bouwkundige verstevigen. In het laatste geval zijn de gemeente en de school vertegenwoordigt in het projectteam en de gemeente betaalt het deel voor het toekomstpakket; de versteviging is voor rekening en risico van NAM/CVW. Bij de vervangende nieuwbouw treedt de gemeente op als bouwheer -behalve bij de Dr. Damschool waar het schoolbestuur zelf als bouwheer fungeert- en worden de projecten voor rekening en risico van de gemeente uitgevoerd.

Financieel

De financiële dekking van het programma komt uit de door de NAM -conform de overeenkomst- beschikbaar gestelde bedragen, uit de door het rijk beschikbaar gestelde middelen voor het toekomstbestendig maken van de scholen en uit de vrijval van kapitaallasten van de te slopen schoolgebouwen (de boekwaarden worden conform de begrotingsvoorschriften in de BBV ten laste van de AR gebracht). Voor een paar projecten zijn tevens bijdragen uit het programma Leefbaarheid van de NCG verkregen.

Tabel: samenvatting financiële gevolgen van het programma

Omschrijving	Bedragen (afgerond)		
Investerings			
Totaal raming investeringen			€ 35.000.000
Dekking bouwfonds NAM	€ 14.500.000		
Dekking scholenfonds rijk ineens	€ 3.300.000		
Bijdragen leefbaarheidsfonds Kansrijk Groningen NCG	€ 1.250.000		
Dekking sloopkosten t.l.v. AR	€ 250.000		
Totaal bijdragen ineens		€ 19.300.000	

Totaal bedrag om jaarlijks af te schrijven			€ 15.700.000
Kapitaallasten			
Kapitaallast 1 ^e jaar (rente 2,5% en afschrijving 40 jaar)			€ -764.000
Dekking scholenfonds rijk jaarlijks	€ 390.000		
Vrijval kapitaallast (uit afboeken t.l.v. AR van € 4.100.000)	€ 370.500		
Totaal bijdragen kapitaallast		€ 765.000	
Verschil			€ 1.000

Aankomende projecten

MFA Bedum

Omschrijving project

In Bedum is enkele jaren geleden een burgerinitiatief gestart om een brede multifunctionele accommodatie (hierna: MFA) op het sportcomplex in Bedum te realiseren. In dit MFA krijgt de voetbalvereniging SV Bedum een nieuw onderkomen. Daarnaast zullen een aantal commerciële partijen waaronder een sportschool en fysiotherapie een plek krijgen. Uitgangspunt van de MFA is, naast multifunctioneel gebruik, het versterken van de leefbaarheid en cohesie onder de inwoners van Bedum. Een plek om samen te komen en te ontmoeten hoort daarbij. Dit krijgt vorm in het maatschappelijk deel. De MFA krijgt hiermee een brede betekenis voor het dorp Bedum. Vanwege het benodigd grondoppervlak is als bouwlocatie het huidige oefenveld van SV Bedum gekozen. Hiermee is geen tijdelijke accommodatie voor SV Bedum benodigd omdat het bouwen en het gebruik parallel kan plaatsvinden en er voldoende ruimte is om alle ambities te vertalen in één gebouw. Ter compensatie zal SV Bedum een kunstgrasveld krijgen. Tevens zullen diverse ingrepen in de openbare ruimte noodzakelijk zijn zoals de aanleg van extra parkeerplaatsen.

De verwachte ontwikkelingen, wat ga je doen aan het project in 2020

Medio 2018 heeft de werkgroep de Stichting Ontwikkeling MFA Bedum opgericht en een haalbaarheidanalyse door ICS laten uitvoeren. In oktober 2018 heeft de Raad van de voormalig gemeente Bedum een voorbereidingskrediet vastgesteld waaruit de gemaakte haalbaarheidsanalyse is betaald. In 2019 heeft het college het initiatief omarmd en in het collegeprogramma 2019 - 2022 'Doar gruit en bluit' opgenomen dat in 2019 de haalbaarheid van een multifunctionele accommodatie in Bedum wordt onderzocht. Om tot een goede haalbaarheidsanalyse te komen waarin de kaders zijn bepaald om de MFA te laten slagen, heeft het college in juni een projectopdracht vastgesteld. De Raad heeft met het vaststellen van de voorjaarsnota 2019 een bedrag van 1,5 miljoen beschikbaar gesteld voor het MFA.

Eind 2019 zal de Raad een voorstel ontvangen waarin kaders worden voorgesteld met betrekking tot de ontwikkeling van het MFA. Deze kaders zullen betrekking hebben op het beoogde eigendom van de MFA, bouwheerschap, beheer en onderhoud, gewenste voorzieningen, inrichting openbare ruimte en financiële bijdrage.

Op basis van deze uitgangspunten wordt het plan in 2020 verder uitgewerkt op onder meer de volgende onderwerpen:

- Uitwerking exploitatie;
- Wijziging bestemmingsplan;
- Invulling van het gebouw (w.o. contracten met commerciële partijen, programma van eisen voetbalvereniging, uitwerking thema ontmoeten in maatschappelijk deel);
- Ontwerpproces gebouw;
- Invulling openbare ruimte.

Financiële begroting

Overzicht Lasten en Baten

De lasten en baten per programma (x € 1.000) zijn als volgt:

Programma	Rekening 2018			Begroting 2019			Begroting 2020		
	lasten	baten	saldo	lasten	baten	saldo	lasten	baten	saldo
Veiligheid				4.291	0	-4.291	4.400	0	-4.400
Bereikbaarheid				9.425	69	-9.356	9.676	198	-9.478
Economie & werkgelegenheid				1.432	722	-710	1.247	800	-447
Leefbaarheid & voorzieningen				20.292	1.057	-19.234	16.125	1.353	-14.772
Sociaal domein & volksgezondheid				73.029	23.459	-49.570	74.467	23.390	-51.077
RO, wonen & duurzaamheid				20.653	16.808	-3.845	16.923	16.208	-715
Burger & bestuur				4.435	909	-3.526	3.287	655	-2.632
Bedrijfsvoering, waarvan:									
Beheer overige gebouwen en gronden				389	147	-242	364	117	-247
Overhead				32.498	954	-31.544	28.241	7	-28.234
Algemene dekkingsmiddelen, waarvan:									
Vennootschapsbelasting				0	0	0	0	0	0
Onvoorziene uitgaven				100	0	-100	100	0	-100
Overige alg.dekkingsmiddelen				2.790	115.626	112.836	738	114.415	113.677
Saldo van lasten en baten				169.334	159.751	-9.583	155.567	157.143	1.576

Programma	Rekening 2018			Begroting 2019			Begroting 2020		
	toev.	onttrekk.	saldo	toev.	onttrekk.	saldo	toev.	onttrekk.	saldo
Reservemutaties programma 1				0	0	0	-	-	-
Reservemutaties programma 2				97	0	-97	156	319	163
Reservemutaties programma 3				0	0	0	-	-	-
Reservemutaties programma 4				5.997	182	-5.815	1.918	124	-1.794
Reservemutaties programma 5				0	401	401	-	372	372
Reservemutaties programma 6				0	1.032	1.032	-	-	-
Reservemutaties programma 7				0	0	0	-	-	-
Reservemutaties programma 8				648	86	-561	648	26	-621
Reservemutaties programma 9				517	10.259	9.742	3.206	3.515	310
Totaal mutaties op reserves				7.258	11.960	4.702	5.927	4.357	-1.570
Resultaat van de begroting van lasten en baten				176.592	171.712	-4.880	161.495	161.500	6

Incidentele Lasten en Baten

Incidentele lasten	2020	2021	2022	2023
Veiligheid				
Dierennoodhulp	20.000	20.000		
<i>Subtotaal</i>	<i>20.000</i>	<i>20.000</i>	-	-
Bereikbaarheid				
Aanpassen bewegwijzering aan nieuwe gemeentenaam	30.000			
Harmonisatie beleid-/beheerplannen wegen/bruggen/besch.	75.000			
Niet actief beveiligde overgangen	250.000			
Integraal mobiliteitsplan		60.000		
<i>Subtotaal</i>	<i>355.000</i>	<i>60.000</i>	-	-
Leefbaarheid & Voorzieningen				
Geïntegreerde kindvoorzieningen	13.858			
Actualisatie erfgoedkaart	10.000			
Boomveiligheidscontrole (BVC)	20.000			
<i>Subtotaal</i>	<i>43.858</i>	-	-	
Sociaal domein & Volksgezondheid				
Plan van aanpak Jeugd: pilot kamerbewoning	30.000	30.000	30.000	
Plan van aanpak Jeugd: gezinsgetrouwe opvoedsituaties	20.000	20.000	20.000	
Plan van aanpak Jeugd: top 20 jeugdhulpgebruikers (uitvoering)	23.000	46.000		
Ommelander Samenwerkingsmodel	108.500	108.500		
Compensatie eigen risico chronisch zieken	106.000			
Bijdrage WIZ	8.000			
Inzet op GIDS gelden	80.645	80.645		
Viering 75 jaar bevrijding	24.000			
<i>Subtotaal</i>	<i>400.145</i>	<i>285.145</i>	<i>50.000</i>	-
RO, Wonen & Duurzaamheid				
Energietransitie	200.000			
Actualisatie welstandsnota	25.000			
Afronding bestemmingsplan Eemshaven	56.000			
Implementatie diverse data- en gegevenstools	30.000			
Proceskosten transitie woningvoorraad	30.000			
Mijn huis op maat	24.500	24.500		
Implementatie omgevingswet	112.000			
Huur notariskantoor (NCG)	50.000			
<i>Subtotaal</i>	<i>527.500</i>	<i>24.500</i>	-	-
Burgers & Bestuur				
Extra inhuur griffie	40.000			
Receptie verkiezingsuitslag gemeenteraad			10.000	
Werkkleding	1.000			
<i>Subtotaal</i>	<i>41.000</i>	-	<i>10.000</i>	-
Bedrijfsvoering				
Tijdelijke budget herindeling		1.000.000	-	
Ontwikkelbudget herindeling	200.000	100.000		
Doorontwikkeling zaakgericht werken (Join)	60.000	60.000		
Doorontwikkeling Topdesk	15.000			
Taxatie verzekerde objecten			54.000	
Projectleider (burgerzaken)	13.900			
Inhuur project WRNA	20.000			
Doorontwikkeling archief	140.000	140.000		
Inkoopondersteuning bij aanbesteding schoonmaak	15.000			
Website: Site improve	10.000			
Ondersteuning aanbesteding makelaarsdiensten		12.000		
Afronding WO Deal	26.500			
<i>Subtotaal</i>	<i>500.400</i>	<i>1.312.000</i>	<i>54.000</i>	-

Incidentele lasten		2020	2021	2022	2023
<i>Algemene dekkingsmiddelen</i>					
Dekking omgevingswet en energietransitie uit IBP-gelden		-312.000			
Project oppervlaktewaardering		75.000			
Tijdelijke inhuur		1.546.100			
	<i>Subtotaal</i>	1.309.100	-	-	-
<i>Reservemutaties</i>					
Toevoeging Krimpmiddelen (voorm. Eemsmond) aan Reserve Krimp en Leefbaarheid		306.425			
	<i>Subtotaal</i>	306.425	-	-	-
Totaal incidentele lasten		3.503.428	1.701.645	114.000	-
Incidentele baten		2020	2021	2022	2023
<i>RO, Wonen & Duurzaamheid</i>					
Huuropbrengst uit verhuur aan NCG		50.000			
	<i>Subtotaal</i>	50.000	-	-	-
<i>Algemene dekkingsmiddelen</i>					
Frictie-uitkering		2.661.350	2.661.350	2.661.350	
	<i>Subtotaal</i>	2.661.350	2.661.350	2.661.350	-
<i>Reservemutaties</i>					
Onttrekking aan AR - incid.posten (voorm.Eemsmond)			10.000		
Onttrekking aan reserve frictiekosten bibliotheek		9.000			
Onttrekking 'werken aan dorpen' aan reserve Krimp en Leefbaarheidfrictie		40.000	40.000	40.000	
Onttrekking financiële tegemoetkoming in eigen bijdrage aan chronisch zieken aan reserve Sociaal Domein		106.000			
	<i>Subtotaal</i>	155.000	50.000	40.000	-
Totaal incidentele baten		2.866.350	2.711.350	2.701.350	-
Totaal incidenteel Begroting		-637.078	1.009.705	2.587.350	-

Toelichting Lasten en Baten

In de inleiding hebben we kort stil gestaan bij de ontwikkeling van het meerjarige begrotingssaldo. In dit hoofdstuk lichten we de baten en de lasten toe en maken we een vergelijking met financiële verwachting die bij de voorjaarsnota 2019 is gepresenteerd. De verschillen voor het begrotingsjaar 2020 ten opzichte van de voorjaarsnota zullen op hoofdlijnen worden toegelicht. Ook zullen we daarbij aangeven welke keuzes in deze begroting zijn verwerkt, om tot het sluitend financieel perspectief te komen. Als laatste zullen we, om de gepresenteerde begrotingssaldi in perspectief te kunnen plaatsen, ook een overzicht geven van de in deze begroting opgenomen taakstellingen en financiële opgaven.

In de kadernota hebben wij u het volgende perspectief gepresenteerd.

Bedragen x € 1000,-	2020	2021	2022	2023
Resultaat bij Voorjaarsnota / Kadernota				
- structureel	-1.676	-271	71	-386
- incidenteel	-2.844	1.434	2.889	-
(-/ = nadelig; + = voordelig)	-4.520	1.163	2.960	-386

Op basis van de laatste inzichten en ontwikkelingen hebben wij de ramingen in voor deze begroting aangepast. Daarnaast hebben wij een set van keuzes verwerkt. Dit heeft geleid tot onderstaand meerjarig beeld.

Bedragen x € 1000,-	2020	2021	2022	2023
Resultaat Begroting '20				
- structureel	6	1.093	1.927	1.811
- incidenteel	-637	1.010	2.587	-
(-/ = nadelig; + = voordelig)	-631	2.103	4.514	1.811

In bovenstaand perspectief zien we dat het is gelukt het verwachte structurele tekort in 2020 van bijna € 1,7 miljoen, om te buigen in een bescheiden overschot van ca. € 6 duizend. In onderstaande tabel ziet u een overzicht van de verschillende ontwikkelingen die hebben geleid tot het nieuwe evenwicht.

Verschil Begroting 2020 vs. Kadernota (structureel):			
Technische mutaties:			
<i>Voordelen:</i>			
Effect Algemene Uitkering	243.000		
Structureel ramen lumpsum vergoeding gaswinning	954.000		
Vrijval stelpost (m.n. loonindex)	2.010.000		
Rentekosten	830.000		
		4.037.000	
<i>Nadelen:</i>			
Salarissen CAO stijging	-1.650.000		
Netto stijging personele lasten (formatie)	-2.052.000		
Kapitaallasten De Tirrel	-50.000		
Sociaal Domein	-600.000		
Secretarieleges Buza	-238.000		
Voorziening afval (technische correctie)	-200.000		
Kwaliteitsverbetering dienstverlening Buza	-235.000		
Overige mutaties per saldo	-380.000		
		-5.405.000	
<i>Verwerkte keuzes:</i>			
Aanvullende taakstelling personele lasten	235.000		
Taakstelling Infra/Beheer & Onderhoud en overige nieuwe posten	840.000		
Overige doorgevoerde keuzes	1.975.000		
		3.050.000	
Totaal mutatie t.o.v. voorjaarsnota			1.682.000

Wij geven een korte toelichting op een aantal van bovengenoemde mutaties.

Effect Algemene uitkering

Als gevolg van de septembercirculaire en een enkele technische aanpassing zien wij voor 2020 een positief effect van bij € 0,25 miljoen. Voor 2021 tot en met 2023 zien we een nog positiever effect van de circulaire, dat bijdraagt aan de positieve ontwikkeling van ons meerjarig begrotingssaldo. Voor de ontwikkeling van de Algemene Uitkering verwijzen wij u naar bijlage 2 Algemene Uitkering.

Structurele raming Lumpsumvergoeding gaswinning

In de begroting 2019 en in de voorjaarsnota 2019 hebben we de lumpsumvergoeding in het kader van het gaswinningsdossier als incidentele baat geraamd. We weten immers niet hoe lang deze vergoeding blijft bestaan. Omdat we echter veronderstellen dat deze vergoeding in ieder geval de komende jaren overeind blijft, hebben we er voor gekozen deze inkomsten nu structureel op te nemen.

Vrijval stelpost loonindex en stijgende personeelslasten

De personeelslasten stijgen in deze begroting ten opzichte van de voorjaarsnota met 3,6 ME (stijging CAO en netto stijging personele last). Ca. 1,7 ME van dit bedrag wordt veroorzaakt door een CAO stijging van in totaal 5% (2019 en 2020). Wij hebben daarom de stelposten in verband met looncompensatie ook vrij laten vallen.

Rentekosten

Wij verwachten een voordeel op de rentekosten ten opzichte van de begroting 2019. Vanwege het grote aantal projecten dat de afgelopen 2 jaar is en wordt uitgevoerd, zagen we in 2019 een groot financieringstekort. De hierover berekende rente was behoorlijk. Inmiddels hebben we voor ca. 40 ME aan langlopende leningen aangetrokken bij de BNG en verwachten wij het komend jaar aanvullende leningen aan te trekken. Het daarbij geldende rentetarief is erg laag. Het financieringstekort is daardoor omgeslagen in een financieringsoverschot, wat een positief effect heeft op de geraamde rentelasten.

Sociaal Domein

Voornamelijk door bijgestelde prognoses op het gebied van de WMO zien we een oplopend tekort ten opzichte van de kadernota. Daarnaast krijgen we vergoedingen in de Algemene Uitkering voor de BBZ en Rijksvaccinaties, die nu ook als lasten zijn geraamd op het programma.

Kwaliteitsverbetering dienstverlening Burgerzaken

Onlangs heeft ons college keuzes gemaakt in de wijze waarop de dienstverlening van Burgerzaken wordt georganiseerd. Dit heeft echter wel geleid tot een verhoogde structurele last.

Overige mutaties per saldo

We hebben de begroting 2020 zoveel mogelijk van onderaf opgebouwd met een inschatting van de benodigde middelen voor het komend begrotingsjaar. Dat leidt uiteraard ook op veel posten tot kleine verhogingen van de budgetten. Daar tegenover hebben we de stelpost prijscompensatie voor 2020 geheel laten vervallen.

Verwerkte keuzes

Zoals ook bij de voorjaarsnota al bleek, is het noodzakelijk om maatregelen cq. keuzes in de begroting te verwerken voor een sluitend begrotingssaldo. In onderstaand overzicht ziet u de maatregelen die we in deze begroting hebben opgenomen. De belangrijkste posten lichten wij daarna kort toe.

<i>Verwerkte keuzemogelijkheden:</i>	2020	2021	2022	2023
Geen prijscompensatie 2020 opnemen	390	390	390	390
Stelposten ouden gemeenten (o.a. leefbaarheid)	286	292	298	298
OZB opbrengst iets te laag ingeschat	250	250	250	250
Areaaluitbreiding WOZ woningen	42	42	42	42
Bijstelling areaaluitbreiding WOZ Eemshaven	-123	-123	-123	77
Toeristenbelasting in hele gemeente	15	15	15	15
Voorstel: Structurele toevoeging Algemene Reserve i.v.m. risico's (o.a. taakstellingen)		-1.000	-2.000	-3.000
Dotatie Dorpenfonds voor 4 jaar verlagen (dekken uit 2019)	250	250	250	250
Dotatie Ondernemersfonds voor 4 jaar verlagen (dekken uit 2019)	250	250	250	250
Eigen bijdrage inwoners aan Dorpenfonds (10%)	75	75	75	75
Representatie strakke regels	50	50	50	50
Geen teststraat ICT	50	50	50	50
1 Vrachtwagen niet vervangen	20	20	20	20
Mantelzorgondersteuning	100	100	100	100
Verhogen tarief forenzenbelasting naar €950,-	20	20	20	20
Inzet IBP stelpost t.b.v. personeelslasten	300	600	900	900
Aanvullende taakstelling personeel	235	435	685	685
Taakstelling op Infra, Beheer en onderhoud en diverse nieuwe posten overig	840			
Resterend saldo na verwerking keuzes	3.050	1.716	1.272	472

Geen prijscompensatie 2020

In de begroting 2020 zijn de budgetten zoveel als mogelijk vanaf onderen opgebouwd, waarbij is aangegeven wat we denken voor 2020 nodig te zijn. In lijn daarmee stellen wij voor om voor 2020 geen stelpost voor prijscompensatie op te nemen. Dit geeft een effect van ca. € 0,4 miljoen. Voor de jaren 2021 tot en met 2023 stellen wij voor 50% van de prijscompensatie in te zetten voor invulling van de taakstelling op efficiency, die reeds in de begroting 2019 is opgenomen. Dat betekent dat dan 50% over blijft voor dekking van prijseffecten.

Stelposten oude gemeenten

Wij hebben de stelposten in de begroting nog eens kritisch bekeken. Wij denken dat het verantwoord is een aantal oude stelposten uit voormalige gemeenten te schrappen. Het betreft hier voornamelijk een stelpost voor leefbaarheid uit de voormalige gemeente Bedum.

OZB

De verwachte OZB opbrengsten zijn opnieuw beoordeeld. Dit geeft een aantal positieve en negatieve effecten op de meerjarig geraamde opbrengsten.

Structurele toevoeging Algemene Reserve

Wij stellen voor om onze Algemene Reserve weer op peil te brengen door een structurele dotatie aan onze Algemene Reserve te ramen voor de jaren 2021 t/m 2023 van respectievelijk € 1 miljoen, € 2 miljoen en € 3 miljoen. Die maatregel achten wij nodig om onze Algemene reserve meer op niveau te brengen als tegenwicht voor de risico's die in deze begroting liggen opgesloten. Hierbij denken we vooral aan het realiseren van onze taakstellingen, maar ook het risico dat de extra rijksbijdrage in het kader van de Jeugdzorg op termijn niet structureel beschikbaar komt.

Dotatie Dorpen- en ondernemersfonds

Wij stellen voor de dotatie aan het dorpen- en ondernemersfonds voor de komende 4 jaren te verlagen en aan te vullen vanuit de nog niet ingezette middelen in 2019. Daarmee blijft er een budget beschikbaar van in totaal € 2 miljoen in de jaren 2020 tot en met 2023. Daarna zou de dotatie weer terug moeten naar het niveau van 2019. Aanvullend stellen we voor een eigen bijdrage van inwoners te vragen voor projecten die worden gefinancierd uit het Dorpenfonds.

Mantelzorgondersteuning

Overbelasting van mantelzorgers is een nijpend probleem, ook op het Hogeland. Mantelzorgondersteuning en waardering is een verplichting vanuit het Rijk. Bovendien is het een nadrukkelijke ambitie vanuit het collegeprogramma. Er is een evaluatie (bijna) gereed op basis daarvan kunnen gerichte keuzes worden gemaakt. Deels kunnen middelen anders worden ingezet. Een taakstelling van 100.000 euro en een uitwerking daarvan voor 1 januari 2020 lijkt reëel.

Inzet stelpost InterBestuurlijk Programma (IBP)

Vanuit het Gemeentefonds is in de meicirculaire van 2018 extra geld beschikbaar gesteld voor de uitvoering van het InterBestuurlijk Programma. Verwacht wordt van de gemeenten dat zij éézelfde bedrag er bij leggen. Hiervoor hebben wij in de begroting 2019 reeds een stelpost geraamd. Een deel van de kosten die wij in dit kader maken liggen opgesloten in onze personele lasten. Wij stellen daarom voor de helft van deze stelpost in te zetten ter dekking van onze personele lasten.

Aanvullende taakstelling op personeel

Bij de kadernota hebben we al gevolg van een hogere personele last een taakstelling opgenomen voor een verlaging van deze lasten van € 0,3 miljoen in 2021, oplopend naar € 0,9 miljoen in 2022. Daarmee moeten we in 2023 weer uitkomen op het niveau van de personele lasten, zoals was opgenomen in de begroting van 2019. Uiteraard afgezien van taakmutaties en CAO wijzigingen. Dit standpunt handhaven wij in deze begroting. Als gevolg van een hogere personele last, hebben wij daar tegenover een taakstelling opgenomen, om weer gestand te doen aan het genoemde uitgangspunt. In de bedrijfsvoeringsparagraaf vindt u een uitgebreide toelichting op de ontwikkeling van de personele lasten.

Taakstelling op Infra, Beheer en Onderhoud en diverse overige posten

Als laatste dekkingspost stellen wij voor een taakstelling op te nemen voor één jaar (2020) op het terrein van Infra en Beheer en Onderhoud. Door te faseren in de uitvoering denken wij de structurele lasten in het eerste jaar te kunnen verlagen. Daarnaast worden diverse nieuw opgevoerde posten niet in deze begroting opgenomen.

Taakstellingen

Het meerjarenperspectief ziet er op het eerste gezicht gunstig uit. Om de meerjarige begrotingssaldi in het juiste perspectief te zien, is het goed om ook een beeld te hebben van de taakstellingen die we in deze begroting hebben opgenomen. Deze zijn overigens voor een groot deel gelijk aan hetgeen in de voorjaarsnota is gepresenteerd, rekening houdend met in de begroting verlaagde ramingen als gevolg van efficiency. Toegevoegd zijn een aanvullende taakstelling op personeel en een taakstelling op Infra en Beheer en Onderhoud, zoals hierboven beschreven.

Samengevat zien we de onderstaande taakstellingen:

Overzicht taakstellingen					
bedragen x € 1.000,-	2020	2021	2022	2023	
Sociaal Domein (Jeugd) Kadernota 2019)	-421	-841	-1238	-1238	Verwerkt op taakveld
Sociaal Domein (Jeugd) Kadernota 2020)			-1025	-1025	Verwerkt op taakveld
Personele lasten		-300	-600	-900	Stelpost
Inkoop	-500	-470	-470	-470	Stelpost
Efficiencyvoordeel	-146	-448	-798	-798	Stelpost
Aanvullende taakstelling Personeelslasten (begroting 2020)	-235	-435	-685	-685	Stelpost
Taakstelling Infra, Beheer en Onderhoud en diverse overige posten	-840				Stelpost
Totaal taakstellingen	-2.142	-2.494	-4.816	-5.116	
Verlaging stelpost prijscompensatie van 2021-2023 met 50% t.g.v. efficiency		200	400	600	
Resteert aan bestaande taakstellingen	-2.142	-2.294	-4.416	-4.516	

Incidenteel begrotingssaldo

Wij zien dat de incidenteel geraamde baten en lasten in 2021 tot en met 2023, op een aantal kleinere mutaties na, een vergelijkbaar beeld met de voorjaarsnota laten zien. Het incidentele saldo in 2020 is echter wel behoorlijk positiever. Dit is onder andere het gevolg van het schrappen van de raming voor incidentele vacatures en de inzet van de stelpost IBP voor verschillende incidenteel geraamde kosten op het terrein van de Omgevingswet en de Energietransitie.

Overzicht Taakvelden

(bedragen x € 1.000)

		Begroting 2020		
Taakveld		Lasten	Baten	Saldo
0.01	Bestuur	2.717	0	-2.717
0.02	Burgerzaken	570	655	85
0.03	Beheer overige gebouwen en gronden	364	117	-247
0.04	Overhead	28.241	7	-28.234
0.05	Treasury	-1.942	785	2.727
0.061	OZB woningen	591	6.925	6.334
0.062	OZB niet-woningen	230	14.497	14.268
0.064	Belastingen overig	213	6	-206
0.070	AU en overige uitkering gemeentefonds	0	91.241	91.241
0.080	Overige baten en lasten	1.747	960	-786
0.090	Vennootschapsbelasting (VpB)	0	0	0
0.100	Reservemutaties	5.927	4.357	-1.570
0.110	Resultaat rekening baten en lasten	0	0	0
1.1	Crisisbeheersing en brandweer	3.909	0	-3.909
1.2	Openbare orde en veiligheid	491	0	-491
2.1	Verkeer en vervoer	8.169	143	-8.025
2.3	Recreatieve havens	184	55	-129
2.4	Economische havens en waterwegen	1.323	0	-1.323
3.1	Economische ontwikkeling	379	0	-379
3.2	Fysieke bedrijfsinfrastructuur	176	185	9
3.3	Bedrijvenloket en bedrijfsregelingen	451	49	-402
3.4	Economische promotie	240	565	325
4.1	Openbaar basisonderwijs	109	0	-109
4.2	Onderwijshuisvesting	3.064	0	-3.064
4.3	Onderwijsbeleid en leerlingzaken	3.398	538	-2.860

(bedragen x € 1.000)

		Begroting 2020		
Taakveld		Lasten	Baten	Saldo
5.1	Sportbeleid en activering	1.296	0	-1.296
5.2	Sportaccommodaties	2.768	620	-2.148
5.3	Cultuurpersent., -productie en -particip.	565	4	-560
5.4	Musea	30	0	-30
5.5	Cultureel erfgoed	428	0	-428
5.6	Media	1.042	178	-863
5.7	Openbaar groen en (openlucht)recreatie	3.427	12	-3.414
6.1	Samenkracht en burgerparticipatie	4.282	131	-4.151
6.2	Wijkteams	1.943	0	-1.943
6.3	Inkomensregelingen	18.776	16.179	-2.597
6.4	Begeleide participatie	15.402	6.536	-8.866
6.5	Arbeidsparticipatie	2.063	100	-1.963
6.6	Maatwerkvoorzieningen (Wmo)	1.589	0	-1.589
6.71	Maatwerkdienstverlening 18+	12.495	304	-12.190
6.72	Maatwerkdienstverlening 18-	15.412	0	-15.412
6.81	Geëscaleerde zorg 18+	326	140	-186
6.82	Geëscaleerde zorg 18-	88	0	-88
7.1	Volksgezondheid	2.092	0	-2.092
7.2	Riolering	4.416	6.043	1.627
7.3	Afval	5.091	6.346	1.255
7.4	Milieubeheer	576	0	-576
7.5	Begraafplaatsen en crematoria	520	700	179
8.1	Ruimtelijke ordening	1.345	15	-1.330
8.2	Grondexploitatie (niet-bedrijfsterrein)	1.027	777	-250
8.3	Wonen en bouwen	3.948	2.328	-1.620
Totaal taakvelden		161.495	161.500	6

Meerjarenraming

De lasten en baten per programma (x € 1.000) zijn als volgt:

Lasten per programma	2020	2021	2022	2023
Veiligheid	4.400	4.383	4.382	4.389
Bereikbaarheid	9.676	9.662	9.665	9.468
Economie & werkgelegenheid	1.247	1.243	1.243	1.243
Leefbaarheid & voorzieningen	16.125	16.476	16.393	16.128
Sociaal domein & volksgezondheid	74.467	74.133	72.487	72.441
RO, wonen & duurzaamheid	16.923	16.371	16.290	16.240
Burger & bestuur	3.287	3.199	3.206	3.196
Bedrijfsvoering, waarvan:				
Beheer overige gebouwen en gronden	364	364	363	363
Overhead	28.241	28.702	27.035	27.049
Algemene dekkingsmiddelen, waarvan:				
Vennootschapsbelasting	0	0	0	0
Onvoorziene uitgaven	100	100	100	100
Overige alg.dekkingsmiddelen	738	96	1.560	3.940
Totale lasten	155.567	154.730	152.724	154.558

Baten per programma	2020	2021	2022	2023
Veiligheid	0	0	0	0
Bereikbaarheid	198	198	198	198
Economie & werkgelegenheid	800	800	800	800
Leefbaarheid & voorzieningen	1.353	1.353	1.353	1.353
Sociaal domein & volksgezondheid	23.390	23.390	23.390	23.390
RO, wonen & duurzaamheid	16.208	16.118	16.120	16.120
Burger & bestuur	655	655	655	655
Bedrijfsvoering, waarvan:				
Beheer overige gebouwen en gronden	117	117	117	117
Overhead	7	7	7	7
Algemene dekkingsmiddelen, waarvan:				
Vennootschapsbelasting	0	0	0	0
Onvoorziene uitgaven	0	0	0	0
Overige alg.dekkingsmiddelen	114.415	117.210	118.781	118.992
Totale baten	157.143	159.848	161.421	161.632

Saldo van lasten en baten	1.576	5.119	8.696	7.074
Reservemutaties per programma	2020	2021	2022	2023
Reservemutaties programma 1	-	-	-	-
Reservemutaties programma 2	163	133	-23	-64
Reservemutaties programma 3	-	-	-	-
Reservemutaties programma 4	-1.794	-1.803	-1.803	-1.843
Reservemutaties programma 5	372	287	287	287
Reservemutaties programma 6	-	-	-	-
Reservemutaties programma 7	-	-	-	-
Reservemutaties programma 8	-621	-621	-621	-621
Reservemutaties programma 9	310	-2.021	-4.608	-3.021
Totaal mutaties op reserves	-1.570	-4.026	-6.769	-5.263
Resultaat begroting van lasten en baten	6	1.093	1.927	1.811

Waarvan structurele toevoegingen en onttrekkingen aan reserves (bedragen x € 1.000):

Structurele reservemutaties	2020	2021	2022	2023
<i>Toevoegingen</i>				
Reserve Claims	33	33	33	33
Reserve Scholenprogramma	288	288	288	288
Reserve Ondehroud bruggen	55	55	55	55
Reserve Onderwijshuisvesting	30	30	30	30
Reserve Baggerplan	42	42	42	42
Reserve Groot onderhoud gebouwen	648	648	648	648
Reserve Ruimte voor dorpen en ondernemers	2.100	2.100	2.100	2.100
<i>Onttrekkingen</i>				
Algemene reserve	-12	-12	-12	-12
Reserve Sociaal domein	-266	-287	-287	-287
Reserve Groot onderhoud gebouwen	-26	-26	-26	-26
Totaal	2.891	2.871	2.871	2.871

Geprognosticeerde balans

		Meerjarig geprognosticeerde balans (bedragen x € 1.000)							
		2020		2021		2022		2023	
		Begin	Eind	Begin	Eind	Begin	Eind	Begin	Eind
Activa									
	Immateriële vaste activa	470	431	431	395	395	360	360	327
	Materiële vaste activa	149.402	153.296	153.296	143.977	143.977	131.083	131.083	119.344
	Financiële vaste activa	9.025	8.292	8.292	7.592	7.592	6.912	6.912	6.293
	Subtotaal	158.897	162.020	162.020	151.964	151.964	138.355	138.355	125.964
	Voorraden	6.614	6.614	6.614	6.614	6.614	6.614	6.614	6.614
	Vorderingen	29.364	29.364	29.364	29.364	29.364	29.364	29.364	29.364
	Liquide middelen	67.284	59.366	59.366	66.462	66.462	79.434	79.434	92.406
	Overlopende activa	12.533	12.533	12.533	12.533	12.533	12.533	12.533	12.533
	Subtotaal	115.795	107.877	107.877	114.973	114.973	127.945	127.945	140.917
Totaal activa		274.692	269.897	269.897	266.937	266.937	266.300	266.300	266.881
Passiva									
	Eigen vermogen	41.962	43.461	43.461	46.696	46.696	52.224	52.224	57.752
	Voorzieningen	15.335	15.149	15.149	15.062	15.062	15.005	15.005	14.948
	Vaste schuld	140.593	134.485	134.485	128.377	128.377	122.269	122.269	116.161
	Subtotaal	197.890	193.095	193.095	190.135	190.135	189.498	189.498	188.861
	Vlottende schuld	53.495	53.495	53.495	53.495	53.495	53.495	53.495	53.495
	Overlopende passiva	23.309	23.309	23.309	23.309	23.309	23.309	23.309	23.309
	Subtotaal	76.804	76.804	76.804	76.804	76.804	76.804	76.804	76.804
Totaal passiva		274.694	269.899	269.899	266.939	266.939	266.302	266.302	265.665

EMU-saldo

			Meerjarig geprognosticeerde EMU-Saldo				
			2019	2020	2021	2022	2023
EMU-SALDO			-2.260	-2.543	12.503	18.400	18.461
EMU-SALDO referentiewaarde			-5.824	-5.968	-4.178	-4.124	-4.173
Verschil EMU-saldo & referentiewaarde			3.564	3.425	16.681	22.524	22.634
Mutaties (1 januari tot 31 december)							
Activa	Financiële vaste activa	Kapitaalverstrekkingen en leningen	-978	-733	-701	-680	-619
		Uitzettingen	-	-	-	-	-
Vlottende activa	Uitzettingen	Liquide middelen	17.610	-7.918	7.096	12.972	12.972
		Overlopende activa	-	-	-	-	-
			-	-	-	-	-
Passiva	Vaste Passiva	Vaste schuld	18.892	-6.108	-6.108	-6.108	-6.108
	Vlottende passiva	Vlottende schuld	-	-	-	-	-
		Overlopende passiva	-	-	-	-	-
Eventuele boekwinst bij verkoop effecten en (im)materiële vaste activa			-	-	-	-	-

Investeringenslijst 2020 - 2023

202

Reserves en Voorzieningen

Reserve/Voorziening Het Hogeland	Geraamd saldo 1-1-2020	Geraamde toevoegingen 2020	Geraamde onttrekkingen 2020	Geraamd saldo 31-12-2020	Mutaties 2021	Mutaties 2022	Mutaties 2023	Saldo ultimo 2023
RESERVES								
Programma 2 Bereikbaarheid								
Reserve Onderhoud wegen	1.213.503			1.213.503				1.213.503
Reserve Onderhoud bruggen	168.082	55.000		223.082	55.000	55.000	55.000	388.082
Reserve Baggerplan	534.172	100.675	-319.000	315.847	-187.825	-31.825	8.675	104.872
Reserve Ontsluiting Bedum ¹⁾	1.000.000			1.000.000	-	-		1.000.000
Reserve Openbare verlichting	31.957			31.957	-	-		31.957
Reserve Trace Mensingeweer - Zoutkamp	140.000			140.000	-	-		140.000
Programma 3 Economie en Werkgelegenheid								
Reserve Cofinancieringen	46.973			46.973	-	-		46.973
Reserve Versterking centrum Winsum ²⁾	682.017			682.017	-	-		682.017
Programma 4 Leefbaarheid en Voorzieningen								
Reserve Scholenprogramma	4.381.647	288.144		4.669.791	288.144	288.144	288.144	5.534.223
Reserve Onderwijshuisvesting	615.885	30.000		645.885	30.000	30.000	30.000	735.885
Reserve Onderwijsachterstanden en VV	31.000			31.000				31.000
Reserve Gymlokaal Wehe-den Hoorn	70.000			70.000				70.000
Reserve Gymnasieles / Sportdorp Leens	-			-				-
Reserve Friciekosten bibliotheek	9.000		-9.000	-				-
Reserve Programma Krimp en Leefbaarheid	255.378	306.425	-40.000	521.803	-40.000	-40.000		441.803
Reserve Cofinanciering Leefbaarheid	2.900.000			2.900.000				2.900.000
Reserve Ruimte voor Dorpen en Ondernemers	2.100.000	1.525.000		3.625.000	1.525.000	1.525.000	1.525.000	8.200.000
Programma 5 Sociaal Domein en Volksgezondheid								
Reserve Sociaal domein	1.377.314		-372.321	1.004.993	-286.532	-286.532	-286.532	145.397
Programma 6 RO, Wonen en Duurzaamheid								
Reserve Herstructurering	879.527			879.527				879.527
Reserve Bovenwijkse kosten Ter Laan 4	117.903			117.903				117.903
Reserve Bovenwijkse kosten Vogelzangloc	15.121			15.121				15.121
Reserve Grondexploitatie	315.051			315.051				315.051
Reserve Woon- & leefbaarheidsplannen Eemsdelta ³⁾	640.983			640.983				640.983
Reserve Onderhoud begraafplaatsen	677.922			677.922				677.922
Reserve Klimaatbeleid	99.935			99.935				99.935
Reserve Milieu	66.683			66.683				66.683
Reserve Koppellansen Aardbevingschade	500.000			500.000				500.000

Reserve/Voorziening Het Hogeland	Geraamd saldo 1-1-2020	Geraamde toevoegingen 2020	Geraamde onttrekkingen 2020	Geraamd saldo 31-12-2020	Mutaties 2021	Mutaties 2022	Mutaties 2023	Saldo ultimo 2023
Programma 8 Bedrijfsvoering								
Reserve Fictie personeelskosten	165.842			165.842	-	-		165.842
Reserve Groot onderhoud gebouwen	2.774.676	647.760	-26.350	3.396.086	621.410	621.410	621.410	5.260.316
Bevingschade herstel gemeentelijke gebouwen	287.940			287.940	-	-		287.940
Algemene dekkingsmiddelen								
Algemene Reserve ⁴⁾	12.369.224		-649.078	11.720.146	1.987.705	4.575.350	2.988.000	21.271.202
Resultaten baten en lasten (Algemene reserve)	-4.880.335	5.660		-4.874.675	1.092.838	1.926.901	1.811.107	-43.830
Reserve Jaarovergang ⁵⁾	1.303.306			1.303.306				1.303.306
Reserve Claims ⁶⁾	1.755.965	32.880		1.788.845	32.880	32.880	32.880	1.887.485
Totaal Reserves	32.646.670	2.991.544	-1.415.749	34.222.465	5.118.620	8.696.328	7.073.684	55.111.097
Reserve/Voorziening Het Hogeland	Geraamd saldo 1-1-2020	Geraamde toevoegingen 2020	Geraamde onttrekkingen 2020	Geraamd saldo 31-12-2020	Mutaties 2021	Mutaties 2022	Mutaties 2023	Saldo ultimo 2022
VOORZIENINGEN								
Programma 6 RO, Wonen en Duurzaamheid								
Voorziening Afvalstoffenheffing ⁷⁾	445.967			445.967				445.967
Voorziening Rioolheffing	4.007.395		-58.709	3.948.686	-18.152	-20.265	-20.265	3.890.004
Voorziening Woonrijp maken grondexploitaties	400.850	1.836		402.686	1.836	1.836	1.836	408.194
Voorziening Leens-Oost	84.193	-		84.193	-	-		84.193
Programma 7 Burger en Bestuur								
Voorziening Pensioenverplichtingen	4.796.737	-	-222.867	4.573.870	-222.867	-222.867	-222.867	3.905.267
Voorziening Wachtgeldverplichtingen	982.992	-	-494.656	488.337	-401.682	-66.947		19.708
Programma 8 Bedrijfsvoering								
Voorziening Sparen verlof	83.090	-		83.090	-	-		83.090
Totaal Voorzieningen	10.801.223	1.836	-776.232	10.026.827	-640.865	-308.243	-241.296	8.836.423
Totaal Reserves en Voorzieningen	43.447.894	2.993.380	-2.191.981	44.249.292	4.477.755	8.388.085	6.832.387	63.947.520

^{1,2,3,8)} Het opvoeren van claims is afhankelijk van het moment van uitvoering.

⁴⁾ Op de Algemene Reserve ligt nog een claim van € 3,5 miljoen voor de Brede School in Uithuizen en € 350.000 voor herstructurering Ability

⁵⁾ Dit saldo loopt in 2020 terug naar € 0 i.v.m. het beschikbaar stellen van budgetten.

⁷⁾ O.b.v. huidige begrotingen laat de voorziening een tekort zien. Bij het opstellen van het nieuwe Afvalinzamelplan wordt dit opgelost.

Bijlagen

I Uitgangspunten begroting

Voor het opstellen van de begroting 2020 worden de volgende begrotingsuitgangspunten behandeld. Elk begrotingsuitgangspunt wordt daarna in een alinea toegelicht:

- Loonontwikkeling;
- Prijsindex;
- Investeringsplan;
- Rente;
- Sociale en fysieke structuur.

Loonontwikkeling

Bij de weergave van de loonkosten voor de komende jaren, wordt rekening gehouden met de loonontwikkeling van 3% voor 2021 voor de jaren erna met 3,6%. Deze stijging kan worden gedekt uit het accres in het gemeentefonds. In deze begroting zijn de CAO-ontwikkelingen vanuit de in september 2019 vastgestelde CAO verwerkt. Daarmee zijn de loonkosten actueel en is voor loonontwikkeling 2020 geen ruimte gereserveerd op stelposten.

Prijsindex

In de begroting 2020 wordt meerjarig uitgegaan van een prijsindex aan zowel de baten als de lastenkant. Daarbij sluiten we aan bij de gehanteerde prijsindex van de septembercirculaire 2019. Op het moment dat prijsstijgingen aan de lastenkant afwijkt van de ontwikkeling die we hebben geraamd, dan zal dit gecompenseerd worden door een bijgestelde uitkering uit het gemeentefonds en waar nodig bijstelling van de tarieven.

Uitgangspunten Investeringsplan

In de bijlage is een actueel overzicht van investeringen opgenomen.

Sociale en fysieke structuur

Raming 1-1-2020	
Sociale structuur	
Inwoners	47.847
Inwoners jonger dan 18 jaar	9.397
Inwoners ouder dan 64 jaar	11.266
Aantal bijstandsgerechtigden ingevolge:	
- WWB	1.101
- IOAW	87
- IOAZ	5
- WSW	353
- Militairen	34
- WAOWIA	1.470
- WAZ	49
- WAJONG	979
Fysieke structuur	
Oppervlakte (hectares)	90.769
Waarvan:	
- land	47.701
- binnenwater	2.053
- buitenwater	41.015
- verharding (asfalt, elementen, beton ed) (voorlopig)	444
Aantal woonruimten	22.661
Aantal (voorlopig):	
- bruggen	265
- steigers	59
- betonnen fietstunnel	1
- houten damwand (m ¹)	6.086
- beschoeiing (houten/kunststof/stortsteen) (m ¹)	54.785
- kade (beton/staal/metselwerk) (m ¹)	3.216
- duikers	134

II Algemene uitkering

Onderdeel A - Inkomstenmaatstaven			
Maatstaf	Berekende Aantallen	Gewicht / %	Uitkering
1c Waarde niet-woningen eigenaren	13.186.712,00	-0,1576	- 2.078.225,81
1f Waarde niet-woningen gebruikers (onder aftrek amendement De Pater)	12.191.326,00	-0,127	- 1.548.298,40
1a Waarde woningen eigenaren	29.642.464,00	-0,0939	- 2.783.427,37
Subtotaal			-6.409.951,58
Onderdeel B - Uitgavenmaatstaven waarop de uitkeringsfactor van toepassing is			
Maatstaf	Berekende Aantallen	Gewicht	Bedrag in basis
1e OZB waarde niet-woningen	1.318,67	380,05	501.160,99
8a Bijstandsontvangers (vanaf UJR 2016)	1.187,67	2.147,82	2.550.894,22
3a Eén-ouder-huishoudens	1.488,00	820,25	1.220.532,00
2 Inwoners	47.847,00	160,23	7.666.524,81
5 Inwoners: ouderen boven 64 jaar	11.266,00	100,55	1.132.796,30
5a Inwoners: ouderen 75 t/m 84 jaar	3.303,67	26,44	87.349,04
7 Lage inkomens	7.232,00	30,58	221.154,56
7c-2 Lage inkomens (drempel) (vanaf UJR 2016, miv septembercirc. 2016)	4.945,40	687,78	3.401.347,21
12 Minderheden	795,00	323,00	256.785,00
11a Uitkeringsontvangers (vanaf UJR 2016)	4.072,67	86,12	350.738,05
3b Huishoudens	22.145,00	90,60	2.006.337,00
3c Eenpersoonshuishoudens	7.332,00	51,22	375.545,04
8b Loonkostensubsidie	48,00	1.954,21	93.802,08
4a Inwoners: jongeren jonger dan 18 jaar (vanaf uitkeringsjaar 2019)	9.397,00	720,30	6.768.659,10
7g-2 Jeugdigen in gezinnen met armoederisico	1.099,83	239,17	263.045,63
7h-2 Gemiddeld gestandaardiseerd inkomen huishoudens	12.605,21	-121,93	- 1.536.953,64
7i-2 Gemiddeld gestandaardiseerd inkomen huishoudens met kinderen	3.005,05	-477,13	- 1.433.798,50
3h Ouders met (langdurig) psychisch medicijngebruik	398,71	3.520,33	1.403.601,94
3g Eenouderhuishoudens met 2 of meer kinderen	612,09	1.245,77	762.521,46
8c-2 Bijstandshuishoudens met minderjarige kinderen	309,28	642,17	198.609,82
8d Bijstandsontvangers eenouderhuishoudens	297,98	1.700,88	506.824,32
11b-2 Uitkeringsontvangers minus bijstandsontvangers	2.846,35	1.053,68	2.999.142,65
11c-2 Wajong	1.011,25	857,77	867.421,39
3i-2 Medicijngebruik met drempel	8.220,02	370,65	3.046.751,87
8e Re-integratie klassiek	2,92	334.300,78	976.158,28
4b Inwoners jonger dan 65 jaar	36.926,58	4,06	149.921,93
5b Inwoners: ouderen 65 t/m 74 jaar	6.825,02	0,18	1.228,50

5c Inwoners: ouderen 85 jaar en ouder	1.131,97	0,18	203,76
3d Eenpersoonshuishoudens 65 t/m 74 jaar	1.464,33	15,80	23.136,41
3e Eenpersoonshuishoudens 75 t/m 84 jaar	1.173,91	63,21	74.203,05
3f Eenpersoonshuishoudens 85 jaar en ouder	591,78	110,61	65.456,44
7d-2 Huishoudens met laag inkomen 65 t/m 74 jaar	936,10	123,78	115.870,81
7e-2 Huishoudens met laag inkomen 75 t/m 84 jaar	517,75	494,75	256.154,69
7f-2 Huishoudens met laag inkomen 85 jaar en ouder	175,14	864,63	151.435,56
7j-2 Gemiddeld gestandaardiseerd inkomen (65 t/m 74 jaar)	2.354,90	112,93	265.939,00
7k-2 Gemiddeld gestandaardiseerd inkomen (75 t/m 84 jaar)	1.300,24	451,77	587.408,29
7l-2 Gemiddeld gestandaardiseerd inkomen (85 jaar en ouder)	439,28	790,59	347.286,44
3j Bedden	85.796,00	0,82	70.352,72
13 Klantenpotentieel lokaal	41.030,00	45,99	1.886.969,70
14 Klantenpotentieel regionaal	6.030,00	23,62	142.428,60
15e Leerlingen VO	1.153,60	370,50	427.408,80
15j Basisonderwijsleerlingen met leerlingengewicht 0,3	145,22	-1.590,37	-230.952,82
15k Basisonderwijsleerlingen met leerlingengewicht 1,2	83,55	-2.496,37	-208.574,15
38 Bedrijfsvestigingen	4.632,00	74,80	346.473,60
29 Historische woningen in bewoonde oorden 1930	1.523,00	31,39	47.806,97
31a ISV (a) stadsvernieuwing	0,00379063	6.087.306,96	23.074,73
31b ISV (b) herstructurering	0,0008183	3.736.019,31	3.057,18
36 Kernen	39,00	9.071,77	353.799,03
37 Kernen * bodemfactor buitengebied	42,90	14.878,30	638.279,07
36a Kernen met 500 of meer adressen	12,00	60.228,10	722.737,20
34 Oeverlengte * bodemfactor gemeente	10.726,10	11,72	125.709,89
35a Oeverlengte * bodemfactor gemeente * dichtheidsfactor	10.319,22	5,82	60.057,83
32b-2 Omgevingsadressendichtheid (vanaf UJR 2016, miv septembercirc. 2016)	9.397,93	58,64	551.094,38
23 Oppervlakte bebouwing buitengebied * bodemfactor buitengebied	295,90	1.525,03	451.256,38
22 Oppervlakte bebouwing woonkernen * bodemfactor woonkernen	348,84	3.089,49	1.077.737,69
21 Oppervlakte bebouwing	575,00	588,37	338.312,75
23a Oppervlakte bebouwing buitengebied	269,00	1.921,87	516.983,03
22a Oppervlakte bebouwing woonkern	306,00	2.284,96	699.197,76
19 Oppervlakte binnenwater	2.053,00	38,00	78.014,00
20 Oppervlakte buitenwater	10.000,00	22,97	229.700,00
16 Oppervlakte land	47.701,00	41,07	1.959.080,07
18 Oppervlakte land * bodemfactor gemeente	52.471,10	26,89	1.410.947,88
24b-2 Woonruimten (vanaf UJR 2016, miv septembercirc. 2016)	22.866,00	57,04	1.304.276,64
25b-2 Woonruimten (vanaf UJR 2016, miv septembercirc. 2016) * bodemfactor woonkernen	26.067,24	50,79	1.323.955,12
39 Vast bedrag	1,00	249.626,63	249.626,63
Subtotaal			51.324.006,17
Onderdeel C - Uitkeringsfactor (uf)			
Uitkeringsfactor			1,6190

Subtotaal (B x C (=uf))	83.093.565,99
--------------------------------	----------------------

Onderdeel D - Uitgavenmaatstaven waarop de uitkeringsfactor niet van toepassing is

Maatstaf	Berekende Aantallen	Uitkering
45 Herindeling	2.661.350,00	2.661.350,00
56d Suppletie-uitkering integratie sociaal domein	25.742,00	25.742,00
Subtotaal		2.687.092,00

Onderdeel E - Integratie- en decentralisatieuitkeringen waarop de uitkeringsfactor niet van toepassing is

Maatstaf	Berekende Aantallen	Uitkering
71 Brede impuls combinatiefuncties/buurtspportcoaches (DU)	162.567,00	162.567,00
170 Decentralisatie provinciale taken vergunningverlening, toezicht en handhaving (DU)	371.479,00	371.479,00
103 Gezond in de stad (DU)	80.178,00	80.178,00
136 Bevolkingsdaling (DU)	543.064,00	543.064,00
205 Voorschoolse voorziening peuters (DU)	113.915,00	113.915,00
223 Armoedebestrijding kinderen (DU)	230.991,00	230.991,00
224 Scholenprogramma Groningen (DU)	417.520,00	417.520,00
262 Schulden en armoede (DU)	70.195,00	70.195,00
320 Verhoging taalniveau statushouders (DU)	57.791,00	57.791,00
Subtotaal		2.047.700,00

Onderdeel F - 3 D's in het sociaal domein

Maatstaf	Berekende Aantallen	Uitkering
260 Participatie (IU)	8.316.671,00	8.316.671,00
261 Voogdij/18+ (IU)	2.430.022,00	2.430.022,00
Subtotaal		10.746.693,00

Onderdeel G - Aanvullingen van de gebruiker

Aanvullingen van de gebruiker	Opgave	Uitkering
Gemeenteposten:		
inschatting onderschrijding plafond BCF		0,00
Behoedszaamheidreserve		-924.212,00
Subtotaal		-924.212,00

Totaal uitkering 2020:	91.240.887,41
-------------------------------	----------------------

III Toelichting Beleidsindicatoren

Indicator	Eenheid	Bron	Periode	Omschrijving
Programma Veiligheid				
Verwijzingen Halt	Aantal per 10.000 jongeren	Bureau Halt	2017	Verwijzingen Halt per 10.000 inwoners van 12-17 jaar.
Winkeldiefstallen	Aantal per 1.000 inwoners	CBS	2017	Het aantal winkeldiefstallen per 1.000 inwoners.
Geweldsmisdrijven	Aantal per 1.000 inwoners	CBS	2017	Het aantal geweldsmisdrijven per 1.000 inwoners. Voorbeelden van geweldsmisdrijven zijn seksuele misdrijven, levensdelicten zoals moord en doodslag en dood en lichamelijk letsel door schuld (bedreiging, mishandeling, etc.).
Diefstallen uit woning	Aantal per 1.000 inwoners	CBS	2017	Het aantal diefstallen uit woningen, per 1.000 inwoners.
Vernielingen en beschadigingen (in de openbare ruimte)	Aantal per 1.000 inwoners	CBS	2017	Het aantal vernielingen en beschadigingen per 1.000 inwoners.
Programma Economie & Werkgelegenheid				
Funciemenging	%	LISA	2017	De funciemengingsindex (FMI) weerspiegelt de verhouding tussen banen en woningen, en varieert tussen 0 (alleen wonen) en 100 (alleen werken). Bij een waarde van 50 zijn er evenveel woningen als banen.
Vestigingen (van bedrijven)	Aantal per 1.000 inwoners in de leeftijd van 15 t/m 64 jaar	LISA	2017	Het aantal vestigingen van bedrijven, per 1.000 inwoners in de leeftijd van 15-64 jaar.
Programma Leefbaarheid & Voorzieningen				
Absoluut verzuim	Aantal per 1.000 leerlingen	Ingrado	2017	Het aantal leerplichtigen dat niet staat ingeschreven op een school, per 1.000 inwoners in de leeftijd van 5-18 jaar.
Relatief verzuim	Aantal per 1.000 leerlingen	Ingrado	2017	Het aantal leerplichtigen dat wel staat ingeschreven op een school, maar ongeoorloofd afwezig is, per 1.000 inwoners in de leeftijd van 5-18 jaar.

Indicator	Eenheid	Bron	Periode	Omschrijving
Vroegtijdig schoolverlaters zonder startkwalificatie (vsv-ers)	% deelnemers aan het VO en MBO onderwijs	DUO	2016	Het percentage van het totaal aantal leerlingen (12-23 jaar) dat voortijdig, dat wil zeggen zonder startkwalificatie, het onderwijs verlaat.
Niet-sporters	%	Gezondheidsenquête (CBS, RIVM)	2016	Bevolking van 19 jaar en ouder dat niet minstens één keer per week aan sport doet.
Programma Sociaal domein & Volksgezondheid				
Banen	Aantal per 1.000 inwoners in de leeftijd 15 - 64 jaar	LISA	2017	Het aantal banen, per 1.000 inwoners in de leeftijd van 15-64 jaar.
Jongeren met een delict voor de rechter	% 12 t/m 21 jarigen	Verwey Jonker Instituut – Kinderen in Tel	2015	Het percentage jongeren (12-21 jaar) dat met een delict voor de rechter is verschenen.
Kinderen in uitkeringsgezin	% kinderen tot 18 jaar	Verwey Jonker Instituut – Kinderen in Tel	2015	Het percentage kinderen tot 18 jaar dat in een gezin leeft dat van een bijstandsuitkering moet rondkomen.
Netto arbeidsparticipatie	% van de werkzame beroepsbevolking t.o.v. de beroepsbevolking	CBS	2017	Het percentage van de werkzame beroepsbevolking ten opzichte van de (potentiële) beroepsbevolking.
Werkloze jongeren	% 16 t/m 22 jarigen	Verwey Jonker Instituut – Kinderen in Tel	2015	Het percentage werklozen jongeren (16-22 jaar).
Personen met een bijstandsuitkering	Aantal per 1.000 inwoners	CBS	2018 (eerste halfjaar)	Het aantal personen met een bijstandsuitkering, per 1.000 inwoners.
Lopende re-integratievoorzieningen	Aantal per 1.000 inwoners van 15 - 64 jaar	CBS	2018 (eerste halfjaar)	Het aantal re-integratievoorzieningen, per 1.000 inwoners in de leeftijd van 15-64 jaar.
Jongeren met jeugdhulp	% van alle jongeren tot 18 jaar	CBS Jeugd	2018 (eerste halfjaar)	Het percentage jongeren tot 18 jaar met jeugdhulp ten opzichte van alle jongeren tot 18 jaar.
Jongeren met jeugdbescherming	% van alle jongeren tot 18 jaar	CBS Jeugd	2018 (eerste halfjaar)	Het percentage jongeren tot 18 jaar met een jeugdbeschermingsmaatregel ten opzichte van alle jongeren tot 18 jaar.

Indicator	Eenheid	Bron	Periode	Omschrijving
Jongeren met jeugdreclassering	% van alle jongeren van 12 tot 23 jaar	CBS Jeugd	2018 (eerste halfjaar)	Het percentage jongeren (12-22 jaar) met een jeugdreclasseringsmaatregel ten opzichte van alle jongeren (12-22 jaar).
Cliënten met een maatwerkarrangement WMO	Aantal per 1.000 inwoners	GMSD	2018 (eerste halfjaar)	Aantal per 1.000 inwoners in de betreffende bevolkingsgroep. Een maatwerkarrangement is een vorm van specialistische ondersteuning binnen het kader van de Wmo.
Programma RO, Wonen & Duurzaamheid				
Omvang huishoudelijk afval	Kg / inwoner	CBS	2017	Niet gescheiden ingezameld huishoudelijk afval.
Hernieuwbare elektriciteit	%	RWS - Klimaatmonitor	2016	
Gemiddelde WOZ-waarde	x € 1.000	CBS	2018	De gemiddelde WOZ-waarde van woningen.
Nieuw gebouwde woningen	Aantal per 1.000 woningen	Basisregistratie adressen en gebouwen	2016	Het aantal nieuwbouwwoningen.
Demografische druk	%	CBS	2018	De som van het aantal personen van 0 tot 20 jaar en 67 jaar of ouder in verhouding tot de personen van 20 tot 67 jaar.
Gemeentelijke woonlasten eenpersoonshuishouden	In euro's	COELO	2018	Het gemiddelde totaalbedrag in euro's per jaar dat een éénpersoons-huishouden betaalt aan woonlasten.
Gemeentelijke woonlasten meerpersoonshuishouden	In euro's	COELO	2018	Het gemiddelde totaalbedrag in euro's per jaar dat een meerpersoons-huishouden betaalt aan woonlasten.
Programma Bedrijfsvoering				
Formatie	Fte per 1.000 inwoners	Eigen gegevens	2019	De toegestane formatie in fte van het ambtelijk apparaat van de organisatie voor het begrotingsjaar op peildatum 1 januari.
Bezetting	Fte per 1.000 inwoners	Eigen gegevens	2018	Het werkelijk aantal fte dat werkzaam is.

Indicator	Eenheid	Bron	Periode	Omschrijving
Apparaatskosten	Kosten per inwoner	Eigen begroting	2019	De noodzakelijke financiële middelen voor het inzetten van personeel (salarissen), organisatie-, huisvestings-, materieel-, automatiseringskosten e.d. voor de uitvoering van de organisatorische taken.
Externe inhuur	Kosten als % van totale loonsom + totale kosten inhuur externen	Eigen begroting	2019	Onder externe inhuur wordt verstaan: het uitvoeren van werkzaamheden in opdracht van een bij de organisatie in dienst zijnde opdrachtgever, door een private organisatie met winstoogmerk, door middel van het tegen betaling inzetten van personele capaciteit en deskundigheid, zonder dat daar een arbeidsovereenkomst of aanstelling tussen organisatie en de daarbij ingezette personen aan ten grondslag ligt.
Overhead	% van de totale lasten	Eigen begroting	2019	Overhead betreft alle kosten die samenhangen met de sturing en ondersteuning van de medewerkers in het primaire proces.

IV Afkortingenlijst

Afkortingenlijst

AHT	Average Handling Time
AO/IC	Administratieve Organisatie/ Interne Controle
APV	Algemene Plaatselijke Verordening
AR	Algemene Reserve
ARCG	Afvalbeheer Regio Centraal Groningen
ASV	Algemene en Soviale Vorming
AU	Algemene Uitkering
AVA	Algemene Vergadering van Aandeelhouders
AVG	Algemene Verordening Gegevensbescherming
BAG	Basisregistratie Gebouwen
BBE	Bedrijfsbelangen Eemshaven
BBV	Besluit Begroting en Verantwoording
BBZ	Besluit Bijstandverlening Zelfstandigen
BCF	BTW Compensatie Fonds
B&O	Beheer en Onderhoud
B&W	Burgemeester en Wethouders
BGT	Basisregistratie Topografie
BIO	Baseline Informatiebeveiliging Overheid
BMWE	Bedum, De Marne, Winsum en Eemsmond
BNG	Bank Nederlandse Gemeenten
BOR	Beheer Openbare Ruimte
BVC	Boom Veiligheids Controle
BZK	Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties
CAO	Collectieve Arbeidsovereenkomst
CCI	Centraal Coördinerend Inkoopteam
CISO	Chief Information Security Officer
CROW	Centrum voor Regelgeving en Onderzoek in de Grond-, Water- en Wegenbouw en de Verkeerstechniek
CVW	Centrum Veilig Wonen
DAL	Delfzijl, Appingedam en Loppersum
dBos	de Bibliotheek op School
DU	Decentralisatie Uitkering
EBG	Economic Board Groningen
EDR	Eemsdollard Regio
EHL	Exploitatiemaatschappij Haven Lauwersoog
E-HRM	Electronic Human Resource Management
EZ	Economische Zaken
EZK	Economische Zaken en Klimaat
FB	Financiële Begroting
FG	Functionaris Gegevensbescherming
GEMMA	Gemeentelijke Model Architectuur
GemNet	Gemeentelijk Netwerk
GEO	Geografische informatie
GGD	Gemeenschappelijke Gezondheidsdienst
GGI	Gemeentelijke Gemeenschappelijke Infrastructuur
GGPG	Groninger Gemeenten, Provincie Groningen
GGZ	Geestelijke Gezondheidszorg
GKB	Gemeentelijke Krediet Bank
GR	Gemeenschappelijke Regeling
GSP	Groningen Seaports
HBO	Hoger Beroeps Onderwijs
HO	Huishoudelijke Ondersteuning
HRM	Human Resource Management
HWBP	Hoogwater Beschermingsprogramma
IBP	Interbestuurlijke Programma
ID	Instroom/ doorstroom
I&A	Informatisering en Automatisering

I&W	Infrastructuur en Waterstaat
IHP	Integraal Huisvesting Plan
IKW	Investerings-Kader Waddengebied
ISV	Investeringsbudget Stedelijke Vernieuwing
IU	Integratie Uitkering
IV	Integraal Veiligheidsbeleid
IVN	Instituut voor Natuureducatie en Duurzaamheid
JKC	Join Klant Contact
JZ	Juridische Zaken
KCC	Klant Contact Centrum
KNRM	Koninklijke Nederlandse Redding Maatschappij
KOT	Kinder Opvang Toeslag
LAA	Landelijke Aanpak Adreskwaliteit
LEA	Lokale Educatieve Agenda
MER	Milieu Effect Rapportage
MFA	Multifunctionele Accommodatie
MJD	Maatschappelijke Juridische Dienstverlening
MJOP's	Meerjaren Onderhoudsplan
MKB	Midden- en Kleinbedrijf
MO	Maatschappelijke Opvang
NAA	Noordelijk Akoestisch Adviesbureau
NABO's	Niet Actief Beveiligde Overwegen
NAP	Normaal Amsterdams Peil
NCG	Nationaal Coördinator Groningen
NIBUD	Nationaal Instituut voor Budgetvoorlichting
NPG	Nationaal Programma Groningen
ODG	Omgevingsdienst Groningen
OJG	Ondersteuner Jeugd en Gezin
OOGO	Op Overeenstemming Gericht Overleg
OV	Openbaar Vervoer
OVL	Openbare Verlichting
OZB	Onroerende Zaak Belastingen
PAS	Programmatische Aanpak Stikstof
PAS regeling	Partiële Arbeidsparticipatie Senioren regeling
PAW	Proeftuin Aardgasvrije Wijken
P&C	Planning en Control
PG&Z	Publieke Gezondheid & Zorg
ProGrESCO	Provinciaal Groninger Energie Service Collectief
RBAC	Role Based Access Control
RES	Regionale Energie Strategie
RGA	Regio Groningen Assen
RIBW	Regionale Instelling voor Beschermend en Begeleid Wonen
RI&E	Risico-inventarisatie & -evaluatie
RIGG	Regionale Inkooporganisatie Groninger Gemeenten
RO	Ruimtelijke Ordening
RWS	Rijkswaterstaat
SBB	Samenwerkingsorganisatie Beroepsonderwijs Bedrijfsleven
SBE	Samenwerkende Bedrijven Eemsmond
SDE	Stimulering Duurzame Energieproductie
SROI	Social Return on Investment
SV	Structuur Visie
SVN	Stadsvervoer Nederland
SW	Sociale Werkplaats
SZW	Sociale Zaken en Werkgelegenheid
TCMG	Tijdelijke Commissie Mijnbouwschade Groningen
TNO	Nederlandse Organisatie voor toegepast-natuurwetenschappelijk onderzoek
VGG	Vereniging Groninger Gemeenten
VKB	Volkskredietbank
VN	Verenigde Naties
VNG	Vereniging van Nederlandse Gemeenten

VpB	Vennootschapsbelasting
VRG	Veiligheidsregio Groningen
Vsv-ers	Vroegtijdig schoolverlaters zonder startkwalificatie
VTH	Vergunningen, Toezicht en Handhaving
VVE	Voor en Vroegschoolse Educatie
VWS	Volksgesondheid, Welzijn en Sport
WEC	Werelderfgoed Centrum
WEC-W	Wereld Erfgoed Centrum Waddenzee
WLP	Woon- en leefbaarheidsplannen
Wlz	Wet langdurige zorg
Wmo	Wet maatschappelijke ondersteuning
WNRA	Wet Normalisering Rechtspositie Ambtenaren
WO-DEAL	Werkorganisatie Delfzijl, Eemsmond, Appingedam en Loppersum
WOZ	Wet Waardering Onroerende Zaken
WRO	Wet Ruimtelijke Ordening
Wsob	Wet stelsel openbare bibliotheekvoorzieningen
Wvggz	Wet verplichte geestelijke gezondheidszorg
WW	Werkloosheidswet
ZZP	Zelfstandige Zonder Personeel